

AZƏRBAYCAN

EL HAVALARI

musiqinin ilkin qaynaqlarında

Yanoş Şipoş

AZERI FOLKSONGS

At the Fountain-Head of Music

JÁNOS SIPOS

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

YANOŞ ŞİPOŞ

AZƏRBAYCAN EL HAVALARI
Musiqinin ilkin qaynaqlarında

BAKİ – 2005

Kitabı ingilis dilindən tərcümə edənlər:

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

filologiya elmləri namizədi

Gülzarə Kazım qızı Məmmədova

filologiya elmləri namizədi

və psixologiya elmləri doktoru

Elmi redaktoru:

Gülzarə Kazım qızı Məmmədova

filologiya elmləri namizədi

və psixologiya elmləri doktoru

İxtisas redaktoru:

Fəttah Xalıq oğlu Xalıqzadə

filologiya elmləri namizədi

§ 11 **Yanoş Şipoş.** Azərbaycan el havaları – Bakı.:
«Əbilov, Zeynalov və oğulları», 2006 - 604 s.

§ $\frac{4905010000-001}{AB022016-2006}$ sifarişlə

İSBN 5-87459-231-8

© Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2006

© Elnur KAFT, 2006

MÜNDƏRİCAT

	səh.
Kitabın Azərbaycan dilindəki nəşrinə ÖN SÖZ	9
ÖN SÖZ.....	11
Xəritələrin siyahısı	13
Fotoşəkillərin siyahısı	13
Anlayışlar, ixtisarlar	15
AZƏRBAYCAN TARİXİ HAQQINDA.....	17
Tarix öncəsi	17
Rusiya dövrü	20
Sovet rejimi	20
Azərbaycan bu gün	24
Etnogenezis	26
AZƏRBAYCAN EKSPEDİSİYASI HAQQINDA HESABAT....	28
Azərbaycana səfərimin gündəliyindən parçalar	30
Bakı və onun ətrafında toplama işi	31
Şamaxı və onun ətrafında toplama işi	39
Quba və onun ətrafında toplama işi	45
Zaqatala və onun ətrafında toplama işi	49
Qarabağ qaçqınları arasında toplama işi	52
Sahə-çöl işlərinin sonu	54
AZƏRBAYCAN EL HAVALARI.....	58
Melodiyadan öncəki formalar	59
İkipilləli havalar	61
Üç-, dörd- və beş pilləli havalar – Azərbaycan musiqisinin əsas melodik üslubu kimi	65
Azərbaycan el havalarının əsas üslubu	68
Havaların qarşılıqlı münasibətləri və transpozisiya	70
İonik köklərdə gəzişən havalar	87
Lokrik köklərdə gəzişən havalar	94
Eolik köklərdə gəzişən havalar	99
Fərdi havalar	108
AZƏRBAYCAN HAVALARININ ANADOLU ANALOQLARI	115
BƏZİ MUSIQİ FENOMENLƏRİ HAQQINDA.....	126
Havaların ifası, aşılıqlar	126
Tonların sırası və melodik hərəkət	129
Çoxsəslilik	131
Ritm, hecaların sayı	148
Bir neçə instrumental hava	148
REGIONDA YAŞAYAN BİR NEÇƏ ETNİK AZLIĞIN MUSIQISI HAQQINDA BƏZİ QEYDLƏR.....	155
Avarlar	155
Tatlar	163

Saxurlar	164
Dağ yəhudiləri	167
Bir qədim rus havası	172
Anadolu türkləri	173
AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISI İLƏ BAŞQA TÜRK XALQLARININ VƏ MACARLARIN MUSIQISI ARASINDAKI ƏLAQƏLƏR.....	179
AZƏRBAYCAN EL HAVALARININ ANTOLOGİYASI.....	183
İONİK KÖKDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR.....	185
LOKRİK KÖKDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR.....	254
EOLİK KÖKDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR.....	361
HAVALARIN MƏTNLƏRİ VƏ ONLARIN İNGİLİS DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ.....	445
Örneklerin təqdimatı barədə	447
Örneklerin mətni	449
Anadolu türk mahnılarının mətni	457
Antologiyadakı havaların mətni	467
İNDEKSLƏR.....	563
1.Ümumi G notuna transpozisiya edilmiş Azərbaycan melodiya tipləri	566
İonik köklərdə gəzişən havalar	566
Lokrik kök köklərdə gəzişən havalar	569
Eolik kök köklərdə gəzişən havalar	573
2.İfaçıların əlifba sırası ilə adları	577
3.Mahnıların Azərbaycan mətnindəki ilk sözlərinə görə əlifba sırasına görə siyahısı	577
4.Ərazilər üzrə qruplaşdırılmış mahnıların siyahısı və aydınlaşdırıcı xəritə	577
5.Janrlar	580
6.Melodik formaların təsnifatı	582
7.Havaların ton sırasına görə təsnifatı	584
8.Kadanslar üzrə təsnifat	586
Eolik melodiya	586
Miksolidik melodiya	588
9.Havaların ilk bəndindəki heca sayına görə təsnifatı	589
MƏNBƏLƏR.....	594
KOMPAKT DİSK (əlavə olunur).....	598

MÜƏLLİFDƏN

Çox şadam ki, mənim «Azərbaycan folklor musiqisi» adlı kitabım həmçinin Azərbaycan dilində də artıq nəşr olunub. Bununla bağlı bu işi təşkil edən və fəal köməklik göstərən dostlarıma, o cümlədən:

Macar-Azərbaycan dostluq cəmiyyətinin sədri Svetlana xanım Abdullayevaya

Cənab Kazım Əvdil oğlu Qurbanova

Gülnarə xanım Məmmədovaya

öz dərin minnətdarlığımı bildirmək istədim.

Ümidvaram ki, təqdim etdiyim bu elmi əsər Azərbaycanda müsbət rəy və maraq doğuracaq.

Yanoş Şipoş

4 dekabr, 2005-ci il

*Məcəzi sözlərin bahası nədir,
Zikr eylə həqiqəti ürəkdən.*

ÖN SÖZ

Dünya şöhrətli bəstəkar və folklorşünaslar Bela Bartok və Zoltan Kodai ilə təmsil olunan macar etnomusiqişünaslıq məktəbinin layiqli davamçılarından biri doktor Yanoş Şipoşdur. Onun “Azərbaycan el havaları. Musiqinin ilkin qaynaqlarında” adlı böyük tədqiqat əsərinin orijinalı 2004-cü ildə Budapeştdə ingilis dilində işıq üzü görmüşdür. Kitabı Azərbaycan oxucularına təqdim edərkən onun bəzi mühüm cəhətləri və tərcümə məsələləri barədə qısaca məlumat vermək istərdik.

Macarıstanın hüdudlarından uzaqlarda keçirilmiş ekspedisiya işləri ilə dəqiq not yazıları və elmi tədqiqatların vəhdətindən meydana gəlmiş macar musiqi folklorşünaslığı XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq geniş müqayisəli araşdırmalara üz tutmuş və yaranmaqda olan musiqi türkologiyasının müxtəlif məsələlərinə böyük əhəmiyyət vermişdir. Dr. Y.Şipoşun Azərbaycan xalq musiqisinə həmin mövqedən yanaşması və bu məqsədlə özünün ekspedisiyası zamanı (1999, may-iyun) musiqi folklorumuzun çoxsaylı nümunələrini toplayıb öyrənməsi, şübhəsiz, təqdir olunmalıdır.

Müəllif əsas diqqətini xalq musiqisinin arxaik janrlarına yönəlmiş, laylay, bayatı və ağıları, cəhrə, nehrə və sağım havaları kimi əmək folklorunu, mövsüm və mərasim nəğmələrini, ilahiləri, mərsiyələri və s. canlı folklor mühitində audio və video vasitələrlə qeydə almış, özünün yüksək səriştəli not köçürmələri əsasında onların melodik üslubunu müfəssəl şəkildə təhlil edərək mühüm müqayisələr aparmışdır.

Hazırkı nəşr ingiliscə yazılmış musiqişünaslıq monoqrafiyalarının doğma dilimizə tərcüməsi praktikasında, demək olar ki, ilk təşəbbüsdür. Zəngin dil üslubunun, xüsusilə də orijinal musiqi terminologiyasının çevrilməsi zamanı bir sıra çətinliklər qarşıya çıxmışdır. Müəllif fikrinin və musiqi təhlillərində əsas qayənin aydın şəkildə çatdırılması tərcüməçinin və redaktorların həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Monoqrafiyanın elmi məzmun əhatəliliyini və onun antologiya hissəsinə daxil edilmiş folklor nümunələrinin çox geniş janr tərkibini nəzərə alaraq biz kitabın başlığında verilmiş *folksongs* sözünün qarşılığı kimi “el havaları” ifadəsini hərfi tərcümədən (xalq mahnıları) daha münasib hesab etmişik.

Melodik hərəkət növlərinin tərcüməsində də məzmunun anlaşıqlı ifadəsinə səy göstərilmişdir. Xüsusilə, melodik şəkilləri bildirən *backbone*, *hill*, *ridge*, *valley* kimi məcazi sözlərin mənasını Azərbaycan dilində ifadə etmək üçün onların hərfi tərcüməsindən imtina edilməli olmuşdur.

Azərbaycan dilində geniş istifadə olunaraq vəsiqə qazanmış trixord və tetraxord kimi terminlər saxlanılsa da, onlardan törəmə sifətlərin (*məsələn: trichordal, tetrachordal və s.*) üçpilləli, dördpilləli şəklində tərcüməsinə üstünlük verilmişdir.

Müəllif eynicinsli qammaların (məsələn: *İonian trichord*, *İonian tetrachord*, *İonian pentachord*) adlarını *İonian chords* şəklində cəmləşdirdiyi üçün tərcümə zamanı dilimizdə olan *kök* musiqi terminindən istifadə edilməmişdir. (məsələn: *İonik köklər*)

Təbii ki, kitabın Azərbaycanca nəşrində orijinalın fotosəkilləri, xəritələri, not yazıları və mahnıların sözlərindən istifadə olunmuşdur. Bütün bunlar öz dilimizdəki yarımbaşlıq və ya alt yazılarla təqdim edilse də, sırf texniki səbəblərlə bağlı olaraq, müəyyən ünsürlərə-məsələn, xəritələrdəki yer adlarına və ya mahnı mətnlərinin müəllif transkripsiyasına toxunulmamışdır. Bununla əlaqədar hörmətli oxucularımızın nəzərinə belə bir cəhəti çatdırmaq istədik ki, macar alimi “e” saiti üçün (eşq) cızgılı hərfdən (é), “ə” saiti üçün isə cızgisiz “e” (mən) hərfindən istifadə etmişdir.

Dr. Y.Şipoş Azərbaycan folklor musiqisini hərtərəfli və dərinləndirən tədqiq etmək məqsədi ilə bildiyi qərb və şərq dillərindəki zəngin mənbələrdən və geniş elmi ədəbiyyatdan yetərincə faydalanmışdır. Eyni zamanda, Azərbaycanın tarixi, coğrafiyası, etnoqrafiyası, mədəniyyəti və keçən əsrin 90-cı illərindəki ictimai-siyasi vəziyyəti ilə əlaqədar onun istinad etdiyi müəyyən materiallar, habelə bəzi fikirləri, qənaətləri subyektiv xarakter daşıyır. Vətənimiz və xalqımızla bağlı bütün bu və digər məsələlər hazırlıqlı oxucularımıza yaxşı bəlli olduğu üçün onlar barədə xüsusi izahat və şərhlərə ehtiyac duyulmadı.

Şübhəsiz ki, gərgin əməyin nəticəsində Dr. Y. Şipoşun ana dilimizə çevrilib çap olunmuş bu gərəqli tədqiqat əsəri tərcümə sənəti və redaktə işi baxımından heç də nöqsansız deyildir. Elə ona görə də biz kitabın Azərbaycan nəşri ilə əlaqədar öz arzu, təklif, qeyd və iradlarını bildirəcək oxuculara əvvəlcədən təşəkkür edirik.

Ümidvarıq ki, “Azərbaycan el havaları. Musiqinin ilkin qaynaqlarında” adlı monoqrafiya respublikamızın mütəxəssisləri və musiqi həvəskarları tərəfindən maraqla qarşılanacaq və milli etnomusiqişünaslığımızın inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir.

R.N.Qurbanov

F.X.Xalılıqzadə

G.K.Məmmədova

ÖN SÖZ

Geniş ərazilərin müqayisəli etnomusiqişünaslıq tədqiqi nə fayda verə bilər? Hər bir millət öz xalq musiqisinin xüsusi və ümumi cəhətlərini aşkar etmək üçün qonşularının və dil etibarlı ilə qohum xalqların musiqisini bilmək zərurətini anlamalıdır. Bu da məlum bir həqiqətdir ki, ümumiyyətlə müqayisəli təhlil müəyyən xalqların musiqisini ayrıca araşdırmaqdan daha çox məlumat verir və aydınlıq gətirir.

Müqayisəli musiqişünaslıq ən ümdə bəşəri keyfiyyətləri işıqlandırmaqla, həm də daha universal tapıntılara yol açır. «Həqiqətən, tarixin lap başlanğıcından dünyanın bütün tayfa, xalq və irqləri fasiləsiz şəkildə qarşılıqlı əlaqələrdə olmuşlar; onlar nikah, ticarət və müharibələrdə görüşmüşlər. Bu mübadilə və qaynayıb-qaynaşma prosesində onlar öz silahlarını, alət və təchizatlarını daha da təkmilləşdirmişlər. Lakin onlar qədim nəğmələrini qoruyub saxlamışlar; çünki insan ruhunun və qəlb çırpıntılarının ifadəsi olan oxumaların həyatın ötəri tərəfi ilə az əlaqəsi olmuş, mövcudluq uğrunda mübarizə ilə isə heç bir əlaqəsi olmamışdır. Elə buna görə də musiqi bəşəriyyətin təkamülündə ən tədrici ünsürlərdən biridir» (Zaks, 1943: 21).

Bir fikir verin: geniş coğrafi-mədəni sahələrin başlıca musiqi tiplərini müəyyən etmək maraqlıdır. Müxtəlif xalqların və ya coğrafi məkanların musiqisində bu başlıca formaların hansı spesifik təzahürlərinin üstün olduğunu bilmək də vacibdir.

Macar dili Fin-Uqor dil qrupuna mənsubdur; lakin macar xalq musiqisi hər hansı bir başqa Fin-Uqor xalqının folklor musiqisi ilə şəxsiz genetik əlaqələrini göstərmir.* Burada təəccüblənməli heç bir şey yoxdur, çünki linqvistlər və tarixçilər aşkar etmişlər ki, macarlar fin-uqorlarla etnik deyil, dil cəhətdən qohumdurlar.

Macar musiqişünaslarının əksəriyyəti macar xalq musiqisində türk-moqol bənzəyişlərini vurğulamışlar. Bela Bartok və Laslo Vikar türklərə üz tutub, orada macar musiqisinin bəzi qatlarına oxşar melodik üslubları tapmaqdan öncə fin-uqorlar arasında Şərqi tədqiqatlarına başlamışdılar. Mən Asiya ekspedisiyalarında macar xalq musiqisi üslublarına uyğun gələn üslubları Anadoluda, Azərbaycanda, Qazaxıstanda, Qafqazda, Daxili

* Çeremislərin (marilərin köhnəlmiş adı – tərcüməçi) pentatonikalı kvinta transpozisiyası bir istisna ola bilər, lakin burada da türk (çuvaş) təsiri qəti şəkildə ehtimal olunur. Çeremislərin ərazisində geniş toplanmalar aparmış Beretskiyə istinad edək (1994, 89): «Çuvaşların müəyyən fonoloji hadisələri türklər üçün tipik olan kvinta-dəyişdirən hallar qədər çox yayılmışdır». Tədqiqatçılar arasında macar ağlarının uqor mənşəyi barədə belə bir ümumi rəy yoxdur.

Monqolustanda və s. yerlərdə aşkarladım. Beləliklə, macarlar musiqi cəhətdən müxtəlif türk və monqol xalqları ilə əlaqələndirilə bilər.

Lakin ağlara, «psalmodik üsluba» (zəbur üslubuna), E-D-C özəkli uşaq oyunları mahnılarına və ya aşağı enən pentatonikalı kvinta yerdəyişməsinə daha yaxından nəzər salsaq, onların tək bir xalqa, etnik qrupa və ya coğrafi əraziyə bağlana bilməməsinə də görmək olar. Dil ilə etos və ya milli mənsəbiyyət arasında tez-tez mürəkkəb və ya hətta ziddiyyətli münasibətlər olur, çünki əksər xalqların etnogenezisi xeyli dolaşıqdır. Məsələn, fransızların nümunəsində görürük ki, roman mənşəyinin üstünlüyü kelt və qismən german əhalisi əsasında təşəkkül tapmışdır. Çoxluq azlığın dilini qəbul etsə də, onun etnik eyniyyəti dəyişməz qalmışdır. Amma buna əks olan proses, məsələn, istila və fəth etmiş milli azlığın istila və fəth olunmuş milli çoxluq tərəfindən assimilyasiyası daha geniş yayılmışdır. Bu, Bolqarıstanda Bolqar imperiyasının slavyanlaşmış türklərinə üz vermiş və yer kürəsinin bir sıra başqa ərazilərində də müşahidə olunmuşdur.

Bu günün türkləri qanla bağlı olan vahid bir irqin nəsiləri deyildir: Türk ünsürlərinin rəngarəngliyindən başqa, onlar türkləşmiş digər müxtəlif etnik birləşmələri də ehtiva edirlər. Bundan başqa, «qədim» türk tayfalarının da öz soykökü olmuşdur. Böyük Çöldə türklərdən öncə üstün olmuş və bəziləri türklərin artan üstünlüyünə tədricən uyğunlaşmış İran xalqlarını misal gətirmək kifayətdir. Eyni qaydada olduqca müxtəlif mənşəli Bizans əhalisi çeşid-çeşid işğalçı türklər tərəfindən assimilyasiya edildi. «Millətlərin evi» Qafqazı da xatırlatmaq olar: burada o zamanlar Hun imperiyasının bəzi xalqları – qıpçaqlar, xəzərlər, bulqarlar, alanlar və başqa Qafqaz xalqları, həmçinin türkdilli Qaraçay və Balkarların etnogenezisində iştirak etmişdilər. Eyni mürəkkəblik Azərbaycan xalqının soykökündə də aşkar görünür. Təəssüf ki, onların soykökünə qatılıb öz töhfəsini vermiş etnik xalqların nisbəti barədə də az şey bəllidir.

Mənim etnomusiqişünaslıq tədqiqatım Volqa-Kama regionundan Anadoluya və Şərqi doğru uzanan geniş ərazilərin folklor musiqisi üzrə müqayisəli müşahidələri əhatə etməklə dərinləşdi. Bu tədqiqatın bir məqsədi Azərbaycan xalq musiqisini incələmək idi. Yuxarıda göstərilən iki böyük region arasında yaşayan azərbaycanlılar Anadolu türklərinin dil cəhətdən yaxın qohumudurlar, lakin bu iki xalqın etnogenezisi fərqli şəkildə inkişaf etmişdir. Azərbaycan musiqi folklorunun ərazidəki başqa xalqların musiqisi ilə və Anadolu folklor musiqisi ilə hansı münasibətdə olduğunu işıqlandırmaq, Azərbaycan musiqisinin layları ilə başqa türk xalqlarının musiqi qatları və macarların musiqisi arasında daha uzaq əlaqələri ayırd etmək lazım idi.

Musiqinin tarix öncəsini aşkarlamaq, incələmək vacibdir, çünki «tarix öncəsi dünya tarixinin uvertürasıdır. Bu, gələcək olan dövrləri, alətlərin konsertqabağı köklənməsi kimi yox, simfoniyanın birinci hissəsinin sonrakı hissələrdən əvvəl gəlməsi kimidir. Elə o səbəbdən tarixin bütün gedişatını anlamaq üçün bu, şübhəsizdir» (Viora, 1965: 17). Azərbaycanda ehtimal ki, tarix öncəsindən qaynaqlanan ibtidai musiqi üslubu tam çiçəklənməkdədir. Azərbaycan xalq musiqisinin sadə, lakin kamil bir dünyasındakı musiqi qatlarının heyvətəməz aşkarlanmasına, onların indiyə qədər geniş üslubda yaşamasına şəhadət vermək olar.

Kitabın ön sözü Azərbaycan tarixi ilə davam etdirilir, ondan sonra xəritə və foto-şəkillərlə illüstrasiya edilmiş toplama ekspedisiyası şərh olunur. Musiqi nümunələrinin geniş antologiyası ilə birlikdə Azərbaycan musiqi üslublarının müqayisəli təqdimatı kitabın əsas məğzini təşkil edir. Təhlilləri oxumadan da, təkcə musiqi nümunələri əsasında Azərbaycan xalq musiqisi barədə təəssürat əldə etmək olar. Azərbaycan dili və folklor mədəniyyəti ilə maraqlananlar üçün mahnı mətnləri, onların ingilis və macar tərcümələri* faydalı ola bilər. Kitab indeks və qeydlərlə, eləcə də mühüm bir əlavə ilə – toplanılmış materialların ən gözəl melodiylarından ibarət Kompakt Disklə sona yetir.

Xəritələrin siyahısı:

1. Azərbaycan ekspedisiyasının toplama mərkəzləri xəritəsi: Bakı, Şamaxı, Quba, Zaqatala və Qarabağ.
2. Bakı və onun ətrafı.
3. Şamaxı və onun ətraf kəndləri.
4. Quba və onun ətraf kəndləri.
5. Zaqatala və onun ətraf kəndləri.
6. Azərbaycanın şimalının və qonşu Dağıstanın etnik xəritəsi.
7. Aydınlaşdırıcı xəritə.

Foto-şəkillərin siyahısı:

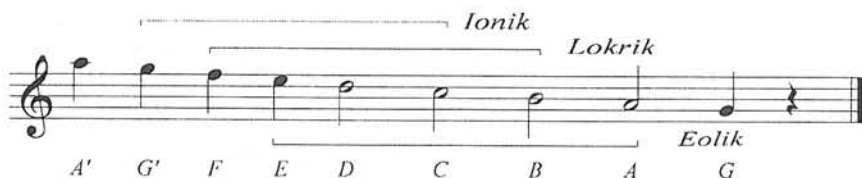
1. Kitabın müəllifi Şamaxı yaxınlığında.
2. Məmmədliyəv Vamiq Məmmədli oğlu Bakı Musiqi Akademiyasında tar çalarkən.
3. Sündi kəndində qadınların zikr mərasimi.

* Kitabın hazırkı nəşrində xalq mahnı mətnlərinin macar dilində verilməsini məqsədəuyğun görmədik (Red.)

4. Xilmillinin qadınları dağların qarşısında.
5. Qubada məscid.
6. Zaqatalalı aşıqdan toplama işi.
7. Ağı deyən Qarabağ qaçqınları.
8. Naburlu ifaçı mahnı oxuyarkən.
9. Çobankolda nehrədə yağ çalxalayarkən.
10. Dağ Göylər kəndindən Gövhər xala ağı deyərkən.
11. Zərqovada ata ilə oğul zurna və dümbək çalarkən.
12. Xilmillidən olan türk söyləyicisi.
13. Şamaxı ətrafından olan musiqiçi.
14. Populyar duet: qarmon və dümbək.
15. Klarnet, balaban, zurna, dümbək.
16. Car kəndində tənbur çalan avar musiqiçisi.
17. Dəmirçi kəndində iki tat qadınından toplama işi.
18. Aşağı Tala kəndində qadınlar.
19. Qubalı dağ yəhudisi tar çalarkən.
20. Qəbiristanlıqda ağac pir.
21. Qarabağ qaçqınları Mərdəkanda.

Anlayışlar, ixtisarlar

- №. Bu işarə ilə göstərilən ədədlər havaların antologiyadakı sıra nömrələridir.
- Qammanın tonları bu hərflərlə qeyd olunmuşdur: A¹, G¹, F, E, D, C, B, (si bekar-Red.) A, G. Aşağıdakı sxem Azərbaycan el musiqisinin başlıca səs sıralarını göstərir.

- Mən bu kitabda qammaları çox vaxt ilk notlarına görə Eolik, Lokrik və Ionik kimi göstərirəm, çünki Azərbaycan xalq musiqisində geniş və kiçik diapazonlu melodiylar arasında sıx əlaqə vardır.
- Qammalar və qamma parçaları enici istiqamətdə verilmişdir.
- Dəyişən səslər hərfdən sonra gələn # və bemol ilə qeyd olunmuşdur. Məsələn, ais = A #, as = A bemol və s.
- Əgər qammanın müəyyən pilləsi melodiya mühüm rol oynayırsa, həmin səs mötərizəyə alınır. Məsələn, səs sırası (G¹) E, D, C olan melodiya başlıca rəf oynayan EDC trixordunun səslərinə gözə çarpmayan təsadüfi (G¹) notu əlavə olunur.
- Misranın¹ son notu kadans notudur. İki misradan çox olan melodiylar üçün mən bəzən kadans formulu təklif edirəm. Onların, misranı tamamlayan notları nömrələnmiş, ən mühüm misranın notu mötərizədə verilmişdir. Son misranın son notu göstərilməmişdir. Misal: Eolik melodiya üçün E (C) C, kadans notları E, C, C, A olan melodiyanı işarələyir.
- Xord (lad qurumu, KÖK Red.) sözü penta-, tetra- və trixordu bildirir. Qəliz bir «(G¹-F) – E-D-C penta-, tetra- və trixord»u əvəzinə, mən «(G¹-F) –E-D-C xordu / kökü» istifadə edirəm.
- Bitişik hərəkət o deməkdir ki, misraların səs diapazonları üst-üstə düşür, digər tərəfdən isə o tonlar prima, sekunda və nadi-

¹ Burada və sonrakı musiqi təhlillərində "misra" ("line") "melosətir" (rusca: "мелострока") mənasında anlaşılmalıdır (Red.).

rən tersiyalarla addımlayır.

- Birözəkli havalar bir musiqi fikrinin adətən variantlı təkrarından ibarət olursa, ikiözəkli melodiya bir müxtəlif musiqi fikrinin (A və B) variantlı təkrarından qurulur. Azərbaycan xalq musiqisində iki ideya adətən elə tərtib olunur ki, A-nın bir neçə variantlı təkrarından sonra B-nin variantları gəlir. Buna görə də mən mahnıları sistemləşdirərkən yalnız A və B musiqi fikirlərini nəzərdə tutmuş, onların əmələ gətirdikləri konkret formaları hesaba almamışam.
- A_v – A musiqi bölümünün variantlaşmasını göstərir.
- A_c və A^e musiqi bölümünün (A) elə dəyişməsinə göstərir ki, iki misra arasındakı fərq misranın sonunda olsun. A_c zamanı dəyişən bölüm orijinaldan aşağı, A^e – zamanı isə – daha yuxarıdadır.
- A_{gen} – A misrası ilə müqayisədə genişlənmiş musiqi misrasını bildirir.
- A ilə paralel, zaman-zaman eyni şəkildə davam edən və A kimi eyni notla bitən misranı mən A şəklində qeyd edirəm. Sistemləşdirmə prosesində A, A_v və A_{gen} misralarını onları törətmiş A misrasından fərqləndirmirəm. Eyni zamanda mən A_c və A^e misralarını ayrıca olaraq götürürəm.
- Melodiya parlando-rubato ritmində ifa edildikdə temp göstəricisi mötərizədə verilir. Lakin, nəzərdə saxlamaq lazımdır ki, əslində ritm cəhətcə sərbəst olan ifaların bir çox müxtəlifliyi vardır.
- Bəzi notların üzərindəki oxlar səs yüksəkliyinin yarımtondan bir az yuxarı (\uparrow) və ya aşağı (\downarrow) dəyişdiyini göstərir.

AZƏRBAYCANIN TARİXİ HAQQINDA

Bu işin yazıldığı vaxt paytaxtı Bakı olan Azərbaycan [Respublikası] Qərbi Asiyanın müstəqil bir dövlətidir.¹ 7,5 milyona qədər əhalisi 86,600 km² sahədə yaşayır. Şimalda Dağıstan, Şimal-Qərbdə Gürcüstan, Qərbdə Ermənistan onun qonşularıdır. Xəzər dənizi Şərq, Araz çayı isə Cənub həddlərini cızır. Çaydan cənubdakı İran ərazisi də Azərbaycan adlanır və onun Azərbaycan dilində danışan 15 milyon əhalisi hesablanmışdır. Azərbaycanın iki ərazisi eyni dili, islamı və XIX əsrin əvvəllərinə qədərki tarixi paylaşır. İki vilayət xüsusi durumdadır. Biri, Ermənistanın cənubu ilə Azərbaycan ərazisinin ana hissəsindən ayrılan Naxçıvan, digəri isə 1992-ci ildə ermənilər tərəfindən işğal edilmiş və azərbaycanlı əhəlinin qovulmuş olduğu [Dağlıq] Qarabağdır.

Tarix öncəsi

Azərbaycan öz tarixi boyu müxtəlif imperiyaların bir hissəsi olmuş və heç də təsadüfi deyil ki, bu ad uzun müddət naməlum qalmışdır. Tarixən bu ərazi klassik müəlliflərin yazdığı Albaniyaya müvafiqdir. Qafqaz Albaniyası və sonralar Arran² adlandırılmışdır. E.ə. 900-cü ildən sonra həmin ərazi qədim Midiya imperiyasına³, sonra da e.ə. 600-400-cü illərdən İran imperiyasına mənsub olmuşdur.

E.ə.330-cu ildən Makedoniyalı İskəndərin imperiyasının bir hissəsinə çevrilmişdir. E.ə.328-ci ildən Atropat sülaləsi Arşakilərin tabeliyində çiçəklənib saray ailəsi ilə qohum olduğu bir dövrdə ölkəni idarə etmiş

¹ Bu fəsildə əksər məlumat Svyatovskiy-Collins (1999), Saray (1993a), Golden (1998) və İslam Ensiklopediyasından (Encyclopedia of Islam, 1999) götürülmüşdür.

² Ərəb mənbələri Arranı Kür və Araz çayları arasında yerləşən bir region kimi təsvir edir. Sonrakı əsrlərdə bu ad bugünkü [Şimali] Azərbaycanı, Araz çayından şimalı bildirmək üçün istifadə olunmuşdur.

³ Midiya İran yaylasının Şimal-Qərb hissəsində yerləşmiş qədim bir şahlıq olmuşdur. E.ə.670-ci ildə öz zirvəsinə çatmışdır, məsələn, Assuriya imperiyasını və Urartunu işğal etmişdir. E.ə. 550-ci ildə Midiya tənəzzül edərək Əhəmənilər imperiyası tərəfindən işğal olunub satrapa çevrildi.

həmin İran hakimindən Azərbaycan⁴ adı törəmişdir.

E.ə.323-cü ildə Azərbaycan Səlvəkilər imperiyasının bir hissəsi olur, 224-cü ildə isə Qafqaz Albaniyası Sasanilər İranının⁵ vassalına çevrilir. B.e.38-ci ilindən bu dövlət artıq Arşakilər tərəfindən zəbt edilir. Sasanilər zamanı Azərbaycan mərzuban (satrap) tərəfindən idarə olunur və həmin dövrün sonuna doğru Fərrux-Hörmüzdün ailəsinə mənsub olur.⁶

Türklərin, Hun və Xəzər imperiyalarının etnik qrupları tərkibində bu əraziyə erkən gəlişi b.e.48-ci ilindən VII əsrin ortalarına qədər baş vermişdir. Göytürklər Asiyada hakimiyyəti itirdikdən sonra türk tayfaları Qafqaza və əsasən bugünkü Azərbaycan⁷ ərazisinə köç etdilər. Bunlardan çoxu yerli əhali ilə qaynayıb-qarışdı.⁸

667-ci ildən sonra ərəblər bu ərazini fəth edib islamı yaydılar. Ərəb başçıları müxtəlif mahallarda məskunlaşaraq tədricən yerli əhaliyə qarışdılar.⁹

XI əsrdə Səlcuq sülaləsinin oğuz tayfalarının islamlaşdırılması ilə türklərin böyük axını başladı və Alp Arslan 1071-i ildə Malazgirtə Bizansı məğlub etdi.¹⁰ Ərazinin yerli İran əhalisi türklərlə qarışdıqca, türk dili tədricən farsca ilə arxa plana sıxışdırdı və tipik Azərbaycan türk dialekti meydana gəldi. Sonralar Orta Asiyadan gəlmiş köçəri türk tayfaları da uzun müddətli türkləşdirmə prosesinə qatıldılar.

1136-cı ildə Azərbaycan Atabəy Eldəgizin əlinə keçdi və onların xəlifələri Əhmədilər mübarizədə ta Xarəzimşah Cəlaləddinin qısa sürmüş təcavüzünə qədər (1225-1231) hökmranlıq etdilər, onların da yerini

⁴ Azərbaycan <ər. Adarbacan <fars. Adarbadağan <Aturpatakan «odla müdafiə edilmiş».

⁵ Sasanilər Qərbi Asiyanın böyük bir hissəsini (b.e.224-651) idarə etmiş islamaqədərki fars sülaləsi olmuşdur. Ərəbcə və müasir istifadədə sülalənin adı Sasan'dan götürülmüşdür; bu ad Zərdüştün kəbəsinəki I Şapurun yazılarında «ağa» kimi xatırlanır.

⁶ Marquart (1901: 108-114).

⁷ Göytürk imperiyası özlərinin süqutuna və uyğurlar tərəfindən göstərilən təzyiqə qədər (744-cü il) bu ərazidə cəmləşdilər.

⁸ İrons (1958: 94-98).

⁹ Vilayətin sonuncu fəal hakimləri – Sacilər oldu (889-929), onların özlərinə də üsyanla son qoyuldu. Onların süqutundan sonra Azərbaycanda yerli tayfalar baş qaldırdılar. Yarı ərəb, yarı kürd olmuş xarici Daysamdan sonra Deylamilər və Rəvvadilər gəldilər (983-1070). Ərəb hakimiyyətinin süqutu və Səlcuqlar kimi türk xalqlarının gəlişi arasında, zə-tən, X-XI əsrlərdə Minorskinin «İran intermeso'su» kimi səciyyələndirdiyi bir dövrdə Rəvvadilər İranın şimal-qərbində çiçəklənmiş bir sülalə olmuşdular. Deylamilər Şimali İranın dağlı xalqlarının devrilməsində ən fəal (gözə çarpan) olsalar da, digər xalqların iştirakı da (məsələn, kürdlərin) danılmazdır. Rəvvadilər əslən Əzdi Ərəb nəslindən idilər, lakin tədricən Azərbaycan mühitində assimilyasiya edilərək (xüsusilə də Təbriz ətrafında-kı ərazidə) kürdləşdirildilər. Oxşar proseslər Şirvanda da baş verdi və Yəzidi Şirvanşahlar farslaşdırıldılar.

¹⁰ Sümer (1957: 429-445).

monqollar tutdular.¹¹

Hülakinin gəlişi ilə (1256) Azərbaycan, Amu-Dəryadan Suriyaya qədər uzanan böyük Monqol imperiyasının mərkəzinə çevrildi. Monqollar və onları əvəz etmiş Cəlairlərdən sonra Azərbaycan qərbdən qayıtmış türkmənlər tərəfindən işğal olunur. Qaraqoyunluların və Ağqoyunluların paytaxtı Təbriz olmuşdur (1378-1502).¹²

1502-ci ildən Azərbaycan İranın yerli dialektində danışan Səfəvilər sülaləsinin hakimiyyəti altına düşdü. Bu sülalənin təməli Ağqoyunlular üzərində qələbə çalmış iranlı I Şah İsmayıl (1501-1524) tərəfindən qoyulmuşdu. Səfəvilər yeni İran şahlığı qurdular. Eyni zamanda 1514 və 1603-cü illər arasında Osmanlılar Təbrizi və əyalətin başqa hissələrini tez-tez işğal edirdilər.¹³ Buna cavab olaraq, Xətai təxəllüslü bir şair kimi də tanınmış Şah İsmayıl islamın şiə məzhəbini imperiyanın dövlət dini statusuna qaldırdı.¹⁴ Bu tədbir daxili birliyi gücləndirdi, azərbaycanlıları etnik və linqvistik baxımdan yaxın, lakin sünni olan osmanlı türklərindən xeyli ayrı saldı. Buna baxmayaraq, ölkədə sünniliyin çoxlu miqdarda tərəfdarları da qaldı.¹⁵

İranın nəzarəti Şah Abbas tərəfindən bərpa olundu, lakin Əfqanıstanın işğalı zamanı (1722-1728) Osmanlılar yenidən Azərbaycanı və İranın digər qərb əyalətlərini tutdular.

XVIII əsrin II yarısı mərkəzi hakimiyyətin zəifləməsilə və tez-tez qardaş çəkişmələrinə cəlb olunan müxtəlif miqyaslı xanlıqların meydana gəlməsi ilə əlamətdar oldu. Eyni zamanda, həm Türkiyə, həm də Rusiya strateji cəhətdən xeyli mühüm olan bu ərazini, daha doğrusu, Xəzər və Qara dəniz arasındakı keçid yolunu tutmağa cəhd göstərdilər.

¹¹ Əhmədil Təbrizdə kök salmış Rəvvad (əzd) adlı əslən ərəb nəslinin bir qolundan törəmişdi. Zaman ötdükcə bu nəsil kürdləşdirildi və hətta Əhmədil adı, yəqin ki, İran (kürd) – kiçiltmə şəkilçisindən əmələ gəlmişdi. Əhmədil 1111-ci il Səlib yürüşünə qarşı çıxmışdı.

¹² Türk-monqol tayfa birləşməsi olan Qaraqoyunlular Van gölü ətrafında cəmləşərək Osmanlıları dəstəkləmiş, monqol dövründə isə Teymurləngə və onun müttəfiqləri Ağqoyunlulara qarşı mübarizə aparmışdır. 1410-cu ildə onlar Cəlairləri məğlub edərək, Azərbaycan, İraq və Ermənistanı sahib çıxdılar. 1453-cü ildə Teymurlənin vassalına çevrildilər. 1453-1457-ci illərdə Qaraqoyunlular Qərbi İranı işğal etdilər. XV əsrdə Oğuz Ağqoyunlular Qaraqoyunluları məğlub edib, Azərbaycan, Ermənistan, Qərbi İran və İraqı işğal etdilər, 1463-cü ildə Ağqoyunlular, XVI əsrin əvvəlində isə Qızılbaşlar tərəfindən devrildilər. Osmanlı imperiyasına qarşı çıxmış Venesiya və Macar birləşməsini darmadağın etdilər.

¹³ Kütükoğlu (1962: 7-12).

¹⁴ Bax: Watt (2000: 128-129)

¹⁵ Bu parçalanma sonralar da siyasi məqsədlərlə istifadə olundu. Şiə çoxluğu İranla əlaqəni dəstəkləmiş, sünnilər isə Türkiyəyə meyl etmişdilər.

Rus dövrü

XIX əsrin əvvəllərində İran-Osmanlı düşmənçiliyi və ərazidəki xanlıqların bir-birilə ixtilafı kiçik rus ordusunun Qafqaz dağlarından irəli hərəkət etməsini asanlaşdırdı. Eyni zamanda İran Qacar sülaləsinin hakimiyyəti altında güclənərək Rusiyanın tulladığı əlcəyi yerdən qaldırdı. I Rus-İran müharibəsinin (1804-1812) əvvəllərində ruslar Gəncəni tutdular, daha sonra tədricən Dərbənd, Quba və Bakı xanlıqları təslim oldu.¹⁶ Coğrafi və siyasi cəhətdən İrana daha yaxın olan Lənkəran xanlığı 1812-ci ildə rusların hakimiyyəti altına keçdi. Sonra növbə Azərbaycanın daxili ərazilərindəki Şəki¹⁷ və Şirvan xanlıqlarına çatdı. Müharibə 1813-cü ildə Gülistan müqaviləsinin imzalanması ilə tamamlandı. Qarabağ xanlığı hədəf yerə Osmanlı imperiyasından yardım istədi. O, 1822-ci ildə Rus çarına təbə oldu və ərazilərində rusları yerləşdirmək məcburiyyətində qaldı.¹⁸ Sonda Zaqatala (İlusu) xanlığı təslim oldu. 1825-ci ildə Naxçıvan xanlığı, 1826-cı ildə isə İrəvan xanlığı işğal edildi və ruslar Araz çayına qədər öz hakimiyyətlərini bərqərar etdilər.

II Rus-İran müharibəsində (1826-1828) İran Osmanlıların və Britaniyanın təhriki ilə işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərini geri almaq üçün Rusiyaya qarşı çıxdı, lakin məğlubiyyətə düçar oldu. Şimalda Rusiya ilə son sərhəd (Araz çayı boyunca) 1828-ci ildə (Türkmənçay müqaviləsi) tam müəyyənləşdirildi.¹⁹ Türkiyə ilə Qərb sərhədləri isə yalnız 1914-cü ildə demarkasiya edildi.

İstər rus, istərsə də Sovet rejimlərində azərbaycanlıların mövqeyi asılılıq, müstəmləkə statusu və məcburi assimilyasiya arasında qərar tutmuşdu. Ağır vergilərdən başqa Rusiya Azərbaycanın münbit ərazilərinə minlərlə rus kəndlisini də köçürmüşdü. Rus zabıtlərinin qadınlara olan qəbul edilməz münasibəti və həyata keçirilən anti-islam siyasəti əhalinin böyük narazılığına səbəb olurdu. 1872-ci il Bakı neft inqilabı başladı və əsasən neftin sayəsində Bakı dünyanın başlıca mərkəzinə çevrildi.

Sovet rejimi

1905-1907-ci illərdə baş vermiş Rus inqilabının ardınca İran Məşrutə (Kostitutsiya) İnqilabı (1906-1911) və Türkiyədə Gənctürklər İnqilabı

¹⁶ Zeynəloğlu (1924: 175-176)

¹⁷ Bartold (1940: 402-403).

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arxivi, Hattı-Hümayun №6677/A.

¹⁹ Krausse (1973: 332-341).

(1908) oldu. Dünyada baş verən hadisələr həmçinin Azərbaycanda da milliyyətçi əhval-ruhiyyənin baş qaldırmasına səbəb oldu. Bu isə 1905-ci ildə azərbaycanlılar və ermənilər arasında, daha mütəşəkkil olan ermənilərin qələbəsilə başa çatan açıq münaqişəyə gətirib çıxartdı. Eyni zamanda azərbaycanlı elitanın fars dilinə və mədəniyyətinə bəslədiyi rəğbət rusları narahat etməyə bilməzdi. Onlar hər cür həvəsləndirmədən istifadə edirdilər ki, azərbaycanlılar öz türk dillərində danışsınlar. Elə buna görə də getdikcə onların milli hissiyyatını qızıqdırırdılar ki, bu da daha sonra rusların öz əleyhinə çevrildi.

Rus inqilabı dönməində təşkil edilmiş sosialist yönümlü «Hümmət» partiyası tədricən marksizm ideologiyasından uzaqlaşaraq milli azadlıq mövqeyinə keçdi və buna görə də 1907-ci ildə ruslar həmin partiyayı qadağan etdi. «Hümmət» partiyasının liderləri 1911-ci ildə əsas qayəsi türk və müsəlman birliyinin yaradılması və onun tərəqqisi olan Müsavat partiyasının əsasını qoydular.²⁰

Rusiya Müsəlmanları Cəmiyyətinin qurultayında əsas məsələ Azərbaycan milli hərəkətinin qüvvətlənməsi və həmçinin pantürkist ideyaların baş qaldırması idi: «Türk xalqları eyni kökə malikdir. Onlar arasındakı dialekt fərqləri isə zaman və məkan ilə bağlıdır».²¹ Burada həmçinin ümumtürk dilinin yaradılması və yayılması ilə bağlı təkliflər də səsləndirilmişdi. Müəyyən mətbu orqanların və təşkilatların²² təsis edilməsinə baxmayaraq, onlar Rusiya və İranın cəngində heç bir əhəmiyyətli nəticəyə nail ola bilməmişdi.

1917-ci ildə bolşeviklər Müvəqqəti Hökuməti yıxdılar. 1918-ci ilin aprelində Gürcüstan, Ermənistan və Azərbaycanı birləşdirən Zaqafqaziya Federasiyası yaradıldı, lakin elə həmin ilin may ayında da ləğv edildi. 1918-ci ilin mayında Azərbaycan öz müstəqilliyini elan etdi. Lakin müstəqillik uzun sürmədi. Müttəfiqlər ölkəni tərk edəndən sonra (1919) sovet ordusu Azərbaycanı işğal etdi. Bu vaxtlar Azərbaycan ordusu Dağlıq Qarabağda erməni qiyamını yatırmaqla məşğul idi. 1920-ci ilin aprelində Azərbaycan Xalq Komissarları Soveti təşkil edildi. Bütün ölkəni sovetlər əleyhinə üsyanlar dalğası бүрүсə də, hamısı yatırıldı. 1922-ci ildə Zaqafqaziya Sovet Federativ Sosialist Respublikası yaradıldı. Azərbaycan Zaqafqaziya Federasiyasının üç respublikasından biri oldu.

Sovetlərin milli siyasəti əvvəlcə «korenizasiya» ilə bağlı idi. Bu, o demək idi ki, dövlət vəzifələrinə yerli əhəlinin təyin edilməsinə üstünlük verilməli idi. Eyni zamanda sovet rejiminin əsas məqsədi Azərbaycan

²⁰ Baykara (1975: 203).

²¹ Saray (1993 b: 32).

²² 1911-ci ildə Türk yurdu və Rusiya Türk Tələbələrəi Cəmiyyəti.

türklərinin mədəni və iqtisadi cəhətdən assimilyasiyasına nail olmaq idi. Onlar 1920-ci ilə qədərki bir dövrdə istəyirdilər ki, XIX əsrin sonundan səciyyəvi olmuş türk ruhunu və türk xalqlarının həmrəyliyi aradan qaldırsınlar. Türkiyə ilə bütün əlaqələr qadağan edilmişdi. Bundan narazı qalan ziyalılar isə ölkədən qovulmuşdular. II Dünya müharibəsinin başlanmasından əvvəl kiril əlifbası tətbiq edilmişdi ki, bu yolla da Azərbaycanı mümkün qədər Türkiyə və İrandan uzaqlaşdıraraq məktəblərdə ruslaşdırma siyasəti aparırdılar. 1870-ci ildə kəşf edilmiş Bakı nefti rusların əsas gəlir mənbələrindən birinə çevrildi. Yerli əhaliyə isə bu gəlirin az bir qismi çatırdı. Bütün deyilənlərdən əlavə, 1929-1933-cü illər arasında kolxozlar təşkil edilmişdi ki, bunlar da kənd əhalisini çox çətin bir vəziyyətə salmışdı. Bütün geriləmələrə baxmayaraq, öz tarixinin uzun bir dövründə ayrı-ayrı xanlıqlara bölünmüş Azərbaycan rus hakimiyyəti dönməndə mərkəzləşdirilmiş idarə qurumuna malik bir ölkəyə çevrildi. Beləliklə, mərkəzləşdirilmiş idarənin köməyi ilə və qismən onun istəyinə rəğmən azərbaycanlılar get-gedə vahid millət kimi formalaşırdılar.

1930-cu illərdə rus təzyiqi daha da artaraq terrora çevrilməyə başladı. Rusların nəzarəti altında olan təhsilin xüsusi məqsədi dindən və xalq mədəniyyətindən məhrum edilmiş sovet vətəndaşı yetişdirmək idi. II Dünya müharibəsi ərəfəsində qarşıya qoyulan digər məqsəd isə sovet birliyini daha da gücləndirmək idi. Baxmayaraq ki, uşaqlar ibtidai təhsili Azərbaycan dilində ala bilirdilər, 1936-cı ilə kimi ali məktəblərin təhsil dili rus dili idi və Azərbaycan dili tədricən ikinci dərəcəli dil səviyyəsinə enmişdi. Təhsilin hamı üçün ümumi və icbari olması əslində savadsızlığı ləğv etdi.

Stalinçi represiyaları dönməndə isə panislamist, pantürkist, müsavatchı və köhnə kommunistlərdən sayılan ziyalılar məhv edilir, deportasiyaya və həbsə məhkum olunurdular.²³ 1936-cı il Stalin konstitusiyası Zaqafqaziya Federasiyasına son qoydu və Azərbaycan 16 müttəfiq respublikadan biri kimi SSRİ-nin tərkibinə daxil oldu. Respublikaların bir-biri ilə birbaşa münasibəti məhdud idi. Azərbaycan əhalisi Azərbaycan türkü əvəzinə rəsmi olaraq azərbaycanlılar, dilləri isə Azərbaycan dili (türk, azəri türkü və ya azəri əvəzinə) adlandırılmağa başlandı.

Ruslar İrandakı Azərbaycanı işğal edəndə müxtəlif təşkilatlar və təhsil müəssisələri uzun müddət farsların məhkum etdikləri milli türk dilinin

²³ Panislamizm – müsəlman xalqlarını etnik, milli və təriqət fərqlərindən asılı olmayaraq birliyə çağıran hərəkatdır. Pantürkizm – türk xalqlarının mədəni birliyi və əməkdaşlığı uğrunda hərəkatdır. Bu hərəkatın ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan Kırım tatari İsmayıl bəy Qasıralının devizi – «Əqildə, dildə və əməldə birlik»dir. Müsavat – Azərbaycanın ən uzunömürlü siyasi partiyası olub müəyyən vaxtlarda milli məsələyə münasibətdə mərkəzçi mövqedə dayanırdı.

geniş yayılması üçün çalışdılar. Vahid Azərbaycanın yaradılması ümidləri meydana gəldi. Lakin Amerikanın və İngiltərənin təzyiqi ilə sovet qoşunları İran ərazisindən çıxarıldı. 1953-cü ildə Stalinin vəfatından sonra «Xruşov mülayimləşməsi» dövründə ədəbiyyata, mətbuata və təhsilə daha çox azadlıq verildi. Elə bu vaxtlarda ruslaşdırma və dinə qarşı mübarizə nəticəsində Sovet erasını yaşayan Türkünstan, Azərbaycan, Krım və Tatarıstan ərazisindəki camələrin (məscidlər) çoxusu dağıdıldı, qalanlarından isə dini məqsədlər üçün istifadə etməyə izin verilmədi. Dini təhsil qadağan edildi. 1960-cı ildə kommunistlər müsəlman azərbaycanlılara, hətta yaşlılara da ateist tərbiyəsi aşılayırdılar. Lakin bütün bunlara baxmayaraq islam ümumiyyətlə özünün müşahidə edilən ənənəvi adətləri və qadağaları ilə birlikdə bir həyat tərzini kimi əhali arasında böyük gücünü saxlamışdı. Ümumilikdə isə SSRİ-nin müsəlman regionları rusların göstərdikləri mədəniyyət assimilyasiyasına qarşı öz müqavimətlərini sübut edə bildilər. Sovet mənbələrinin verdiyi məlumata görə 1970-ci illərin sonlarında 1000-nə yaxın məxfi şəkildə fəaliyyət göstərən ibadət xanalar və ziyarətgah olan 300 müqəddəs ocaq mövcud idi. Hal-hazırda çoxu Tehranın köməkliyi ilə olmaqla minlərcə məscid tikilməkdədir. Dini oyanışa kömək etməkdə İran və Türkiyə bir-birilə rəqabət aparırlar. Azərbaycanın əsas siyasi partiyaları dinin və dövlətin ayrı olmasına razılaşırlar.

Əhalinin 10%-i həqiqi dindar, elə bir o qədəri də ateist olduqlarını iddia edir, Azərbaycan əhalisinin böyük bir hissəsi islam dininin qoyduğu qayda-qanunlara mütləq şəkildə əməl etməyən müsəlmanlardır. Onlar islamı əsasən bir həyat tərzini və milli varlıq hissi kimi qəbul edirlər.²⁴

1960-cı ilə kimi istismarı asan başa gələn neft mədənlərinin çoxusu tükənmişdi. Bu isə Moskvanın marağının və investisiyalarının azalmasına səbəb oldu. İqtisadi inkişaf göstəricilərinin aşağı düşməsi ilə həyat səviyyəsi pisləşməyə, əhalinin narazılığı isə artmağa başladı. 1969-cu ildə Moskva tərəfindən Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbəri təyin edilən H.Əliyev vəziyyəti sabitləşdirə bildi.

1970-1980-ci illərdə Sovet təzyiqi tədricən zəifləməyə başlasa da, bu özünü dini məsələlərdə göstərmirdi. «Qlastnost» və «perestroyka» (aşkarlıq və yenidənqurma) dönməndə isə xalqlar yavaş-yavaş öz milli xarakterini, mədəniyyətini, dinini və dilini qorumaq hüququ əldə etdilər. Azərbaycanlılar neft və kənd təsərrüfatından alınan əksər gəlirin ölkədən aparılmasına

²⁴ Sovet hakimiyyəti zamanı əhali tərəfindən islam qanununun beş əsası kimi mərasimlərə (tövhid, zəkat, ramazan ayında oruc, Məkkəni ziyarət, gündə beş dəfə namaz), zəkat istisna olmaqla əməl edilmişdir. Buna baxmayaraq azərbaycanlılar nadir hallarda digər dinin nümayəndələri ilə ailə qurur, donuz əti yeməkdən imtina edir və yalnız tədricən alkoqola öyrəşirdilər.

qarşı çıxmağa başladılar. Bu isə Sovet dövlətinin tərkibində dinc sülh şəraitində yaşayan azərbaycanlıların və ermənilərin arasındakı köhnə düşmənçiliyi yenidən qızıışdırdı.

1988-ci ildə Ermənistan Dağlıq Qarabağ ərazisinə iddialarını irəli sürdü. Bu isə gərginliyinə görə Azərbaycanda 1905-1907-ci illər hadisələrini xatırladan siyasi dönüşün yaranmasına səbəb oldu. Sovet statistik məlumatına görə əhalisinin 60%-ni ermənilər, 40%-ni isə azərbaycanlılar təşkil edən Qarabağ artıq çoxdan idi ki, Azərbaycanın nəzarəti altında idi. Rusiyanın dəstəyi ilə ermənilər azərbaycanlıların yaşadığı evlərə od vurdular, bir çoxlarını məhv etdilər, yüz minlərlə insanı yaşayış məskənlərindən qovdular.

Artıq aydın idi ki, Kommunist partiyası milli maraqları qoruya bilmir. Bu hadisələr Bakıda ümumşəhər tətillərinə səbəb oldu. Qorbaçov Bakıda baş verəcək daha gərgin ixtişaşların qarşısını almaq üçün şəhərə qırmızı ordunu yeritdi.

Sovet İttifaqının süqutundan sonra Azərbaycan 1991-ci ilin axırlarında öz müstəqilliyini əldə etmiş ilk türk respublikası oldu. Qarabağ probleminin həllinin çətinliyi üzündən ölkədə tez-tez prezident dəyişkliləri baş verirdi.

Azərbaycanda vəziyyət hələ də mürəkkəbdir. Neft istehsalı Azərbaycanı Qərbə yaxınlaşdırsa da, Rusiya bu gün regionda yenə güclü dövlət olaraq qalır və güman ki, sabah da belə olacaqdır. Azərbaycanlıların etnik mənşəyi, islam dini, tarixi, mədəni ənənələri əhalini daha çox Yaxın Şərqlə, xüsusən İran və Türkiyə ilə bağlayır.

Azərbaycan bu gün

Azərbaycanın bugünkü ərazisi Mərkəzi Asiya, Anadolu və Qafqaz arasında olan ticarət yollarının kəsişdiyi yerdədir. Ruslar tədricən bu yolları və Azərbaycan iqtisadiyyatını öz əllərinə almışlar. Azərbaycan Rusiya iqtisadiyyatının mühüm bir mərkəzinə çevrilmişdi. Azərbaycanın yüksək dəyərə malik münbit torpaqları hələ 1833-cü ildən minlərlə rus kəndlisini özünə cəlb etmişdi. Sovet dövrünün planlı iqtisadiyyatında Azərbaycanın vəzifəsi pambıq, üzüm, meyvə və tərəvəz yetişdirmək idi. Dünyada qara kürü istehsalının 80%-i məhz Azərbaycanın payına düşür. Tütün və çay məhsulu da çox yüksəkdir. Ölkə ərazisində əhəmiyyətli dəmir, aliminium, mis, sink, qrafit, kobalt, daş kömür və başqa önəmli mədən ehtiyatları da həmçinin vardır.

Ölkənin daha mühüm sərvəti vaxtilə əsas eksport məhsulu olmuş və elə indi də olan nəhəng neft və qaz yataqlarıdır. Neft və qaz üzərində qurulmuş enerji bölməsi də həmçinin inkişaf etmişdir. Ölkə sənayesi telekommunikasiya, enerji mərkəzləri, metallurgiya, xalçaçılıq, konservləşdirmə və s. bu kimi sahələri əhatə etməklə nisbətən rəngarəng olsa da, texnologiyalar adətən köhnəlmişdir. Sovet dönməndə xammal bir qayda olaraq ixrac olunur, istehsal edilmiş sənaye məhsulları isə idxal edilirdi. Düşünülməmiş sənayeləşdirmə ətraf mühitin yüksək dərəcədə çirklənməsinə, bunun nəticəsində isə hər dörd uşaqdan birinin ölümünə səbəb olurdu. Hazırda müasir sənayenin inkişaf etdirilməsi istiqamətində böyük səylər göstərilir.

SSRİ-nin süqutu ilə əlaqədar Sovet iqtisadi münasibətlərinin dağıdılması, Qarabağ konfliktini və dövlət sənayesinin böyük bir hissəsinin dayanması nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı da dərhal böhrana düşüb zəiflədi. 1994-cü ildə ölkədə aylıq 50% olan çox ciddi inflyasiya var idi. İqtisadi tədbirlər nəticəsində bunun qarşısı alınmış və milli valyuta olan manat sabitləşdirilmişdir. Sosial qeyri-bərabərliyin yüksək dərəcədə artması ilə ölkə əhalisinin dördüdə üç hissəsindən çoxu kasıblıq içində yaşayır. Lakin Azərbaycanın zəngin insan və təbii ehtiyatları olduğuna görə onun gələcəyi heç də ümitsiz deyil.

Ölkədə islami dəyərlərin və əhval-ruhiyyənin artmasında bu faktorlar əsas rol oynayır: Azərbaycan cəmiyyətində olan ideoloji vakuum; Ermənistan-Azərbaycan konfliktini; sosial-iqtisadi vəziyyətin pisləşməsi; bir milyon qaçqın, xarici dövlətlərin, xüsusən, radikal islami ideyaları eksport edən İranın destruktiv fəaliyyəti; Çeçen müharibəsi və Şimali Qafqazdan olan qaçqınlar. Bütün bu faktorların nəticəsində onlarla qeyri-qanuni insan təşkilatları ölkədə yerləşə bilmişdir. Ölkədə düşünülmüş dini siyasətin aparılmaması Azərbaycanın hazırkı dünyəvi dövlət quruluşunu dəyişmək istəyən insanların sayını artırmışdır.

Əhalinin əksər çoxluğu Azərbaycan türkləridir. Burada 400 min rus, 171 min ləzgi, 44 min avar, 25 min yəhudi, 21 min talış 13 min saxur, 32 min ukraynalı, 12000 kürd və bir sıra başqa xalqlar yaşayır ki, onların da bəzilərindən mən həmçinin toplamalar edə bildim.²⁵ Əhalinin illik artımı 2,2%-dir. Ən mühüm dil türk dilləri ailəsinin oğuz qrupuna daxil olan, türk, türkmən və qaqauz dilinə çox oxşayan Azərbaycan dilidir, lakin əhalinin böyük hissəsi, xüsusən şəhərlərdə həm də rus dilində danışır. Aparıcı din islam dinidir. Daha dəqiq desək, əhalinin 70%-nin tapındığı cəfəri-şie

²⁵ 1989-cu ilin məlumatına görə əhalinin 6 milyonunu və yaxud 82,7%-ni azərbaycanlılar, 392 min nəfərini isə (15,6%) ruslar təşkil edir. Rusların sayı bir müddət azalmışdı, lakin yenə də artmaqdadır.

məzhəbidir. Qalanları isə sünnilərdir. Müəyyən qədər də xristianlar (rus və ermənilər) və yəhudilər vardır.

Etnogenezis

Azərbaycanın olduqca müəkkəb tarixindən irəli gələrək azərbaycanlıların etnogenezi də çox dolaşıqdır. İlk çağlarda Paleo-Qafqaz xalqları şimalda yaşayırdılar.²⁶ İranlaşdırma ölkənin cənubundan İran dövlətlərinin təsiri ilə başlanmışdır. İran dillərindən tat və talış dilləri də geniş yayılıb. Lakin get-gedə daha çox Azərbaycan dili ilə assimilyasiya olunurlar.²⁷

İlk türk təsirinin tarixi hunlardan və sonrakı zamanlardan hesablanır. Lakin bu günə kimi o dövrün köçəri türk xalqlarının bu ərazidə məskunlaşmaları hələ də qəti məlum deyil. XI əsrdə oğuzlar bu ərazilərə gəldikdən sonra burada çoxlu sayda türklər məskunlaşdılar. Regionun türkləşdirilməsi prosesi – Elxanilər dövründə və yaxud da sonralar Səlcuqların hakimiyyətinin axır dövrlərində həyata keçirilmişdir. Bir sıra alimlər fərz edirlər ki, ölkənin türkləşdirilməsi üç mərhələdən keçib getmişdir: səlcuq, monqol və monqoldan sonrakı mərhələlər (Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu və Səfəvi). İlk iki mərhələdə oğuz tayfaları Anadoluya və Şimali Azərbaycana nüfuz etmişlər. Sonuncu mərhələdə İran türkləri (məşəcə türkləşmiş monqollardan olduğu kimi, həm də əsasən Çingizilərin hakimiyyəti dövründə İrana gətirilmiş, eləcə də uyğur, qıpçaq, karluq və digər türk xalqlarından bir qədər qarışığı olan oğuzlardan yaranıblar) Anadoludan yenidən İrana geri miqrasiya etmiş türklərlə birləşmişlər. Bugünkü azərbaycanlılar eyni bir tayfa mənsubiyyəti olmadan məskunlaşmışlar. Antropoloji cəhətdən onlar əslində öz qonşuları ilə eynidirlər.

Kitabın əsas məqsədi ərazinin xalq musiqisini sistemli şəkildə təqdim etməkdir, lakin bəzi başqa məsələlərdən də yan keçmək olmur. Bunların çoxu isə azərbaycanlıların etnogenezi ilə bağlıdır. Gəlin onlardan bəzilərini sadalayaq. Azərbaycan musiqisini hansı laylara bölmək olar? Türk dilində danışan azərbaycanlıların musiqisində elə laylar varmı ki, digər türk xalqlarının musiqisini xatırlatmış olsun? Bu ərazidə yaşayan digər xalqların musiqisi ilə Azərbaycan xalq musiqisinin hansı əlaqəsi var? Əlbəttə, bütün bu suallara kitabımız çərçivəsində tam cavab vermək

²⁶ Bartold (1940: 214).

²⁷ Tat cənubi-qərbi, talış isə şimali-qərbi İran dilləridir.

imkansızdır. Mötəbər materialın yoxluğu üzündən İran xalq musiqisi ilə müqayisə də apara bilməzdik. Lakin ümid edilə bilər ki, bizim tədqiqatların nəticələri başqa sahələrin mütəxəssisləri üçün də həmçinin faydalı olacaq.

Foto 1. Kitabın müəllifi Şamaxı yaxınlığında

AZƏRBAYCAN EKSPEDİSİYASI HAQQINDA HESABAT

Azərbaycana səfərimin hazırlığı 1996-cı ilə – Ankarada Beşinci Beynəlxalq Türk Folkloru Konqresində Bakı Musiqi Akademiyasının müəllimi Fəttah Xalızadə ilə tanışlığımın vaxtına gedib çıxır. Biz bir Azərbaycan ekspedisiyası planlaşdırmağa başladıq və bir-birimizlə əlaqə saxladıq. Bizim planın gerçəkləşməsinə 1998-ci ilin payızında Birinci Beynəlxalq İzmir Musiqi Konqresində Bakı Musiqi Akademiyasının prorektoru, professor Gülnaz Abdullazadə ilə dostlaşmağım da böyük təkan verdi. O, məni əmin etdi ki, əgər mən tədqiqat üçün zəruri maliyyə vəsaitinə malik olarsam, məni dəvət edəcək və araşdırma səfərini dəstəkləyəcək.

Xəritə 1. Azərbaycan ekspedisiyasının toplama mərkəzləri: Bakı, Şamaxı, Quba, Zaqatala və Qaradağ

Britaniya Akademiyasının Şteyn-Arnold Tədqiqat Fondu mənə böyük məmnuniyyət bəxş edərək elə həmin il layihəmi bəyəndi. Mən 1999-cu ildə Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru, professor F.Ş.Bədəlbəylidən dəvət məktubu aldım. Azərbaycan ekspedisiyası üçün bütün zəruri şərtlər ödənilirdi.

Mən əvvəlcədən qeyd etməliyəm ki, ekspedisiya cəmi 2 ay çəkməsinə baxmayaraq, hadisələrlə dolu və nəticələrlə zəngin idi. Mən bəzən ərazilərə bir neçə dəfə dönüb getdiyimdən məlumatı xronoloji ardıcılıqla deyil, regionlar üzrə vermək qərarına gəldim. Vaxt baxımından bu dala-qabağa getmək olsa da, müəyyən bir ərazidə aparılmış tədqiqatı daha mükəmməl şəkildə işıqlandırır.

Azərbaycan ekspedisiyası aşağıdakı regionlarda keçirilən ayrı-ayrı ekspedisiyalardan ibarət idi.

1. Bakı və onun ətrafı
2. Şamaxı və onun ətrafı
3. Quba və onun ətrafı
4. Zaqatala və onun mühiti (əsasən oradakı etnik azlıqlardan olan toplusmalar)
5. Qarabağ qaçqınları.

Mən bir dəfə Quba və Zaqatala rayonlarına, iki dəfə isə Şamaxıya getdim. Bu ucqar ərazilərdə hər dəfə toplama işi aparandan sonra mən həmişə Bakıya qayıdıb şəhərdə və ətrafında, əsasən buraya köçüb gəlmiş azərbaycanlılardan toplusmalar edirdim. Mənim respondentlərimin əksəriyyəti Bakı ətrafındakı Qarabağ qaçqınları idi. Lakin onların arasında başqa regionlardan olan adamlar da həmçinin var idi.¹ Mən Azərbaycana

¹ 1) **Bakı və ətrafı.** Burada mən Tbilisi, Naxçıvan, Lənkərandan, Zəngilan kəndlərindən və Qubanın Şudux kəndindən olan insanlardan toplusmalar etdim, həmçinin məscidlərdən dini mətnlər yazdım. Bakı ətrafında mən Sumqayıtda (həmçinin qubalı və zəngilanlı respondentlərdən), Mərdəkəndə (həmçinin Cəbrayıl və Qarabağ əhalisindən) və Şüvəlanda toplama işləri apardım.

2) **Şamaxı və ətrafı.** Burada mən Kəlbəcərin (Bəylik, Əsrik, Kilsəli kəndlərinin camaatı da daxil olmaqla) şəhərin Şəhriyar qəsəbəsinə (həm də buradakı Zarat kəndinin camaatından), Məlhəm, Çuxuryurd, Kirovka, Dəmirçi, Nabur (həmçinin Şıxlar kəndindən), Sündi, Kələxana, Xilmilli (Türkiyə və Qarabağ qaçqınlarından da), Dağ Göylər (bir qədər Çaylı kəndindən də) el havaları topladım.

3) **Quba və ətrafı** (5 qəsəbə). Quba şəhərindən kənarda (buranın Qırmızı Qəsəbəsinin dağ yəhüdləri ilə görüşdüm) mən Talabı Qışlaq, Zərqova, Qorxmazoba, Əmsar kəndlərində oldum.

4) **Zaqatala və ətrafı** (11 qəsəbə). Zaqatala şəhərindən kənarda (buradakı festivalda avar qadınları ilə, qazaxlı bir aşiq və müxtəlif musiqiçilər ilə

olan səfər müddətində 46 qəsəbədən olan 6 etnik qrupun 140 müğənnisi və musiqiçisindən 650 hava topladım.²

Mənim kəşfiyyat xarakterli Azərbaycan ekspedisiyamda yaşadığım macəraları təfərrüatı ilə məruzə etmək – bu kitabın məqsəd və imkanları xaricindədir. Bununla belə, fikrimcə, səyahət gündəliyimdən hissələri (ayrı-ayrı parçaları) təqdim etsəm faydalı ola bilər. Çünki, bu bəzi havaları oxucuya daha da yaxınlaşdırardı.

Mənim Azərbaycana səyahət gündəliyimdən parçalar

Biz yola düşəndə Budapeştdə hava tutqun və yağışlı idi. Mən aeroportda qarşılanmadığım üçün axırıncı dəfə Bakıya zəng etdim. Toplama işinin başlanğıcında hər şey qeyri-müəyyən olur: ekspedisiya necə keçəcək? Müvəffəqiyyət autentik, yəni faktiki toplanmış havaların müvafiq sayı ilə ölçülür, lakin nə qədər el havasının toplanacağına hər hansı bir zəmanət yoxdur. Mən ümid edirdim ki, əlaqələr qurum, 200-300 hava əldə edim, yaxşı video-yazılar və fotolar, həmçinin xüsusi ədəbiyyat əldə edim və, necə deyirlər, axırıncı yox axarınıcı dəfə olaraq el havalarının mətnlərinin transkripsiya imkanını qazanım və yaxud heç olmazsa onların transkripsiyasını təşkil edim. Bəxtimizdən uğurlu toplama işinin əsas vacib amillərindən biri olaraq Fəttah adlı bir şəxsin timsalında mən yerli azərbaycanlı tanışımın köməyinə bel bağlaya bildim.

Mən aeroporta tək getdim. Təyyarəyə minik başlayırdı və biz gözləməli olduq. Axı, toplama elə özü də bir gözləməkdir, daha dəqiq desək, çox vaxt bekarçılıq ilə qızgın işin saysız-hesabsız növbələşməsidir.

Birdən-birə iki saatdan sonra mən Banqok-Sinqapur xəttindəki təyyarənin eyni olan Azərbaycan təyyarəsinə minmək üçün gözləmə otağına girmək istəyənlərin sırasında İstanbul tranzit aeroportuna düşdüm. Dünya genişlənmişdi. Əbalı və örpəkli kişilər və qadınlar, mötəbər görünüşü olan sıx saqqallı insanlar vurnuxurdular.

Çox əvvəllər işlətməmiş olduğum rus və Azərbaycan dillərini qulağımla dərhal tutub eşidirdim, daha ingilis, alman, türk dillərini demirəm.

Bakı təyyarəsi üçün çağırış ekranda göründü və iki saat yarımlıq

görüşdüm). Mən Aşağı Tala, Suvagil (Saxurlar), Makov (avarlar), Car (avarlar), Çobankol və Qımır kəndlərində toplama işləri apardım.

5) **Qarabağ qaçqınları** (3 qəsəbə). Mərdəkan qəsəbəsinin yaxınlığında (əslə Qarabağın Xələfsə və Qazanzəmi kəndindən olan insanlardan), Mərdəkanın yanındakı istirahət evində (pansionatda) və Xilmillidə Qarabağın digər yerlərindən olan qaçqınlar arasında el havaları topladım.

² Azərbaycanlılardan başqa mən tat, avar, rus, saxur, dağ yəhudisi xalqları arasında tədqiqat apardım. Gürcüstandan buraya köçmüş türklərdən də toplamalar etdim.

uçuşla mən Bakıya – Xəzər dənizi yaxınlığında daşların, əslində isə qayaların üstündə tikilmiş şəhərə çatdım. Şəhərin adı – «küləklərlə döyülmüş» – qışda gecə-gündüz əsən güclü küləklərdən alınmışdır.

BAKIDA VƏ ƏTRAFINDA TOPLAMA

Gəlin əvvəlcə Bakının tarixi ilə tanış olaq. Siyasi baxımdan Bakı çox vaxtlar Şirvanşahların tərkibində olmuşdur. Şirvanşahların axıncı sülaləsinə 1550-ci ildə Səfəvi Şah Təhmasibin Şirvanı işğalı ilə son qoyuldu. Növbə ilə əldən-ələ keçəndən sonra Bakı qısa zaman ərzində (1583-1606) Osmanlı türklərinə məxsus olmuş və nəhayət, 1806-cı ildən isə rusların əlinə keçmişdi.³

Rus hakimiyyəti altında Bakı ilk vaxtlar zəif inkişaf edirdi. 1807-ci ildə şəhərin qədim qalada məskunlaşan cəmi 5000 sakini var idi. İnkişafın mühərriki neft olmalı idi. «Neft qızdırması» sayəsində 1879-cu ildə şəhərin əhalisi 112 000 nəfərə qədər artdı. İnqilab ərəfəsində bütün Rusiya neftinin 95%-ni verən Bakının əhalisi artıq 300000 olmuşdu. Sovet rejimində şəhər böyüməkdə davam edirdi. 1939-cu ildə Bakı 809.300 nəfər sakini ilə Sovet İttifaqının beşinci şəhəri idi.⁴ (əhalisinin üçdə biri ruslar, üçdə biri isə ermənilər olmaqla).

Bakı indi neft sənayesinin mərkəzi olan böyük və müasir sənaye şəhəridir. Bura həmçinin mühüm ali təhsil mərkəzi, Dövlət Universitetinin və Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yerləşdiyi məkandır.

Aeroportda mənə Fəttah Xalızadə qarşıladı. Bu həqiqətən Fəttahın iltifatı oldu ki, mənə məhz burada «Xoş gəldin» etdi, çünki onun mənzili yoldan elə bir uzaqlıqda idi ki, hətta yerli adamlar belə onu çətinliklə tapa bilərdi. Mən Fəttahgilin mənzilində üç saat yatdım və şəhər biz kirayə tutmaq üçün mənzil axtarmağa başladıq.

1990-cı il erməni-Azərbaycan konfliktindən sonra ermənilərin çoxu çıxıb getdiklərinə görə Bakıda müvafiq olaraq çoxlu boş mənzil var idi. Rus hakimiyyətindən əvvəl ermənilər əsasən Azərbaycanın tərkibindəki Qarabağda yaşayırdılar. Türkmənçay müqaviləsindən sonra bir çox ermənilər Türkiyədən Azərbaycana köçmüşdü. Çar rejimi xristian erməniləri müsəlman azərbaycanlılardan üstün tuturdu. Məsələn, yerli hökumətdə və seçkili şəhər şuralarında və ya dumalarda müsəlman nümayəndəliyi deputatların üçdə birindən çox ola bilməzdi. Bakının neft bumundan sonra çoxlu erməni paytaxta köçüb, əsasən yaxşı əmək haqqı olan işlərə girdilər, halbuki azərbaycanlılar aşağı maaşlı fəhlə kimi işləyirdilər.

³ Dunlop. «Bakı», E. I-də.

⁴ Bax həmçinin: Benningsen. «Bakı», E. I-də.

Sovet rejimindəki «doğmalaşdırma» sayəsində azərbaycanlıların ermənilərdən olan qorxuları azaldı və neft bumunun aşağı düşməsi ilə 1959-cu ildən sonra ruslar və ermənilər köçüb getməyə başladılar. Qarabağ konfliktinin yenidən qızışması ilə azərbaycanlıların Ermənistandan qovulması prosesi kimi ermənilərin də Azərbaycan ərazilərindən çıxarılmasına başlandı.

Bizim baxdığımız mənzillər üçün yüksək kirayə haqqı istəyirdilər və həm də mənim əşyalarımı nəzarətsiz qoymaq üçün kifayət dərəcədə təhlükəsiz görünmürdülər. Səhər çağları məni silsilə mühazirələrin oxunduğu konservatoriyada gözləyirdilər. Gülnaz xanım mənə «Xoş gəldiniz» etdi və tədqiqat üçün hazırlıqlar başladı. Günorta biz şəhəri gəzib-dolaşdıq. Mən Fətəhlin ana qohumu – cənab Yusiflə tanış oldum. Onun babası gəmi kapitanı, atası isə zavod direktoru olmuşdu. Mən onun evində qalmaq qərarına gəldim.

20 may. Fətəhla şəhər məsləhətləşməsi. Mən onun lentə yazdığı bir neçə Azərbaycan mahnısına qulaq asdım; çoxunun dar diapazonlu və sadə strukturu vardı. Xüsusilə qadınların tri- və ya tetraxord üzərində gəzişməklə oxuduqları havalar bəsit idi. Pentatonika barədə danışmağa belə dəyməzdi və pentatonikadan əvvəlki formalardan isə heç bir əsər-ələmət də tapılmadı. Mən bir kitabı diqqətlə oxudum və eyni təəssüratı aldım. Biz musiqinin əsas janrlarını və başlıca ədəbiyyatı müzakirə etdik. Tezliklə məlum oldu ki, Macarıstandan fərqli olaraq burada mövcud olan yüz minlərlə havanı qoruyub saxlayan nə ümumi bir arxiv, nə də ki, minlərlə havanın transkripsiyasını təqdim edən silsilə kitablar vardır.

Biz konservatoriyanın kitabxanasına getdik, burada baxdığım nəşrlər də məndə eyni təəssüratı yaratdı.⁵ Azərbaycan xalq musiqisi çox sadə özül formalarından ibarət idi. Xüsusilə lokrik F-E-D-C-B pentaxordu (beş pərdəli) ayrıca bir tip idi. Bu, sonralar Azərbaycan xalq musiqisinin həmin bünövrəsinə çevrilmişdi. Elə ona görə də burada bir nümunə verməyə bilmirəm (örnek 1).⁶

⁵ Azərbaycan xalq mahnıları, 1997.

⁶ Kərimovadan (1994: 34) gətirilən sitat, kitabın prinsiplərinə uyğun olaraq transkripsiya və transpozisiya edilib.

Örnek 1. Laylay.

Mən konservatoriyada işlədim, sonra şəhərdə lanç (qəlyanaltı) etdim və gəzməyə çıxdım. Günortadan keçmiş Bakıda toplama işi başlandı. Biz əvvəlcə «Gənclik» metro stansiyasının yaxınlığında mənzilini kirayə tutmaq istədiyimiz qadına baş çəkdik. Bir qədər əvvəl qonşuluqda ermənilər yaşayırmış, lakin etnik konflikt zamanı onlar çıxıb getmişdilər. Onların əvəzinə ermənilərin Qarabağdan qovduqları azərbaycanlılar yerləşdirilmişdi. Qadın evdə idi, lakin mahnı oxumadı, yalnız bir neçə el havasının mətnlərini söylədi. Biz başqa bir yerə getdik və Cənubi-Qərbi Azərbaycanın Zəngilan rayonundan olan bir qadının oxuduğu dörd mahnını yazdıq.

Axşam çağı biz Bakının başqa bir rayonunda yaşayan ailəyə getdik. Onlar Gürcüstanın Tbilisi ətrafından köçüb gəlmişdilər. Evin kişisi bir mətn söylədi, qadın isə yağış duası oxudu və söz verdi ki, bir neçə gündən sonra mahnı oxumaq üçün qadınlar toplansın. Axşamdan keçmiş mənə Yusifgildə başqa bir iş gözləyirdi: ev sahibinin tar və kamança⁷ çalan uşaqlarının ifasını yazmaq.

⁷ Kamança – kamanla səsləndirilən, qolu və çanağı olan simli çalğı alətidir. Pikken (1975: 296-324). Onbir simli tar qoşa çanaqdan (kiçik və böyük), qoldan və simlərin bağlandığı kəllədən ibarətdir. Tarın ürəyabənzər çanaqlarına mal ürəyinin pərdəsindən üz çəkilir. Qoluna bağlanan pərdələr əvvəllər qoyun bağırsağından düzəldilibmiş. Lakin sonralar kapron material ilə əvəz edilib. Əbdülqasimov (1990: 15).

Foto 2. Məmmədliyəv Vamiq Məmmədli oğlu Bakı Musiqi Akademiyasında tar çalarkən

21 may. Baxmayaraq ki, səma günəş parıltısı ilə açılmışdı, hamı öskürürdü. Bakının havası xoşəgəlməzdi; xüsusilə ventilyasiyanın olmadığı metro dözülməzdir. Bu gün biz yenə Bakı Musiqi Akademiyasında işə başladığ. Üçüncü gündür – mən şəhəri tərk edib çöl işlərinə başlamaq istərdim. Mənim həvəsim «hiç merak etmə» və yaxud «inşallah» sözləri ilə qarşılanırdı.

Akademiyada vaxtımız səmərəli keçdi. Mən Hacı Xanməmmədovun «Tar konserti»ni videoya aldım. Bütün musiqiçilər bu əsəri tarda çalırlar. Sonra mən Məmmədliyəv Vamiq Məmmədli oğlunun tar sinfinə getdim. Mənim xahişimlə o, burada ən mühüm muğam köklərini çaldı və dərin emosiya və virtuosluqla on dəqiqəlik «Rast» muğamını təqdim etdi.⁸

Bir az sonra biz Fəttahın sinif otağında İsmayılova Cəmilə Hüseynqu-

⁸ Makam – Muğam anlayışı müxtəlif ərazilərdə müxtəlif cür şərh edilir; Bax: İE-də Çab-riyer: «Makam».

lu qızından toplamalar etdik. O, 1929-cu ildə Naxçıvanda anadan olmuşdur; 1952-ci ildən isə Qubada yaşayır. Cəmilə xanımın oxuduğu on hava ilə həqiqi toplama işi başladı. Bütün əsas janrlar buraya daxil idi: laylay, bayatı,⁹ meyxana, mahnı, ağı, uşaq oyunu, mərsiyə, rəqs, dini mahnı və s. Mən onun Naxçıvandan olmasına xüsusilə sevindim. Çünki əmin idim ki, bu toplama səfərimdə oraya gedə bilməyəcəyəm.¹⁰

22 may. Biz Bakıdan 20 km aralıda yerləşən Sumqayıt adlı böyük şəhərə getdik. Musiqi məktəbində biz Qubada anadan olmuş və Sumqayıtda yaşayan Əliyev Kamal Nuru oğlu ilə görüşdük. O, tütəkdə melodiylar çaldı. Çoban bayatısından başqa mən ilk dəfə "Tərəkəmə" daxil olmaqla çox geniş yayılmış bir neçə Azərbaycan rəqs havalarını yazdım. Biz geniş bir mülkdə yaşayan ailəyə getdik və evin kişisindən mətnlər, onun arvadından isə havalar topladıq. Ağıları necə asanlıqla toplamağımız göz qabağında idi. Bakıya geri qayıdıb Sultan Əli məscidinə getdik ki, burada da bayram idi. İçəri dəvət olunduq və biz orada yedik-içdik. Axşam biz Tbilisidən Bakıya gəlmiş Azərbaycan ailəsində olduq və sonrakı toplama üçün dönə-dönə vəd aldığımız.

23 may. Səhər çağı biz Bakı yaxınlığında Fətəhlin ailəsinin bağı olan Şüvəlanə getdik. Köhnə Bakıda hava yaxşı idi. Lakin su qıtlığı var idi. Rayonun torpağı qeyri-məhsuldar olduğundan ərzaq Şirvan, Lənkəran, Quba və Muğanndan gətirilirdi. Hərçənd ki, sakinlərin yayda getdikləri bağlar şəhərdən müəyyən bir məsafədə yerləşir və burada əncir, üzüm, nar məhsulu yetişdirilir. Şəhərdən kənardakı bağlar hələ də saxlanılır. İnsanlar bu bağlarda həm məhsul əkib-becərir, həm də böyük şəhərdən qaçıb istirahət edirlər.

⁹ «Bayatı» sözünün aşağıdakı mənalı vardır. a) sadə xalqın ifasında el havası; b) kədər ifadə edən Azərbaycan muğamı; c) Azərbaycan xalq şerində 1, 2, və 3-cü misralarının sonu eyni qafiyəli olan forma. Bax: Altaylı (1994).

¹⁰ Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası 1924-cü ildə yaradılıb. Coğrafi cəhətdən şimal sərhəddində 25-30 mil Ermənistan torpaq zolağı ilə Azərbaycanın qalan ərazisindən ayrılmışdır. Zaman keçdikcə erməni əhalisinin çoxu Naxçıvandan köçmüşdür. 1995-ci ilin post-sovet konstitusiyası ilə Naxçıvanın statusu Azərbaycan Respublikasının daxilində muxtar dövlət kimi yenidən təyin olunmuşdur.

Xəritə 2. Bakı və onun ətrafı

Qonşunun qardaşı akkordeonun bir növü olan qarmonu yaxşı çaldı və beləliklə, biz yazmaq üçün hazırlaşdıq və tedarük qıldırıq. Daha əhəmiyyətli o idi ki, bəzi Qarabağ qaçqınları Azərbaycan hökumətinin onlara verdiyi pansionatda yaşayırdılar. Pansionat dağılmışdı, su və elektrik təchizatı dayanmışdı, pəncərələrdən külək əsirdi. Lakin dəniz kənarının mənzərəsi gözəl idi. Biz qaçqınlara baş çəkdi. Onlar bizim kim olduğumuzu bilmədiklərinə görə əvvəlcə ehtiyatlandılar, bu da tamamilə başa düşülən idi. Tanışlıqdan və həvəsləndirmədən sonra tezliklə onların əhval-ruhiyyəsi yüksəldi və toplama işi uğurla davam etdi. Qoca qadın həmçinin ağılar, çox dindar olan qoca kişi və oğlu isə ilahilər oxudular. Axşam biz geri, Bakıya qayıtdıq və şəhəri gün Şamaxıya getmək üçün maşın icarə etdik.

24-28 may. Biz Şamaxıda toplama işi apardıq. 29-da sağollaşdıq Bakıya döndük. Mən günün çoxusunu yatdım, sonra da yarımçıq oyanıb DAT (Digital Audio Tape – Rəqəmli Audio Maqnitofon) kasetlərini audiokasetlərə köçürtdüm ki, surətlərini, mətnlərini transkripsiya etmək üçün saxlayım. Axşam Şüvəlanə getdik.

30 may. Biz Şüvələndəki bağda yuxudan oyandıq, bir qədər istirahət etdik və günortadan sonra mətnləri transkripsiya etməyə başladırıq. Bu min-

valla biz hələlik 64 şəxsdən 220 hava yazdıq – gözlənilməz bir yaxşı nəticə. Biz çox işləmişdik və böyük uğur qazanmışdıq.

31 may. Biz qonşunun akkordeon çalan qardaşından, daha başqa iki akkordeonistdən və bir neçə dümbək¹¹ çalğıçılarından çoxlu rəqs melodiyları topladıq.

1 iyun. Mən Bakıda təşkilati işlər gördüm: kasetlər aldım, evə zəng etdim, yuyundum, növbəti ekspedisiyaya hazırlaşdım. Günorta biz konservatoriyanın xalq musiqisi arxivində olduq. Bura təfsilatlı kataloqu olmayan və əksəriyyəti aşırıq materiallarından ibarət yoxsul bir arxivdir. Axşam biz yenə Gürcüstan mühacirləri arasında toplama işi apardıq. 17 yaşında olarkən kiçik bir kənddən Tbilisiyə köçən bir qadın var idi. Ənənəvi ağılardan (baya-tı, layla) başqa o, şən mahnılar (meyxana havası) və gəlin qarşılama havası da həmçinin oxudu. Onun oğlu isə əsasən dini nəğmələr (mərsiyə) oxudu. Bu material əhəmiyyətli şəkildə göstərdi ki, Gürcüstandakı azərbaycanlı azlığının musiqisi mahiyyətə buradakı musiqi ilə eynidir. Quba ekspedisiyası (iyun ayının 1-5-də) növbəti gün başladı.

5 iyun. Qubadan geriye. Biz gözəl mərsiyələrin oxunduğu Göy Məscidə getdik. Biz İçəri Şəhərdə Qız Qalasını,¹² Şirvanşahlar Sarayını və başqa görməli yerləri gəzdik. Mən növbəti – bu dəfə Azərbaycanın şimalında Qafqazın ətəyindəki Zaqatala səfərimin hazırlığına başladım. Mən Qarabağ qaçqınları arasında yenə bir toplama apardım və bir müddətdən sonra Şamaxıya qayıtmaq qərarına gəldim. Axşam çağı mən dostlarımla ailə yığıncağında iştirak etdim. İyunun 6-da biz yenidən yaxınlıqdakı Qarabağ mühacirlərinə baş çəkdik və axşam Bakıya qayıtdıq.

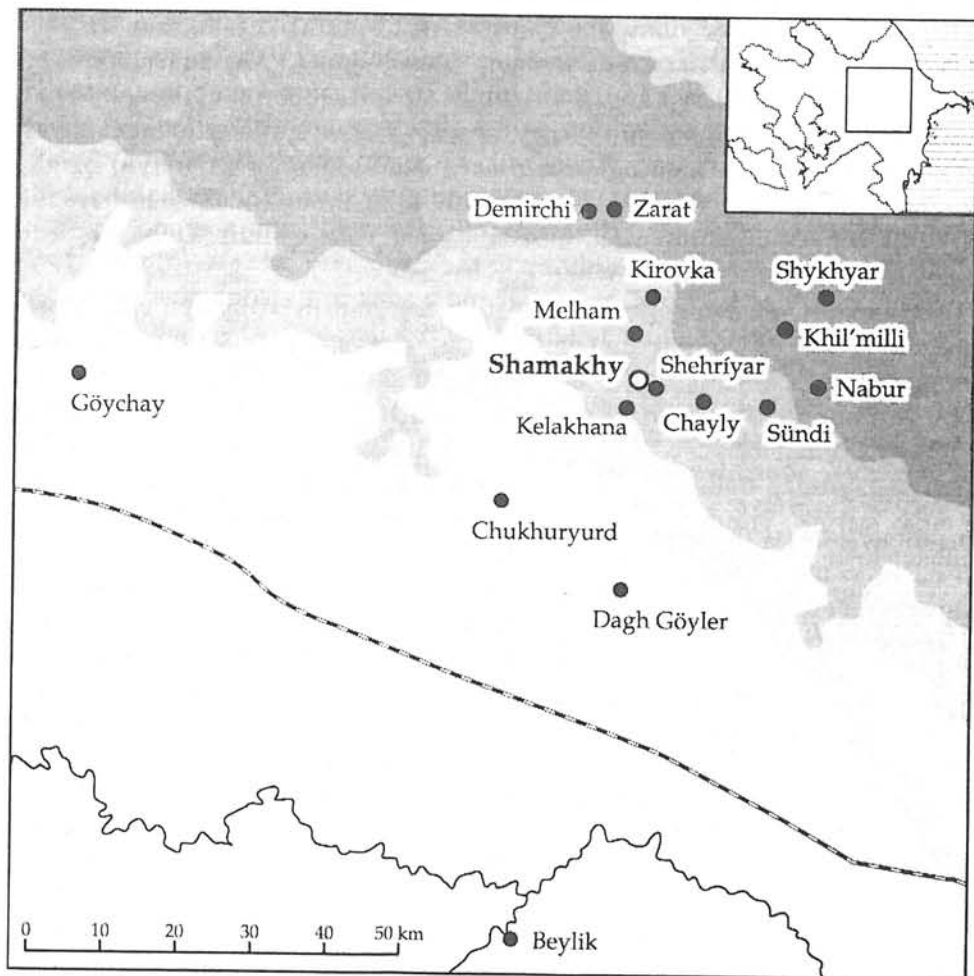
7 iyun. Mən nəfəsli alətlər çalan musiqiçiyə baş çəkmək üçün Bakıdan təxminən 30 km aralıda yerləşən Sumqayıta yollandım. Azərbaycanın nəqliyyatı bütün türk ərazilərindəki kimidir: səs-küylü, dəhşətli və çox səmərələşdirmə tələb edən. Ev nömrələri, küçə adları göstərilməyib və əgər getdiyin yeri dəqiq bilmirsənsə, ünvanı tapmağa gərginlik içində çox vaxt sərf edəcəksən. Əlbəttə, səyahət fəaliyyəti canlandırma bilər. Azərbaycan xalqı yaraşıqlıdır, uca boylu, qamətli, iri gözlü, mehriban kişi və qadınlardır. Lakin işsizlər və ehtiyac içində olan insanlar çoxdur: xaricilərin öz yerli dostları ilə gözməsi daha yaxşıdır. Bu dəfə mən bələdçi kimi ev sahibinin

¹¹ Dümbək (<ərəbcə: darbukka, darabukka), baş tərəfi membranla örtülmüş, alt tərəfi isə açıq olan fincan formalı nağara. Onu adətən gildən, lakin həmçinin ağacdan və metaldan da düzəldirlər. Çalğıçı onu üfüqi şəkildə qolunun altında tutur və barmaqları ilə çalır. İki növ – aşağı və yüksək ton hasil olur. Misirdə qümbək texnikası haqqında təfsilatlı təsviri Hikmann (1951-1952: 242-244) vermişdir, təsvir edilmiş bir çox hərəkətlər həmçinin türk və Azərbaycan çalğıçıları tərəfindən yerinə yetirilir. Bax: həm də Pikken (1976: 115-133).

¹² Əfsanəyə görə müəyyən səbəbdən bir qızın qıfıllanıb saxlandığı hündür bir qala. Demək olar ki, hər bir türk xalqı bu hekayətdən xəbərdardır.

oğlunu götürdüm.

Bir qədər çətinliklə biz cənab Kamalın evini tapdıq. Öz vədinə xilaf çıxaraq Kamal usta – o özünü «usta» adlandırırdı – dəstəsini bir yere yığa bilmədi, lakin qonağa hörmət edib tütəkdə, klarnetdə, zurna və balabanda bir neçə xalq havası çaldı. O, yarımprofessional idi; həmçinin professional müəllimlərdən dərs almışdı və muğam nəzəriyyəsindən də müəyyən məlumatı var idi. Eyni zamanda toylarda da məşhur ifaçı idi.

Xəritə 3.Şamaxı və onun ətrafı

Axşam geri – Bakıya qayıdıb dostlarla söhbətləşdim.

Mən öyrəndim ki, burada da varlı təbəqə istədiyi kimi yaşayır, ancaq geniş kütlələrin ağır vəziyyəti o qədər dözülməzdir ki, qiyamın qalxması da

mümkün idi. Axşam biz cənab Yusifin Bakının kənarında maraqlı və köhnə bir məhəllədə yaşayan anasına dəydik. Biz adi bir küçədə adi bir darvazanı açan kimi, gizlənmiş nağılvari bir xiyaban peyda oldu: hər iki tərəfdə kiçik komalar, onların arasındakı iplərdə qurudulan pal-paltar, bağlarda Aralıq dənizi bitkiləri var idi. İstilik artırdı; hətta axşamdan keçmiş yenə bürkü idi. İyunun 8-də biz Qarabağ qaçqınlarının Bakının yaxınlığındakı yığınağına getməli idik.

ŞAMAXI VƏ ƏTRAFINDA TOPLAMA

Mən havaların ən çoxunu Şamaxı ətrafında toplamışdım ki, bu da heç təəccüblü deyildi. Çünki burada iki çöl səfəri keçirmişdim. Gəlin mayın 24-ə qayıdaq. Səhər saat 11-də mənim rektorla görüşüm var idi ki, Fəttahın ekspedisiyada iştirakı üçün icazə alım. Biz «komandirovka» (ezamiyyət - tər.) və ya icazə aldığımız və bir neçə saatlıq maşın yolu bizi Şirvan bölgəsinin mərkəzinə – Şamaxıya gətirdi. Uzun yoldan ötrü taksilər Azərbaycanda səfəli vasitədir. Avtobus vağzallarında sənişinləri standart yol pulu ilə daşıyan yüngül maşınlar vardır. Onlar yola düşməzdən qabaq çox vaxt bir istiqamətdə gedən dörd nəfəri gözləyirlər, çünki yol pulu onların arasında bölünür. Biz Şamaxıya dörd nəfər səfərə çıxmışdıq.

Əslində Şirvan özündə Qafqaz silsiləsinin ən şərq zirvələrini və bu dağlardan Kür çayının sahillərinə enib gələn torpaqları əhatə edir. Onun hakimi Xəzər dənizinin Qubadan Bakıya qədər olan qərb sahilini tutmağa çalışmışdı. Ərazinin şimalı Dərbənd, qərbi isə Şəki idi.

1859-cu ildə Şamaxı tez-tez baş verən zəlzələlərin birində məhv olmuş və yenidən tikilmişdi. Zəlzələdən bir neçə müsəlman tikilisi, məscidlər, qəbirlər sağ-salamat çıxmışdı. 1870-ci ildə şəhərin əhalisi 17 900 nəfər idi. Halbuki, 1865-ci ildə burada 21550 nəfər əhali var idi (bu vaxt Bakıda cəmi 10 600 sakin yaşayırdı). 1917-ci ilin bolşevik inqilabından sonra Şamaxı qəza mərkəzi oldu. Bura mühüm meyvə və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı mərkəzi və əhəmiyyətli şərab rayonu dur.

Şamaxıda mənim əla bir bələdçim var idi: Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin Şamaxı filialının ingilis dili müəllimi Mikayılov Şahsəddin Səbiloğlu. Cənab Şahsəddin rayonu çox yaxşı tanıyırdı və daha vacibi o idi ki, yerli ləhcədə də danışa bilirdi. Elə həmin gün biz rayonun kənarındakı Şəhriyar qəsəbəsinə getdik. Burada vaxtilə meşənin dərinliyində yerləşmiş və selin yuyub apardığı kiçik Zarat kəndindən köçmüş tatlar yaşayırdılar. Təxminən otuz nəfərə qədər adam balaca bir otağa toplaşmışdı. Əvvəlcə ən yaşlı qadınlar mahnı oxudular, bir az sonra daha cavanlar da onlara qoşuldular. Kişilər həvəssiz oxuyurdular, elə ona görə də onlardan cəmi bir mahnı

yaza bildik. Bu çətinlik bütün toplama səfəri üçün səciyyəvi idi. Biz həmçinin tat dilində də mahnılar topladıq, hərçənd ki, burada adamlar öz ana dillərində danışmağa və ya mahnı oxumağa çox da həvəs göstərmirdilər. Başqa yerlərdə də bu, tipik hadisə idi. Mənim eşitdiyim tat mahnıları Azərbaycan havalarının lap eyni idi.

25 may. Mən ilk dəfə Azərbaycan aşığı¹³ ilə görüşdüm. Mən Aşıq Şərbətdən çox az şey toplaya bildim, çünki Şirvan Folklor Ansamblının musiqiçiləri bizə konsert vermək üçün Mədəniyyət Evinə gəlmişdilər. Orkestr həm də balaban¹⁴ adlı nəfəsli alət çalan iki zurnaçıdan, iki zərb çalandan (nağara və dəf)¹⁵ və öz oxumasını bağlama (saz)¹⁶ ilə müşayiət edən aşığı Ağamurad Mərzəngəli Balamurad oğlundan ibarət idi. Musiqiçilər iki saatdan da çox bir müddətdə əla musiqi nümayiş etdirdilər. Instrumental rəqs repertuarından başqa, biz onlardan toy mahnıları da çalmağı xahiş etdik. Günortadan sonra biz Məlhəm kəndinə getdik və zəngin material ilə qayıtdıq.

26 may. Biz böyük müvəffəqiyyətlə üç qəsəbədə olduq. Nəhayət, Çuxuryurdda biz kişilərdən mahnılar yazdıq. Kirovkada Quran qiraətindən başqa biz həmçinin bir rus kəndli qadınından da rus xalq mahnılarını topladıq. Günümüz Dəmirçi adlanan tat kəndində başa çatdı. Burada dəmirçilik hələ də lazımlı peşədir və ritmik çəkicvurma oxuma ilə müşayiət edilir ki, bununla da ahəngdar iş və çəkici əldə oynatmaq üçün zəruri olan ritm təmin olunur. Axşam çağı gözəl səslə qadınlar bir yerə yığıldılar və sakit şəraitdə onlardan bir neçə hava toplaya bildik.

¹³ Aşıq (aşiq) «sevən» mənasını verən ərəb sözüdür. Lakin bu sevgi bəşərə deyil, Tanrıya yönəlmişdir. Bu söz XV-XVI əsrlərdən bəri Anadolu və Azərbaycan türkləri arasında işlənmişdir. Aşıq dini və sevgi nəğmələri oxuyan, epik qəhrəmanlıq dastanları söyləyən gəzərgi bir şairdir. Onlar daha çox XVII əsrdə dərviş və həmçinin yeniçəri təriqətlərində olmuşlar. Aşıqlar əvvəllər ozan adlanan bardların ənənələrini davam etdirmişlər. Anadolunun Ələvi və Bektəşi icmalarında onlar hələ də oxuduqları mahnıları sazla müşayiət edərək ənənəvi üsulla mərasim musiqilərini ifa edirlər. Bu gün Azərbaycan və Anadolu aşıqları az-az gəzirlər, lakin bəzilərinin tez-tez restoranlarda stoldan-stola keçərək pul üçün çox yaxşı çalib-oxuduqlarını görmək mümkündür. «Aşıqlar» barədə həmçinin bax: Köprülüzadə (1929-1930).

¹⁴ Balaban barmaq üçün dəlikləri olan bütöv və ya iki qoşa qamışdan ibarət silindrik borudur. Səkkiz dəlikli balaban Türkiyədəki meyin yaxın qohumudur.

¹⁵ Nağara (<ərəbcə naqqara) – gərgin ilmərlə iki tərəfdən çənbərə çəkilmiş nazik membranlı fərdi silindrik şəkilli təbildir. Dəf – silkələnən zıncırovlar yapışdırılmış, mıxlanmış və ya bağlanmış və yaxud onlarsız olan və sağanağın bir tərəfinə dəri çəkilmiş təbildir.

¹⁶ Bağlama qollu tənbur növündən olub barmaqlarla və ya mizrabla çalınır. Anadoluda və Azərbaycanda onun daha çox müxtəlif cür köklənən üç qoşa simi var. Azərbaycan aşıqlarının aləti Pikken tərəfindən əla təsvir edilmiş Anadolu bağlaması ilə eynidir (1975: 200-295). Polifonik bağlama çalğısı üçün bax: Pikken (1975: 231).

27 may. Biz Nabur və Sündi kəndlərinə getdik. Naburda biz ilk dəfə böyük bir çadırın altında qədim alət olan cəhrədə yun əyirən toxucu qadınlara baş çəkdik. Burada biz meyxana və ağılar topladıq. Sonra bir evə getdik ki, burada da aşiq bu dəfə müşaiyətsiz oxudu. Növbəti kənd Sündi idi. Elə oldu ki, burada mənə qadınların Allaha pıçıltılı dualarla başlayıb huşunu itirmə ilə qurtaran gizli dini zikr rəqsini video-lentə çəkməyə icazə verdilər.

Zikr – Rəbbi xatırlamaq aktıdır. Sonra yaddaşın ağızla xatırlanması, xüsusilə oxunan moizənin ucadan deməklə yorulmadan təkrarı və nəhayət, məhz bu xatırlama texnikasıdır.¹⁷ Zikrdə başlıca dua, rəqs və bədən pozaları icma tərəfindən cürbəcür şəkildə dəyişdirilə bilər. Prosesə şeyx rəhbərlik edir, iştirakçılar əllərini birləşdirərək, qıçlarını qatlayıb (tərəbbu) otururlar.

Foto 3. Sündi kəndində qadınlar səma icra edərkən

Mərasim adətən zikr üçün mənəvi hazırlıqlar olan Quran ayələrinin və duaların oxunması ilə başlayır. Birinci hissə (vird) çox vaxt rəqs (səma) ilə müşaiyət edilir. Lap əvvəldə, Allahın adının saysız-hesabsız təkrarından qabaq iştirakçılar sürəkli şəkildə «La ilaha illa Allah» (Allahdan başqa heç bir tanrı yoxdur) sözlərini deyirlər.

¹⁷ Bax: Gardet, Zikr, İslam Ensiklopediyası.

Zikrin məqsədi ihsan vəziyyətinə yetişmək, ruhi təkmilləşmə və gözəllikdir, insanın öz-özü ilə və Allahla qovuşmağıdır. Zikr vaxtı iştirakçılar «bəzən şimşək kimi çıxıb keçən və bəzən qalan, bəzən davam edən və bəzən də davam etməyən, bəzən müxtəlif olub bir-birini izləyən, bəzən isə vahid bir əhvalda birləşən»¹⁸ işıqlar görürlər. Bu daxili işıqlar və alovlar, yəni ilahi nurlanma zikrin məcburi aksesuarıdır.¹⁹ Onlar iddia edirlər ki, əgər sən zikri qəlbinin dərinliyi ilə oxuyursansa, onda göylər səltənətindəki ilahi mahiyyətə qovuşana qədər oxu. Başqa sözlə desək, zikr, əgər Rəbbin iradəsi varsa, şagirdin (müridin – tərc.) ruhunu birləşdirmək və onu ali mərhəməti qəbul etməyə hazırlamaq metodudur. Bütün bunlar müxtəlif icmaların rəngarəng fiziki texnikaları ilə, məsələn, mövləvilərin (fırlanan dərvişlər) müqəddəs rəqsi, bəzi hallarda isə tiryəklə həyata keçirilir.

Yuxarı mərtəbədə zikri yazandan sonra biz hələ də istifadə olunan qədim toxuculuq cəhrlərinin və yağ nehrələrinin işinə baxmaq üçün bağa düşdük və onları işlədərkən, adətən, hansı mahnıların oxunduğunu gördük. Bizim, hərəkət edən səhnələrin yazılmasını təşkil edənlərə minnətdarlığımız yenə də sonsuz idi. Biz hər şeyi videoya çəkdik. Şamaxıya qayıdıb yaxşı istirahət etdik.

28 may. Biz Dağ Göylər kəndində toplama işi apardıq. Fəttah artıq qoca bir qadının oxumasını yazmışdı. Beləliklə, biz birinci ona baş çəkdik. Heç də təəccüblü deyildi ki, o, bir qədər ruhlandırıldıktan sonra sevinclə oxudu. Mən nəğmələrin siyahısını onun dediyi adlarla verirəm: Laylay, ağı, bayatı, mahnı, inək oxşaması, nehrə havası, Koroğlu²⁰ haqqında epik nəğmə, Şah İsmayıl haqqında nəğmə,²¹ hurilər haqqında nəğmə, at haqqında nəğmə, toy nəğmələri və ilahilər. Bizi öz kəndində görkəmli ağıçı hesab edilən başqa bir qadının yanına apardılar. Biz həqiqətən 87 yaşlı Gövhər xalanın evindən kənarda ondan bir sıra uzun ağıları yazdıq. Bizim sonrakı müğənnimiz mahnılar, ağılar, şən toy mahnıları, gəlin otağı (gərdək – tərc.) mahnısı və bir neçə bayatı oxuyan Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı oldu. Biz kişilərdən də həmçinin yenidən zikr havaları topladıq. Dini yığıncaqlar

¹⁸ Əbu Həmid əl-Qəzzali (1933: 16-17).

¹⁹ Yoqa da həmçinin eyni hadisəni təsvir edir.

²⁰ Koroğlu XVI əsrdə Anadolu Cəlalî hərəkatının qiyamçısı və məşhur dastanın qəhrəmanıdır. Həqiqi Koroğlu Bolu (Türkiyə) bölgəsindəndir və yaqın ki, 1584-1585-ci illərdə Özdemiroğlu Paşanın Qafqaz və Azərbaycan yürüşlərində iştirak etmişdir. Bu böyük epik-romantik silsilənin epizodları nəinki qırğız, qazax, Tobol tatarları kimi periferiyada yaşayan türkdilli icmaların, hətta erməni, kürd, gürcü və tacik kimi xalqların da dastan repertuarına daxil olmuşdur. Bax: Boratav (1999).

²¹ Azərbaycanın tarix öncəsi dövrünə dair bölmədə Şah İsmayıl barədə daha təfərrüatla danışılmışdır.

adamların bu və ya digər dərəcədə müntəzəm olaraq birlikdə toplaşdıqları xüsusi evlərdə keçirilir. Bizim ev sahibi söz verdi ki, əgər iyunun 16-da qayıtsaq rəqslə birlikdə zikr prosesinin hamısını yaza bilərik. O, bizə bir neçə dini mahnı oxudu. Biz Şamaxıya çox gec qayıtdıq və səhərişi gün Bakıya döndük. Daha sonra biz Qubaya və Zaqatalaya ekspedisiyalar keçirdik.

14 iyun. Zaqataladan Şamaxıya qayıdarkən biz Bakıya dönməli olan Fəttəhla toplama qeydlərini müzakirə etdik. Günortadan sonra cənab Şah-səddin gəldi və biz onun tələbələrindən birini də götürüb yaxınlıqdakı Kələxana kəndinə getdik. Bizi gözləyirdilər və bütün gecəni toplama işi apardıq. Bu dəfə kişilər də həmçinin oxudular. Kəndin aşığı çox ifalar göstərdi və kişilər də həmçinin ona qoşuldular. Mən südsağımını, nehrə çalxalamağı və başqa gündəlik təsərrüfat işlərini videolentə aldım. Axşam həvəssiz olmuş qadınlar ertəsi gün səhər oxudular.

15 iyun. Biz maşını qonşuluqdakı kəndə sürdük. Burada bir az söhbət-ləşib, əvvəlki toplama yerimiz Sündiyə qayıtdıq. Lakin görüş təyin etməyimizə baxmayaraq bizi, heç kim gözləmirdi və biz heç nə toplaya bilmədik. Yolumuza davam edib daha uzaqdakı Xilmilliyə getdik. Qəsəbə dağlar arasında gözəl mənzərəli bir yerdedir. Bura, müxtəlif yerlərdən türklərin gəlməsinə qədər əvvəllər rusların (molokanlar) məskəni olub. Bizim getdiyimiz ilk ailə Qarabağdan gəlmişdi. Mən mətbəxdə qadınlardan toplamalar etdim, bu vaxt kişilər otaqda çənə vururdular. Sonra mən Anadoludan Gürcüstana və oradan da buraya gəlmiş türk icmasının rəhbərlərindən və bir türk qadınından müsahibə aldım və onların oxumalarını da həmçinin yazdım. Buxmayaraq ki, bu türk mahnıları sadə idi, Azərbaycanın musiqi növlərindən aydın şəkildə fərqlənirdi. İrəlidə mən bu məsələyə qayıdacağam. Başqa bir evdə bir azərbaycanlı qadın məşhur Azərbaycan havalarından nümunələr oxudu. Nəhayət, biz şərəfimizə şam yeməyi üçün keçi kəsən bir ahıl aşıqg ilə getdik. Gecənin qatı qaranlığında qazla işləyən köhnə «Qazel» yolda bir neçə dəfə sındığına görə Allahın köməkliyi ilə Şamaxıya geri döndük.

16 iyun. Baxmayaraq ki, biz toplama nəticəsində tapdığımız zəngin xəzinəyə görə çox yüksək əhval-ruhiyyədə idik, üzülüb əldən düşmüşdük. Günortadan sonra biz kişilərin zikrini yazmaq üçün Dağ Göylərə qayıtdıq. Biz burada 28 mayda olmuşduq. Mehriban söhbətdən sonra biz sıra ilə gündə üç dəfə zikr mərasiminin icra edildiyi yuxarı mərtəbəyə qalxdıq. Bağda salınmış süfrə arxasında səmimi söhbətimizi davam etdirdik.

Foto 4. Xilmilli qadınları dağların qabağında

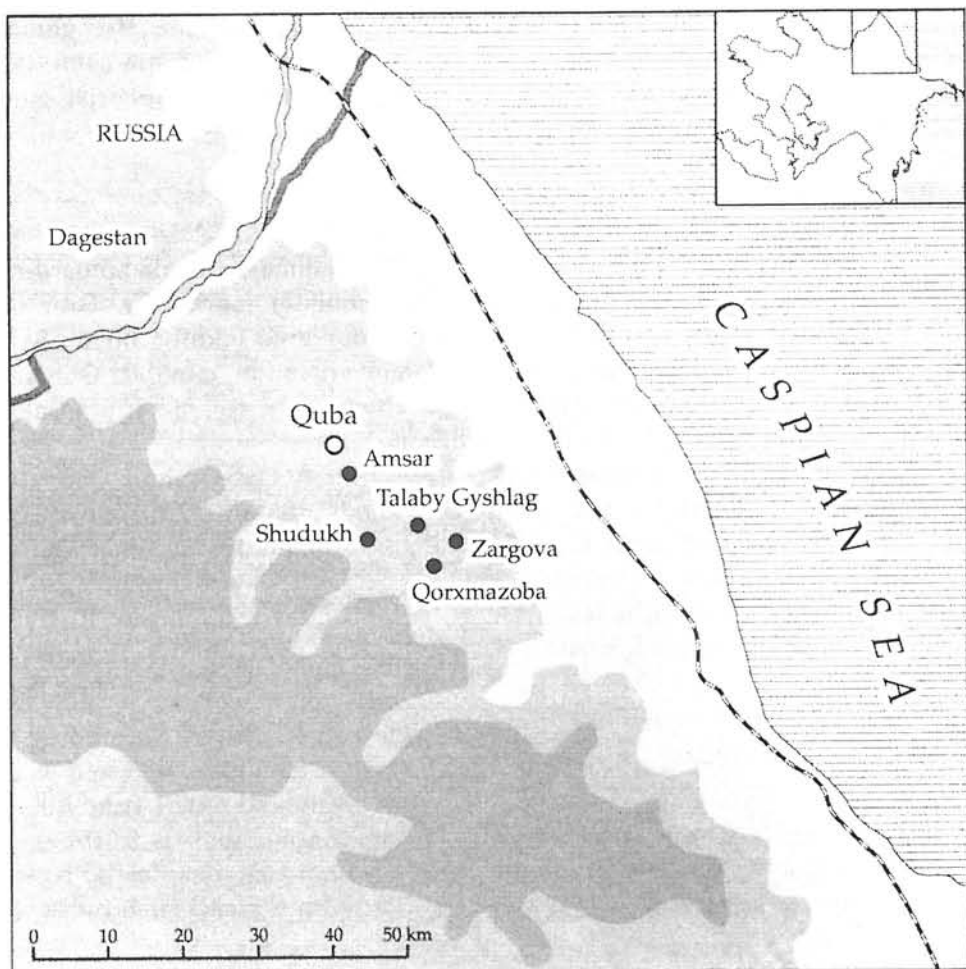
Axşam mən cənab Şahsəddinlə və sürücümüzlə sağollaşdım. Biz gölün sahilində nahar etdiyimiz vaxt stolumuza bir aşıq yaxınlaşıb şövlə çaldı. O, məndən pul götürmədi. Hərçənd ki, dolanışığı bununla idi. Səhərişi gün mən Bakıya qayıtdım.

QUBA VƏ ƏTRAFINDA TOPLAMA

2 iyun. Bu tarix Quba ekspedisiyasının başlanması ilə əlamətdardır. Quba rayonu Azərbaycanın şimal-şərqində mühüm mərkəzdir. Ərazisi 2800 kv.mil olan Quba rayonu şimalda Xəzər dənizinə tökülən böyük Samur çayı, qərbdə Dağıstana mənsub olan Samur «rayonu», cənubda Qubanı Şamaxıdan ayıran Qafqaz sıra dağlarının cənub ətəkləri, cənub-şərqdə Bakı bölgəsi və şərqdə Xəzər dənizi ilə həmsərhəddir.

Cəmi-cümlətən təxminən 1750-ci ildə salınmış Quba şəhəri Qudyalçayın sağ sahilində yerləşir. Sol sahilə isə yəhudi məhəlləsidir. İlk vaxtlar qədim Qafqaz Albaniyasının bir hissəsi kimi təşəkkül tapmış olan Quba rayonunun tarixi Şirvanla qarışmışdı; Şamaxı Şirvanın paytaxtı olmamışdan əvvəl Şabran xristianların məskunlaşdığı mühüm mərkəz olmuşdu. Rusiya imperiyasına ilhaq ediləndən sonra Qubada Şirvan «hökuməti» formalaşmışdır (sonralar Bakı). 1919-cu ildən Quba əvvəlcə müstəqil, sonra isə SSRİ-də Azərbaycan Respublikasının bir tərkib hissəsi olmuşdur.²²

²² Minorskiy, Quba, İ.E.

Xəritə 4. Quba və onun ətrafı

Qafqaz regionu üçün səciyyəvi olaraq əhali burada həddən artıq qarışıqdır. Əksəriyyəti tatlar, Azərbaycan türkləri, Kuray qrupunun dağlıları və 8% isə dağlılardan ibarətdir. Əhalinin 94%-i müsəlmandır (76,5% sünnilər və 17,5%-i şiələr). Yəhudilər, ruslar və ermənilər birlikdə bir neçə min təşkil edir. Burada mən əsasən azərbaycanlılardan və dağ yəhudilərindən toplamalar etdim.

Biz əvvəlcə Quba merinin yanına getdik. O bizi qəlyanaltıya (lanç) dəvət etdi və mənə maşınla Talabı Qışlaq adlı dağ kəndinə apardı. Mən və yoldaşlarım (eskort-məiyyət) gəzib-dolaşdıq, gözəl atlara heyran qaldıq, çiy kərpic kəsilməsini videolentə aldım və evlərin yanında dayanıb bir neçə hava yazdıq. Təxminən otuz vokal hava yazsaq da, gün hələ qurtarmamışdı.

Biz qalan saatları yerli zurnaçıların evində işlədik. Nəticədə regionda nağaranın müşayiətilə zurna və balabanda çalınan rəqs havaları silsiləsini yazdıq. Biz zurnaçıların evində gecələdik.

3 iyun. Sabahı səhər biz başqa bir kəndə – Zərqovaya getdik və qoca zurnaçıdan ənənəvi rəqs havaları yazdıq. Əvvəlcə oğlu onu dümbəkdə müşayiət etdi, sonra isə musiqiçi yoldaşı olan nağaraçı gəldi. Oradan biz Qorxmazoba kəndinə başqa bir zurnaçının yanına getdik. O, bizə qonaqlıq verdi, lakin zurna çalmadı. Biz vaxtilə məşhur olmuş aşığın qızına baş çəkdik. Oğlu ona oxumağa icazə vermədi. Qoyun mən burada qısa bir haşiyə edim. Toplamanın uğuru başlıca olaraq toplayıcının toplama anındakı inadkarlığından asılıdır. Heç də təəccüblü deyil ki, istənilən vaxtda və insanların əhatəsində hər hansı yaşlı qadın və kişini oxumaq üçün dilə tutmaq lazım gəlir; yoxsa onlar oxumazlar. Lakin onlar başa düşəndə ki, bu heç də toplayıcının məzəsi deyil, onu həqiqətən dərinəndən maraqlandıran bir işdir, onda maneələrə üstün gəlmək olur. Yuxarıdakı hallarda mən özüm toplanın təşkilində həddən artıq yorulurdum və uğursuzluğa düşür olurdum.

Sonra növbədə Qubanın yəhudi məhəlləsi – Qırmızı Qəsəbə gəlirdi. Biz xalq mahnılarını, rəqs havalarını, sənət nəğmələrini və dini melodiyları topladıq, ərazini gəzib-dolaşdıq, qəbiristanlığa getdik. Qədim sınaqoq bərpa edilirdi, başqa bir sınaqoqda isə biz mərasimdə iştirak etdik. Buradakı yəhudilər həm İsrail, həm də Amerika ilə əlaqələr saxlayırlar. Mən qabaqda dağ yəhudilərinin xalq musiqisindən daha əhatəli şəkildə danışacağam. Bunu demək kifayətdir ki, yazılmış havalardan biri xeyli dərəcədə lokrik tetraxord qammalı Azərbaycan havasına oxşayırdı.

4 iyun. Səhər biz mədəniyyət evinə getdik. Biz həmin gün Quba daxilində toplanı yaxşılaşdırmaq əzmində idik. Əvvəlcə biz mollaının (müsəlman ruhanisi) yanına getdik. Onun anası laylalardan və ağılardan başlamış Quran qiraətinə qədər bizim üçün çox gözəl və xeyli oxudu. Onlar bizi qoca qonşu qadına təqdim etdilər. O da həmçinin bizə geniş və dəyərli material verdi. Hər iki qoca qadın «macar sayağı» ağılar da həmçinin oxudular.²³ Mən əvvəllər Azərbaycanda belə havalar eşitməmişdim.

Qəlyanaltıdan sonra biz mədəniyyət evinə döndük. Xanım direktor və başqa bir qadın bizi Amsar kəndinə apardı. Yağış yağmağa başladı. Qadınlar çox az uğurla respondentlər toplamağa çalışdılar. Məni və Fəttahı qoca bir kişinin yataqda uzandığı kiçik bir komaya apardılar. Yoxsul kişi sağ olduğuna sevinirdi. O, mahnı oxuya bilmədi. Biz leysan yağışın əlindən bir evə qaçıb girdik. Burada iki qadın bir neçə mahnı oxudu. Vəziyyət bir qədər qorxulu idi; uşaqlar bizim avadanlığa həddən artıq diqqət yetirirdilər.

²³ Macar və Anadolu ağılarının kiçik forması haqqında sonra danışacağım.

Lakin nəhayət, biz sağ və salamat qurtulduq. Axşam biz geriyyə – Bakıya qayıtdıq və iyunun 8-ə qədər şəhər ətrafında toplama işləri apardıq.

Foto 5. Qubada məscidi

ZAQATALA VƏ ƏTRAFINDA TOPLAMA

9 iyun. Üçüncü uzunmüddətli ekspedisiya işi Zaqatala əyalətində başlandı. Bura Azərbaycanın Qafqaz ətəklərində və yamaclarında yerləşən bir şimal çıxıntısıdır. Əhali burada hətta Qubadakından daha çox qarışıqdır. Mərkəzdə və ətraf kəndlərdə qırxdan artıq milliyyət yaşayır. Ümid edirdim ki, azərbaycanlılardan toplama işi edə bilərəm, lakin mən xüsusi olaraq avarların musiqisinə maraq göstərdim.

Bakıdan başlanan səyahət səhər 9⁰⁰-dan axşam 17⁰⁰-a qədər davam etdi. Bizi merin ofisində mehribanlıqla qarşıladılar və bizə qalmağa yer verdilər, həmçinin köməklik göstərmək və bələdçilik etmək üçün bir neçə nəfər ayırdılar. Şəhər təhlükəsiz deyil, çünki o şimalda Çeçnya və Gürcüstan ilə həmsərhəd olan Dağıstana yaxındır.

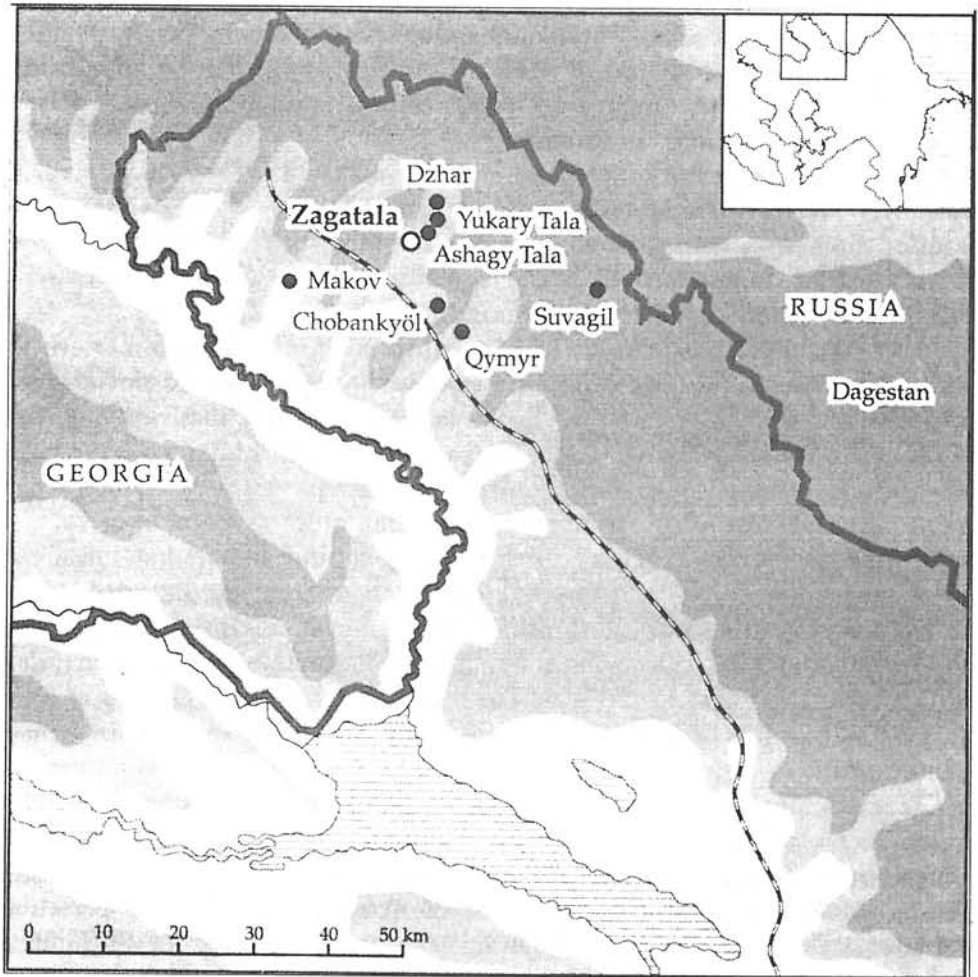
Axşamçağı Zaqatalada festival keçirilirdi. Yaxın kəndlərin merləri ilə birlikdə böyük insan kütləsi toplaşmışdı. Səsi yayan gücləndirici kifayət dərəcədə deyildi və musiqiyə, mahnıya qarışmış qulaqbatırıcı alqışları uğultudan eşitmək olmurdu. Biz bard yarışının şahidi olduq və bir aşıqla razılaşıdıq ki, səhəri gün onunla toplama işi aparaq.

Ən məftunedici isə kəndirbazların oyunu oldu: təkcə onların velosiped sürmələri deyil, həm də zurnaçı və bir təbilçi tərəfindən müşaiyət edilmələri maraqlı idi. Səhnədə növbə ilə yerli Azərbaycan koloritilə aşılانmış müasir pop musiqi hitlərini həmin xalq musiqisi əvəz edirdi; ardınca isə aşıqların xalq dastanlarından ifa etdikləri sentimental və zərif tamaşalar göstərilirdi. Mən saxur qızlarından ibarət ansamblın ifasında rəqs və mahnılar yazdım. Sonralar mən kəndlərdə də toplama işi apardım. Biz qonaq evində yatdıq.

10 iyun. Biz əvvəlcə Aşağı Tala kəndinə getdik. Burada qəliz bir dialektlə mahnı oxudular. Növbəti dayanacağımız saxur kəndi Suvagil idi. Azərbaycan havalarının əksəriyyətindən musiqi fərqi olan bu havalər saxuri dilində yazıldı. Axşam bir neçə qadından toplama işi aparmaq və mərə qonaq olmaq üçün Aşağı Talaya qayıtdıq. Gecə biz Zaqatalada qaldığımız yerdə Göyçəli (Ermənistan) bir aşıqla işlədik.

11 iyun. Zaqatalanın meri bizim fəaliyyətimizdən heç də çox məmnun görünmürdü. Mən birinci gün təkcə onun ofisindəki xəritəni videolentə almaqla qalmadım, biz həm də müxtəlif kəndləri gəzib dolaşıdıq. Əlbəttə, onun narahatlığı başa düşülən idi. Mən casus da ola bilərdim və həm də o mənə görə həyəcan keçirirdi. Axı Dağıstan lap yaxın idi və düşmənçiliklər, barmaqların

kəsilməsi burada nadir bir iş deyildi.²⁴ Hər halda mer əziyyətdən qurtarmaq istəyirdi və xəbər göndərdi ki, səhəri gündən nə qalmağa yer, nə də maşın var.

Xəritə 5. Zaqatala və ətrafı

Bu gün biz avar kəndlərinə getdik və çoxlu material toplaya bildik. Əvvəlcə biz əla musiqi cütlüyünə heyran olduğumuz Makov kəndinə maşın

²⁴ Dağıstan (Dağlar olan yer) Qafqaz dağlarının şərqində və Xəzər dənizi sahilində yerləşən Rusiya Federasiyası tərkibində muxtar respublikadır. 1989-cu ildə buranın əhalisi 26% avarlar, 16% darginlər, 13% kumıklar, 11% ləzgilər, 9% ruslar və s. olmaqla 1802000 nəfər idi.

sürdük. Biz vokal və tənburda çalınan havalardan başqa ənənəvi nağara-zurna cütlüyünün²⁵ müşayətilə bir neçə rəqs yazdıq. Təəssüflər olsun ki, musiqiçilər və rəqqaslar qızıışan vaxt bizim dəstəyə ömr gəldi ki, geriye-Zaqatalaya yola düşək. Günortadan sonra biz dağlar boyu uzanan Car avar kəndinə getdik. Burada biz əvvəlcə vokal mahnılar, sonra bir kor kişinin kamanlı alətdə çaldığı havaları yazdıq. Nəhayət, əslən Dağıstandan olan bir avar qadın bizə zıncırovsuz dəfin müşayətilə avar mahnıları oxudu. Biz irəlidə avarları və onların musiqisini daha ətraflı araşdıracağıq.

12 iyun. Biz Zaqatalanı tərk etməli olduq. Biz cənab Şahsəddinin tanışları olan Suvagil kəndinə avtobus və taksilə gəldik. Evdə olan qadın bir neçə tipik mahnı oxudu. Kəndin bəzi sakinləri buraya İrandan köçüb gəlmişlər, lakin onlar mahnı oxumaqdan imtina etdilər. Günorta üstü biz Çobankola gedib iki evdə toplama işi apardıq. Birinci evdə – etnoqrafik bir səhnə kimi həyətdəki təndirdə kökə bişirilirdi və nehrə adlanan ağac qabda yağ çalxalanırdı. Həyətdə və evdə çox yaxşı material toplanıldı. Növbəti evdə biz bir qadıdan və onun ərindən mahnılar yazdıq. Biz Suvagildə gecələdik.

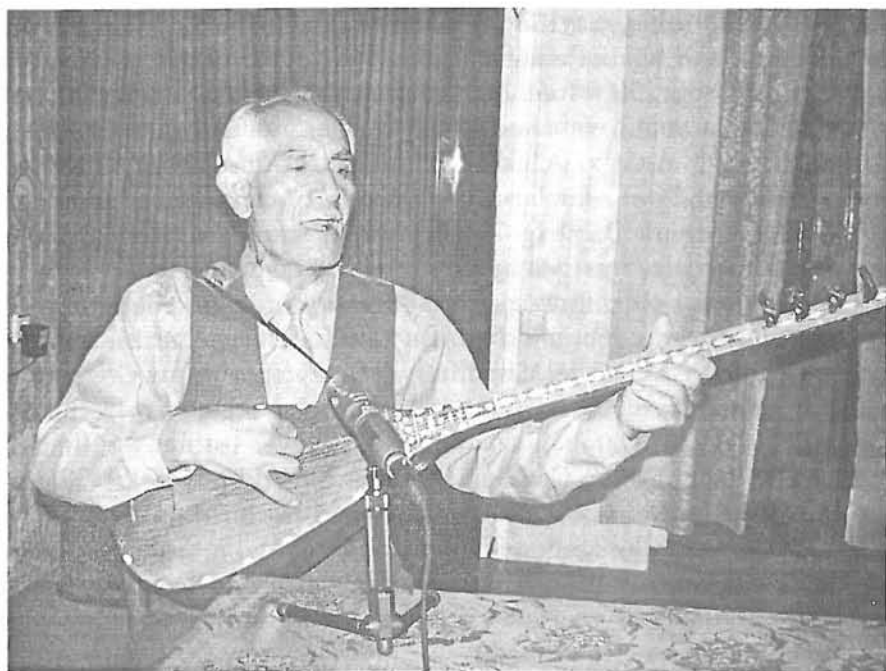

Foto 6. Zaqatalada aşiqdən toplama işi

²⁵ Bax: Pikken (1975: 485, 66).

13 iyun. Zaqatala bölgəsində toplananın son günü. Biz Qımır kəndinə avtobus sürdük və mədəniyyət evindən kənarda mahnı oxumaq arzusu ilə bizə kömək etmək istəyən kəndlilərin adlarını götürmək üçün gözlədik. Yenə çox gözəl toplama işi oldu, lakin yerin özü cansıxıcı idi. İşsizlik geniş yayılmışdı, hətta təhlükəli səviyyədə idi. Radioaktivlik yüksək idi, heç bir külək əsmirdi, hər yerdə qatı toz var idi. Burada yaşayanlar deyirdilər ki, radioaktivliyin yüksək dərəcəsi onlara təsir göstərmir (mən belə başa düşürəm ki, sağ qalanlara). Lakin yeni gələnlər üçün dəhşətli idi. Kəndin torpaqları bölüşdürülmüşdü, camaatın əksəriyyəti az sahə almışdı, lakin çox varlı adamlar da var idi. İnsanlarda xüsusi bir astagəllik və durğunluq görünürdü. Səhərisi gün Şamaxıya yola düşdük.

QARABAĞ QAÇQINLARININ ARASINDA TOPLAMA İŞİ

Gəlin Dağlıq Qarabağ haqqında daha bir neçə söz deyək. Xalq arasındakı çox da dəqiq olmayan etimologiyaya görə «Qara bağ» vadilərin məhsuldarlığına aid olub qara rəngli bağ deməkdir. Burada dağlar 12000 fut yüksəkliyə qədər ucalır və indi ərazinin əsasən ermənilərdən ibarət olan əhalisi dərin vadilərdə yaşayırlar. Tarixən bu dağlıq yer oturaq erməni və tərəkəmə müsəlman əhalisi arasında otlaq torpaqları tutmaq üstündə gərginlik sahəsi olmuşdur. XI əsrdən erməni hakimiyyətinin yerinə Səlcuq hakimiyyəti gəldi və həmin vaxtdan türk xalqlarının tədrici axını başladı. Elə o vaxtdan bu ərazinin tarixi Azərbaycanın tarixi ilə hesablanır. Monqolların sonra onlar növbə ilə farsların və türklərin hökmranlığı altında olmuşlar. 1797-ci ildən sonra Qarabağ qısa müddət ərzində İran və genişlənməkdə olan Rus imperiyası arasında bufer zonası oldu, sonra 1805-ci ildə tamamilə rusların əlinə keçdi. Çar hakimiyyəti zamanında Qarabağ 1868-ci ilə qədər Bakı müsəlman qubernatorluğunun tərkib hissəsini təşkil edirdi, həmin vaxtdan sonra isə yeni təşkil edilmiş Yelizavetpol və ya Gəncə qubernatorluğuna daxil edildi. Qısa ömürlü Azərbaycan müsəlman respublikası dövründə (1918-1920) Qarabağ azadlığı daddı. Sovet İttifaqı tərkibində isə Azərbaycan SSR-nin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti kimi təşkil edildi.

1830-cu illərdə burada 34000 müsəlman ilə birlikdə 19000 erməni yaşayırdı. Ermənilərin bu etnik anklavının coğrafiyası, iqtisadiyyatı və nəqliyyatı dağın arxasındakı Ermənistandan daha çox Azərbaycanla bağlıdır. Bununla belə, 1905-1907 və 1908-ci illərdə Şuşa müsəlman-erməni zorakılığının mərkəzlərindən biri olmuşdu.

1960-cı ildə ermənilər Moskvadan xahiş etməyə başladılar ki, ermənilərə qarşı diskriminasiya olduğuna və Bakı ərazini inkişaf etdirə bilmədiyinə görə Dağlıq Qarabağı ləğv etsin. Eyni zamanda, azərbaycanlılar da

şikayət etdilər ki, Azərbaycan dövləti, əhalisi və sahəsi daha artıq olan Naxçıvanla müqayisədə Qarabağa böyük səlahiyyətlər verməsinə baxmayaraq, burada diskriminasiya olunan elə azərbaycanlıların özləridir. Həyəcanlar 1988-ci ildə kütləvi etirazlarla nəticələndi, erməni və Azərbaycan şəhərlərində 32 erməni öldü. 1988-ci ilin axırlarına doğru ölənlərin ümumi sayı 80-ə çatdı: 250 000 erməni və azərbaycanlı öz evlərini tərk edib getməyə məcbur oldu. Ermənilərin Dağlıq Qarabağı ayırmaq planları barədəki şaiyələr üzündən 1990-cı ildə Bakıda anti-erməni çıxışlar baş verdi. Sovetlər şəhəri işğal etdilər və bu zaman çoxlu azərbaycanlı həlak oldu.

Azərbaycanın müstəqilliyi elan ediləndən sonra azərbaycanlılar Qarabağın muxtariyyət statusunu ləğv etdilər. Buna cavab olaraq 1992-ci ilin yanvarında Qarabağ öz müstəqilliyini elan etdi. Erməni qoşunları Ermənistanla strateji əhəmiyyətli kommunikasiya yolunu təmin etmək üçün Şuşa və Laçını işğal etdilər. Xocalıda azərbaycanlıları kütləvi şəkildə qırdılar. Buna görə və Azərbaycan ordusunu pis təşkil etdiyindən, prezident Mütəllibov istefa verməli oldu. Seçilmiş Elçibəy də uğursuzluğa məruz qaldı: öl-kə ərazisinin beşdə birini itirdi və Azərbaycana təxminən bir milyon qaçqın gəldi. Sonra Qarabağ Ermənistan hakimiyyətinə keçdi.

Bizim baş çəkdiyimiz qaçqınlar da bir milyonun tərkib hissəsi kimi gəlmişdilər. Onların vəziyyəti ağır idi. Özlərinin dağ evlərindən, mənzillərindən, fermalarından qovulub Azərbaycan dövlətinin xeyriyyəçiliyi ilə yaşayan insanlar arasında çox böyük bir işsizlik var idi, hər hansı bir iş tapmaq çətin idi. Axşam biz Bakıya qayıtdıq, şəhəri gün isə Qubaya getdik.

31 may. Biz Qarabağ qaçqınlarına baş çəkmək üçün Bakının yaxınlığındakı Şüvəlandan Mərdəkana getdik. Onlar bir mövsümlü istirahət evlərinin taxta otaqlarında yaşayırdılar. Biz gözəl nəğmələr də daxil olmaqla çoxlu material topladıq. Eyni vaxtda qismən müxtəlif avazlarla bir neçə adamın ağı deməsi özünəməxsus fərdi bir ahəng kəsb edərsə də, yenə kamil bir harmoniya alınırdı. Bu prosesə sonra daha dərinlən toxunacaşıq. Bu qadınlar musiqi cəhətdən zirvədə dururdular. Biz nə vaxtsa yenidən görüşmək üçün razılığa gəldik.

6 iyun. Biz yenidən Bakının yaxınlığındakı bağa və oradan da Qarabağ camaatının yanına getdik. Əgər mikrofon xarab olmasaydı bir xəzinə materialımız olacaqdı. Lakin yazının sonunda elə oldu ki, yalnız şəkil düşürdü, səs isə yox. Mən ümid etdim ki, bu toplama başqa bir vaxt təşkil olunar.

8 iyun. Biz yenidən Şüvəlandakı Qarabağ camaatına dəydik, ancaq qadınlar oxumaq istəmirdilər. Bu tamamilə anlaşılan idi, heç kim ömrə günün günorta çağı matəm saxlamaq istəmirdi. Lakin mənim bir qadınlardan yazı bildiyim yeganə hava çox maraqlı idi. Bu ağının praktiki olaraq böyük

sekunda daxilindəki üç yarımton hərəkəti başqa ağların üç pərdə daxilində etdiyi hərəkətin eynidir. Mən o vaxt bilmədiyimi indi deyə bilərəm ki, bizim üçüncü görüşümüzə qadınlar yenidən bir yerdə oxuyarkən, bu qadın başqalarının daha çox ənənəvi şəkildə dedikləri ağlarda özünəməxsus kontrapunkt ifa edirdi ki, bu da hamının sədasına müasir ahəng verirdi. Biz yenidən qayıtmağa söz verdik. Dördüncü ekspedisiya indi Zaqataladan başlayıb, sonra da Şamaxıda davam etdirildi.

17 iyun. Şamaxıdan Bakıya geri və tezliklə Şimal DRES-nin istirahət evindəki Qarabağ qaçqınlarının yanına və ya Şüvəlanə. Onlar yenə oxumağa hazır idilər və mən bir saatdan da artıq bir müddətdə çoxsəsli ağılar da daxil olmaqla əla havalar yazdım. Biz bağda yatdıq və Bakıya qayıtdıq.

SAHƏ-ÇÖL İŞLƏRİNİN SONU

İyunun sonuna doğru çöl işi qurtardı. Biz konservatoriyada Gülnaz xanıma ekspedisiyanın nəticələri haqqında məruzə etdik. Zaman-zaman hava dözülməz olurdu: $+38^{\circ}\text{C}$; бүркүнүн yüksək dərəcəsinə görə səhər saat 10⁰⁰-dan axşam saat 8⁰⁰-a qədər Bakıda güclü dözmək olurdu. Qafqazın ətiklərində biz heç bir dəyişiklik hiss etmədik. Günüorta biz toplama dəftərlərinin və bəzi kitabların kseroks surətini çıxartdıq.

Foto 7. Qarabağlı qaçqınlar ağı oxuyarkən

Növbəti gün yenə konservatoriya. Mən naxçıvanlı tədqiqatçılarla tanış oldum. Onlara qoşulmağımı və akademiyaımızın birgə tədqiqat aparmasını təklif etdilər. Günortadan sonra mən toplanmış və işlənmiş materialı səliqə-sahmana saldım və evə yola düşməyə hazırlaşdım.

Axırıncı gün saat 03³⁰ -da mən aeroporta getdim. Mən evə çatmağa can atırdım ki, sakitcə yazılmış musiqiyə qulaq asım, video-lentləri tədqiq edirəm. Lakin əvvəlcə İstanbula uçmalı idim, orada on saat Budapeştə uçan təyyarəni gözlədim. Lakin saatlar keçib getdi və artıq axşam mən əl çantamdakı bütün materialla birlikdə evdə idim. Əsil işə başlaya bilərdim: toplanmış havaları seçmələmək və materialı bütün dərinliyi ilə araşdırmaq.

Qoyun bir neçə kəlmə də çətinliklər barədə danışım. Mən altı illik Anadolu ekspedisiyasında (1987-1993) Anadolu türkcəsini öyrənmişdim. Lakin Azərbaycan dili Anadolu türkcəsinə yaxın olmasına baxmayaraq, fərqlidi. Yerli Azərbaycan dialektləri də xüsusi çətinliklər doğururdu. Mən bu problemi aradan qaldırmalı idim, çünki əgər ekspedisiyanın rəhbəri tədqiqat işinə effektiv şəkildə nəzarət etmək istəyirsə, hər şeyi başa düşməlidir. Daimi şəkildə tərcümə ünsiyyəti korlayardı və tədqiqat işinin impulsunu poza və ya hətta məhv edə bilərdi.

Əvvəlki ekspedisiyalarımın sonrakı yaşlı qadınlar mənə deyəndə ki, onlar heç nə bilmirlər, hər şeyi unudublar, lakin əgər bir il və ya bir gün əvvəl gəlsəydik artıq vəfat etmiş müğənniləri dinləyə bilərdik, mən çox da təəccüblənmirdim. Tədqiqatçı gülümsəyir və bilir ki, səbr, məhəbbət və ilk növbədə toplamaq qətiyyəti öz bəhrəsini verir. Bəzən biz qoca qadını oxutdurmaq üçün neçə-neçə gözəl gənc qızın ürəyini fəth edə biləcək gərgin və uzun yalvarışlar söyləməyə məcbur olurduq. Lakin birinci mahnı oxundandan sonra qalanları çox asanlıqla başa gəlirdi. Azərbaycanda, hər halda lap kiçik kəndlərdə yaşlı insanlar öz xalq musiqisinin dəyərli laylarını bilirlər.

Tədqiqat işi heç vaxt sürprizsiz olmur. Burada biz türk dünyası üçün çox qeyri-adi hal kimi xalq musiqisini əsasən qadınlardan topladıq. Mən hələ də özüm üçün bu faktın izahını tapa bilməmişəm. Kişilərin yaxşı səsləri və elə qadınlar qədər də musiqi qabiliyyəti vardır: bunu kişilər zikr mərasimində dini nəğmələr oxuduqları vaxt sübut etmişlər. Lakin el havaları sahəsində qadınların rolu gözə çarpandır. Onlar inək sağarkən, nehrə çalxalayarkən, un ələyərkən ağılar, mərasim nəğmələri, laylalar və bir çox başqa mahnılar da həmçinin oxuyurlar.

Sovet İttifaqı dağılandıqdan sonra Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti təcridcən pisləşmişdir. Bir çox insanlar vaxtilə onların əksəriyyəti üçün həyatın ildən-ilə tərəqqi etdiyi «keçmiş gözəl günlərin» qayıtması həsrətindədirlər. İndi yaşayış səviyyəsi aşağı düşməkdədir: azərbaycanlıların çoxu ciddi çətinliklərlə qarşılaşırlar. Məsələn, bir müəllimin aylıq məvacibi 22 ABŞ dolla-

rından artıq deyildi, halbuki 700 qramlıq çörəyin qiyməti dördə bir dollar idi. Su və elektrik təchizatı nəinki ağır qış aylarında, hətta yayda da tez-tez kəsilirdi. Bəzi kiçik kəndlərdəki evlərdə əgər elektrik varsa, yalnız bir lampə közərir, xörəyi də hər bir odun parçasını əzizləməklə bağdakı tən-dirdə (küredə) bişirirlər. Torpaq əhaliyə satılıb, lakin ən yaxşı və ən böyük mülklər burada iqtisadi problemləri olmayan cüzi sayda insanlar arasında özlərinə yer tutmuş Kommunist Partiyası aristokratiyası üzvlərinə verilmiş-dir.

Bununla belə, «Qərb» burada pulun həyatda heç də başlıca amil ki-mi götürülmədiyini öyrənə bilərdi. Qonaqpərvərlik, uzun söhbətləşmələr, dözümlülük və bir-birinə kömək etməyə hazır olmaq türk dünyası üçün səciyyəvidir. Hər bir şəxs, xüsusilə əgər o yerli dildə danışarsa, kiçik kənd-lərdəki bu keyfiyyətlərdən zövq ala bilər.

İki ayın nisbətən qısa vaxt olmasına baxmayaraq ekspedisiya bir çox baxımdan xeyli uğurlu oldu. Hər şeydən əvvəl mən 46 yerdən olmaqla 140 ifaçıdan təxminən 650 hava topladım. Mən dəqiq olaraq dörd başlıca regi-onda (Bakı, Şamaxı, Quba və Zaqatala) toplama işi apardım ki, buraya da Qarabağ qaçqınlarından yüzdən artıq yazı əlavə edilmişdir. Mən həmçinin başqa regionların (Naxçıvan, Qazax, Lənkəran, Zəngilan və s.) mənşəcə azərbaycanlı olan adamlarından da havalar yazdım. Axırını yox, axarınıcı olaraq mən eyni zamanda tatlar, avarlar, Anadolu türkləri, ruslar, yəhudilər və saxurlar arasında da çöl işi yerinə yetirdim.

İyirmi bir saatlıq audio-yazı 24 saatlıq video-lent və 210 fotosəkil ilə tam komplektləşdi. Bütün bunlar mənim ilk ümidlərimi artıqlaması ilə doğrultdu. Azərbaycan tədqiqatçılarının və arxiv fəaliyyətinin səviyyəsindən çıxış edərək deyə bilərim ki, mənim toplamalarım autentik Azər-baycan xalq musiqisinin ən böyük video və audio-arxivləri arasında görünür.

Mən mahnıların əksəriyyətini kiçik kəndlərdəki autentik müğənni və ifaçılardan toplamışam. Bu əhəmiyyətli bir iş idi, çünki Azərbaycan təd-qiqatçıları xalq musiqisini toplamaq üçün heç də tez-tez kiçik kəndlərə getmirlər: onlar mərkəzlərdə professional və yarım-professional musiqiçilər ilə işləməyə üstnlük verirlər. Bu da çox mühüm idi ki, bu dəfə mən özümle audio-maqnitofon, video-kamera və fotoaparat götürmüşdüm. Bu balaca, lakin əla «studiya» həmişə mənim çiyinlərimdə idi. Son nəticə olaraq to-planmış material rəqəmli audio yazılardan ibarətdir və video-nümunələr, fotolar əla keyfiyyətdədir.

Sual oluna bilər ki, bu toplamalar təmsil olunma baxımından nə də-rəcədə nümunəvi göstəricidir, başqa sözlə, çıxarılan nəticələrin, xüsusən tədqiq edilən materiala və yaxud ümumiyyətlə, Azərbaycan xalq musiqisinə

aidiyyəti nə dərəcədədir. Bu materialların Azərbaycan xalq musiqisinin əsas növlərini üzə çıxara bilməsini iki aspektdən görmək olar. Bunlardan biri belə bir faktdır: toplamanın ilk həftələrindən sonra müxtəlif ərazilərdən axtarib tapdığımız və əsasən artıq yazdığımız havalar bizdə belə bir yəqinlik hasil edir ki, biz əsas melodik tipləri qeydə almışıq. Digər tərəfdən, mənim tədqiq etdiyim bütün mövcud Azərbaycan xalq havaları toplanmaları müxtəlif Azərbaycan əraziləri üçün tipik olan eyni melodiya qruplarını ehtiva edir.

Bu kitab Kurt Zaksın dünyada musiqinin ümum ibtidai formaları barədəki düşüncələri ilə başladı. Bu fikrin başqa bir aspektini quşların oxumaları ilə xalq vokal musiqisinin melodiyları arasında gözə çarpan bənzərliklər tapmış Peter Şöke belə ifadə etmişdir: «İctimai təsirlər altında fiziki və sinir fəaliyyəti üst-üstə düşən təmayülləri və heyvanlarla (quşlarla) insanların musiqisi kimi uzaq musiqi reallıqları üçün eyni nəzəri qanunauyğunluqları meydana gətirmiş və hələ də gətirməkdədir».¹

Bu müştərək təmayüllər özünü insan qruplarının musiqisində daha bariz göstərməlidir. Lakin etnik qohumluqdan qaynaqlanmayan fundamental, ümdə və təbii musiqi formaları öz tarixi ərzində müxtəlif qrup xalqlar tərəfindən müxtəlif yollarla qorunub saxlanılmış, dəyişdirilmiş və ya aradan qaldırılmışdır.

Volter Viora avropalılar və ibtidai xalqların 2-4 səsli qammalarını, o cümlədən enən və dolanan, pilləvari və sıçrayışlı havaları nəzərdən keçirmişdir. İcazə verin onun nəticələrinin yekun fikrinə istinad edim: «Qammalar bizim bildiyimiz tonal nizamın qədim, hələ üstəlik, yəqin ki, vaxtilə mövcud olmuş ən qədim növlərinə mənsubdur; bu ibtidai icma quruluşunun tarixi ilə sistemli anlayışın erkən mərhələsi arasında paralellər gətirmədən də özünü göstərir. Onlar musiqi öncəsi zövqsüz olan ilkin mərhələdən sonra musiqinin mənşəyi barədə şəhadət verir və artıq buna dair musiqi tarixinin yadigarı kimi təzahür edir. Bu qammalar musiqi tarixinin təsiri ilə də əlamətdardır, çünki onlar Şərqdə və Qərbdəki ayin nəğmələrinin arxaik qatlarında yaşamaqda davam edir; beş və çoxpilləli səs sıralarına doğru təkmilləşmişdir»².

Demək olar ki, başdan-ayağa ibtidai havalardan ibarət olan Azərbaycan el musiqisinə heyran olmaqla biz musiqinin ilkin qaynaqlarında olduğumuzu asanlıqla hiss edə bilərik.³ Təbii ki, musiqinin vahid bir başlanğıcı və ya ilkin qaynağı yoxdur. Vahid bir əzəli məskəni olan vahid millət olmadığı kimi musiqinin də bir neçə başlanğıc nöqtəsi və bir neçə ibtidai formaları olmuşdur; sonrakı formalar da elə bir neçə başlanğıc mərhələlərdən nəşət tapmışdır. «Musiqi tam şəkildə birdən-birə deyil, tədricən

¹ Zöke (1982: 191-192).

² Wiora (1956:185-208)- orijinal alman dilindədir (tərcüməçi)

³ Məsələn, macar xalq musiqisində ən çox uşaq mahnılarında, ağı və mövsüm ənənələrində belə sadə havalər vardır.

meydana gəlmişdir. O, melodiyaşız ritmik küylər və ya danışq kimi səs hadisələrinin başqa, qismən musiqili formalarını aşıb qalib gəlməli olmuşdu».⁴

Musiqinin meydana gəlməsi heyvan səslərinin yamsılanması, əks cinslərin cütləşdirilməsi və eləcə də danışq dili ilə əlaqədar idi. Lakin belə bir mürəkkəb fiziki, zehni və psixi fenomen tək bir səbəbə şamil edilə bilməz. Bu bir yana, xalq musiqisinin inkişafı və mürəkkəbliyi dərəcəsi onu istifadə edən cəmiyyətin inkişaf səviyyəsini hökmən əks etdirmir. Zaksın təbirincə (1943: 21): «...musiqi bəşəriyyətin təkamülündə ən tədrici ünsürlərdən biridir. Bu, o qədər tədricidir ki, nisbətən yüksək mədəni səviyyəli irqlər – məsələn, polineziyalılar və mikroneziyalılar – və avropalı kəndlilər heyvətəmizcəsinə arxaik və bizim bildiyimiz ən ibtidai xarakterli musiqi üslublarını saxlayırlar; buna görə də xalqın ümumi mədəniyyəti barədə onun musiqisinə görə hökm vermək olmaz».

Azərbaycan havalarını şərh etməzdən öncə, qoyun mən nəticələri çıxartdığım və illüstrativ nümunələr verdiyim istifadədə olan əlimdəki materialı təqdim edirəm.

Başlıca mənbə mənim topladığım 650 havadır. Bundan başqa, mən həmçinin bir neçə Azərbaycan nəşrini də gözdən keçirib onlardan üçünü – cəmi 247 melodiya nümunəsi ilə birlikdə seçdim.⁵ Bu «yoxlama materialının» xarakteri mənim toplanmalarım ilə xeyli dərəcədə üst-üstə düşür. Həmin nəşrlərdə mənim toplanmadığım hər hansı bir tipik hava tapdıqda mən onu təhlilə və əlavə edilmiş antologiyaya daxil etmişəm.

Fəqət geniş əhatəli toplanmalara və zəngin not materiallarına əsaslanan analiz olmadığı kimi, mövcud nəşrlərin də musiqi təhlilləri yoxdur.

Melodiyadan öncəki formalar

Mən Azərbaycan xalq musiqisində Macar xalq musiqisində olan melodiyadan öncəki formaları, məsələn, informasiyanın xüsusi bir intonasiya ilə bir yüksəklikdən başqasına dəyişdiyini tapmadım.⁶

Amma bir çox Azərbaycan xalq şerlərini də lentə yazdım. Onlar danışq

⁴ Wiora (1965: 20).

⁵ Müqayisəli material kimi mən aşağıdakı nəşrlərdən istifadə etdim: «Azərbaycan Xalq Mahnıları», I-II cild. Bu cildlər bəstəkarlar tərəfindən tərtib edilib və 250 havanın yaxşı transkripsiyasını ehtiva edir, lakin informativ məlumatları yoxdur. Mədəni-antropoloji və musiqi aspektlərini birləşdirən və Azərbaycanın layla və oxşamaları haqqında T.Kərimovanın (1994: 28 hava) «Ana folkloru» 30 musiqi nümunəsi ilə yaxşı kitabdır. Eliyahunun «The Music of the Mountain Jews» kitabı olduqca faydalı materialdır. Araşdırmalara gəlincə, birisini qeyd edək: L.Karagıçeva, «Народная музыка Азербайджана» (musiqi təhlili və bəzi transkripsiyaları ilə).

⁶ Vargyas (1981: 15).

şığın başlıca cizgilərini əxz etsələr də, mətnin və şerin adi danışığından fərqi də qabardılar. Toplama əsasında çox zaman belə də olurdu ki, ilk olaraq mətn təqdim edilir, hava isə müəyyən dərinliyə gedəndən sonra üzə çıxırdı. Əlbəttə, mətnin söylənilməsi oxumaq üçün bir növ hazırlıq mərhələsidir, çünki səriştəsi olmayanlar melodiyanı mətn vasitəsilə yada salırlar, başqa cür yox. Söylənilən mətnə melodiyanın ünsürləri də cəmləşir. Bunlar bəzi xalq şerlərində yalnız ritmə aiddirsə, digərləri, nitq daxilində qalaraq yarı deyilir və yarı oxunur.⁷

Söylənən mətnlə oxunan mətnin musiqili-ritmik məzmununu müqayisə etmək öyrədicidir. Mən bunu nümunə 2-də açıqlayıram. Azərbaycanda üstün olan 7 hecalı sxemin daxili bölgüsü əsasən 4+3 olmaqla tez-tez variantlaşır. Nümunə 2-də rəqətiyalı 7 hecalı mətnin (2a) oxuma zamanı dəyişməsi (2b) göstərilmişdir. Oxunan variantda 1-ci və 3-cü misralar ifadənin «ey» əlavə hecasına oxuduğu tamamlayıcı bir notla bitir. Bu genişlənmə sayəsində ilkin 7 hecalı misra 8 hecaya çevrilir. Amma 7 hecalı misraların gözə çarpan yeknəsəqliyini zəiflədən başqa bir ünsür də vardır: 3-cü misranın başlanğıcı «mən» hecası ilə genişlənir. Rəqətiyalı mətnə daha diqqətlə baxsaq, onun melodik xarakterdən məhrum olmadığı da görünür. Təbii ki, bütün tonlar dəqiq olmasalar da, burada az-çox sezilən melodiya hasil ola bilər. Həm söylənən, həm də oxunan versiyaların misraları aşağı enir, oxunan variantda isə 1-ci və 3-cü misraların sonu səciyyəvi kadensiya yüksəlişlərinə malikdir. Rəqətiyalı variantın «ambitusu» bəlkə də oxumadan da genişdir. Bu da misranın sonunda nitq intonasiyasının alçalması ilə bağlıdır. Söylənən və oxunan mətnə 6/8-dəki təməl ritm və, eləcə də, misraların sonundakı uzun notlar və ya pauza da eynidir.

Bayatı
Plaintive song

♩ = 140

a)

Men' der - dim u - lu - du',
A - xar çay - lar qu - ru - du'.

Örnek 2. Bayatının söylənən və oxunan mətni: a) söylənmiş
(ardı növbəti səhifədə)

⁷ Məktəblilərin rəqətiyası, dualar, müəyyən pillələrdə qərar tutmuş mahnıya qədərki intonasiya kimi macar analoqlarında məsələn, bax: Szendrei (1974: 65-123), Borsai-Kovaks (1975). Uşaqların mahnıları və təkrəlmələri barədə qitələrarası maraqlı müqayisələri Laçmann'da (1929: 8) oxumaq olar.

A - çıb der - di - mi də - sem,
 Dert - ti der - din u - nu - du'.

Bayatı
Plaintive song

b)

Me-nim der - dim u - lu - du', éy,
 A - xar çay - lar qu - ru - du'.
 Men a - çıb der - di-mi də - sem, éy,
 Dert - li der - di' u - nu - du'.

Örnek 2. Bayatının söylənən və oxunan mətni:
 b)oxunmuş (ardı 2/2)

İkipilləli havalər

Üçyaşlılar iki və bəzən üç səsdən ibarət havalər oxuyurlarsa, üç yarım yaşlı uşaqlar artıq təkrar edilmiş tetraxord oxuyurlar.⁸ Müşahidələr göstərmişdir ki, ən sadə folklor havalər azı iki notdan ibarət olurlar. Belə havalər bir çox xalqların musiqisində tapmaq olar; macar, Anadolu, Pataqoniya, Mərkəzi Braziliya və s. ərazilərinin musiqisi belə formaları ehtiva edir.⁹ Türkmən, qazax, monqol, çeremis, çuvaş və başqalarının

⁸ Werner, (1917)

⁹ Bitonal Macar xalq şeirləri və melodiyaları arasında qarşılıqlı əlaqələr üçün bax: Vargyas (1981: 17, 19) və CMTH I, ilk melodiyalar. Folklor musiqisinin başqa tip havalər üçün

havalarından da nümunələr göstərmək mümkündür.

Bixord üzərində, yəni iki qonşu pillə üzərində qurulan havalər Azərbaycan xalq musiqisində də nadir hal deyildir. Bunlar əsasən danışiq və musiqi arasındakı sahəyə aiddir və Zaksın loqogenik, yəni sözdən törəmə adlandırdığı musiqini əhatə edir ki, onun da əsas vəzifəsi emosional yükədən məhrum olmayan sözləri çatdırmaqdan ibarətdir. Müğənni onları bir not üzərində oxumağa başlayaraq, təsadüfən və yeri gəldikcə birinci not ilə irrasiyal interval əmələ gətirən digər bir tona keçir.

İki not müxtəlif xalqların musiqisində biri digərindən müxtəlif məsafədə ola bilsə də, həmin interval daha tez-tez sekunda və ya tersiya olur. Əsas etibarı ilə pilləvari olan Azərbaycan xalq musiqisində bu minimal musiqi forması tipik hallarda sekundanı ehtiva edir və belə «motivlər» adətən yuxarıya və ya aşağıya doğru addımla bitir.

Bunu illüstrasiya etmək üçün gəlin misraları CBCC/CCB yaxud C/CCB/ CCBB (örn.3a) kimi olan ovçu haqqında mahnını göstərək. Amma kiçik sekunda üzərində dolaşan melodiya çox vaxt yuxarıya və ya aşağıya doğru böyük sekunda olmaqla genişlənir. Bitonal örn. 3a'nın yaxın həmcinsi olan örn. 3b'də yuxarıya doğru genişlənmə göstərilmişdir. Amma belə ikipilləli formalar əlavə tonlar vasitəsi ilə heç də həmişə elə üç pilləli havalara çevrilmir ki, hər üç notu bərabər hüquqlu olsun.

Bayatı
Plaintive song

(♩-114)

a)

Ov - çu-yam, ov - la - na-mam, ay,

Ov - çu-yam, ov - la - na - mam, ay.

Ov gör - sem, ov - la - na-mam, a.

Örnek 3. Minimal diapazonlu havalər

a) kiçik sekunda üzərində mahnı
(ardı növbəti səhifədə)

həmçinin bax: Wiora (1956, örn. 2a, b), Vikar (1974, örn.1-6), C.D bixordu Azərbaycan xalq musiqisində də vardır, lakin macar musiqisində çox olan, G'-E bixorduna rast gəlinmir. Bax: Vargyas (1981: 17, 19) və CMTH I: örn 1.

Men ö - züm ya - ra - lı - yam, ay,

Men ö - züm ya - ra - lı - yam, ay,

Ya - ra - lı qov - la - na - mam, ay. *Bayatı*

(♩ = 116) *Plaintive song*

b)

Du-man gel - di bu dağ - lar - dan,

Qoy, dağ - la - rım bar - ət - le - sin.

Ne sen' gö - züm gör - sün,

Ne kön - lüm qu - bar - ət - le - sin.

Örnek 3. Minimal diapazonlu havalar:

b)əvvəlkinin üç notlu variantı (ardı 2/2).

Azərbaycan xalq musiqisində böyük sekunda üzrə hərəkət edən mahnılar da vardır (örn.4a). Eynilə kiçik sekunda qarşılıqları kimi, onlar da yuxarı tərəfə başqa bir böyük sekunda (örn.13-16), yaxud aşağı tərəfə kiçik sekunda qədər (örn.4b) genişlənə bilər. Örnek 4-ün havaları sünni məzhəbinin zikir mərasimində oxunmuşdur.

Zikr mərasim havası
Religious song during zikr

(♩ = 118)

a)

Al - lah, Al - lah, Al - lah, Al - lah,
Al - lah, Al - lah, Al - lah, Al - lah...

(♩ = 144)

b)

Hez - ret Ba - ba - nın da - ğın-da - ya,
Ma - ral ot - tar oy - la - ğın - da,
Şix Ey - lüb - ün me-qa - mın - da
Ka - mil - di us - ta - dım me - nim,
Ka - mil - di us - ta - dım me - nim.

Örnək.4. Minimal diapazonlu dini oxumalar: a)böyük sekundalı hava;
b)aşağıya doğru genişlənən variant.

Açıq-aşkar təkrarlanan motivlə seçilən və əsasən bixordal ikipilləli olan havalar da vardır (örn.5-dəki cəhrə havasında olduğu kimi).

Cəhrə havası
Spinning song

♩ = 96

Vu - rub se - ni sın - dı - ra - ram,

Ge - ze - rim ken - di, ceh - re.

Örnek 5. İkinotlu motiv

Daha inkişaflı formalara aparan yol birinci mısrası yarım kadans, ikinci mısrası isə kamil kadansla bitən sual-cavab münasibətlərindən keçir. Bunun üçün Azərbaycan xalq musiqisində iki not kifayət deyildir, trixord həcmi isə tamamilə yetər. Kadansları fərqli olan yarımperiodlar period yaradır və 2+2 xanədən, nadirən 4+4 xanədən ibarət olur. Göstərilən hava da həmçinin 2+2 xanəli olub, ikinci mısrası təkrar olunmaqla A[°]AA formasını əmələ gətirir (örn.6).

Nəhrə havası
Churning song

♩ = 90

Çal - xan - çal - xan, ay, nəh - rem,

Ya - ğın il - lah bol ol - sun,

Ba - la - la - rı - mız yə - sin, sağ ol - sun.

Örnek 6. Üç not üzərindəki sual-cavab forması

Üç, dörd, və beş pilləli havalər –Azərbaycan musiqisinin əsas melodik üslubu kimi

İkipilləli havalardan sonrakı inkişaf mərhələsi üçpilləli havalarla qeyd

olunmuşdur. Dünyanın bir çox folklor musiqiləri üç aralı not üzərində qurulan tritonik havaları ehtiva edir, lakin onları Azərbaycan musiqisində tapmaq olmur.

Tetraxordlu variantları olan trixordlu havalar isə, əksinə, boldur. Bu folklor musiqisində trixord və tetraxord üzrə dolaşan havalar kəskin şəkildə ayırd edilmir. Bu, o deməkdir ki, trixordlu havaların aşağıya doğru genişlənməsi melodiya əhəmiyyətli dəyişikliyə səbəb olmur. Başqa sözlə desək, Azərbaycan musiqisi gerçəkliyində üçpilləli havalar başlıca xarakterini dəyişmədən tetraxord (və hətta pentaxord) zonası daxilində bir qədər genişlənərək mümkün musiqi həllini tapır.

Bir sıra hallarda, kiçik musiqi özəyinin tetra-, penta- və hətta heksaxordal gerçəkləşməsi istiqamətində tədrici açılımları da izləmək olar. Örnək 8 lokrik-ionik paralel melodiyları ehtiva edir. Bir sıra lokrik havalar trixorddan heksaxorda qədər boy atırsa (örn.8: a1>b1>c1>d1), ionik olanlar bixorddan pentaxordadək böyüyür (örn.8: a2>b2>c2>d2). Həmin ionik və lokrik melodiya paralelləri (a1-a2, b1-b2 və s.) arasında başlıca fərqin yalnız tamamlayıcı notda olduğunu görmək asandır.

Macar xalq musiqisində ən sadə musiqi formaları böyük sekundanın notlarını dəyişdirən formalardır. Onları trixordlu E-D-C-D dolaşmaları. G¹-E bitonal və G¹-A-G¹-E qabarıq tritonal motivləri əvəz edir. Uşaq oyunlarının belə kiçik həcmli havaları da daha geniş formaları əmələ gətirmək üçün birləşirlər: G¹-A- G-E+E-D-C-(D).

E-D-C-D kimi dolaşan nüvə dünyanın müxtəlif hissələrində tapıla bilər. Məsələn, bu, Anadolu uşaq mahnılarının mərkəzində durur.¹⁰ D üzərində bitən iki pilləli E-D havaları və D ətrafında dolaşan üç pilləli E-D-C-D motivlərindən başqa, Anadolu və macar uşaq mahnıları buna bənzər özləklər üzərində qurulur: Anadolu G¹- A¹- G¹-D trixordu macarlarda olan G¹- A¹-G¹-E ilə, Anadolu G¹- A¹- G¹-E-C tetraxordu, macar – G¹-A- G¹-E-D-C pentaxordu ilə müqayisə olunur.¹¹

E-D-C kimi trixordlu sahə həm macar, həm də Anadolu xalq musiqisində melodiya əmələ gətirmək üçün üç imkan açır:¹² a) D və ya C kadansları üzərinə düşən və aşağıya tərəf genişlənen, enən və ya dolaşan misrələr

¹⁰ Eyni zamanda mən Qafqazdan nə Şərq, nə də Qərb tərəfdə türk xalqları arasında belə bir musiqi həllinə rast gəlməmişəm.

¹¹ Türk nümunələri: Akbulut (1997: 9-15)

¹² Müqayisə üçün bir əsas olaraq mən tez-tez macar və Anadolu xalq musiqisinə istinad edirəm. Bunun bir neçə səbəbi var. Əvvəla, Anadolu xalq musiqisi ilə müqayisə, Anadolu və Azərbaycan türklərinin dil qohumluğundan irəli gəlir: ikincisi, mən artıq macar və Anadolu xalq musiqisinin müqayisəli struktur təhlilini və macar xalq musiqisinin türk laylalarını nəzərdən keçirmişəm. Əlavə bir səbəb ondan ibarətdir ki, hər iki xalqın musiqisi müqayisə üçün yaxşı zəmin hazırlayan müəyyən laylara malikdir.

(ağılar); b)lad qrumunun ortancıl notu üzərində gəzişən formalar (uşaq oyunlarının havaları); c)əsasən E-D-C üzərində hərəkət edən (bəzən daha yüksəkdən enməklə) və sonra da A notunda sönməklə adətən dördxanəli formalar əmələ gətirən havalar (psalmodik melodiyalar).

Bu imkanlar arasında enici və dalğavari misralar Azərbaycan xalq musiqisində üstündür, lakin Anadolu və macar musiqi folkloru üçün çox tipik olan aşağıya doğru genişlənməyə burada rast gələ bilmirik.¹³

Azərbaycan xalq musiqisində E-D-C özəyinin və mərkəzi not ətrafında dolaşan başqa trixordlu – tetraxordlu melodik nüvələrin yalnız ara-sıra variantlarını taparsınız. Bu musiqi folkloru üçün melodiyanın motivlərdən və 4 hissəli formalardan qurulması tipik deyildir. Buna görə də üç pilləli havalar, o cümlədən E-D-C motivləri nə qədər böyük rol oynasa da, qəti deyə bilmərik ki, ibtidai adlandırılan musiqi qurumları, məsələn, E-D-C-D kimi dolaşan motiv hər bir musiqi folklorunun müəyyən mərhələsində zəruri olaraq meydana gəlir.

Layoş Vargyaşın E-D-C nüvəsi barədə yürütdüyü fərziyyələri düşündürücüdür. O demişdir ki, ilk inkişaf fazası olaraq həmin nüvə başlanğıcı və istiqaməti pentatonikadan fərqli olan inkişaf prosesinin bir mərhələsi ola bilərdi. Bütövlükdə diatonik şəkildə (G¹)-F←E-D-C→B genişlənən Azərbaycan havalarını eşitdikdə bu xüsusilə diqqəti çəkir.¹⁴

Kiçik bir haşiyə çıxıb belə bir sual verək: bir-birindən mahiyyətə fərqlənən elə iki melodik üslub ola bilərmi ki, onların melodiyları E-D-C trixordunun mərkəzi notu ətrafında dolaşsın. Anadolu və macar uşaq mahnılarını nəzərdən keçirdikdə onların başlıca qatının belə havaları ehtiva etdiyini görə bilərik. Lakin dolaşmanın istiqaməti əksdir: macar uşaq mahnılarının başlıca E-D-C-D çuxuruna əks olaraq, Anadolu havalarının C-D-E-D ucalığı vardır. Dolaşmanı bitirmədən öncə macar havaları təkrar vasitəsilə E səsini yenidən qabardırsa (EEDD/CD), Anadolu havaları C səsini qabardır (CDCD/EED).¹⁵

İndi gəlin yenə də Azərbaycan havalarının sıçrayışsız – bitişik, pillə-

¹³ Macar ağılarının aşağıya doğru genişlənməsi barədə müfəssəl bilgi üçün bax: Dobszay (1983: 40-48), Anadolu ağılarının aşağıya doğru genişlənməsi barədə bax: Sipos (1994: 16-19) və Sipos (2000: 57-92).

¹⁴ Vargyas (1981: 50). Bu, əlbəttə elə fərziyyəyə əsaslanır ki, melodiylar genişlənməmişdir, yəni bir zamanlar mövcud olmuş E-D-C başlıca motivi tədricən daha mürəkkəb və daha həcmli formalar almışdır.

¹⁵ İbtidai özəklərin müxtəlif formalarına misal olaraq gəlin macar və İraq uşaq mahnılarında G¹-E ikisəsliyinə (bitone) isnad edək. Macar havalarında nüvə bir neçə aşağıya enən addımdan ibarətdirsə G¹-E, G¹-E, İraq uşaq mahnılarında təkrar olunan yuxarı gedişli E-G¹, E-G¹ və E-G¹-E qövsvari motivləri qabarıqdır, önəmlidir. İraq melodiya nümunələri üçün bax: Kapronyi (1981: 315-329).

vari varlığına və ilk öncə ən səciyyəvi melodik üslubuna üz tutaq.

AZƏRBAYCAN EL HAVALARININ ƏSAS ÜSLUBU

Azərbaycan xalq mahnılarının əksəriyyəti quruluş, səs sırası və ritm etibarı ilə sadədir. Onların ən çox yayılmış cizgiləri aşağıdakılardır:

a) bir və ya iki özəkli quruluş.¹⁶

b) üç və ya 4 pilləli, daha az hallarda beş pilləli və müstəsna olaraq altı pilləli səs sıraları;

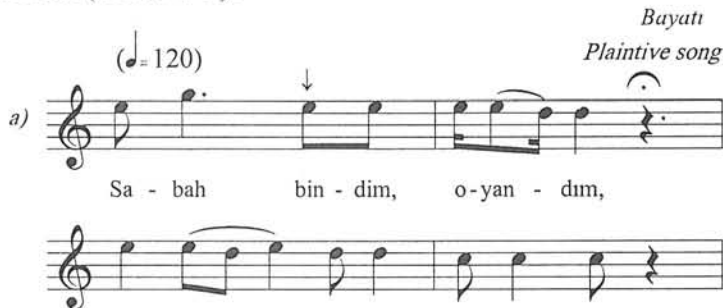
c) 7-8 hecalı, nadir hallarda 11 və ya genişlənmiş misralar;

d) Sonuncu səsi qammanın aşağı (adətən, ən aşağı) səsi olan enici və ya qövsvari misralar;

e) 6/8 ölçülü və ya ona bağlı olan ritmik sxemlər, daha az 2/4 və ya parlando-rubato ifası;

f) Pilləvari səciyyəli havalar və misralar.¹⁷

Aşağıdakı iki hava həmin cizgiləri əks etdirir. Hər iki hava ionik pentaxordun tonlarını istifadə etməklə enici və dalgavari qısa musiqi misralarından ibarətdir (örn. 7 a-b).

Örnek 7. İkiözəkli Azərbaycan havaları (ardı növbəti səhifələrdə)

a) ABA^CB formalı iki özəkli Azərbaycan havası

¹⁶ Bir özəkli havalar adətən tək bir musiqi fikrinin variantlı təkrarından ibarətdirsə, iki özəkli melodiylar iki müxtəlif musiqi ideyasının (A və B) variantlı təkrarlarından qurulur. Azərbaycan xalq musiqisində iki ideya adətən elə tərtiblənilir ki, dəyişilmiş A təkrarlarından sonra bir neçə B variantı gəlir (məs. ABB/ABB və ya AABA/ABBB və s.). Belə olduğu halda mən qəbul edilmiş melodiyların konkret formalarına etinasız qalaraq yalnız A və B musiqi ideyalarının xarakterini nəzərə almışam.

¹⁷ Bu, o deməkdir ki, misraların səs genişliyi üst-üstə düşür, digər tərəfdən interval addımları prima, sekunda və nadir hallarda (çox vaxt E-G' arasında olmaqla) tersiyadan ibarətdir.

Daş ol - sey - dim e - riş - dim,

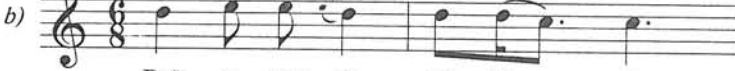

Tor - paq o - lub da-yan - dım.

Ağı

Lament

$\text{♩} = 74$

Bağ - ça - mız - da gül bit - ti,

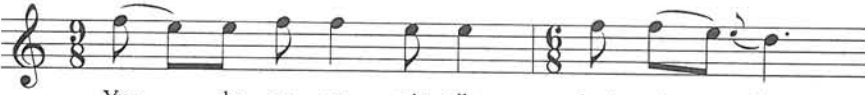
La - la bit - ti, gül bit - ti, ay, lay - lay,

Tor - pa - ğı - mız, ay, lay - lay,

Tor - pa - ğı - mız, ay, lay - lay.

Yur - du - mu - za gət - tik, bağ sal - dım,

Her ne ek - tim, gül bit - ti,

A, tor - paq - ta gül bit - ti.

Örnek 7. İkiözəkli Azərbaycan havaları (ardı 3/2. b) İkiözəkli Qarabağ ağısının
AA_{EX}A_VA_V/B_{EX}A_VA_V/BA başlanğıcı

Örnek 7. İkiözəkli Azərbaycan havaları (ardı 3/3).

Sitat gətirilmiş havalər Azərbaycan xalq musiqisinin forma quruluşunun tipik üsullarını göstərmək üçün də kifayət edər. Örn. 7-dəki havalər iki musiqi ideyasından ibarətdir, yəni iki özəkli melodiyalardır. Lakin iki musiqi ideyası müntəzəm AB, AB-də üzə çıxmır, ABBB/ABB, AAAB, AB_vABBB, AAB_vB, BAABAB və saysız-hesabsız başqa variantlarda biçimlənir.¹⁸ Materiaları sistemləşdirərkən mən eyni musiqi mövzularından qurulmuş müxtəlif formalı bu havaları ikimisralı formalara salmış, sonra da ikimisralı sxemlərlə işləmişəm.¹⁹

HAVALARIN QARŞILIQLI MÜNASİBƏTLƏRİ VƏ TRANSPOZİSİYA

Sistemləşdirməni davam etməzdən və ya qarşılıqlı münasibətlərini aydınlaşdırmazdan öncə transpozisiya barədə qısa haşiyə çıxmaq. Azərbaycan xalq musiqisində melodiya aşağıdakı tri- və tetraxordlar²⁰ üzrə hərəkət edirlər:

(F) – E-D-C ~ (C) – B-A-G	İonik / kök
(E) – D-C-B ~ (A')-G'-F-E	Lokrik /kök
(D) – C-B-A ~ (G')-F-E-D	Eolik /kök

¹⁸ Musiqi misrasının nə zaman başqa bir misranın variantı olduğuna və nə zaman yeni keyfiyyət daşdığına qərar vermək çox vaxt çətindir, lakin bütün havaların repertuarını bilməklə bu qərarı çox vaxt qətiyyətlə qəbul etmək olar.

¹⁹ Macar tədqiqatlarında olduğu kimi eyni ilə musiqi materialının müxtəlif cür variantlaşdığı misralardan əmələ gələn ağır oxumaları fərqləndirilməmiş və ya ABCD forması ilə ABCDCD forması ekvivalent olaraq götürülmüşdür.

²⁰ Trixordların tetraxorda keçməsi məntiqi olsa da, zəruri deyildir. Məsələn, macar musiqi folklorunda trixord, demək olar ki, həmişə pentaxorda qədər və kiçik tersiya cəlb olunanda heksaxorda qədər genişlənmiş olur. Bununla yanaşı, Vioranın (1956) bir fikrini sitat gətirməyə dəyər: «Bi-, tri- və tetraxord: bu, təkcə müvafiq olaraq bir pillə artıq adlandırılmır, həm də getdikcə musiqinin qədim fenomeni olaraq təzahür edir. İlk öncə məhz həmin istiqamətdə dördpilləli qammalar olarkən səslər məkanında belə oxşar xətlər və yayılma təəssüratı yaranır; melodik xətt nəzərdə tutulan oxumanın melodiyadan öncəki xəttindən fərqlənir. Eyni zamanda konsonans, kvarta bir təməl və çərçivə olaraq fəaliyyətə gətirilir». (Sitatın orijinalı alman dilindədir-tərcüməçi)

Ortaya belə bir sual çıxır: müxtəlif köklü havalar arasında elə bir musiqi əlaqələri varmı ki, fərdi transpozisiya tələb etsin? Elmi cəhətdən möhkəm əsaslandırılmış transpozisiya gərək olduqda iki başlıca imkan yaranır. Müştərək bir tamamlayıcı tonun tətbiqi sadə və eyni cür həyata keçirilməyə yol açır və ilk baxışda bu, macar ənənələrinə yaxşıca uyğun gəlir. Başqa bir həll ümumi olan tamamlayıcı tonu musiqi təhlillərində hesaba almadan melodiyaların mərkəzini ümumi registrə transpozisiya etməkdən ibarətdir. Bu, bütövlükdə belə əlaqələrin mövcudluğunu təmin etməklə müxtəlif qammlar üzrə hərəkət edən melodiyalar arasında musiqi əlaqələrini daha yaxşı görməyə imkan verir.

Bela Bartok və Zoltan Kodainin araşdırmalarından sonra macar etnomusiqişünaslığı ənənəvi olaraq melodiyaları G tamamlayıcı tonuna köçürür. Eyni zamanda, Zoltan Kodaiyə məxsus «Macar Xalq Musiqisi» əsəri bir cəhətdən düşündürücüdür. «Nümunələrin» antologiyasındakı²¹ melodiyaların tonus finalisi həmişə G –dirsə, kitabın əsas mətnində Kodai tez-tez müxtəlif qammlarda hərəkət edən havaları müqayisə edir. O, oxşar özəkləri eyni bir səviyyədə olduğundan müxtəlif final notlu havaları transpozisiya edir.²² Bençe Szabolcsiyə məxsus «Macar musiqi tarixi üzrə vəsait»də kiçik tersiyalı qammlar üzərindəki xalq havalarının tamamlayıcı tonu antologiyada adətən D–dirsə, ionik melodiyalar F-də bitir. Burada da eyni melodik inkişafı, lakin müxtəlif tamamlayıcı tonu olan melodiyalar müqayisə edilir.²³ İonik köklü «psalmodik» zəbur havaların və kiçik həcmli ağılarda B^b-a köçürülməsi də ümumi finalisdən (G) fərqlidir.²⁴

Kiçik həcmli ağılarda başqa bir F-E-D-C transpozisiyası vardır. Belə bir transpozisiyanı doğruldan o faktıdır ki, bu halda aşağıya tərəf genişlənən kiçik formadan törəmiş geniş formanın tamamlayıcı tonu G olacaqdır. Lakin aşağıya tərəf genişlənmə həmişə G –yə gəlib çatmır və A-da dayanır. Beləliklə, geniş formalı ağı A-da sona yetməklə musiqinin məntiqini və qarşılıqlı əlaqələrini göstərir.²⁵ Bundan başqa, ağılarda dorik tetraxorda ənənə birmisralı ağı D-də bitir, bununla da göstərir ki, bu musiqi forması kiçik formalı və iki misralı ağıdan ayrılmış olan bir parçadır.

CMPH II qoşa motivlərdən qurulan sadə musiqi formalarının sistemləşdirilməsini: uşaq mahnılarını göstərir. «Müstəqil» kiçik musiqi parçaları yenə də onların böyük formalarda tutduğu yerə uyğun transpozisiya edilir.

²¹ Layoş Vargyaş tərəfindən tərtib edilmişdir.

²² Kodaly(1937-76: 29, 31-33).

²³ Szabolcsi (1979: 107) Ostyak bear song and Hungarian lament tune.

²⁴ Vargiyas (1981: 23) C-D-E (psalmodik) melodiya və ya Dobszay Szendrei (1988: 62, 82) kiçik həcmli ağı və psalmodik melodiya

²⁵ Dobszay (1983: 30 l-p) Locrik ağılar.

İki böyük sekundadan ibarət trixord, mahnının A-da və ya B-də bitməsin-dən asılı olmayaraq (B-A-G) üzərinə düşür. Başqa bir tipik motiv D-E-D-B kimi transpozisiya edilir, çünki bu motiv təkcə özlüyündə deyil, həmçinin daha geniş diapazonlu və eolik köklü uşaq mahnılarının ilk yarısı kimi mövcuddur. Bu, aşağıya doğru genişlənmə G-yə çata bilmədən A-da dayan-dıqda belə qüvvədə qalır.²⁶ Böyük sekunda üzərində hərəkət edən melodi-yalar A-G kimi transpozisiya edilmişdir.

Laslo Vikar ionik tetraxordun əsasən D-C-B_b²⁷ kimi anhemiton penta-tonik qammalar üzrə hərəkət edən havalarda yerini təyin edərkən onlar ara-sında qarşılıqlı əlaqələri həmçinin geniş mənada götürmüşdür. Buna uyğun olaraq, o, lokrik tetraxord üzrə hərəkət edən havaları D-C-B_b-A-ya köçürmüşdür.²⁸

Bu həllər melodiylar arasında qarşılıqlı münasibətləri göstərmək niyyəti ilə özünü doğrultmuşdur. Kiçik formadan boy atıb onları göstərən və şərh edən daha geniş formaya bir dayaq çərçivəsi kimi baxılması həmin havaların ümumi bir cəhətidir. Bu hallarda daha kiçik müstəqil formaların transpozisiyası onların böyük sabit formalar daxilində yeri ilə müəyyən olunur. Müxtəlif köklərdəki havaların mühüm bölümləri arasında musiqi əlaqələri və bənzərlikləri olduqda onların qaydalara əks olaraq transpozi-siya edilməsi həqiqətən özünü doğruldur. Buna bənzər hallarda münasib seçilmiş transpozisiya sistemləşdirilmiş materialdan baş çıxarmağa kömək edir.²⁹ Cavablandırılmalı olan sual budur: görəsən müxtəlif tetraxordlarda hərəkət edən Azərbaycan melodiyları arasında belə bir qarşılıqlı əlaqələr varmı?

Əvvəlcə, gəlin birdən artıq motivdən qurulan və komponentlərin (yə-ni misraların) münasibəti melodiyanın özü ilə təyin olunan formalara nəzər salaq. (E) –D pərdəsində ikinci melodik misranın ortasına qədər reçitativ və ya (G')-F-E-D enməsi ilə D-də bitən ilk misra iki özəkli Azərbaycan melo-

²⁶ Məs., CMPH 1 №290.

²⁷ Vikar – Bereczki (1971), (1979), (1999).

²⁸ Vikar (1993: 111, örn. 100. ex.100).

²⁹ Təbii ki, musiqi oxuma və ya başqa praktiki məqsədlərlə nəşr olunduqda digər baxışlar da öz təsdiqini tapa bilər. Yalnız bir neçə nümunəni sitat gətirək: a) Cardaniy (1961) hava-ların tamamlayıcı tonu C-dir; b) Vargiyas (1979) eolik havalar D-də, miksolidik havalar C-də bitir; c) Əvvəlcədən fərqli olaraq, Vikar-Szj-də (1985) melodiylar onların qammasın-dan asılı olmadan D-yə nəql olunmuşdur. Onu da qeyd edirəm ki, mən özümün «Türk Xalq Musiqisi» əsərimin iki cildində A-nı final not kimi seçmişəm, çünki onlar Türkiyə dinləy-iciləri üçün də nəzərdə tutulmuşdur və orada açar işarələrinin göstərilməsində fərqli bir əənə olduğundan türkiyəli həmkarlar tamamlayıcı G tonunu, xüsusilə 1, 2 və ya 3 təsadü-fi bemol işarəsi olanda qəbul etməzdilər.

diyalarının iki ən çox yayılmış qrupunun ümumi bir cəhətləridir. Bu iki qrup arasında yeganə fərq ondan ibarətdir ki, birində havalar C-də, digərində isə B-də tamamlanır. Gəlin bu qəbildən olan 4 analogi melodiyanı göz-dən keçirək. Örn. 8-də mən iki özəkli Lokrik və İonik havaları müqayisə etmişəm. Havaların hər bir cütü ilk misraların yalnız ton sırası ilə fərqlənir: 8 a₁-a₂ örn.-də ilk misralar D-C üstündə, örn.8b₁-b₂ -də E-D-C üstündə, örn.8c₁ – c₂ -də olanlar isə F-E-D-də reçitasiya olunur. Örn.8d₁-d₂ -də ilk misralar G¹-F-E-D tetraxordu ilə enir.

The image displays four pairs of musical staves, each pair representing a different melodic form. The notation is in 8/8 time. Each pair consists of a top staff (labeled a1, b1, c1, or d1) and a bottom staff (labeled a2, b2, c2, or d2). The notes are written in a way that shows the relationship between the two staves, often with a double bar line between them. The first pair (a1/a2) shows a D-C bixordunu ifadə edən ilk misra. The second pair (b1/b2) shows an E-D (C) bixordunu ifadə edən ilk misra. The third pair (c1/c2) shows an F-E-D trixordunu ifadə edən ilk misra. The fourth pair (d1/d2) shows a G'-F-E-D trixordu ilə enən ilk misra.

Örnek. 8. İki özəkli formalara sığışdırılmış lokrik və ionik melodiya tipləri arasındakı oxşarlıqlar.

- a1 - a2) D-C bixordunu ifadə edən ilk misra
- b1 - b2) E-D (C) bixordunu ifadə edən ilk misra
- c1 - c2) F-E-D trixordunu ifadə edən ilk misra
- d1 - d2) G'-F-E-D trixordu ilə enən ilk misra

İki motivə sığışdırılmış bu melodik sxemlərin müqayisəsindən sonra (örn.8) gəlin real mövcud olan çoxmisralı ionik və lokrik havaları müqayisə edək. Örn.8-də olduğu kimi örn.9-un melodiyları tonlar sırasının qaydasına görə növbələşirlər. Bu oxşarlıqları görmək üçün əvvəlcə gəlin havaların quruluşunu müəyyən edək: örn.9a1=BAAB/AB,³⁰ örn.9a2=AB(A/B)B, örn.9b1, 9b2 və 9c2=ABAB, örn.9c1=AB^cABBB, örn.9d1=AAA_vB/A_vB³¹ və örn.9d2=ABBB. Sxemlər göstərir ki, bütün melodiylar iki misralı AB strukturuna sığışdırıla bilər; beləliklə də, örn.9a1-a2 cütü örn.8a1-8a2-yə, örn.9b1-b2 isə 8b1-b2-yə və s. gətirib çıxara bilər.

Gəlin təfərrüatı sonradan veriləcək bir neçə hadisəyə toxunaq. Örn.9a2-nin III misarasının (A/B) ilə A misrasına, yoxsa B misrasına daha yaxınlığını söyləmək asan deyil. Hələ daha vacib olan odur ki, örn.9c1 iki nüvəli həm ionik, həm də lokrik formalarını göstərir. Bununla belə, yerdə qalan mahnıları bilməklə dominant forma təyin oluna bilər.

Laylay
Lullaby

a1)

Lay - lay ça - lam, ya - ta - san, B

Qı - zıl gü - le ba - ta - san. A

Qı - zıl gü - lün i - çin - de A

Se - rin yu - xu ta - pa - san. B

Örnek 9. C və B-də bitən bir neçə cüt paralel havalar (ardı növbəti səhifələrdə). a1)D-də oxunan ilk misralar

³⁰ Bu melodiyanın tipik bir halında ilk misra (A) D üstündə söylənib, ikinci misra isə B-yə endiyi üçün mən misranı (1) B ilə qeyd etmişəm.

³¹ A ilə paralel, qismən də eynilə, gedən və A kimi eyni notda bitən misranı mən A hərfi ilə qeyd etmişəm.

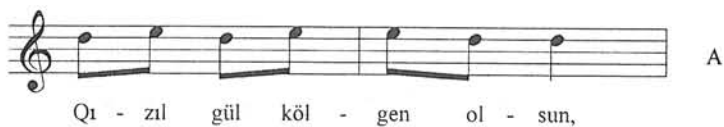
Toy mahnısı
Wedding song

a2)

Uşaq oxşaması
Petting a child

b1)

Örnek 9. C və B-də bitən bir neçə cüt paralel havalar (ardı 6/2). a2)D-də oxunan ilk misralar; b1)E-D bixördunda oxunan ilk misralar

♩ = 108

Toy mahnısı
Wedding song

(♩ - 104)

Xalq mahnısı
Folksong

Örnek 9. C və B-də bitən bir neçə cüt paralel havalar (ardı 6/3).
b2)E-D-də oxunan ilk misralar; C1)F-E-D trixordunda oxunan ilk misralar

Refrain

Toy mahnısı

Wedding song

$\text{♩} = 120$

Örnek 9. C və B-də bitən bir neçə cüt paralel havalar (ardı 6/4).
C2)F-E-D trixordu ilə enən ilk misralar

Laylay

Lullaby

d1) (♩ = 80)

Ba - şı - na men do - la - nım, A

Ba - la, men du-rum, men do - la - nım. A

Se-ne ver-se me-va - cib, Av

Köl - ken - de men do - la - nım. B

Lay - lay, ba-lam, lay - lay, A

Lay - lay, kü-lüm, lay - lay. Bv

Bayatı

Plaintive song

d2) (♩ = 132)

E - zi - zi-nem, dər, ne-çi-yem men, A

Derd e-lin-nen er - ze - çi-yem men. B

Örnek 9. C və B-də bitən bir neçə cüt paralel havalar (ardı 6/5).
d1-d2)G¹-F-E-D tetraxordu ilə enən ilk misralar.

Örnek 9. C və B-də bitən bir cüt paralel havalar, (ardı 6/6)

Örn.8-9 göstərir ki, yuxarıdakı transpozisiyanı etməklə oxşar melodik parçalar, final notları fərqli olsalar belə, yanaşı gəlirlər. Buna görə də ionik trixordu E-D-C-yə, lokrik trixordu D-C-B-yə, eolik trixordu isə C-B-A-ya köçürmək səmərəlidir. Bu transpozisiyanın başqa bir üstünlüyü də vardır. Ionik trixordun yerini E-D-C-də təsbit etməklə D və C kadansları olan Azərbaycan ağıları və laylaları (toplanılmış materialın əhəmiyyətli bir hissəsi) onlarla müqayisə oluna bilən macar ağılarının kiçik formaları kimi transpozisiya olunacaqdır.³² Bu ibtidai tri- və tetraxord havalarında təsadüfi işarələrə ehtiyacın olmaması da əlverişlidir. Melodiyanın tamamlayıcı G notuna transpozisiyası ilə trixord havalarına iki və hətta üç təsadüfi bəmolun tətbiqi tələb olunardı.

Bu transpozisiyanın xeyrinə olan başqa bir dəlil də odur ki, C və B-də bitən həmin melodiyaaların C və ya B-də bitən misraları növbələşirlər və tamamlayıcı notun olmasını söyləmək çox vaxt çətin olur. Eynilə bəzi hallarda yalnız müfəssəl təhlil və ya başqa havalarla müqayisə söyləməyə əsas verir ki, tamamlayıcı not müğənninin bəzək xalları ilə B-yə keçdiyi C deyil, məhz B-dir. C və B sonluqlarının yaxınlaşması müxtəlif şəkillər ala bilər. Çox zaman misranı tamamlayan notlar C və B arasında trel kimi tərəddüd edir (örn.10a-b). Bəzən ifaçı C-də bitən uzun və saxlanılan əsas misradan sonra müxtəlif həcmli əlavələr və ya tək bir not vasitəsilə B-yə enir (örn.10c-d).

³² Bu ağı forması başqa xalqların, məsələn, Anadolu türklərinin musiqi folklorunda da rast gəlinə bilər.

*Mahmı
Song*

$\text{♩} = 84$

a)

Dağ - la - ra çen dü - şen - de,

Sün - bü - le den dü - şen - de,

Ru - hum be - den - nen oy - nar,

Sen ya - dı - ma dü - şen - de.

*Ağı
Lament*

$\text{♩} = 104$

b)

De - niz qı - ra - ğın - da - yam,

Çës - me qı - ra - ğın - da - yam.

İ - tir - mi - şem me - nim ba - cı - mı,

Men o - nun so - ra - ğın - da - yam, ba - cım, gel.

Örnek 10. C və B-də bitən melodik misra nümunələri (ardı növbəti səhifələrdə), a-b)C və B arasında tərəddüd edən misra sonluqları

(♩ = 126)

c)

Bül - bü - lem, a, ba - la, gü - le ben - dem,
Gel, yu - va - mı qur - da - la - ma, ay,
É - le bir şi - rin di - le ben - dem.
Dê - dim: e - de, dağ - da ne var,
İl - ler kêş - ti, der - de ne var,
Me - nim a - tam - a - nam kö - çüb,
Da - ha me - nim or - da ne - yim var.

Örnek 10. C və B-də bitən melodik misra nümunələri (ardı 3/2)
c) misranın sonunda C-dən B-yə enmə

d) $\text{♩} = 76$

Ö - yü - mü - ze ge - lin ge - lir,
Çı - raq vu - run, ge - lin ge - lir.
Çı - raq - la - rı a - lış - tı - nı',
Bü - gün bi - ze ge - lin ge - lir, həy.

Örnek 10. C və B-də bitən melodik misra nümunələri (ardı 3/3)
d) misranın sonunda C-dən B-yə enmə

Öncə bəhs etdiyimiz iki özəkli havaların müəyyən misraları bəzən sərbəstlik qazana bilər və indiyə qədərki transpozisiya onlara da aşağıdakı kimi tətbiq edilməlidir: melodiya ionik trixordda olduqda E-D-C kimi nota yazılmalıdır; eyni qaydada lokrik tetraxord E-D-C-B, eolik tetraxord isə D-C-B-A olur.³³

Əlbəttə, baxa bildiyimiz melodiya içərisində başqa yüksəklik və not münasibətləri də vardır. Məsələn, örn.11-də tonal səviyyəsi müxtəlif olan və eyni tamamlayıcı tona köçürülmüş iki özəkli Azərbaycan melodiya-larının iki böyük qrupunun sxemini vermişəm. İonik və lokrik melodiya cütlərinin tonal cəhətdən hətta dar diapazon daxilində açıq-aşkar fərqlən-məsi gözə çarpır. Nümunələri tam partiturada götürsəniz və ya iki səsdə çalsanız bu xüsusilə qabardılar. Həmin transpozisiya havaların ümumi cizgi-lərini açıqlamaqdansa, kölgələyir. Eyni zamanda yuxarıdakı qaydada trans-pozisiya edilmiş paralel havaların bir vaxtda ifası müxtəlif final notlara baxmayaraq yetərincə harmonik təəssürat oyadır.

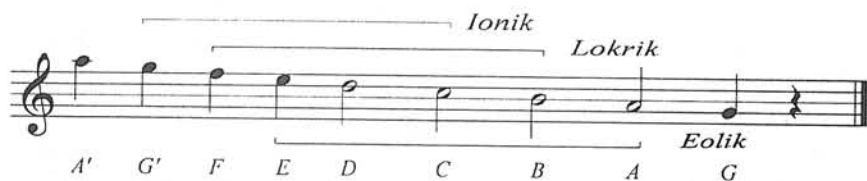
³³ D-C-B-A (yaxud G¹-F-E-D) üzrə enən bir özəkli misralar D və C kadanslı ağıların ilk misralarına uyğundur və onlar da G¹-F-E-D-yə nəql oluna bilərdilər.

Örnek 11. Tamamlayıcı G notuna köçürülmüş iki misralı ionik və lokrik Azərbaycan havalarının sxemləri

Nəhayət, gəlin Azərbaycan melodiyaalarının əsas tetraxordlarının qarşılıqlı əlaqələrinə baxaq (örn.12).³⁴

³⁴ Qammavari tetraxordlar ərəb və türk musiqi nəzəriyyəsində də mühüm rol oynayıır. Azərbaycan xalq musiqisinin tetraxord qurumlarının türkçə adları F-E-D-C=Çahargah, G¹-

Örnək 12. Azərbaycan xalq musiqisinin başlıca kökləri.

Bu sxem Yunan kilsə ladlarının tərtibatını xatırladır. Azərbaycan havalarında çox vaxt tersiya, kvinta və ya bəzən kvarta aralığı olur. Lakin onların melodik inkişafı və strukturu Qreqorian melodiyları ilə eynidir. Azərbaycan melodiylarını nəzərdən keçirdikdə onu da düşünməyə dəyər ki, kilsə ladları nəinki konkret pillələrin fərqi ilə, həmçinin ambitus, final not, tenor və tuba (reçitativ not) ilə və eləcə də, başlanğıc və yekun melodik dönüşlə müəyyən olunur.³⁵ Azərbaycan el havalarına gəldikdə, onların təhlili və sistemləşdirilməsində diapazonun, tubanın və tipik melodik dönüşlərin müşahidə olunması xeyli köməyə gəlir.

Melodik misraların qarşılıqlı münasibətlərini aydınlaşdırdıqdan sonra gəlin əsas tipləri bir-bir götürüb, melodiyların təhlilinə keçək. Bu fəslin adı – «Azərbaycan el havalarının əsas üslubu» təsadüfən seçilməmişdir, çünki ionik, lokrik və eolik melodiya qrupları Azərbaycan havalarının böyük əksəriyyətini əhatə edir. Başqa sözlə, bu fəsildəki havalar sıx üslubi bağlara görə birlikdə götürülmüş, onlardan fərqli olan havalardan isə xüsusi havalar kimi sonra bəhs olunacaqdır.

Tiplərdən bəhs olunması üçün seçiləsi bir neçə mümkün qayda var idi. Məqsəd ən azı ikiölçülü təqdimata möhtac olan eyni melodiya tiplərini bir-birinə yaxın düzmək idi. Lakin kitab çərçivəsində buna nail olmaq çətindir. Mən başağırdıcı mürəkkəbliyinə görə bu imkandan imtina etdim.³⁶

Xətti təqdimatın³⁷ bir növünü melodik şəkli, heca sayını və s. nəzərə almadan havaların diapazona görə düzülüşü təşkil edir. Bu, müxtəlif heca

F-E-D (D-C-B-A)-Buselik, A-G-F-E (E-D-C-B) Kürdü olur. Bax: həmçinin Özkan (1987: 42-43).

³⁵ Autentik kilsə ladlarında tuba adətən final notdan kvinta yuxarı olursa, Azərbaycan xalq musiqisində bu, fərqlidir. Plaqa ladların Azərbaycan el havalarında analoqları yoxdur.

³⁶ Mürəkkəb əlaqələri göstərən çoxölçülü sxem aşağıdakı kimi ola bilər: göstərilmiş eyni quruluşlu olan üçbölçülü və daha geniş havalar və onların üzərindəki eyni yüksəkliklərin müxtəlif ladlarında gəzişən havalar ilə ikibölçülü hava tipləri artan diapazon qaydasınca düz xətt üzrə bir-birini əvəz edirlər.

³⁷ Yəni melodiyların ardıcıl təhlili.

sayılarının və quruluşlarının qrup daxilində qarışması ilə nəticələnər, tiplər arasında oxşarlıqlar və əlaqələri görməyə çətinlik törədə bilərdi.

Bunu nəzərə alaraq aşağıdakı ardıcılığa qərar verdim. İlk öncə mən əsas Azərbaycan üslubunu ionik, lokrik və eolik köklü havalara ayıraraq, onların üç böyük blokunu əmələ gətirmişəm.³⁸ Hər bir blok daxilində sıralanma melodik misraların sayı, sonra onların uzunluğu³⁹ və daxili bölgüsü ilə şərtləndirilmişdir.⁴⁰ Melodik qrup daxilində, nümunələr başlanğıc misranın yüksəkliyi əsasında düzülmüşdür: daha bəm misralı havalar zil misralılarından öncə verilmişdir.⁴¹ Bunu da bilmək vacibdir ki, uzun melodik proses ərzində misra əvvəlkinə nisbətən bir az fərqli yüksəklik zonasına keçə bilər. Lakin əksər hallarda havaların tipik mövqeyini qəti təyin etmək mümkündür. Təbii ki, bu kimi məhdud sahədə dəyişən musiqi aləmində heç də bütün tiplər kəskin ayırd olunmur.

Tipi müəyyənləşdirmək üçün bəzi hallarda baxdığımız bütün fərdi meyarlar yeri gəldikcə qeyd olunur. Məsələn, tip daxilində əsas kadansları müxtəlif olan yarımqruplar belələrindəndir. Bu elə bir fakta bağlıdır ki, Azərbaycan musiqisində hava çox vaxt misranın son notuna nisbətən melodik hərəkətlə daha yaxşı səciyyələnir. Melodiyaların sxemində mən mümkün olan kadansları dalğalı (~) işarə ilə qeyd edirəm, məsələn, D ~ E göstərir ki, verilmiş tipdə hər iki kadensiya – E və D – tapıla bilər.

Aşağıdakı incələmələrdə hər bir tip müəyyən örnəklə açıqlanmışdır. Həmin tipə mənsub digər havalar sıra nömrələri ilə (№) not əlavələrində verilmişdir. Azərbaycan xalq musiqisinə bələd olmaq üçün əlavələri öyrənmək lazımdır, çünki bu musiqi materialının böyük dəyişkənliyi sayəsində havalar hətta tip daxilində əhəmiyyətli formal fərqləri birüzə verir.

³⁸ Üç böyük blokdan əlavə D-də bitən kiçik bir melodiya qrupu və bəzi «xüsusi» havalara da vardır. Onlardan daha sonra bəhs olunacaqdır.

³⁹ Mən üç növ misra uzunluğunu fərqləndirmişəm: a) kiçik ölçülü (7 və ya 8 hecalı misralar), b) tripodal (əsasən 11, lakin hər halda 9-dan çox hecası olan üçbölümlü misralar, c) geniş həcmli dipodal havalara (ən çox 11, lakin hər halda 9-dan çox hecası olan ikibölümlü misralar).

⁴⁰ Məs., Mən eolik köklü havalara aşağıdakı qruplara bölmüşəm: a) bir özəkli kiçik ölçülü dipodal, b) iki özəkli kiçik ölçülü dipodal, c) dörd misralı kiçik həcmli dipodal, d) bir özəkli tripodal, e) iki özəkli tripodal, f) bir özəkli geniş özəkli dipodal, g) iki özəkli geniş ölçülü dipodal, e) dörd misralı geniş ölçülü havalara.

⁴¹ İlk misraların yüksəkliyinə uyğun olaraq eolik köklü qrup aşağıdakı qaydada bölünür: a) B-A özülü olan ilk misralar, b) C-B üzrə ənənə ilk misra, c) C yüksəkliyi üzərində hərəkət edən ilk misra, d) D-C və E özülü üstündə gəzişən ilk misralar. Bu tiplər sonra daha müfəssəl təhlil olunacaqdır.

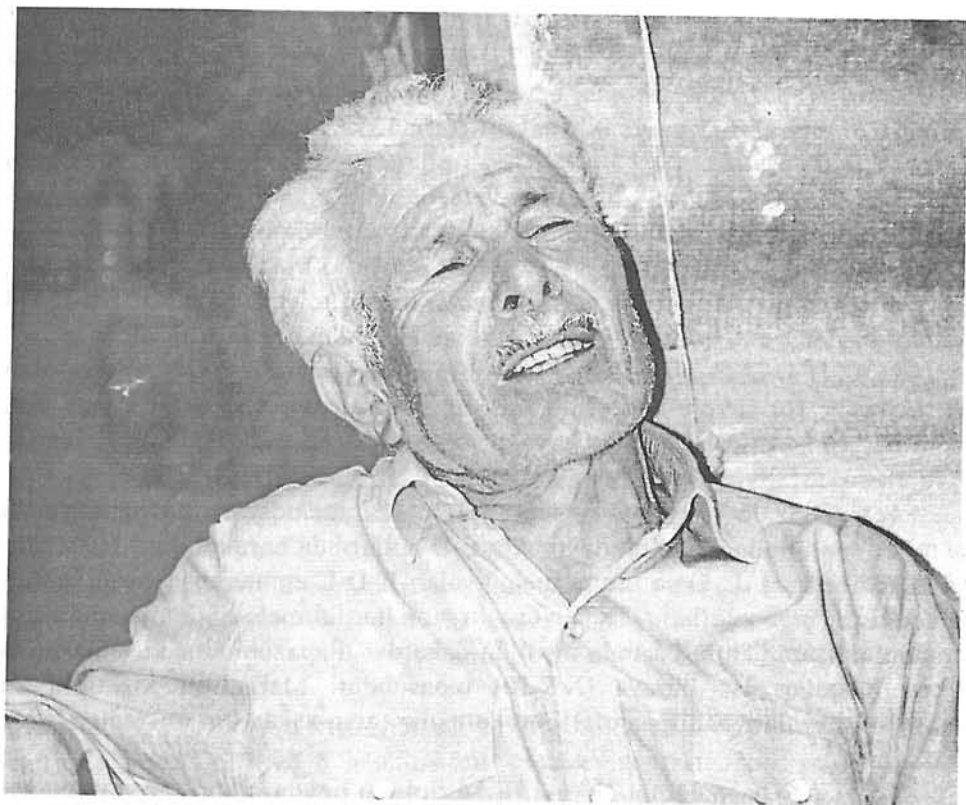

Foto 8. Naburlu müğənni

İONİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR

Azərbaycan xalq musiqisində ionik köklərdə gəzişən havalar başqa köklü havalara ekvivalent olan nümunələr kimi hər bir janrdə rast gəlinir, halbuki Anadolu musiqi folklorunda onlar əsasən uşaq mahnıları və ağılar üzərində cəmləşmişdir.

Bir misralı formalar və onlardan törəmiş formalardan başqa (A_e, A, A_vA, AA), əsl iki özekli formaları da tapmaq olar. İfa əsnasında iki özekli formalar rəngarəng misra quruluşları ala bilər. Musiqi formaları müxtəlif diapazonda oxunur. D-C bixordu və E-D-C trixorduna əlavə olaraq, onlar həmçinin F-E-D-C tetraxordunu və G'-F-E-D-C pentaxordunu istifadə edir. İki bölgülü havaların da adətən üçbölgülü variantları olur.

Mən örn.13-18-də yalnız iki misraya sığışdırılmış bir və ya iki özekli formaları verməklə hər bir tip üçün bir nümunə göstərirəm. Musiqi materialı küll halında mətnlə birlikdə antologiya bölümündə verilmişdir. Tipin təsvirləri ilk misranın özülünü verməklə tipik havaların quruluşunu ehtiva

edir və müvafiq havaların antologiyadakı sıra nömrələri ilə davam etdirilir.

İonik 1. Bir özəkli və kiçik həcmli hava tipləri.⁴² Bu qrup tədricən genişlənən diapazonda cərəyan edən beş melodik tiptən ibarətdir. Bu melodiyların misraları 7 və ya 8 hecalıdır (örn. 13).

1a) D-C-(B) özülü (№1-14).⁴³ 1a tipli havalar bəzən B-yə dəyməklə əsasən D-C üzrə hərəkət edir. Bu havaların çoxu zikr mərasiminə məxsusdur. №1 yarımton və ya bütöv ton addımına, yaxud da onlar arasındakı pərdəyə malik olan C-dən yuxarıya söylənilən ibtidai bir havadır. №2 və №3, biri cəhrə mahnısı, digəri isə sevgi mahnısı olmaqla, yaxın variantlardır. №4 özünün başlanğıc A notu ilə həmin yekcins üslubdan azca fərqlənir.

1b) C-D-E-D-C qövsü (№5-7). Tipin əsas melodik şəkli qabarıq olan ilk misradır. Bu havalarda üç not artıq iki misralı bəsit struktura, yəni AA sxeminə yol açır. Əvvəlki zikr havalarının bir az geniş diapazonlu variantları və eləcə də, toy mahnısı buna aiddir.

1c) E-D özülü və E-D-C enməsi (№8-15). Bu melodiylar bəzən, xüsusilə də misra sonlarında, B-yə də dəyməklə E-D notlarında hərəkət edir. E-D üzərində gedib sonra da C-yə düşən melodiyları E-D-C enməsi baş verən hallardan dəqiq ayırmaq çətindir. Buna görə də mən hər iki melodik hərəkəti bir tiptə cəmləmişəm. Tipin başında əvvəldə daha dar diapazonludur ki, onların da yekun misraları isə buraya (№8-10) mənsubdur. Maraqlıdır ki, tipin ən səciyyəvi havaları nadir paralel hərəkəti olan açıq-aşkar bir misradır (№11-15).⁴⁴

1d) F-E-D üzrə enmə (№16-19). 1d tiptə peyda olan F notu diapazonu böyüdü. Burada paralel AA strukturu tipikdir.

1e) G'-F-E-C-D qurumu (№20-21). Əsasən məhdud diapazonlu Azərbaycan musiqisi kontekstində bu tipli melodiylarda G' nəinki özünü göstərir, həmçinin möhkəm yeridilir. Azərbaycanın cənubundan olan uşaq mahnısı №20 toplanılmış materialın əksəriyyətindən özünün qalxıb-enən misrası, B-nin bol istifadəsi və eləcə də, kolleksiyada tutduğu yeri ilə seçilir. Daha geniş ambitusundan başqa, №20-nin enməsi də adidir.

⁴² Bir daha vurğulamaq istərdim ki, mən paralel hərəkətli yuxarı və aşağı misralardan ibarət olub eyni notla bitən havaları bir özəkli havalar qəbilinə aid etmişəm (məs., EE-EE/EDC//EDDD/DCC). Lakin kadanslar (misra sonluqları) aydın şəkildə fərqlənəndə, hava iki özəkli melodiylar sırasına salınmışdır.

⁴³ Birinci bölümü qeyri-müəyyən istiqamətdə D-C bixordu üzrə hərəkət edirsə, D-C özülünə malikdir. D-C (B) özülü həmçinin öncəki xəttə aiddir və B vurğusuz anlarda təsadüfən meydana gəlir.

⁴⁴ Məsələn, №11-də tersiya stabil deyil.

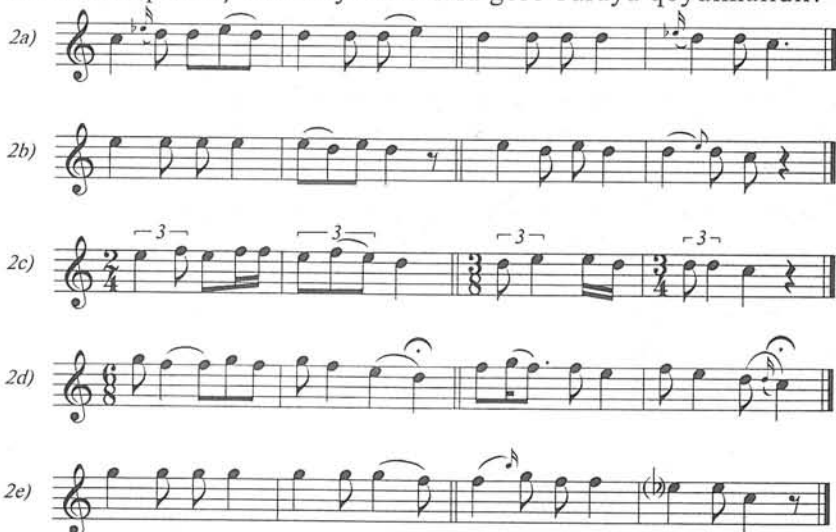
13

Örn.13. Bir özəkli kiçik ölçülü hava tipləri. 1a) D-C (-B) özülü; 1b) C-D-E-D-C qövsü; 1c) E-D özülü və E-D-C ilə enmə; 1d) F-E-D ilə enmə; 1e) G'-F-E-D-C qurumu.

İonik – 2. İki özəkli və kiçik həcmli hava tipləri. Bu qrup iki musiqi motivi üzərində qurulan, 7 və 8 hecalı kiçik ölçülü havaları əhatə edir. Nəinki ümumi bir tamamlayıcı notlarda, həmçinin melodik ibarələrə açıq-aşkar müxtəlif xarakter verən fərqli tamamlayıcı notlarda bitən paralel hərəkətləri də tapmaq mümkündür (örn.14).

- 2a) E-D-C özülü (№22-26). Bu tipin üst misraları E-D-C üzərində deyilsə, (final notu E və ya D olmaqla), alt misralar E-D üstündə dolaşaraq C-yə enir, yaxud da yenidən onlar tədricən C finalına enirlər. Bu tipin əvvəlində mən yalnız sonrakı (üçüncü) misrada bu sxemi göstərən havanı qeyd etdim. Bu tipə məxsus havaların əksəriyyəti A[°]A və ya AB formasına sığışdırıla bilər.
- 2b) E özülü (№27-31). Bu tipin üst misraları birinci xanədə, yaxud daha uzun müddət E-ni rəqətişə edir, tamamlayıcı not isə D (№27-29) və ya E (№30-31) olur. Aşağı misralar E-dən C-yə enir.
- 2c) F-E-D ilə enmə (№32-44). Bu xeyli çoxsaylı F sonra E və ya D-də bitən tip üst misralardakı daha aydın F-i ehtiva edir, sonra isə daha nadir hallarda F həmçinin alt misralarda da özünü göstərir. Bu tip C və B sonluqlu havaların ümumi kökünü geniş şəkildə əks etdirməklə, C-dəkinin əvəzinə B-də qurulan havanı ehtiva edir.
- 2d) G'-F-E-D enməsi (№45-59). Böyük miqdarlı havalardan görüldüyü

- kimi, bu tip çox yayılmışdır. Üst misralar çox zaman G-dən E və ya D-yə düşür, alt misralar isə üst misralara paralel olaraq G'-F-dən C-yə irəliləyir. G'-nin meydana çıxması bu tipi əvvəlkindən fərqləndirir.
- 2e) G' kadanslı G' özülü (№60-62). Əgər bir neçə not üzrə oxunan və ya aşağı enən 2a-d tiplərinin əsas kadansı D və ya bəzən E-dirsə, bu tipin ilk misrası G'-də oxunub oradaca bitir. Bu cəhət həmin tipi qrupun qalan növlərindən kəskin şəkildə ayırır, halbuki tipoloji cəhətdən o, iki özəkli quruluş və azsaylı hecalara görə buraya qoyulmalıdır.

Örnek 14. İki özəkli, kiçik ölçülü ionik melodiya tipi. 2a) E-D özülü, 2b) E özülü, 2c) F-E-D enməsi, 2d) G'-F-E-D enməsi, 2e) G' kadanslı G' özülü.

İonik – 3. Bir özəkli üçxanəli quruluşlu melodik tiplər. Üçüncü ionik qrupa kiçik ölçülü ionik –1 havalarının üçxanəli qarşılıqları daxildir. İrəlidə gö-rəcəyimiz kimi, üçxanəli tiplərin musiqi cəhətdən kiçik ölçülü və ikixanəli geniş havalara bənzəməsi (örn.15) bir həqiqətdir.

3a) D-C-B üzrə dolaşma (№63-64).

3b) E-D-C üzrə dolaşma (№65-68). Üst misralar E-D bixordu üstündəki reçitativlərdən sonra C-yə düşür. Ciddi mənada götürsək, qrupda qövsva-ri (№65, №67) və enici (№66, №68) misralar olsa da, məhdud diapazon və üçxanəli quruluş onları birləşdirir.

Örnek 15. Bir özəkli və üçxanəli ionik melodik qrupun tipləri.

3a) D-C-B üzrə dolaşma; 3b) E-D üzrə dolaşma.

İonik – 4. İkiözəkli, üçxanəli melodiyların tipləri. Bu qrupda mahnılar iki tipə bölünə bilər (örn.16).

4a) C-D özülü (№69). Bu tipdəki tək bir havanın üst misraları C-D üzərində hərəkət edir, alt misralarsa C-də bitməzdən öncə C və D arasında dalğalanır. Üst misraları iki xanəli olduğundan 69№-li hava da bənzərsizdir.

4b) E-D-C dolaşması (№70-71). Üst misralar -4b- E-D-C üstündə dolaşır və D-də qərar tutur. Oxşar hərəkətə malik olan ikinci misra isə C-də bitir.

Örnek 16. Üçxanəli, ikiözəkli lonik melodik qrupun tipləri.

4a) C-D özülü; 4b) E-D-C dolaşması.

İonik – 5. Bir özəkli geniş ölçülü ikixanəli quruluşlu melodiyların tipləri. Onlar təxminən ortada gələn sezuraya malik vahid və geniş musiqi fikrindən qurulur. Aşıqların havasına məxsus nümunələrlə yanaşı bayatı və ağılarda da rast gəlinir (örn.17).

5a) D-C özülü (№72). Bu tipə aid yeganə mahnının misraları D-C bixordu üstündə oxunur.

5b) E-D-C-(B) özülü (№73-75). Tipin üst misraları E-D-C üzərində hərəkət edir. Bir nümunənin ikinci misrasında (№76) F də peyda olur.

Örnek 17. Bir özəkli geniş ölçülü ikixanəli quruluşlu havaların tipləri.

5a) D-C özülü; 5b) E-D-C özülü.

İonik – 6. İkiözlü, geniş ölçülü və ikixanəli melodik tiplər. Bu qrupa uzun misralı ikixanəli havalar daxildir.

Melodiyaların misraları D və ya C-də bitir. Bu və ya başqa melodik cizgilər, məsələn, Macar və Anadolu ağılarının əsas formalarındakı yüksək tiplərə bənzəyir. Azərbaycan tiplərinin fərqi ilk misraların səs yüksəkliyindən irəli gəlir (örn.18).

- 6a) E-D-C-(B) özülü (№77-78). İlk misrası D-də, ikincisi isə C-də bitən birinci tipdə canlı bir E-D-C-(B) hərəkəti vardır.
- 6b) E-D-B özülü (№79-80). İlk misrası E-D üstündə oxunur, ikincisi E-dən C-yə enir.
- 6c) (G¹)-F-E-D özülü (№81-83). Bu tipə aid dini oxumaların üst misraları (G¹)-F-E-D üzrə enir, alt misraları isə (F)-E-D-C üzrə aşağı hərəkət edir. Buna bənzəyən, lakin D-də bitən misralardan qurulan havaları da mən eyni qrupa daxil etmişəm.

18

Örnek 18. İki özlü, geniş ölçülü və ikixanəli quruluşlu ionik melodiya qrupu.

6a)E-D-C-(B) özülü; 6b)E-D özülü; 6c) (G¹)-F-E-D özülü.

Foto 9. Çobankolda nehrədə yağ çalxalayarkən

LOKRİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR⁴⁵

Azərbaycan musiqi folklorunda lonik, lokrik və eolik köklərdə gəzişən melodiylar üslubca yaxın olub toplanmalarda bərabər şəkildə təmsil olunur. Lakin, lokrik lad qurumları burada sayca başqa türk xalqlarında olduğundan çox genişdir. Aşağıda, lokrik Azərbaycan melodiyları sadalanır. Melodik qruplar və onlara daxil melodik tiplər birinci misranın səs yüksəkliyinə uyğun nömrələnmişdir. Hər bir tip üçün musiqi nümunəsi verilmişdir. **Lokrik** – 1. Bir özekli kiçik ölçülü melodiyların tipləri. Qrupa birözekli 7-8 hecalı havalar daxildir (örn. 19).

- 1a) (D)-C-B və C özülü (№84-89). Kiçik həcmi sayəsində nə C-B üstündə gəzişən, nə də C avazlı melodiylar differensiasiya olunur.
- 1b) D-C-B ilə enən qurum (№90-96). Paralel misralar nadir haldır. D notu vurğulanırsa da, C-B avazı yenə də üstün gəlir.
- 1c) D özülü (№97-114). Bu tipin seçkin cəhəti birinci misranın D üzərindəki sabit avazıdır. İndiyə qədər qeyd olunmuş tiplərdən fərqli olaraq burada ikinci misranın davamı birinci ilə paralel gedir (məs., DDDD/DCB//BD CD/CCB).
- 1d) F(♯) ilə D-C-B özülü (№115-120). Bu tipli melodiylar əsasən D-C özülü üzərində gəzişir, fəqət, onun birinci misralarına daxil olan D-Fis nəfəsi əksərən pilləvari olan Azərbaycan el havalarında «gözə çarpır» və hələ üstəlik də D-B-D- Fis qalxması da həmçinin tez-tez olur. Belə bir aşkar motiv quruluşuna görə, mən oxşar olan bir neçə havanı buraya salmışam (№118, №120).
- 1e) E-D özülü (№121-128). Diapazon böyük olduğundan iki paralel misra daha çoxdur (məs., DEDE/DCB//CD CD/DCB) 121 №-li ağıya gəldikdə qeyd olunmalıdır ki, D-C-B enməsi F-E-D misraları ilə əvəz olunur.
- 1f) (F)-E-D özülü (№129-131). F notu bu tipli melodiylara daxil olur, hərçənd bu daxilolma daha sonra meydana gəlir və heç də həlledici deyil.

Örnek – 19. Bir özekli kiçik ölçülü lokrik melodiylar (ardı növbəti səhifədə). 1a) (D)-C-B və C özülü;

⁴⁵ Yunan qammaları lokrik ladı yalnız nəzəri cəhətdən ehtiva etmişdir, çünki onun səs sırasına I və V pillələr arasında o zamanlar qadağan edilmiş əksildilmiş interval daxil olmuşdur. Əksinə, Azərbaycan xalq musiqisində həmin lad əsas yer tutur.

Örnek – 19. Bir özəkli kiçik ölçülü lokrik melodiylar 1b) D-C-B qurumu; 1c) D özülü (F_#-li); (d) D-C-B özülü; 1e) E-D özülü; 1f) (F)-E-D özülü.

Lokrik – 2. İkiözəkli kiçik həcmli melodik tiplər. Bu qrup 7 və 8 hecalı ha-vaları əhatə edərək, böyüyən diapazon üzrə 8 tipdə tərtib olunmuşdur. Tip-lər arasında kəskin sədd olmasa da, Azərbaycan musiqi folklorunun sadə nümunələri şəraitində köklü fərqləri olmayan bu tiplər ayrıca bir növü təş-kil edir (örn.20).

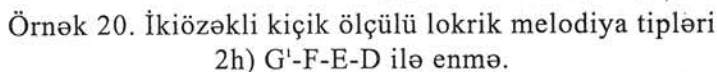
- 2a) (D)-C-B özülü (№132-138). Bu tipin melodik misraları adətən (D)-C-B notlarında gəzişərək C ətrafında elə rəqətiyə olunur ki, misra-lar növbə ilə C və B-də bitir. Göründüyü kimi, iki not üzərində qu-rulmuş bu musiqi forması ən sadə ikiözəkli Azərbaycan melodik sxemlərindən ibarətdir.
- 2b) D-dən B-yə enən və yenə də D-yə addımlayan tip (№139-148). D-dən B-yə enən və yenə də D-yə yönələn ilk misralar xüsusilə tipikdir. Bu musiqi həllinə Azərbaycan musiqi folklorunun bir sıra tiplərində rast gəlinir; misra sonlarında kadans müxtəlifliyi bir özəkli havanı ikiö-zəkli melodiya çevirir.
- 2c) D-C özülü (№149-153). Bu tipin misraları D-C qurumu üstündə hərəkət edir; misralardan biri D və ya C-də bitir, digəri isə B-yə enir. D və ya C-də bitən misralar müxtəlif ardıcılıqda olduğu üçün, bu tipin müxtəlif növləri vardır. Bu qəbildən olan bəzi melodiylar əvvəlki tipdən yalnız bir notla fərqlənirlər.
- 2d) D özülü (№154-162). Tipin bir misrası başdan-ayağa D üzərində oxu-

nur, digəri isə B-yə enir. Əvvəlkilərdən fərqli olaraq, bu tip çox seçkin və həmcinsdir.

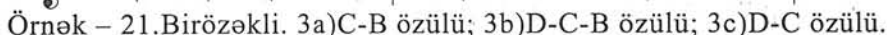
- 2e) E-D-(C) özülü (№163-178). Birinci misralar E-D (bəzən E-D-C) üstündə avazla oxunub D və ya C-də bitir, digəri isə E və ya D-dən B-yə düşür. 163-164 №-li havalar D-də oxunan, E-D-də oxunub B-yə enən və yenə də pillə-pillə yuxarı çıxan havaları birləşdirir.
- 2f) E (bemol) özülü (№179-181). Üst misraların dayağı E olub, sonunda D və ya C-də sönür. Digər misra E və ya D-dən B-yə enir.
- 2g) F-E-D özülü (№182-186). F-nin meydana çıxması üst misraların səciyyəvi əlamətidir. Bu misralar D və ya C-də bitir. Melodiyların başqa misraları birinciye paralel olaraq E və ya D-dən B-yə enir.
- 2h) G'-F-E-D ilə enmə (№187-192). Tipin üst misraları G-dən D-yə enir, altdakılar da onlara paralel olaraq E və ya D-dən B-yə enir.

Örnek 20. İkiözəkli kiçik ölçülü lokrik melodiya tipləri (ardı növbəti səhifədə). 2a) (D)-C-B özülü; 2b) D-dən B-yə enmə və pillə-pillə D-yə qayıtma; 2c) D-C özülü; 2d) D ölçülü; 2e) E-D-(C) özülü; 2f) E özülü; 2g) F-E-D özülü;

3a)C-B özülü (№193-194). Misralar C-B və ya C üzərində hərəkət edir.
3b)D-C-B özülü (№195-197). Misralar D-C-B üzərində hərəkət edir.
3e)D-C özülü (№198-201). Bu tipin misraları D-C üzrə hərəkət edir. Mən bir neçə xanəsi yüksək olan havaları (№201) buraya salmışam.

4c) D-C özü (№208-209). 4c-f tiplərinin birinci, qalxan misraları D-C (4c), D (4d) və F-E (4f) üzərində davam edir. İkinci misranın birincidən prima, sekunda və ya tersiya aşağı az-çox dəqiq hərəkət etməsinə də imkan varandır. Əlbəttə ki, A^cA forması da əmələ gəlir.

- 4d) D özülü (№210)
 4e) E-D özülü (№211)
 4f) F-E özülü (№212)

4a)

4b)

4c)

4d)

4e)

4f)

Örnek – 22. İkiözəkli üçxanəli Lokrik melodiyların tipləri. 4a)C-B özülü; 4b)yuxarı gedişli addımdan öncə D-C-B ilə enmə; 4c)D-C özülü 4d)D özülü; 4e)E-D özülü; 4f)F-E özülü.

Lokrik – 5. Birözəkli, geniş ölçülü, iki xanəli, melodiyların tipləri. Burada yalnız üç geniş və bir özəkli hava vardır. Birində misraların çoxu C-B bixordu üzrə gəzişir (örn.23/5a) Qalan ikisi sonuncu B-yə çatmadan əvvəl D-C üzərində hərəkət edir (örn.23/5a).

- 5a) C-B özülü (№213)
 5b) D-C-B özülü (№214-215)

Örnek – 23. Birözəkli geniş ölçülü lokrik melodiyların tipləri. 5a)C-B özülü; 5b)D-C özülü.

Lokrik – 6. İkiözəkli geniş ölçülü ikixanəli quruluşlu melodiyanın tipləri. Burada bir neçə belə mahnı vardır ki, onların da hamısı iki özəkli frigik havalar arasında tez-tez rast gəlinən D əsas kadansına malikdir. Bütün belə havaların üst misraları E-C-dəki havanı və E.D.dəki qalan havaları ehtiva etməklə, E-D-C notları üstündə gəzişirlər (örn. 24).

6a) E-D-C özülü (№216-218)

Örnek 24. İkiözəkli geniş ölçülü lokrik melodiya tipləri. 6a)E-D-C özülü.

EOLİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR

Azərbaycan musiqi folklorunda eolik köklər üzərində gəzişən çoxsaylı havalar da vardır. Bu materialın yeganə qeyri-adi əlaməti onlar arasında dördxanəli quruluşlu havaların bol təmsil olunmasıdır. Qeyd etməyə dəyər ki, Azərbaycanın milli azlıqları və ilk növbədə avarlar arasında, eləcə də macar və Anadolu xalq musiqisində eolik qammaların dörd xanəli havaları mühüm rol oynayır. Gəlin eolik hava qruplarına bir-bir baxaq.

Eolik – 1. Birözəkli kiçik ölçülü melodiya tipləri. Bu havalar qrupuna çox sadə bir motivli 7-8 hecalı havalar daxildir. Bu qrup daxilində melodiyları ayırd etmək çətindir. Fəqət, vəhdətə nail olmaq üçün mən bu qrupu tiplərə ayırıram (örn.25).

Foto 10. Dağ Göylər kənd sakini Gövhər xala ağı deyərkən

2d) E qurumu və ya zirvəsindən enmə (№268-276). Bu tipin üst misraları C yaxud B-yə enməzdən əvvəl E-də avazla deyilir. Bəzən o, əvvəlcə E-yə qalxaraq oradan aşağı enir. Mən burada arabilir D kadansı olan bir neçə melodiyanı vermişəm (№275-276). 276 №-li ağı xüsusilə qeyd olunmalıdır, çünki D-C-B yaxud A-da bitən misralardan sonra D kadansına keçir.

2e 1-3) D yaxud E kadanslı müxtəlif yüksəklik səviyyələri (№277-279). Bu yarımqrup həmcins deyildir, çünki D-C üzərində gəzişən yuxarı misra formulunu (№277), E-D-yə əsaslanan başqa birisini (№278) və A'-ya qədər gəlib çatan nümunəni (№279) ehtiva edir. Alt misralar da dəyişkəndir. Mən özüm belə melodiylar toplamadığıma görə, onların hamısını «AXM 1-2» xalq mahnı məcmuələrindən sitat gətirmişəm.

Örnek 26. İkiözlü kiçik ölçülü eclik melodiya tipləri. 2a)C yaxud B kadanslı C-D özlü; 2b)D-C (B) özlü; 2c)C yaxud D kadanslı D özlü; 2d) E quruma və ya zirvəsindən sonra enmə; 2e 1-3)D yaxud E kadanslı müxtəlif yüksəklik səviyyələri.

Eolik 3. Dörd misralı kiçik ölçülü melodiya tipləri (Zəbur havalarını daxil etməklə). Mənə qalsa belə havalardan yalnız bir neçəsini tapmışam, lakin kontrol materialında onlardan xeyli miqdarda vardır. Bu strukturlar bir sıra digər xalqların musiqisində mühüm rol oynadığından mən bir neçə nümunə vermək istəyirəm.

Biz üç və daha çox misralı havaları artıq görmüşük, lakin fərqlənmələr cüzidir və ən başlıcası misralar struktur cəhətdən sabit olmayıb bir-birini təsadüfən əvəz edirlər.

Sabit dördmisralı quruluşlar, xüsusən də onların melodik hərəkəti oxşar olduqda misraların nisbi yüksəkliyi və tamamlayıcı notları ilə yaxşı səciyyələnir. Buna görə də mən melodiyları aşağıdakı qaydada təqdim edirəm; əsas kadans, yəni ikinci misranın final notu təsnifatın ilk meyarıdır. İkinci misrada ümumi tamamlayıcı notları olan havalar birinci və sonra da üçüncü misraların sonuna görə artan qaydada tərtib olunmuşdur.

Dördmisralı havalar arasında D(A)G kadanslı enici struktur unikaldir (№280).

Kadanslar əsasında aşağıdakı başlıca tiplər fərqləndirilə bilər.

3a) C (G)G və onun kadans variantları (№281-283).

3b) C(C)A kadansları və variantları (№284-285).

3c) Birinci misrası D-də avazla deyilən, C və D əsas kadansları (№286-290)

3d) Birinci misrası E-də deyilən, C və D əsas kadansları (№291-298)

3e) Əsas kadansı E olan nisbətən geniş diapazonlu melodiylar (№299-301)

Örnek 27. Dördmisralı kiçik ölçülü eolik melodiya tipləri (Zəbur havaları daxil olmaqla) (ardı növbəti səhifədə). 3a)C(G)G və onun kadans variantları; 3b)C(C)A kadansları və variantları; 3c)İlk misrası D-də deyilən C və D əsas kadansları

Örnek 27. Dördmisralı kiçik ölçülü eolik melodiya tipləri (Zəbur havaları daxil olmaqla) (ardı növbəti səhifədə). 3d) İlk misrası E-də deyilən C və D əsas kadansları; 3e) Əsas kadansı E olan nisbətən geniş diapazonlu melodiylar.

Eolik 4. Bir özəkli üçxanəli melodiya tipləri. Bu qrupa ilk misraları yüksələn qayda ilə birözəkli üçxanəli havalar daxildir. Psalmodik havalar kimi bu mahnıların çoxu AXM –1-2-dən götürülmüşdür, çünki mənim toplanlarımda bu havalardan yalnız biri vardır. Hər bir tip bir neçə havanı ehtiva edir (örn.28).

- 4a) D-C-B-A özülü (№302-305). Daha geniş diapazonlu 4b nümunələri D-C-B-A tetraxordu üzərində dövr edir.
- 4b) E-D-C özülü (№306). Bu tipə aid havalar aşağı enməzdən əvvəl E-D-C tetraxordu üzərində gəzişir.

Örnek 28. Birözəkli, üçxanəli eolik melodiylar.

4a)D-C-B-A özülü; 4b)E-D-C özülü

Eolik 5. İkiözəkli üçxanəli ibarə tipləri (örn.29).

- 5a) B kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr (№307-310). Hər bir səviyyə bir-iki nümunə və AXM 1-2-dən havanın yarısı ilə təmsil olunduğundan mən onları vahid qrupa yığmışam. №307-də misralar B-A, №308-də (D)-C-B, №309-da (A)-D-C-B və №310-da E-D-C-B üzərində hərəkət edirlər.
- 5b) C kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr (№311-317). Bu da yığma bir tip olub D-C-B-A-C-D şəklində enib-qalxan (№311), D-C-B-A üstündə dövr edən, E-D-C-A üzrə dolaşan (№316) və ya F-C enməsi olan ilk misraları əhatə edir. İlk misrası daha yüksək səslənən qövsü ehtiva edən havaları üst misraların tamamlayıcı C notu sıx birləşdirir. Mən müxtəlif yüksəkli bu havaları müxtəlif tiplər kimi tərtib etməmişəm: onlar təsadüfidir və mənim toplamalarımda yalnız bir nümunə vardır (qalanları AXM 1-2-dən sitat gətirilmişdir).
- 5c) D yaxud E kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr (№318-321). Eyni xüsusiyyət yuxarıda olduğu kimi bu tipə də aiddir. Bu yarımqrupa ilk misraları E-D-C-B-də dolaşan (№318, №320) D-E-F-G¹-F-E-D qabarması (№319) və ya F-E-D-C-B-A-C-D-E enib-qalxması olan (№321) havalar daxildir, lakin ümumi Azərbaycan cizgilərindən başqa onlar E və D kadansları ilə bir-birinə bağlıdırlar. Tək-tək mövcud nümunələri göstərilən bu havalardan heç birini mən toplamamışam.

Örnek 29. İkiözəkli üçxanəli eolik melodiya tipləri. 5a)B kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr. 5b)C kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr. 5c)C kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr. 5ç)D yaxud E kadanslı müxtəlif tonal səviyyələr.

Eolik 6. Birözəkli geniş ölçülü ikixanəli melodiya qrupu (№322-323). Belə havalardan yalnız ikisi vardır və onlar A-ya yönəlmədən qabaq (D)-C-B notlarında hərəkət edir. №323 özünün uzun, bəzəkli notları və titrəyən ikinci pilləsi ilə Azərbaycan havalarının çoxundan seçilir: bu da təəccüblü deyil, çünki ifaçı *muğamat kimi* olan və ya məqam əsasında bəstələnmiş musiqini xatırladan bu havanı, öz dediyinə görə, radiodan öyrənmişdir. Lakin bu iki xüsusiyyətdən başqa melodik inkişaf Azərbaycan xalq musiqisinə tam uyğundur və heç bir peşəkar musiqinin təsirindən əsər-ələmət yoxdur (örn.30a).

Eolik 7. İkiözəkli geniş ölçülü ikixanəli melodiya tipləri. Azərbaycan xalq musiqisində çox nadir olduğu kimi, mənim toplanmalarımda da bu qəbildən yalnız iki nümunə vardır (örn.30b).

Örnek 30. Geniş ölçülü eolik havalar.

a)Birözəkli hava; b)İkiözəkli hava.

Eolik 8. Bir neçə misralı, geniş ölçülü enən melodiylar (№326). Azərbaycan xalq musiqisində geniş həcmli ikiözlü havalar kimi eynilə dörd və daha artıq misradan ibarət geniş həcmli havalar da nadir haldır. Mən aşiq və ya xalq musiqisində yarıprofessional ifaçının oxuduğu yalnız bir misalı gətirə bilərəm. Bu melodiyların beşmisralı enən strukturu və «zəbur»-«psalmodik» melodiylar ilə uzaq əlaqələri də diqqətə dəyər (örn.31).

Örnek 31. Çoxmisralı, sabit, geniş ölçüsü olan və enən eolik melodiya tipləri.

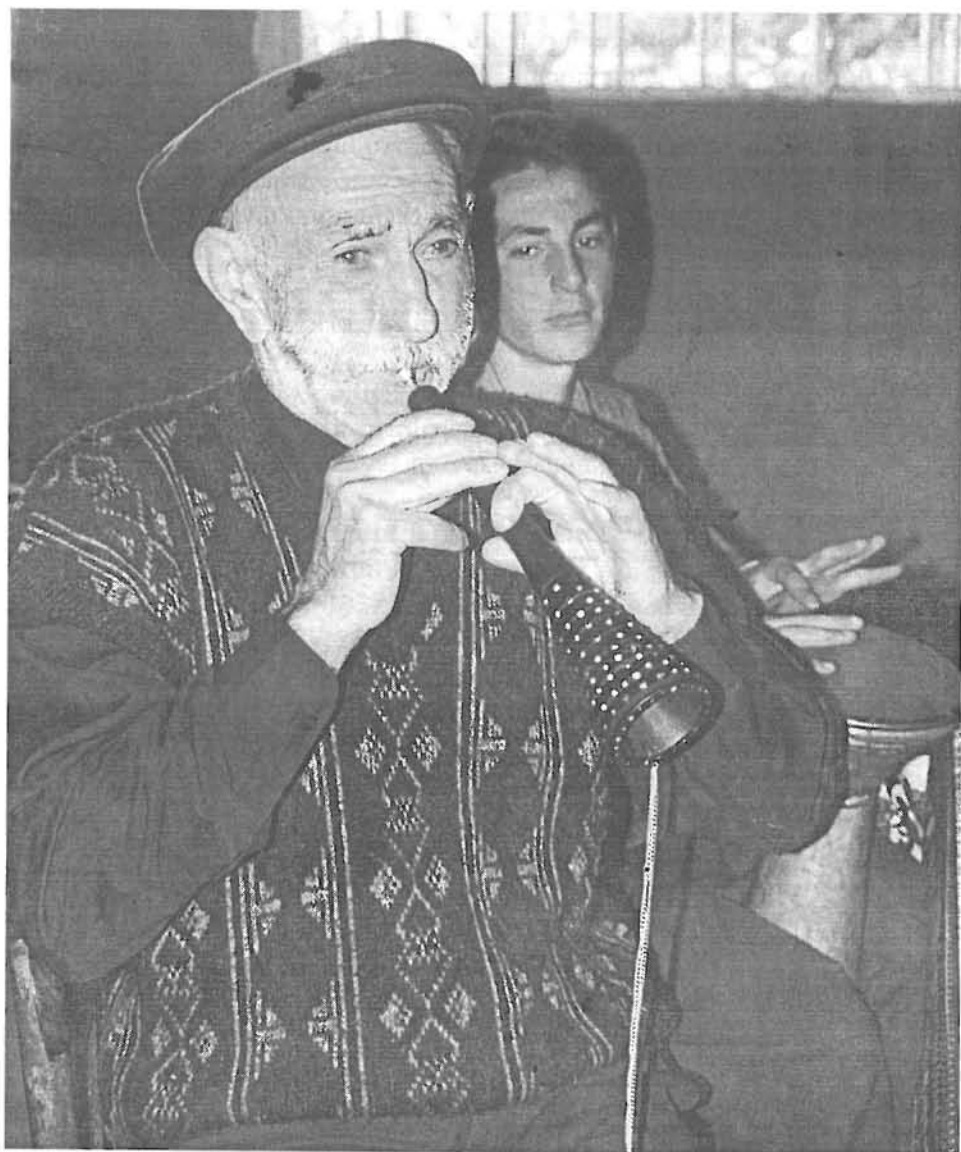

Foto 11. Zərqovada zurna və dümbək çalan ata ilə oğul

FƏRDİ HAVALAR

Azərbaycan xalq musiqisində elə melodiylar var ki, onlar bəzi fərdi cizgilərinə görə yuxarıdakı melodik tiplərin heç birinə uyğun gəlmir. Mən

onları qısa qeydlərlə sadalayacağam.

(G¹)-F-E-D-C(B) tetraxordu üzərində dolaşan melodiylar.

Arabir olsa da (G¹-F)-E-D-C(B) üzərində hərəkət edən və ya onun ətrafında dolaşib D-də bitən havaları tapmaq olur. Üçü yoxlama materiallarından (№32 a-c), biri də öz topladıqlarımdan (32 d) olan bəzilərinə nümunə verirəm. Rubato kimi səslənən uzun üçxaneli havada F-E-D notları üzərində qurulan misralar D ətrafında dolaşdığından sonuncu sözsüz ki, orijinaldır.

a) *Uşaq oxşaması*
Petting a child

Lay - lay, ba - lam, a, qur - ban...

b) *Oyun havası*

Hay, lo - lo, lo - lo, lo - lo, ye - le - li...

c) *Mahnı*

Hil - nen mi - xe - yi men is - te - yen - de...

Bayatı
(♩ = 132)

d) *Plaintive song*

Guş i - du', gə - der - dik bi - re - bi - ri - miz - den a - ra - li,

O' - çi - ler ur - muş - tu, ur - muş - tu, qa - na - dı - mız - dan ya - ra - lı.

E - ger, də - yir, on - nan da öl - mez - sem,

Həy - va tek men sa - ra - lım, sa - ra - lım.

Örnek 32. D ətrafında dolaşan melodiylar. a) kiçik ölçülü melodiya; b) kiçik ölçülü melodiya; c) üçölçülü hava; d) üçölçülü hava.

Yuxarı qalxma

Azərbaycan xalq musiqisində açıq-aşkar yüksələn başlanğıcı olan me-

lodiylar az-az tapılır. Gəlin müxtəlif köklərdə bu melodik quruluşu göstərən havalar sırasına baxaq: qısa yoxuşa qısa enişlə cavab verilir (örn.33).

Toy mahnısı
Wedding song

♩ = 104

a)

At ke - her, oğ - lan ke - her,
Xoş gel - din, bi - zim ge - lin,
E - zi - zim, gö - züm, ge - lin.

Sevgi mahnısı
Love song

♩ = 124

b)

Sen - sen qı - zıl gül,
Saç - la - rı sün - bül.

Toy mahnısı
Wedding song

c) $\text{♩} = 92$

E - li ge - lir mē - še - den,
Na - na, nay, nay, na, nay,
Buğ - la - rı var kü - şe - den,
Na - nay, nay, na - nay.

Örnek 33. Yuxarı qalxma a) C sonluqlu B-C-D trixordu b) B sonluqlu B-C-D trixordu c) A sonluqlu G-A-B-C kökü

C-də bitən xüsusi melodiylar

Gördüyümüz kimi, Azərbaycan xalq musiqisində bəzək notlarını G notu çox nadirdir.

İkimisralı havanın birinci misrasının aşağıya düşməsi, daha başlıcası isə havanın özündən də aşağıda qapanması həmçinin nadir haldır. Örnek 34 a bu iki cizgiyə görə bənzərsizdir. Qoşa xanəli $a_v a_v b$ strukturunu biçimləyən havalar sırası da qeyri-adidir. Onları yaradan motivlərin səciyyəvi C-F hərəkəti bu musiqi daxilində aydın nəzərə çarpır (örn.34 b). Yoxlama materiallarında olan C-C' və C-D' kimi oktava-nona diapazonlu bir neçə hava-sı vardır ki, mən də onlardan birini örn.34 c-də təqdim edirəm. Məhdud diapazonlu Azərbaycan havalarının geniş ümmanda sonuncusu təzad rolunu oynayır. Eyni zamanda, mən Xilmillidə türk söyləyicilərindən buna çox oxşar bir melodiya topladım (örn.50 f).

Andante

a)

Kiş-mi-ri şa-lın ol-lam, dad al-dı me-ni,
Ağ üz-de xa-lın ol-lam, yad al-dı me-ni.

Toy mahnısı
Wedding song

♩ = 170

b)

At ge-lir a-par-ma-ğa, ma-ral xa-num,
A-tı-nı o-tar-ma-ğa, li-lay, li-lay.

Sevgi mahnısı
Love song

Allegro ma non troppo

c)

So-na xa-num, çıx éy-va-na,
Bir bax bu gö-zel oğ-la-na.
Doğ-ru-sun söy-le mer-da-na,
Hüs-nü-ce-ma-lı yax-şı-dır.

Örnek 34. C -də bitən xüsusi melodiylar:

- a) ikimisralı melodiylarda aşağı enən birinci misra;
b) qoşamisralı a_v a_v b strukturu; c) nona diapazonlu melodiya.

A-da bitən xüsusi melodiylar.

Buraya daxil etdiyim uşaq mahnılarının qoşaxanəli quruluşu Azərbaycan vokal musiqisi üçün qətiyyən tipik deyil (örn.35). Lakin instrumental xalq musiqisində qoşa xanəli strukturlar daha tez-tez təsadüf olunacaqdır.

*Uşaq mahnısı
Children's song*

Örnek 35. A-da bitən xüsusi melodiylar.

Foto 12. Xilmillidən olan türk söyləyicisi

Miksolidik melodiya.

Transpozisiya yerini səciyyəvi şəkildə müəyyən edən $G^I G^I G^I - E-D/E-D-D-C$ başlangıcına görə tək bir nümunə miksolidik olaraq təyin oluna bilər (örn.36).

Andantino *Bayatı*
Plaintive song

Me-ni döv-ri - fe-lek qoy-muş

Bi-ya - ban - lar - da a - va - re,

Bi-ya - ban - lar - da a - va - re.

Örnek 36. Miksolidik melodiya

AZƏRBAYCAN MELODİYALARININ ANADOLU ANALOQLARI

Qeyd olunduğu kimi azərbaycanlılarla Anadolu türkləri dil etibarı ilə bir-birinə o qədər yaxın qohumdurlar ki, onlar böyük çətinlik çəkmədən anlaşıla bilirlər. Tarixi bölümdə göstərilədiyi kimi onların etnogenezində eyni türk tayfaları iştirak etmişdir. Buna görə də Azərbaycan mahnı növlərinin Anadolu paralellərinə malik olub-olmamasına baxmaq çox vacibdir; belə olarsa, görəsən hər bir musiqi folklorunda həmin bənzərliklərin çəkisi nə qədərdir?

Burada geniş müqayisələr mümkündür, çünki Azərbaycan musiqi folklorunun sadə növləri yuxarıda əhatə olunmuş və Anadolu musiqi folkloru da yaxşı məlumdur.¹ Müqayisə üçün mən özümün Anadoluda topladıqlarımdan iki min havaya əlavə olaraq TRT (Türkiyə Radio-Televizionu) repertuarından² 3000-ə yaxın melodiyanı incələdim. Azərbaycan havalarına gəlincə, mən topladığım 650 Azərbaycan havasına əlavə olaraq Azərbaycan xalq musiqi nəşrləri əsasında üç yüzə qədər melodiya üzərində qeydlər etdim. Təxminən altı min Anadolu və Azərbaycan havalarından ibarət bu material analogiyaların təqdiminə və onların oxşar xarakterinin təsvirinə imkan verir.

Azərbaycan xalq musiqisində bəsit və çətin təsnif edilən melodik tiplər üstünlük təşkil edir. Bu musiqi folklorunda nəinki diapazon, ritm, melodik motivlərin sayı və s. sadədir, həmçinin melodik hərəkətin xarakteri də son dərəcə yekcinsdir. Əksinə, məhdud diapazonlu iki özəkli Anadolu melodiyları həm ritm, həm də melodik şəkil etibarı ilə olduqca müxtəlifdir. Bununla belə, Anadolu xalq musiqisinin hətta sadə havaları qatında növlərin sayı daha geniş olsa da, hər bir Azərbaycan el havasının Anadolu bənzərini tapmaq mümkün deyildir.

Diqqətli müşahidəçi əksər türk nümunələrinin əsasən ölkənin azərbaycanlılar və kürdlərlə məskunlaşan şərq bölgələrindən olduğunu dərhal

¹ Sipos (1993, 1994, 1995, 2000, 2002).

² Ekspertlərin bir qrupu baxılan melodiyların götürülə bilib-bilməməsini müəyyən etmişdir. Hava qəbul olunduqda, kütləvi informasiya vasitələri ilə yayıla bilər. Toplamanın bu üstünlüyü (və eyni zamanda çatışmazlığı) ondadır ki, onun (daima dəyişən) kuratorları melodik tipi yalnız bir dəfə götürməyə çalışırlar.

görə bilər. Mən imkan olduqca, Azərbaycan el havalarına yaxın olan türk nümunələrini tapmağa səy göstərdim və əlbəttə, bəzi havalar, demək olar ki, eynidir. Lakin bir qismi çox uzaqdır. Bənzərliyin dərəcəsi həmçinin hansı Azərbaycan tipinin daha çox Anadolu qarşılığı olduğunu açıb göstərir. Həm də yadda saxlamalısınız ki, Anadolu nümunələrinə əsaslanan bir çox oxşar havalar mövcuddur. Bir çox hallarda Azərbaycan və Anadolu havaları yalnız təsadüfən üst-üstə düşür, həm də melodik qruplar arasında dərin oxşarlıq da mövcuddur.

Mən burada hər bir havanın müfəssəl müqayisəsindən çəkinirəm, lakin gəlin oxucuya iki melodik qrupu göstərək. Bir qrupun havaları ionik kökdə gəzişir və onların D yaxud C'-də bitən misralarının cizgiləri macar və Anadolu ağılları ilə müqayisə edilir.³ Digər bir qrupa daxil olan dörd misralı eolik melodiyların çoxu bir sıra başqa xalqların musiqi folklorundakı «psalmodik» (zəbur) üsluba yaxşıca uyğun gəlir.⁴ Eyni qrupda bəzi havalar həm də geniş Türk və macar mənşəyinə malikdir.⁵

Gəlin öncə ionik kökdə hərəkət edən Azərbaycan melodiylarının Anadolu qarşılıqlarına baxaq (örn.37). Belə havalar Anadolu folklorunda az deyil. Fəqət, burada kiçik tersiyalı qamma üstündür,⁶ 13-18 örnəklərində olduğu kimi, Azərbaycan el havalarında bu kök istisna deyildir. Ən dar diapazonlu Anadolu ionik melodiylarının çoxu ağı üslubuna məxsus olsa da (əsasən, Türkiyənin şərq hissələrində), bu xarakterli rəqs havaları heç də nadir deyildir.

1a)

1b)

Örnək 37. İonik Azərbaycan havalarının Anadolu bənzərləri (ardı növbəti səhifələrdə) (müvafiq Azərbaycan havaları üçün bax: örn.13-18). 1a)Qars, 1b)Ordu,

³ Macar ağıllarının üslubunun müfəssəl təhlilinə Dobszay'da (1983) rast gəlirik. Oxşar Anadolu ağıllarına dair bax: Sipos (1994, 2000).

⁴ Mən Avar musiqisi bölümündə psalmodik üslubdan bir qədər daha ətraflı bəhs edəcəyəm.

⁵ Bax: Bartok (1976) 1/8 a-el Anadolu havası ilə həmin yerdə: 6№-li macar analoqu. Daha müfəssəl, Sipos (1994, 23-25, №154-174).

⁶ Sipos (1994, 267-270).

1c) Tek - ne - de ha - mur, A - ra - ba - da ça - mur.

1d) Çıl - dır' ın çi - çeyh - le - ri, ba - lam, E - li de a - ma - lı gız - lar.

1e) Mer - ci - me - ğin to - hu - mu, ba - la, Heç al - ma - dım uy - ku - mu, ba - la.

2a) Gel, be - nim gül yüz - lü ya - rim, Gel - me, gel - me, gel - din, dön - me.

2b) Çat - tı - lar ka - zan ta - şı - nı, Vur - du - lar dü - ğün a - şı - nı.

2c) Ev - le - ri - nin ö - nü ka - vak, Ka - vak - tan dö - kü - lür yap - rak.

2d) . . . bos - tan e - ker - ler, Çi - çek - le - ri sö - ker - ler.

2e) At - ma be - ni ya - ba - na, Ben de bu de - re - li - yim.

Örnek 37. İonik Azərbaycan havalarının Anadolu bənzərləri (ardı 3/2)
 1c) Anadolu, 1d) Qars, 1e) Ərzurum, 2a) Şavşat, 2b) İçel, 2c) İçel, 2d) İçel,
 2e) Trabzon,

3a) Na - re es - vab ya - hı - yor, na - re,
 Kö - pük teşt - ten a - kı - yor, na - re.

3b) A - şa - ğı - dan ge - len ya - re bak, ya - re,
 Bur - nu ga - len - fır - lı, gaş - la - rı ga - ra.

4b) E - vi - mi - zin ö - nü dut - tur, ge - çil - mez,
 Bu gur - be - tin gah - rı çok - tur, çe - kil - mez.

5b) Yağ - mur ya - ğar, da, her yer - ler ot - la - nır, ot - la - nır,
 Qur - bet e - le gi - den - le - re ya - zı - sı - na, hn, kat - la - nır.

Örnek 37. İonik Azərbaycan havalarının Anadolu bənzərləri
 (ardı 3/3) 3a)Diyarbakır, 3b)Sivas, 4b)Antalya, 5b)Antalya,

6a)

A - man hal - ka - lı şe - ker şe - ker - len - di,
A - man hal - ka - lı şe - ker şe - ker - len - di.

6b)

Bir is-mi Hay - dar' dır a - e, bir is - mi A -
li, Ha - sa - n'a Mur-ta-za de-miş, biz de-riz Be - kir.

6c)

Ben bu e - vin, de, ne - si - ne gel - dim,
Şur-da bir ge - lin öl - müş, de, ya - sı - na gel - dim, oy.

Örnək 37. 6a)Ankara, 6b)İçel, 6c)Yozqat

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, lokrik qammanın əhəmiyyəti Azərbaycan musiqisində ionik və eolik qammalar ilə bərabər dəyərdədir, bəlkə, bu qammanın populyarlığı və tez-tez tətbiqi türk xalqlarının musiqi folkloru içərisində Azərbaycan musiqisinə xüsusi təravət verir.⁷ Lokrik qamma Anadoluda nadir deyil, lakin Azərbaycandakına nisbətən az yayılmış Anadolu nümunələrinin böyük bir hissəsi tipik olaraq, yenə də ölkənin şərq tərəflərindədir (örn.38).

⁷ Anadolu xalq musiqisində ikinci pillənin qeyri-müəyyənliyi ilə tez-tez qarşılaşırıq (Saygun 1976, V). Bunu Azərbaycan xalq musiqisində də sezmək olur. Hər ikisində çox zaman, yəni birinci və ikinci pillələr arasında məsafə böyük və ya yalnız kiçik sekunda olduqda bu, aydın qeyd olunur.

1a) El - ma - te - ker - len - di, yar, Gü - zel şe - ker - len - di, yar.

1b) Mer - di - ven - den yu - ka - rı, Hop, gül - lü gü - li - za - rım.

1c) Türk - men kı - zı süt pi - ši - rir, Hem pi - ši - rir, hem ta - ši - rir.

2b) Həy, a - ğa - lar, na - sıl de - yim, Göz - le - ri e - la zü - vey - da.

2c) Ke - ma - m - mın tel - le - ri, Gez - dim gur - bet el - le - ri.

2d) Yıl - dız ak - şam - dan do - ğar - sın, Dağ - la - ra bo - yun e - ğer - sin.

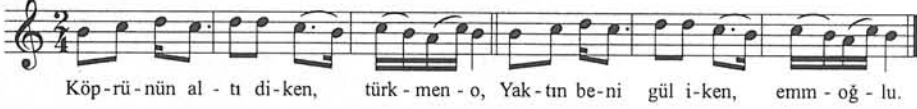
2e) Su - ya düş - tü gü - lü - müz, Ha - nım kız - lar, kız - lar.

2f) Ay - na, ay - na el - le - re, Ay - na düş - tü göl - le - re.

2g) Gi - de - riz biz i - ki - miz, Kes - ta - ne - dir yü - kü - müz.

2h) Su ge - lir, gül - dür - gül - dür, Ge - lin des - ti - ni dol - dur.

Örnek 38. Lokrik Azərbaycan havalarının Anadolu paralelləri (müvafiq Azərbaycan nümunələri örn. 19-24-dədir) (ardı növbəti səhifələrdə). 1a) Kilis, 1b) Ordu, 1c) Sivas; 2b) Qars; 2c) Qars; 2d) Akdağmadeni; 2e) Tokat. 2f) Trabzon, 2g) Tekirdağ; 2h) Afyon,

3b)

3c)

4e)

4f)

5b)

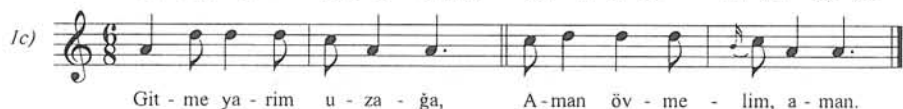
Örnek 38. Lokrik Azərbaycan havalarının Anadolu paralelləri (ardı 2/2);
(müvafiq Azərbaycan nümunələri örn. 19-24-dədir). 3b)Ankara; 3c)Elazığ,
4e)Qars-Azeri ağzı; 4f) Qars; 5b)Qars-Azəri ağzı.

Anadolu türk (və macar) xalq musiqisində eolik havalar nəinki daha inkişaf-
lı formalarda, həmçinin, sadə melodiylar içərisində də böyük əksəriyyət
təşkil edir. O zaman təəccüblü deyil ki, təxminən hər bir eolik Azərbaycan
melodiyası Türkiyə analoqu ilə tutuşdurula bilər (örn. 39).

Foto 13. Şamaxı ətrafından musiqiçi

Digər tərəfdən, bu analoqların Anadolu və Azərbaycan lokrik və ionik havaları arasındakı paralellərə nisbətən daha uzaq olması təəccüblü görünür. Əlbəttə, araşdırılan Azərbaycan və Anadolu mahnıları arasındakı genetik bağları sübut etmək çətin olardı. Dar diapazonlu bu musiqi formaları, eolik, lokrik və lonik qammalar və qeyri-müəyyən melodik konturlar yə-tərincə səciyyəvi deyil və müxtəlif xalqlar arasında müstəqil qaydada da asanlıqla meydana gələ bilər. Çox təəccüblüdür ki, eolik qammanın Türk analoqları (lokrik və ionik havalarda olduğu kimi) Türkiyənin Azərbaycan ərazisinə yaxın Şərq hissəsində deyil, onun çox müxtəlif ərazilərində aşkar edilmişdir.

Örnek 39. Eolik Azərbaycan melodiylarının Anadolu paralelləri (müvafiq Azərbaycan havaları örn.25-31-dədir) (ardı növbəti səhifədə)
1a)Tercan; 1b)Ərzurum; 1c)Sivas; 2a)Tercan; 2b)Anadolu; 2c)Kayseri; 2d)Acıpayam

2e2)

2e3)

3c)

3d)

3e)

4a)

Örnek 39. Eolik Azərbaycan melodiylarının Anadolu paralelləri (ardı 3/2) (müvafiq Azərbaycan havaları örn.25-31-dədir). 2e-2)Acıpayam; 2e-3)İzmir; 3a)Urfa; 3d)Kerkük; 3e)Malatya; 4a)Aşkale

4b)

İn - dim de - re ır - ma - ğa, hoy, na - nay - da,
Zey - tin da - lı kır - ma - ğa, hoy, na - nay - da.

5a)

As - ker ol - dun va - ta - na za - li - fim,
Gi - di - yon mu ki - ta - na za - li - fim.

5b)

Fis - tan giy - miş kır - ma - lı, dür - da - nem,
Göğ - sü çap - raz düğ - me - li, bir - da - nem.

5c)

Örnek 39. Eolik Azərbaycan melodiylarının Anadolu paralelləri (müvafiq Azərbaycan havaları örn.25-31-dədir) (ardı 3/3) 4b)Artvin; 5a)Ankara; 5b)Çorum; 5c)İzmir.

BƏZİ MUSİQİ FENOMENLƏRİ HAQQINDA

Gəlin musiqinin bəzi cəhətlərinə də, məsələn, melodiya-
ların ifası, aşıqların sənəti, melodik gedişlər, pentatonik qammalar, özünəməxsus
Azərbaycan polifoniyası, ritm və instrumental xalq musiqisi haqqında da
müəyyən fikirlər söyləyək. Bu mövzulardan bəziləri ayrıca araşdırmaya,
bəlkə də monoqrafiyaya layiqdir. Buna görə də yalnız ən vacib cəhətlərə
toxuna bilərik.

Havaların ifası, aşıqlar

Xalq musiqisində və hər hansı bir başqa növ musiqidə – melodik xə-
tdən başqa ifa tərzı və tembr də çox əhəmiyyətlidir. Məlumdur ki, musiqidə
melodiya ilə tembr vəhdətdə təsir göstərir, hərçənd ki, biri beynin sağ,
digəri isə sol yarımkürəsində hasil olur. İnstinktlər tembri səs yüksəkliyindən
irəli tutur: ana səsinin tanınması və başqalarından fərqləndirilməsi
uşaqda iməkləməkdən¹ qabaq inkişaf edir. Tembrin musiqi təhlilində əsas
çətinlik təsvir vasitələrinin çatışmazlığındadır. Eynilə melodiya-
ların ifa tərzinin, onun irili-xırdalı bəzəklərlə süslənməsi üsulunun təyin olunması da
vacibdir. Bu elementlər havaların özündən asılı olmadan ümumi mənşəyi
aşıqlaya bilər².

Bütövlükdə bəyan edilə bilər ki, Azərbaycanın bölgələrində melodiya-
ların ifa üslubu yetərincə həmcinsdir. Hecalanan və orta bəzəkli melodiya-
ların sadəliyi nəinki musiqi quruluşunun, eləcə də onların səmimi parlando-
rubato ifasının və üçdillimli yumşaq nəbzinin ifadəsidir. Kişilər daha utanc-
aq olub oxumaqdan çəkinirlər; onları dilləndirmək çətinidir. Onlar oxuyanda
eyni melodik tipləri daha ucadan, lakin qadınlardan az bəzəklərlə oxuyarlar.

Üç-dörd pərdəli sillabik musiqi reallığı içərisində ehtiraslı emosiyala-
rın ifadəsinə uyğun və Zaksa məxsus olan patogenic musiqi tamamilə yox-
dur. Burada oktava, kvinta və kvartalar səciyyəvi şəkildə düzənlənir, melo-
diyaya aydın biçim verir və melodiya-
ların çoxu zildə, demək olar ki, çıxır-
maqla başlanır, sonra da aşağı enməklə alçaq registrlərdə sönür.

Türk dünyasının məşhur şairləri və ya onların çağdaş varisləri olan

¹ Tamoczy (1982: 245-247).

² Hornbostel (1936), Herzoq (1926; 455-458). Bax həmçinin: Zaks (1943: 23-24)

yarıpeşəkar aşıqların ifasından fərdi özünəməxsusluğu ummaq olar. Bu müqənni və şairlərin çoxu zaman-zaman musiqi ilə məşğul olur və başqa peşələrdə çalışırlar. Lakin öz sənəti ilə yaşayanlar da vardır. Bəziləri dini, başqaları dünyəvi musiqini, bəziləri də hər ikisini oxuyurlar. Bəziləri öz havalarını ifa edir, başqaları ötən əsrlərin məşhur aşıqlarından şerlər oxuyurlar.

Azərbaycan aşıqları təhlil olunmuş kiçik formalı melodiyları adi insanlara nisbətən həm də daha ucadan oxuyurlar.³ Onlar olduqca sadə giriş, araçalğı və sonluq bölmələrini çalmaqla adətən öz oxumalarını uzun qollu və üç cüt simi olan sazda müşayiət edirlər. Oxuma zamanı onlar aləti heç də həmişə dıngıldatmırlar. Bütövlükdə xalqın oxuduğu melodiylar və onların repertuarı arasında fərq ondadır ki, aşıqlar daha uzun musiqi misralarına meyl edərək, onları şerlərin uzun misraları üstündə oxuyurlar. Ümumi və əsas musiqi formalarından başqa, onlar Lokrik (F)-E-D-C-B pentaxordunda hərəkət edənlərə üstünlük verərək, müəyyən notların və melodik qurumların təkrarı ilə əsas formaları genişləndirirlər.

Azərbaycan aşıqları öz oxumalarını tələffüz edilə biləcək ən zil, bəzən ondan da yüksək səslərdən başlayırlar. Bu mənada havaların özəyi Türkiyənin Adana ətrafından olan aşıqların uzun hava melodiylarına oxşardır.⁴ Belə bir başlanğıcdan sonra dinləyici aşağı enən sakitləşməni eşitməyi gözləyir; bu, Anadolu havalarında yüksək registrlı bir, iki, bəzən üç misranın arasında gəlir. Anadolu uzun havaları zil registrdə xeyli qaldıqdan sonra bir yarım, hətta iki oktava düşüb final nota gəlib çatırsa, Azərbaycan aşıqlarının havaları lap sonuna qədər kvarta-kvinta hududlarında zil səslərdə qalır. Digər səciyyəvi fərq ondadır ki, Anadolu havalarının zil misraları da Azərbaycan melodiylarından geniş diapazona malikdir. Örnək 40 Azərbaycan və Anadolu aşıqlarının havaları arasındakı başlıca fərqi nümayiş etdirir. Daha asan müqayisədən ötrü mən Azərbaycan melodiyasını Anadolu uzun havasının ilkin ucalığına transpozisiya etmişəm (örn.40).

³ Nadir hallarda onların ifasında eşidilə bilən dördmisralı enici formaları sırası insanları istifadə etmir.

⁴ Anadolu uzun havaları, bozlak nümunələri və onların başqa xalqların melodiyları ilə əlaqələri barədə bax: Sayqun (1976: IX-XI) və Şipoş (1994: 26-28).

Bayatı
Plaintive song

a) $\text{♩} = 112$

É-le bil qa - na-dı qı-rıq qu-şam, u - ça bil-mi-rem, u - ça bil-mi-rem,
Za-lım düş-men ke-sib a-ra-nı, kè-çe bil-mi-rem, bi' kè-çe bil-mi-rem, hem, èy.
Dê-yi-rem: ay, ba-lam, ay, ba-lam, ay, ba-lam,
Me-za-rı-nız üs-sü-ne gè-de bil-mi-rem, gè-de bil-mi-rem, gè-de bil-mi - rem.

Sevgi mahnısı

Love song

b) $\text{♩} = 90$

A-la göz - le-rin' de, ne, ne, ne, sev-di-ğim dil - ber, oy,
Yurt - la - rı - nız ça - yır, a, çi-men, pı - nar mı, of, of, of, of, of,
a, bu-ra - sı, of, of, of.

Örnek 40. a) Anadolu havalarına müvafiq şəkildə transpozisiya edilmiş Azərbaycan aşiq havası. b) Özəyi Azərbaycan aşiq havalarının misralarına oxşar olan Türk uzun hava nümunəsi.

Tonların sırası və melodik hərəkət

Dilin deklamasiya qaydaları ilə xalq musiqisinin melodik formaları arasındakı yaxın əlaqələri ayırd etmək nadir hallarda mümkün olur.⁵ Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, macar dilinin tələffüz sistemi Anadolu türkcəsindən tamamilə fərqlidir. Hərçənd ki, bu iki xalqın musiqi folklorunda oxşar olan başlıca laylar da vardır. Müəyyən bir xalqın musiqi folklorunda adətən çox müxtəlif musiqi laylarının olması da düşüncəyə qida verir. Məsələn, trixordun orta pilləsi ətrafında dolaşan *giusto* uşaq mahnıları oktavanın üstündən aşağı enən *rubato* havalarından əsaslı şəkildə fərqlənir. Hər iki laya həm macar, həm də Anadolu xalq musiqisində rast gəlmək olar. Bu, o deməkdir ki, müxtəlif musiqi qanunları ilə idarə olunan folklor sahələri bir xalqın musiqi yaradıcılığında yanaşı yaşaya bilər. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur. Çünki millətin soykökünə bir neçə etnik qrup öz töhfəsini vermiş və yenə də verməkdədir. Onu da danmaq olmaz ki, xalqın «qədim» dövrünə də zəatən müxtəlif musiqi formaları məxsus olmuşdur. Hələ biz, bəzi hallarda dildə olduğu kimi, ana musiqi dilində də mübadilənin baş verməsini demirik.

Azərbaycan el havalarının böyük əksəriyyətində melodik xətt bitişikdir, yəni tri- və tetraxord çərçivəsində qonşu notlara addımlamaqla qurulur. Burada üç tipik sxem vardır: enən xətt, tədricən genişlənən xətt və iki özekli melodiyalarda birinci misrası müəyyən yüksəklikdə saxlanılan xətt.

Azərbaycan el havalarının əksəriyyəti məhdud diapazonludur və buna görə də birinci hissəsi ikincidən fərqli (yüksək) registrdə olan sıçrayışlı melodiyalardan məhrumdur.

Lakin melodik misralar arasında paralel hərəkət tez-tez baş verir. Azərbaycan el havaları üçün xüsusən səciyyəvi olan paralel hərəkətin ibtidai növləri $A^{\circ}A$ və $A_{\circ}A$ quruluşudur. Melodiyanın birinci və ikinci yarısı çox yaxın olub, yalnız başlanğıcında $A_{\circ}A$ və ya sonunda $(A_{\circ}A)$ fərqlənir. Bir həqiqətdir ki, hər iki halda birinci yarının fərqli parçası ikincinin müvafiq parçasından zildir.⁶ Çox vaxt alt misra üst misranın formasını əxz edir. Yəni birinci misranın zirvəsi və ya enməsi ikincidə də təqlid olunur; əgər birinci misra dalğavaridirsə, ikinci də elə olur.⁷

Azərbaycan el havalarının əsas lad kökləri və onların qarşılıqlı münasibətləri müfəssəl olaraq şərh olundu. İndi də gəlin iki olayı gözədən keçirək – xromatizm və pentatonika. Azərbaycan xalq musiqisində bəzi xromatik elementlərə rast gəlsək də, onlar əsil xromatizmə çevrilmir. Bunlar çox da

⁵ Szomjas-Schiffert (1976) bunun əksini söyləyir.

⁶ Məsələn, $A^{\circ}A$: DDCC/BBB/DDCC/BBB, yaxud $A_{\circ}A$: EEFE/DDC//EEDD/CCC.

⁷ Bir çox başqa nümunələr kimi, lonik 2e tipinə bax: EFEF/EFED//DEDE/DEDC.

nəfis olmayıb qeyri-müəyyənliyi, tərəddüdü və «sürüşkən intonasionaları bildirir. Belə havalar xromatizmdən çox qeyri-sabit tersiya ilə səciyyələnir. Bu, Azərbaycan xalq musiqisində üstün olmasa da, istisna da deyildir. Bu kimi halı müxtəlif etnik qrupların musiqisində sezmək olar.⁸

Bəs, bir sıra türk və qeyri-türk xalqlarının musiqi folklorunda mərkəzi rol oynayan pentatonika qammaları necə? Azərbaycan bölgələrində istifadə olunan trixordlar içərisində yalnız anhemiton E-D-C trixordu anhemiton pentatonika istiqamətində genişlənməyə yararlıdır. Lakin, öncə gördüyümüz kimi, bu trixord istər yuxarıya, istərsə də aşağıya doğru böyüyəndə həmişə yarımtonu əhatə edir: $F \leftarrow E-D-C \rightarrow B$.

Azərbaycan havalarının xeyli bitişik pilləvari xarakteri pentatonika üçün zəruri olan geniş interval gedişlərini ehtiva edən iki, üç, dörd aralı səsli musiqi motivlərinin tətbiqinə yaramır. Bu ibtidai motivlər yəqin ki, elə pentatonikanın yaygın olduğu ərazilərdə əmələ gəlir. Əlbəttə, bu halda iki, >üç, >dörd, > beştonlu ardıcıl inkişaf vacib deyil. Onlar daha çox geniş interval addımlarının yüksək estetik dəyərə malik olduğu ümumi musiqi zövqünün ifadəsidir.

Orta Asiyadan gəlmiş bəzi türk tayfaları yerli bizanslılarla məskunlaşmış Anadolunu və əsasən iranlıların yaşadığı Azərbaycanı fəth edəndə onların ana musiqi dilinə pentatonika məxsus olmalı idi.

Fəqət Anadolunun bugünkü xalq musiqisində ən yaxşı halda pentatonika qammalarının bəzi izləri, Azərbaycan el havalarında isə bundan da az əlamətlər tapıla bilər.

Burada pentatonika qammaları olmadığından, pentatonik musiqi folkloru üçün səciyyəvi olan nə motiv quruluşu prinsipini görmək, nə də tersiya, kvarta və kvinta aşağıya təkrar edən misraları tapmaq mümkündür. Praktiki olaraq, heç bir Azərbaycan havası Orta Asiya anhemiton pentatonik xalq musiqilərinin müəyyən bir təbəqəsi üçün tipik olan sıçrayışlı strukturla xarakterizə olunmur ki, melodiyanın ilk yarısı ikincisindən açıq-aydın yüksək registrdə olsun.

Bartok yazmışdır ki, pentatonika sisteminin izləri Anadolu xalq musiqisinin Macar musiqisinə ən yaxın olan növündə meydana gəlir. «Parçaların final tonlarının b3, 4,5,7 və 8-ci pillələrdə, yəni yalnız g^1-b^1-c bemol², $-c^2-d^2-f^2-g^2$ pentatonika qammasının pillələrində qərar tutması bu melodiyalarda mövcud olan gizli pentatonika quruluşuna kifayət qədər dəlalət edir».⁹ Macar havalarının pentatonizmindən bəhs edərkən o qeyd edir ki, müəyyən nümunələrdə pentatonizm dumanlıdır. O, bu nümunələri elə bir qədim

⁸ Başqa xalqlar üçün bax: Szabolcsi (1943: 26).

⁹ Saygun (1976: V-VI).

macar üslubuna aid etmişdir ki, final notları pentatonika qammasının pillələrində olsun və C-D-E, D-C-A, C AG, A¹-G¹-E, G¹-E-C-D və ya A¹-E-D-A pentatonik dönüşümləri ya da A¹-E, G¹-D və ya D-A kvarta addımlarını ehtiva etsin.¹⁰ Bu dönüşümlər Anadolu xalq musiqisində nadir haldırsa, Azərbaycan musiqisində praktiki olaraq yoxdur.

Azərbaycan el havalarının tarixi inkişafında pentatonika göstəricisi tapılmadığı halda, burada penta- və heksaxordlu musiqi təkamülünün əlamətləri vardır. Bütün bunların diametral qaydada əksi olan macar xalq musiqisində tri- və tetratonik qurumlar mövcuddur. Lakin onlar ya pentatonikaya doğru gedir, ya da ondan törəmişdir.

Çoxsəslilik

Gözləniləndiyi kimi, Azərbaycan xalq musiqisi birsəslidir. Çünki islam arealı üçün polifoniya səciyyəvi deyildir. Əlamətdardır ki, İbn Sinanın (980-1037) Şərq musiqisi nəzəriyyəsində çoxsəslilik yalnız *tərkib* (dekora-siya tərz) kimi anılır: *tərkib* «iki konsonant səsin eyni bir nöqtədə birləşdiyi ornamentdir. Geniş intervallar ön ali konsonanslardır, onlardan da ön yaxşılarını oktava və kvartadır».

Şərq dünyasında melodik alətlərin çalğıları əsasən heterofonikdir: hər bir çalğıçı melodiyanı alətin imkanlarına uyğunlaşdırıb öz yolu və üslubu ilə ifa edir. Eyni zamanda, ikinci zurnanın «zü» tutması melodiyanı dəyişik pərdələrdə müşayiət edərək polifoniyanın ibtidai formasını təqdim edir. Mən Anadoluda iki zurnaçinin toyda çaldığını müşahidə etmişəm. Lakin Qafqazın Qaraçay, Balkar və Kabardin kimi bir sıra etnik qruplarının vokal (!) üslubunda da bunu görmək olur.¹¹ Azərbaycanlılar arasında hər üç növlə, heterofoniya, dəyişməz və dəyişkən dəm səsi ilə qarşılaşmaq olar.

Örnek 41 dəyişkən bəm səsin bir nümunəsini təqdim edir. Şamaxıda bu mahalın toylarında çalan «Şirvan» folklor ansamblı nağaranın müşayiəti ilə iki zurnada bir oyun havasını ifa etdi. Asiya musiqi folklorunda bir ənənə olaraq bir zurna melodiyanı çalır, o biri isə onu müşayiət edir. Dəmkeş zurnaçalanan melodiyanı tutaraq iki notu dəyişdirir.

Melodiyaya müəyyən uyğunlaşmaya baxmayaraq bu müşayiət harmonik funksiya daşımayıb, melodiyanın notları ilə arası kəsilmədən kiçik və ya böyük sekunda məsafəsində olur və musiqinin təsirini gücləndirir. Başqa bir dəyişkən dəm səsi örn.44a-da göstərilir.

¹⁰ Bartok (1924

¹¹ Sipos (2001: 155-184).

♩ = 86

1st zurna

2nd zurna

5

1st zurna

2nd zurna

9

1st zurna

2nd zurna

13

1st zurna

2nd zurna

Örnek 41. Nağaranın müşayiəti ilə iki zurnada
çalınan hava ilə dəm səs (ardı növbəti səhifədə)

16

1st zurna

2nd zurna

20

1st zurna

2nd zurna

24

1st zurna

2nd zurna

28

1st zurna

2nd zurna

32

1st zurna

2nd zurna

Örnek 41. Nağaranın müşayiəti ilə iki zurnada
çalınan hava ilə müntəzəm dəm səs (ardı növbəti səhifədə)

36
1st zurna

2nd zurna

40
1st zurna

2nd zurna

44
1st zurna

2nd zurna

48
1st zurna

2nd zurna

52
1st zurna

2nd zurna

Örnek 41. Nağaranın müşayiəti ilə iki zurnada
çalınan hava ilə qeyri – müntəzəm dəm səs
(ardı növbəti səhifədə)

Örnek 41. Nağaranın müşayiəti ilə iki zurnada
çalınan hava ilə qeyri – müntəzəm dəm səs

Sazçalanlar üçsimli sazın alt simində melodiyayı çalarkən sürəkli olaraq qalan simlərdə saxlanılan və saxlanılmayan mizrab vurur və harmonik müşayiətin bir qədər inkişafly formasını təqdim edirlər. Beləliklə, üst simlər əsasən müşayiət funksiyasını icra edir, baş barmaqla toxunulduğu zaman isə həm də melodiyanın müəyyən notlarını çalmaqdan ötrü də istifadə edilə bilər.

Melodiya dəstə tərəfindən oxunduqda, bəzən təsadüfi çoxsəslilik də sezilə bilər. Ən bəsit hallarda bu polifoniya iki özəkli havaların quruluşca müxtəlif variantlarından irəli gəlir. Azərbaycan xalq musiqisində artıq gördük ki, melodik misraların sırası ciddi təsbit olunmamışdır. Məsələn, $X = EEDD/CBD$ və $Y = EEDC/BBB$ üzərində qurulan melodiyayı bir oxuyan $XXYY$, digəri isə $XYXY$ ardıcılığında ifa edirsə, ikinci və üçüncü misralarda dissonans ətirli xüsusi bir ikisəslilik alınır. Bu, çoxluq təşkil etməsə də, istisna da deyildir.

Qarabağdan olan üç qaçqın qadın təxminən bir saat ərzində bir sıra ağılları oxudular. İkisi bir-bir qabağa çıxıb ağı deyirdilər. Biri «aparıcı» olurdusa, digəri arxa plana çəkilərək susub durur və ya öz variantı ilə aparıcıya qoşulurdu – ən maraqlısı isə o, aparıcı partiyayı tematik elementlərdən ibarət əlavələrlə bəzəyir və ya ayrıca musiqi nəfəsləri daxil edirdi. Üçüncü qadının oxuması qonşu sekundalarda hərəkət edir, bəzən ortancıl notdan yuxarıya, bəzən isə aşağıya addımlayırdı. Zikr məclislərində dini oxumaların birlikdə ifası zamanı da buna bənzər hal müşahidə olunurdu (örn.42).

Polifoniyanın belə təzahürləri bir sıra təsadüflərə bağlı olsa da, onlar yalnız ötəri halın bəhrəsi deyildir. Qeyd olunan hallarda ifaçılar əla musiqi qabiliyyəti göstərirdilər və uzun zaman ərzində öz musiqi üslubları çərçivəsində cazz triosunun professional üzvləri kimi improvizə edirdilər. Oxuma zamanı qadının dizlərinə aramla döyməsi ilə ifanın özünəməxsusluğu daha da artırdı. Bu ritmik funksiya və sərbəst vokal ifa bir-birindən asılı olmayan müstəqil hadisə görünürdü, lakin daha dərin tədqiqat onlar arasındakı müəyyən qarşılıqlı təsiri də üzə çıxara bilərdi.

*Ağı
Lament, CD-44*

1st singer
Men a - şiq, ve - ten ağ - lar, Ay, köy - ney'

2nd singer

3rd singer
Éy,

clap

4

1st singer
ke-ten ağ - lar. way, ey, way, ay, ey, ay, ay, ey, ay.

2nd singer

3rd singer
Éy, ey, way, ay, ey, way, ay, ey,

clap

Örnek 42. Qarabağ ağılarının çoxsəsli ifasından bir parça.
(ardı növbəti səhifələrdə)

7

1st singer

Qa - rib - lik - de 'le - nin, ay, è - ler - rim, Ay, èl - le - rim,

2nd singer

3rd singer

clap

10

1st singer

ay, o - ba - la - rim. Ay, qa - rib - lik - de ö - le - nin,

2nd singer

3rd singer

clap

13

1st singer

Ay, ya - sı - nı tu - tan ağ - lar, ö - lü - rem, ay, a - man,

2nd singer

3rd singer

Ay, ya - sı - nı tu - tan

clap

Örnek 42. Qarabağ ağılarının çoxsəsli ifasından bir parça.
(ardı növbəti səhifələrdə)

16 3 3

1st singer
ö-lü-rem,a, ba-lam, ay, oy. Men a - şiq,

2nd singer
Ben a-şiq, ke-ten yax - şı

3rd singer
ağ - lar, lay - lay,ba-lam, - a, lay-lay, ba-lam, a, lay -

clap

19

1st singer
ve - ten yax - şı, Gəy - me - ye ke-ten yax - şı.

2nd singer

3rd singer
lay, lay - lay, lay, lay, lay.

clap

22 3

1st singer
Gez - me - ye qe - rib əl - ler, Ay, si - ze

2nd singer
Gəz - me - ye qe - rib əl - ler,

3rd singer
Gez - me-ye qe - rib əl - ler si - ze

clap

Örnek 42. Qarabağ ağılarının çoxsəsli ifasında bir parça.
(ardı növbəti səhifələrdə)

25

1st singer

qur - ban o - lum. Ge - len a - yaq - la - rı - nı - za qur - ban o - lum.

2nd singer

Gör - me - ye ve - ten yax - - şı, Ay, ve - ten

3rd singer

clap

28

1st singer

Öl - me - ye ve - ten yax - şı. Dê - yi - rem: Al - lah, sen rus - het

2nd singer

yax - şı, ay, ve - ten yax - şı.

3rd singer

Öl - me - ye ve - ten yax şı, ay, yax - şı,

clap

31

1st singer

ver ma - na, Gê - dim o ve - ten - de ö - lüm, ba - la,

2nd singer

ba - la - mız, lay - lay, a, lay - lay, a, lay - lay, lay -

3rd singer

clap

Örnek 42. Qarabağ ağılarının çoxsəsli ifasından bir parça.
(ardı növbəti səhifələrdə)

34

1st singer

Öl - me - ye ve - ten yax - şı. Ay, dağ - lar sen - de

2nd singer

3rd singer

lay, lay - lay.

clap

37

1st singer

ne - yim qal - dı, Ay, dağ - lar sen - de ne - yim qal - dı - ı - yı,

2nd singer

3rd singer

Ay, dağ - lar sen - de ne - yim qal - dı

clap

40

1st singer

E - lim yét - mir, ü - nüm çat - mır, oy, dağ - lar, Yax - şı öv - li - ya -

2nd singer

3rd singer

E - lim yét - mir, ü - nüm e - he, ay, siz de

clap

Örnek 42. Qarabağ ağılarının çoxsəsli ifasından bir parça.
(ardı növbəti səhifələrdə)

43

1st singer

la - rım qal - dı. Yaxş' iş - me - li su - la - rım qal - dı,

2nd singer

3rd singer

ne - yi - miz qal dı, ne - yi - miz qal -

clap

46

1st singer

Yax - şı ba - la - la - rı - mı - zın qe - bir - le - ri qal - dı. Ay, dağ - lar, ay, dağ - lar,

2nd singer

3rd singer

dı.

clap

49

1st singer

ay, dağ - lar, E - lim yêt - mir, ü - nüm çat - mır, oy,

2nd singer

3rd singer

Yax - şı de - de - mi - zin qe - bir' gör -

clap

Örnək 42. Qarabağ ağılarının çoxsəsli ifasından bir parça.
(ardı növbəti səhifədə)

52

1st singer

Gö - rüm: tay sen - de ne - yim qal - dı, Ay, dağ - lar, ay,

2nd singer

3rd singer

düm, lay - lay, lay - lay, lay - lay, ay, lay - lay, lay - lay,

clap

55

1st singer

yay, yay, yay, yay.

2nd singer

3rd singer

ay, ay, ay, ay, ay, ay, ay...

clap

Örnek 42. Qarabağ ağlarının çoxsəsli ifasından bir parça.(ardı)

Qarmon daha mürəkkəb harmonik müşayiət təqdim edə bildi. Əsasən homofonik olan Azərbaycan musiqi tərəkürü, digər tərəfdən, daha inkişaf-
lı instrumental formalarda belə harmonik müşayiətsiz yaxşı keçinir. İfaçı-
nın çaldığı ikisəsli burdon melodiyanı zurnaçılar qədər ciddi izləmirlər.
Qarmon adətən melodiyanın fonunda sadəcə saxlanılmış kvintanı çalır, bə-
zən də melodiya görə onu dəyişir. Qarmonda çalınan melodiya, adətən,
zərb aləti (dümbək) ilə müşayiət edilir, onun müxtəlif səs çalarları da mu-
siqinin sadə polifoniyasına əlavə olunur.

Müxtəlif yüksəkli zərb çalğısı xanənin əsas zaman vahidlərini cəm-
ləşdirir və əks etdirir. Yaxşı məlumdur ki, Şərqi dünyasında müxtəlif ritmik
formulların, onların da daxilində yüksəkliklərin yaxşı işlənilmiş sistemi və

nəzəriyyəsi mövcuddur.¹² Dini oxumalar və hətta ağılar kimi xalq havalarının ifası əl çalmaqla, sinəyə və ya dizə vurmaqla müşayiət edilir. Heç bir instrumental ifa dümbək və ya dəf kimi zərb alətlərsiz başa gəlmir. Sağanağı olan zərb aləti – dəf, ümumən sol əldə tutulur, sol əlin baş barmağı sağanağın içinə yaxşıca yerləşdirilirsə, qalan barmaqlar dərinin üzərinə paralel olaraq qoyulur. Sol əlin barmaqlarının ucları sağanağın üzərindən keçib dərinin kənarına çatır.

Foto 14. Populyar duet-qarmon və dümbək

Ümumiyyətlə, güclü zərbə dərinin orta hissəsinə endirilən sağ əlin şapalaqları ilə qeyd olunur və beləliklə də, adətən alına bilən ən bəm səslənməni əmələ gətirir. Köməkçi vuruşlar sol əlin barmaqları ilə əldə edilir. Sağ əl dairənin kənarını və ya dərinin yaxın hissəsini vurmaqla həmçinin ritmik şəkllə köməkçi zərblər əlavə edə bilər.¹³ Dümbək və ya dəfin ifasında alçaq və yüksək səslər həmişə ayırd edir, lakin yuxarıda təsvir etdiyimiz

¹² Özkan (1982: 557-688).

¹³ Bax: Pikken (1975: 139-141).

çalğı texnikası sayəsində müxtəlif qüvvə, yüksəklik və ya tembrli bir sıra başqa tonlar da müşahidə oluna bilər. Azərbaycan xalq musiqisinin bir neçə tipik ritmik şəkilləri 43 və 44a nümunələrində illüstrasiya edilmişdir.

Qoçəli oyun havası
Koçeli dance song

♩ = 86

Accordion

Def

5

Accordion

Def

9

Accordion

Def

Örnek 43. Dəfin müşayiətilə qarmonla çalınmış «Qoçəli» oyun havası (ardı növbəti səhifədə).

13

Accordion

Def

17

Accordion

Def

21

Accordion

Def

25

Accordion

Def

Örnek 43. Dəfin müşayiətilə qarmonda çalınmış «Qoçəli» oyun havası
(ardı növbəti səhifədə)

29

Accordion

Def

33

Accordion

Def

37

Accordion

Def

41

Accordion

Def

Örnek 43. Dəfin müşayiətilə qarmonda çalınmış «Qoçəli» oyun havası
(ardı növbəti səhifədə)

45

Accordion

Def

49

Accordion

Def

53

Accordion

Def

57

Accordion

Def

Örnek 43. Dəfin müşayiətilə qarmonda çalınmış
«Qoçəli» oyun havası (ardı)

Parlando və *rubato* ifasından başqa, Azərbaycan xalq musiqisi 6/8 və 4/2 ölçülü ritmlə səciyyələnir. Bəzən havanı 8/6 kimi, yoxsa 2/4 daxilində triollarla nota yazılmasına qərar vermək çətindir. Hələ üstəlik, 2/4 və 6/8 eyni bir havanın daxilində növbələşə bilər. Vəhdəti təmin etməkdən ötrü, mən çox vaxt melodiyları 8/6-da nota köçürmüşəm, triollu transkripsiyanı isə daha sərbəst ifa edilmiş havaların müəyyən hissələrinə ayırmışam.

Melodik misraların əksəriyyəti 7, 8 və 11 hecalıdır, ya da ay, ey və s. hecaları çıxdıqda bu quruluşlara sığışa bilər. Lakin hecaların sayı misradan-misraya dəyişdiyi üçün mahnının və ya bəndin tipik heca sxemini təyin etmək həmişə asan olmur. İfaçı lazımı notu buraxmaqla və ya daxil etməklə asanlıqla buna uyğunlaşır. Tez-tez 7 və 8 hecalı misralar çulğalaşır, bayatı, laylay və ağılarda başqa-başqa heca sayları ard-arda gələ bilər.

Bir neçə instrumental melodiya

Instrumental xalq musiqisinin müəyyən nümunələri vokal havalara nisbətən xarici təsirlərə daha açıq olduğundan, bu sahə daha mürəkkəb formaları təqdim edir. Eyni zamanda, məhz instrumental xalq musiqisi bəzən arxaizmləri də qoruyub saxlayır. Məsələn, simlilər dəstəsi bir zamanların macar tulum araçalğılarını saxladığı kimi, eynilə Azərbaycan instrumental xalq musiqisi də bəsit motivlərdən ibarət melodiyları ehtiva edir, hərçənd ki, bir neçə xanədən sonra nağaraçalan eyni bir vəzni davam edərkən zurnaçı tez-tez sərbəst ritimli improvizasiyalara girişə bilər. Belə bir qoşa-xanəli struktur «Tərəkəmə» havasının əsasını təşkil edir (örn.44a). Örn. 43 də eyni qəbildən idi. Dömbəyin ritmindən başqa, nəfəsli alət balabanda çalınan müşayiətedici notda da dəyişikliklər müşahidə oluna bilər. Qoşa xanələr strukturundan başqa Azərbaycan instrumental xalq musiqisinə ikiqat iki-xanəlik (örn.44b) və eləcə də, periodlar da daxildir (örn.44c).

Bircə musiqi misrası və onun variantlarından qurulan bənzərsiz havalar 44d-e-f örnəklərində göstərilmişdir. Bu havalar instrumental xalq musiqisinin bir qisminin vokal musiqidən müstəqilliyini vurğulamaqla diqqəti cəlb edir. Instrumental havalar içərisində dörd və daha artıq misralı strukturları da nadir hallarda tapmaq olar. Sekvensiyalarla enən melodiya örn.44g-də göstərilmişdir.

Oyun havası
Dance melody, CD-1

a) $\text{♩} = 112$

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21

Örnek 44. Instrumental havalar (Z – zurna, B – balaban, D – zərb alətləri) a) qoşaxanlı «Tərəkəmə» havası (ardı növbəti səhifədə).

23

Z.

B.

D.

30

Z.

B.

D.

35

Z.

B.

D.

41

Z.

B.

D.

Örnək 44. Instrumental havalar (Z – zurna, B – balaban, D – zərb alətləri)
(ardı növbəti səhifədə).

47

Z.

B.

D.

53

Z.

B.

D.

Bakı oyun havası

Bakı dance song

$\text{♩} = 152$

b)

(flute)

Mahnı

$\text{♩} = 104$

Dance song

c)

(two flutes)

Örnek 44. Instrumental havalar (z – zurna, B – balaban, D – zərb alətləri)
(ardı).b) qoşa ikixanəli əsasında qurulan hava; c) periodik form

Oyun havası

Dance song

♩ = 88

d)

(zurna)

The musical score for 'zurna' is written in 8/8 time with a tempo of 88 beats per minute. It consists of six staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a common time signature. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. The subsequent staves continue the melody, featuring various rhythmic patterns and rests. The piece concludes with a double bar line.

Oyun havası

Dance song,*CD-21

♩ = 96

e)

The musical score for 'Qara qafiyə' is written in 2/4 time with a tempo of 96 beats per minute. It consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a common time signature. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. The subsequent staves continue the melody, featuring various rhythmic patterns and rests. The piece concludes with a double bar line.

Örnek 44. Instrumental havalar (ardı 5/4)

d) birmisralı unikal hava

e) birmisralı unikal hava

* «Qara qafiyə»-Şirvan aşiq havası (Red.)

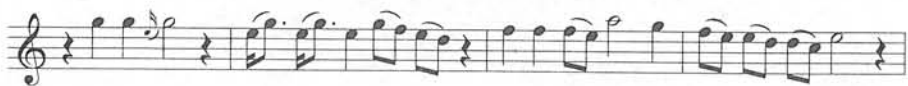
Oyun havası

Dance song

$\text{♩} = 126$

(balaban)

Oyun havası

Müseli dance song

$\text{♩} = 100$

(flute)

Örnek 44. Instrumental havalar (ardı 5/5)

f) birmisralı unikal hava

g) dördmisralı (cümləli) hava

Foto 15. Klarnet, balaban, zurna və dümbək

REGIONDA YAŞAYAN BİR NEÇƏ AZLIĞIN MUSİQİSİ HAQQINDA BƏZİ QEYDLƏR

Qafqazın nəhəng dağ silsiləsi ilə bölünmüş vadilərdə və dağ yamaclarında bir neçə etnik qrup yaşayır. Məsələn, Azərbaycanın şimalında, Qafqazın cənub ətəklərində yerləşən kəndlərdə avarlara, saxurlara, tatlara, dağ yəhudilərinə rast gəlmək olar. Ölkə daxilində isə Özbəkistandan gəlmiş türklər və eləcə də ruslar¹ yaşayırlar. Mən bu xalqlar və onların arasından topladığım havalar haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm.

Avarlar

Avarlar Dağıstanın dağlıq ərazilərində və Şimali Azərbaycanda yaşayırlar. XVIII-XIX əsrlərdə avar xaqanlığı siyasi və mədəni cəhətdən Yuxarı Dağıstanı idarə edirdi. Baxmayaraq ki, 1727-ci ildən avarlar bir neçə dəfə Rusiyanın süzerənliyini qəbul etmişdi, tez bir zamanda dərhal da onu rədd etmişdilər. 1864-cü ildə ruslar nəhayət Avar xaqanlığını ləğv etdilər və ərazini əllərində olan «Avar okruqu»na birləşdirdilər. Oktyabr inqilabından sonra Avar ərazisi Sovet İttifaqına federal şəkildə daxil edilmiş Dağıstan sosialist respublikasının tərkib hissəsi oldu.

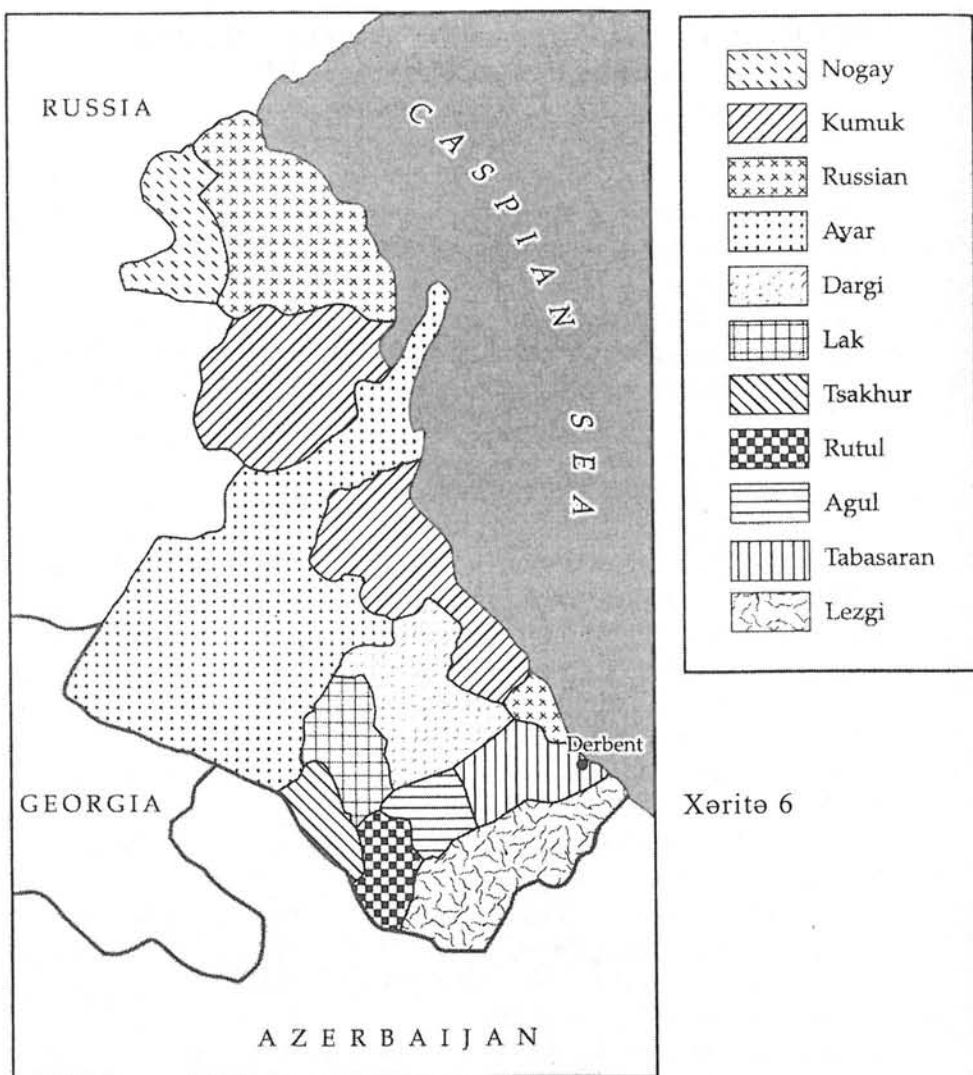
Ərəblər Dağıstana² gələndə Avar cəmiyyətində xristianlıq, bəzi yerlərdə isə yəhudilik dini artıq yayılmışdı. Beləliklə də, buraya islam yavaş-yavaş nüfuz edirdi. Ərazinin islamlaşması Osmanlı hakimiyyəti dövründə (1558-1606) başa çatdı. Avarlar sünni müsəlmanlardır və Dağıstanın ən böyük, ən mütərəqqi əhalisini təşkil edirlər. Yuxarı Dağıstanda güclü avar mədəniyyətinin təsiri altında olan bir neçə qeyri xalqlar üçün avar ədəbi dili ikinci dildir.

Qafqaz avarlarının Karpat hövzəsinin avarları ilə əlaqəsinə dair heç bir sübut yoxdur, çünki karpatlıların imperiyası əsasən monqol və türk tayfalarından ibarət olduğu halda, Qafqaz avarlarının dili İberiya-Qafqaz dillərinin şimal qrupunun şimal-şərq qoluna mənsubdur. Demək olar ki, hər bir tayfa üçün bir yarım dialektdən ibarət olan avar dialektlərini şimali və cənubi olmaqla iki əsas dialektə bölmək olar.

1999-cu ildə mən Azərbaycanın şimalındakı Zaqatala əyalətinin avar kəndlərində oldum.

¹ Həmçinin bax: xəritə 6.

² Şimali Dağıstan Xəlifə Hışam tərəfindən (724-743) işğal edilmişdi.

Xəritə 6

Tavkuldan Şimali Azərbaycanın və qonşu Dağıstanın etnik xəritəsi (2002, axıncı səhifə)

Bura Cənubi Avar ərazisinin mərkəzidir. Azərbaycan avarları həmçinin Azərbaycan dilində, bəzən isə rus dilində də danışılar. Baxmayaraq ki, avarlar tədricən öz ana dillərini itirib Azərbaycan türkcəsini qəbul edirlər, onlar yenə öz mədəniyyətlərini saxlayırlar: avar havaları və rəqsləri, Azərbaycan mahnı və rəqslərindən əsaslı şəkildə fərqlənir.

Avar havalarının mətnlərinin etibarlı bir transkripsiyası olmadı-

ğından mən bəzi tipik havaları sözlərsiz verirəm. Gəlin əvvəlcə Azərbaycan oxşarları olan iki avar havasına baxaq (örnek 45).³

Laylay

Lullaby

a) $\text{♩} = 130$

Lay - lay də - yim, ya - ta - san,
 Şi - rin yo - xu a - la - san.
 Qı - zıl gül - ler i - çin - de
 Şi - rin yo - xu ta - pa - san.

Mahnı

Song

b) $\text{♩} = 92$

Örnek 45. Avar havaları. a) Azərbaycan laylalarına oxşayan avar havası; b) D və C kadensiyaları olan 2 özekli ionik avar havası

Mənim topladığım 50 avar havasının üçdə biri vokal idi ki, onların la yarısı, yəni ümumən havaların altıda biri «zəbur» üslubu⁴ deyilən bir

³ Azərbaycan paralelləri: örnek 45a – örnek 20 – 2 g-h və 45b – örnek ə 14-2 c-d
 Zəbur üslubunun özəyi C-D-E nüvəsinə əsaslanmış vahid melodiya tipidir. Bu notlar əsas kadensyanın ətrafında olan melodiya üstünlük təşkil edir və hava kiçik tersiya aə böyük

üsluba uyğun gəlirdi. Bu musiqi üslubu bütün xalqların musiqisində deyil, yalnız bir neçə xalqın musiqisində aşkar edilir. Bu üsluba azərbaycanlılar arasında çox nadir hallarda rast gəlmək olar; həmçinin Xəzər dənizinin qarşı sahilindəki Manqışlaq qazaxlarının və yaxud Zaqafqaziya regionundakı türk mənşəli qaraçay-balkarların arasında da zəbur üslubu tipik deyildir.

Örnek 46 zəbur üslubuna mənsub olan və yaxud zəbur havaları ilə müəyyən eynilikləri nümayiş etdirən bir neçə avar havasını göstərir. 46 nümunəsindəki 6 misralıq havanın ABCDEF misralarından ABEF E(C)C kadensiyaları ilə zəbur formasını təşkil edir; və həmçinin ABDF-də zəbur üslubuna yaxşı uyğun gəlir. Bu hələ də gizlin zəburçuluqdur. Lakin 46 b-d nümunəsindəki havalar zəbur üslubunun müxtəlif kadensiya sxemlərini və melodiya formalarını daha aydın şəkildə nümayiş etdirir. 46 C örnəyinin zəbur xarakterinə şübhə ola bilməz, hərçənd ki, o, A-nın əvəzinə B-də qurtarır. 46 f nümunəsindəki havada da həmçinin zəbur xüsusiyyətləri daha çox gizlidir.

sekunda tərəfindən simmetrik şəkildə yuxarı və (və yaxud) aşağı tərəfə uzana bilər. Havaların yuxarı və aşağı uzanmaları mərkəzi E-D-C zonası ilə bağlanmışdır. Bu üslubda tipik kadensiya uzlaşmaları aşağıdakılardır: E (C) C, D (C) C/G, C(C)C/G və G(C)C/G. Əksər sətirler kiçik tonallı regstrləri əhatə edir və havanın tamam diapazon nadir hallarda həmçinin oktavadan xaricə çıxır. Zəbur üslubuna dair incəliklər üçün bax: Dobszay – Szendreyə (1988: 53-232). Macar və Anadolu zəbur üslubu arasındakı əlaqəyə dair bax: Sipos (2000: 96-128).

Mahnı
Song

$\text{♩} = 104$

a)

Örnek 46. Avar «zəbur» havaları (ardı növbəti səhifələrdə). a) İki misralıq bir strukturda gizlin E(C)C kadensiyaları

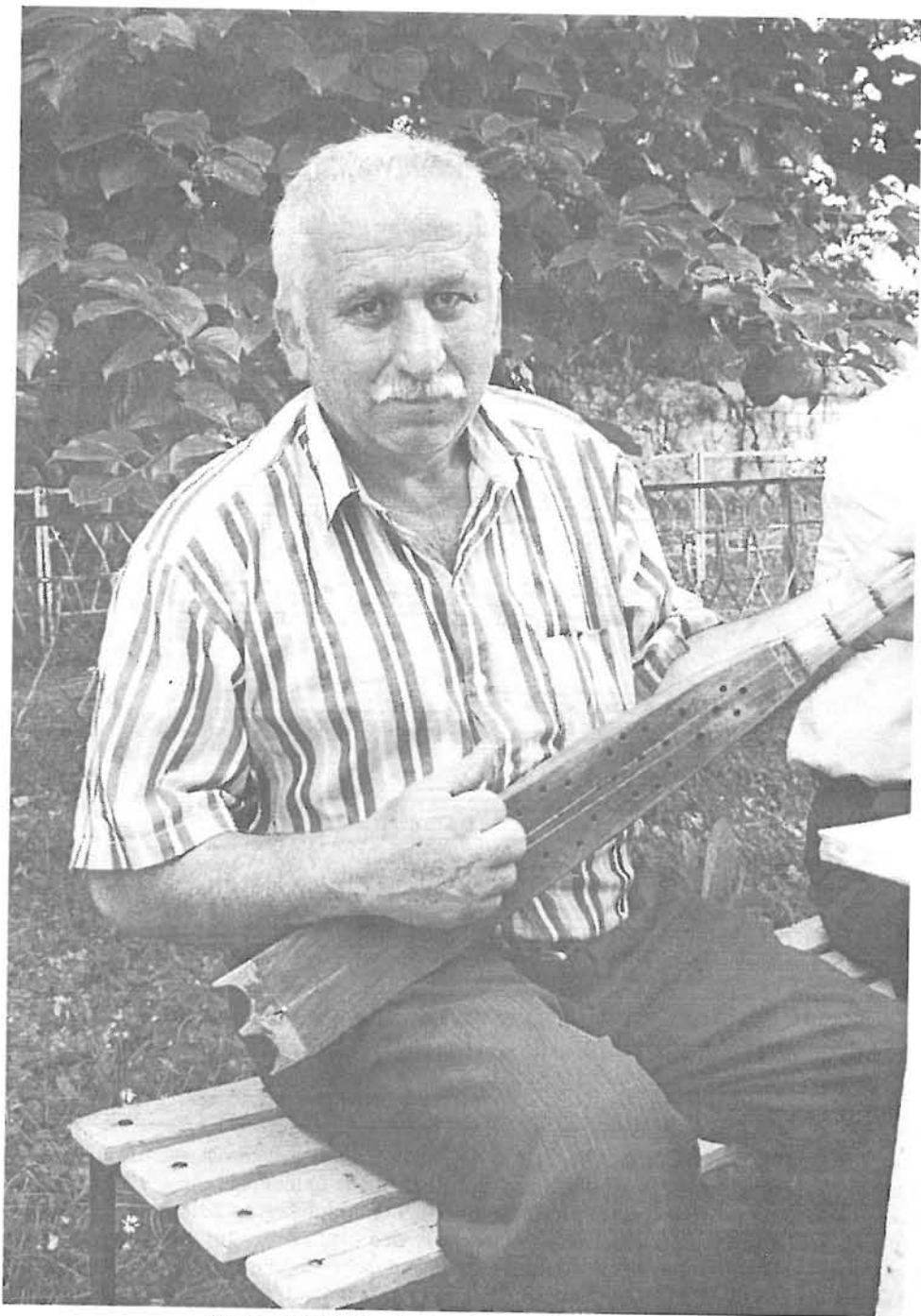

Foto 16.Makovlu t nbur  alan avar musiq isi

Xalq mahnısı

Folksong

$\text{♩} = 172$

Mahnı

Song

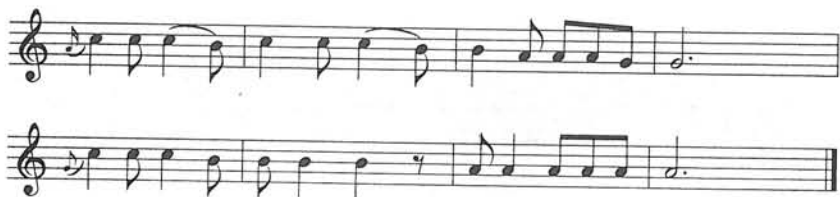
$\text{♩} = 112$

Refrain

Örnek 46. Avar «zəbur» havaları (ardı, 4/2). b)C(C)G kadensiyaları; c)E(C)A kadensiyaları.

*Mahnı
Song*

$\text{♩} = 84$

d) A B C Cv D E

*Mahnı
Song*

$\text{♩} = 112$

e)

Örnek 46. Avar «zəbur» havaları (ardı, 4/3). d)E(C)A kadensiyaları; e)B sonluqlu «zəbur» xarakteri.

Örnek 46. Avar «zəbur» havaları (ardı, 4/4).
f) gizlin zəburçuluq.

Tatlar

Tatlar haqqında danışanda ilk növbədə anlayış dolaşıqlığını aydınlaşdırmaq lazımdır. Sovet vaxtında dağ yəhudiləri müsəlman tat əhalisi arasında səpələndikləri halda irandilli tatların özləri azərbaycanlılarla birləşmişlər. Tatın yəhudi ilə sinonimləşməsi məhz belə olmuşdur. Burada mən tat terminini İran mənşəli xalqı göstərmək üçün işlədirəm.

Özünü azərbaycanlı adlandıran əhalinin bəziləri arasında mümkündür ki, əcdadları iranlı olanlar da vardır. Lakin Azərbaycanda Hind-Avropa dillərinin cənubi İran dialektində danışan və milli özünəməxsusluğunu qoruyub saxlayan çoxlu sayda tat vardır. Bu qrupun əksəriyyəti Azərbaycan və tat dillərində danışmaqla ikidillidir. Hərçənd ki, onlar ana dilindən rəsmi şəkildə istifadə edə bilmirlər.

Etihad edənlərin çoxu əsasən şiə müsəlmanlarıdır. Hərçənd ki, aralarında iudaistlər və xristianlar da vardır. Tatlar öz mədəniyyətlərinə və gündəlik həyat tərzlərinə görə, demək olar ki, azərbaycanlılardan fərqlənmirlər.

Foto 17. Dəmirçidə iki tat qadınından toplama

Qafqazda əksəriyyəti Azərbaycanın şimal-şərqi Xəzər və Dağıstanın bitişik sahil ərazilərində olmaqla təxminən 20000 tat yaşayır. Mən Azərbaycandakı tatlar arasında çöl işləri apardım. Onların xalq musiqisi əksər azərbaycanlıların havaları ilə eynidir. Tədqiqatıma dair məruzəmdə xatırladığım kimi, mən Dəmirçi kəndində, başqa yerlərdə və selin dağıtdığı Zarat kəndindən Şamaxının kənarlarına köçmüş əhali arasında toplama işi gördüm. Tat havaları qalan Azərbaycan havalarına uyğun gəlir.

Saxurlar

Baxmayaraq ki, mən saxurlardan az material toplamışam, yəqin ki, mənşəcə Dağıstandan olan, lakin bir qismi artıq XIII əsrdə Azərbaycana köçmüş bu Qafqaz xalqı barədə də bir neçə kəlmə demək lazımdır (xəritə 6).

Cənubi Qafqazda yaşayan digər etnik qruplar kimi eynilə onlar da illər boyu müstəqillik uğrunda türklərə və farslara qarşı vuruşmuşlar. XIX əsrin başlanğıcından onlar kömək üçün Rusiyaya üz tutdular və Rusiya imperiyasının tərkibinə qatıldılar. XIX əsrin ortalarında Dağıstan

saxurları Azərbaycana sürgün edildilər, lakin doqquz ildən sonra öz vətənlərinə qayıtdılar (Rutul rayonu). Lakin onların bir qismi Azərbaycanda – əsasən Qax, Zaqatala və Balakən rayonlarında yaşamağı seçdilər. Ümumən 20000 nəfər olan saxurların (1989-cu ilin rəqəmi) üçdə ikisi Azərbaycanın şimalında yaşayır.

Foto 18. Aşağı Tala kəndindən qadınlar

Saxurların müsəlman olmasına baxmayaraq, onlar yazda tonqalın üstündən tullanmaq və ya yağış üçün dua etmək kimi islamdan əvvəlki adətlərini saxlayırlar. Onların daşlar və ağaclarla bağlı inancları animizmin izlərini göstərir.

Azərbaycan saxurlarının dili saxuri (mikik) dilidir, onların böyük əksəriyyəti müsəlmandırlar (99,9% şafii məzhəbindəndir).⁵ Saxur dili iki əsas dialekti ilə Dağıstan dillərinin ləzgi-samur qolunun cənub-şərq qrupuna mənsubdur. Saxur ədəbi dilinin latın əlifbası əsasında 1932-ci ildə yaranmasına baxmayaraq, ondan heç vaxt istifadə edilməyib. Azərbaycan dili həmişə təlim dili kimi istifadə edilib və hal-hazırda saxurların əksəriyyəti bu dili bilir. Rusiya kütləvi informasiya vasitələrinin sayəsində saxurların demək olar ki, hamısı həm də rus dilində danışır. Son vaxtlar yenə saxur yazılı dilinin yaradılması barədə qərar çıxarılmışdı.

⁵ Dünya İncil Tədqiqat Mərkəzinin ən son məlumatlarından.

Mən Zaqatala əyalətində saxurlar arasında toplama işi apardım. Toplanmış havaların əksəriyyəti mənim kolleksiyama uyğun gəlir (məsələn, №167, 226, 254, 255, 257, 265); yalnız bir neçə saxur havası Azərbaycan havalarından fərqlənir (məsələn, №259 və №261).

Örnek 47-də mən daha iki saxur havası təqdim edirəm. Örnek 47a-nın melodik irəliləyişi və diapazonu Azərbaycan havaları üzərində nadir tapılan olmasa da özünün müəyyən, lakin fərdi strukturu ilə fərqlənir. Əksinə, nümunə 47 b-c havasının variantları özlərinin geniş diapazonu, uzun nəfəsli ibarəsi və dördmisralı quruluşu ilə əksər melodiyalardan aydın seçilir

Yerli şəraitin ikidilliliyi üçün səciyyəvi olaraq 47a örnəyindəki mətnin bir hissəsi Azərbaycan, bir hissəsi isə saxur dilindədir; 47 b örnəyinin mətni Azərbaycan dilində olduğu halda, onun yaxın variantı olan 47 – nümunəsi saxuri dilindədir.

Mahnı
Song

$\text{♩} = 116$

a)

Ay, a - la - göz - lüm, a - la - göz - lüm.

Toy mahnısı
Wedding song

$\text{♩} = 184$

b)

Te - ze pal - tar ti - ke - rem,
Yax - şı gü - ne bü - ke - rem.

Örnek 47. Fərdi saxur havaları (ardı növbəti səhifələrdə)
a)mahnı; b)toy mahnısı.

Örnek 47. Fərdi saxur havaları (ardı 2/2). c)toy mahnısı.

Dağ yəhudiləri

Qafqazda yaşayan yəhudilərin musiqisi üç əsas ənənəyə məxsusdur. Dərbəndi (Azərbaycanın şimalında və Dağıstanın cənubunda), Xeytoğı (Dağıstanın şimalında və Kabarda-Balkarda Xeytoğ ərazisi) və Vartəşeni (Azərbaycanın Oğuz şəhərində).⁶

İndi Azərbaycan yəhudiləri əsasən böyük şəhərlərdə yaşayırlar. Məsələn, yəhudilərin arasında toplama işi apardığım Qubada onların ayrıca bir Qırmızı Qəsəbə adlı yaşayış məntəqələri var. Şəhər sakini olaraq onlar kənd həyatı ilə bağlı yağış yağdıran «qudil-qudil» və yaxud

⁶ Eliyahu (1999; 9).

«nehrə mahnılarını daha oxumurlar. Kütləvi mahnılar sürətlə onların arasında yayılır, toylarda, kamança, tar, balaban və ya zurna, elektrik gitarası, klarnet və sintezator ilə əvəzlənir (dünyanın bir çox yerlərində, məsələn, Transilvaniyanın kiçik macar kəndlərində bir neçə onilliklər bundan əvvəl olduğu kimi).

Qafqaz yəhudilərinin macarlarla müəyyən uzaq qohumluqları vardır. VII əsrin əvvəllərində Xəzərlər Şərqi Qafqazı işğal etdilər və macarlar da həmçinin Xəzər hakimiyyəti altına düşdülər. VIII əsrdə Xəzərlərin şahı iudaizmi qəbul etdi.⁷ Şərqi Qafqazda yəhudi şahlığının mövcudluğu yəhudiləri İrandan və Bizansdan buraya cəlb etdi və bu dağ yəhudilərinin mifologiyasına dərin təsir buraxdı. XIX əsrə qədər onlar Xəzər şahına «bizim şah» deyər müraciət edirdilər.

Xəzər imperiyası X əsrin ikinci yarısında dağıldı və bu mühüm geosiyasi məkan sonralar farsların, səlcuqların və monqolların hakimiyyəti altına düşdü. XVIII əsrin ikinci yarısında Rusiya imperiyası Şərqi Qafqazı tutmaq üçün İrana və Osmanlı imperiyasına hücum etdi. Qeyri-müəyyən şəraitdə kiçik Azərbaycan kəndlərində yaşayan yəhudilər iranlı Hüseyn xanın himayəsindəki Qubaya köç etdilər.⁸ XIX əsrin əvvəllərində ruslar qanlı döyüşlərlə Dağıstanı işğal etdilər. Qısa müddətdə bir çox yəhudi islamı qəbul etdi.

Linqvistik baxımdan dağ yəhudilərinin dili - cühuri Azərbaycanın İran dilləri ailəsinə mənsubdur.⁹

Həmin fakt bu yəhudi tayfasının coğrafi mənşeyini ön plana çəkir. Dağ yəhudilərinin əksəriyyəti iki və ya üçdillidir, yəni Azərbaycanda onlar güclü cuhəri tələffüzü ilə olmaqla həm də rus və azərbaycan dillərində danışirlar.

Keçən beş yüz il ərzində yəhudilər müsəlman icması ilə qaynayıb qarışmışlar; qarışıq kəndlərdə onlar bir-birlərini öz şənlik məclislərinə dəvət etdikləri kimi, qarşılıqlı şəkildə bir-birlərindən sözlər də almışlar. Heç də təəccüblü deyil ki, həmin region daxilində onların musiqi repertuarı, janrları, məclisləri və alətləri də ümumdür. Lakin Qafqazın cənub və şimal hissələrindəki musiqi dialektlərinin arasında olan fərqi də unutmamalıyıq. Musiqi alətlərində çalğı başqa islam ölkələrində (məsələn: İran, Mərakeş) olduğu kimi, şərq Qafqazda da tipik yəhudi məşğuliyyəti olub. Yəhudi musiqiçiləri tez-tez başqa etnik qrupların şənlik məclislərini aparırlar.

Yəhudi və islam repertuarları arasındakı yeganə fərq praktiki ola-

⁷ Altşuler (1990-1991; 37).

⁸ Bakıxanov (1991).

⁹ Yarşater (1989; 238-245).

raq özünü dildə və musiqinin bağlı olduğu sosial hadisədə göstərir. Məsələn, onların muğam repertuarı şəriklidir; ən çox geniş yayılmış rəqs havaları, o cümlədən «Tərəkəmə» də, demək olar ki, eynidir, Qafqazda yəhudi və qeyri-yəhudi mədəniyyətləri arasında inkişaf etmiş bu yaxın qohumluq onların şərikli geosiyasi və sosial-iqtisadi varisliyindən irəli gəlir. Aşağıda mən hal-hazırda Azərbaycan xalq musiqisi ilə üst-üstə düşən bir neçə yəhudi havasını təqdim edirəm.

Xalq mahnılarındakı fərqlərə baxmayaraq dini mahnılar Qafqazdakı bütün yəhudi icmalarında praktiki olaraq eynidir; onların bir çoxu bəzi Azərbaycan dini havaları və xalq havaları ilə müqayisəyə gəlir. Məsələn, biri B-C-D-C-B üzrə qabarıq hərəkət edən 48a nümunəsidir.¹⁰

Dağ yəhudilərinin xalq musiqisində E-D-C Azərbaycan fondunda olduğuna nisbətən az yer tutur və həmin nüvə üstə qurulmuş havaların əksəriyyəti konstruksiya baxımından Azərbaycan havalarından fərqlənir. Burada həmçinin uzaqdan «laylanın kiçik formasını» xatırladan D-C kadensiyalı formaya da rast gəlmək olar (örnek 48b).

«Ay, bəri bax» nəqaratlı olub G¹-F-E-D-C tetraton üzrə hərəkət edən populyar havanın da həmçinin yəhudi qarşılığı var (örnek 48 c.). Bu variant, üçüncü sətirdə Azərbaycan musiqisinin məşhur havasından başqa bir şey olmadığına görə DDDC/ BBD//DDDC/ BBB yüksək səviyyədə özünü göstərir. Heç mümkün deyil ki, major (və yaxud Miksolik) xarakterli yəhudi havası aşağıya doğru genişlənməklə D-C-B trixordunun melodiya rüşeymindən təkamül etsin.

¹⁰ Toplama yerinin yanında mən həm də mahnının hansı Azərbaycan hava tipinə mənsub olduğunu qeyd edirəm.

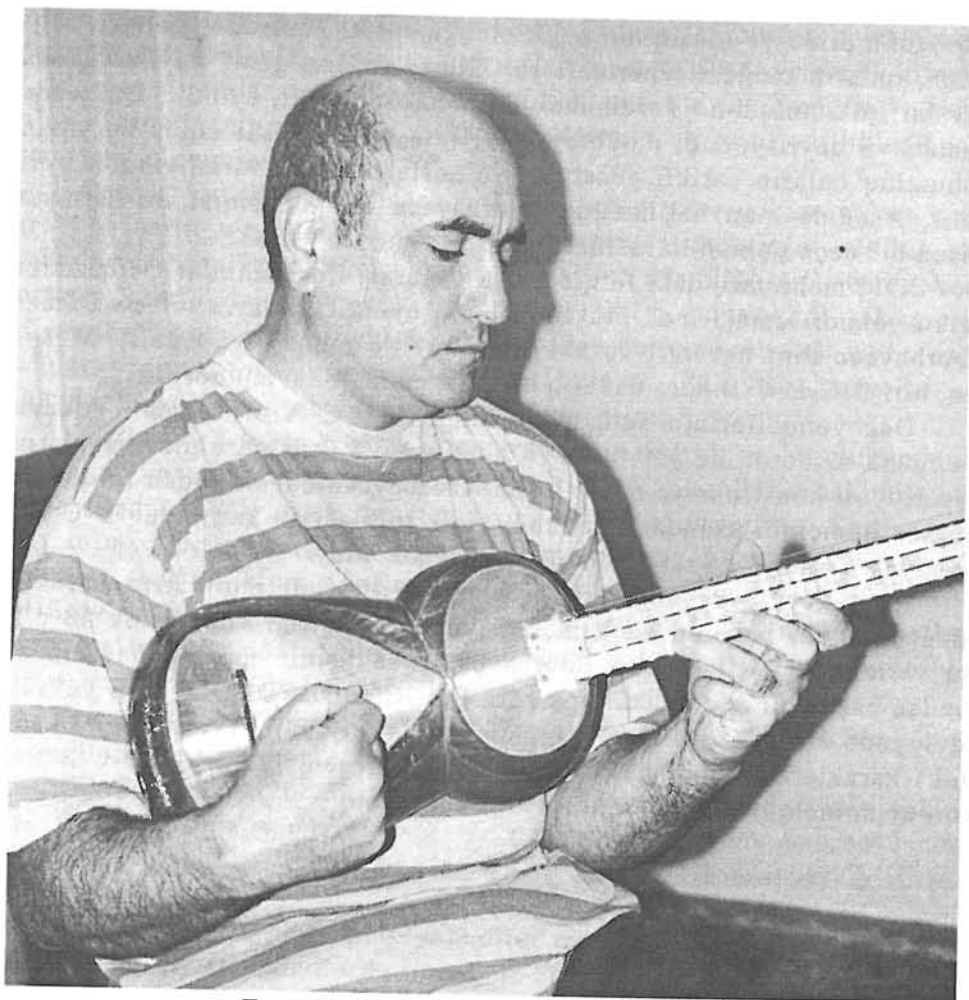

Foto 19. Qubalı dağ yəhudisi tar çalarkən

E-D-C-B tetraxordu üstə qurulmuş məşhur Azərbaycan havasının nümunələri də həmçinin göstərilmişdir; bu da dağ yəhudilərinin xalq musiqisində geniş yayılmışdır. Örnək48d, 48e də həmçinin elə havadır ki, mənim Qubada yazdığım hava ilə eyniyyət təşkil edir.

Dağ yəhudilərinin xalq musiqisində dörd misralı və daha çox geniş yayılmış qövsvəri iki misralı havalar vardır. Burada həm də artırılmış sekondalı və başqa xüsusi qammalar da tapmaq olar, lakin bunların əksəriyyəti yaxın vaxtlardakı inkişafın, ya da ki, xarici təsirin nəticəsidir.

a)

Ho a - di - rit ve ho - i - mu - no, Le hay cü - lo - mim,
Ha bi - no ve ha be - ro - kho, Le hay cü - lo - mim.

b)

Ye-ki büz-gho-le, ye-ki büz-gho-le, Khü-ro-bu-vo be-be e dü akh-che-le.

c)

As - ta - re - hoy züm - zü - mi, Kil - che - le - hoy gen - dü - mi,
Des - de - des - de ghü - zür - gül, Des - de - des - de ghü - zür - gül,
Des - de - des - de ghü - zür - gül, Ri - hon, be - nefsh, su - sen - gül,
Dül - hoy, kuk - ho pekh - pekh, 'Ov nü - ke - re shakh - shakh.

Örnək 48. Qafqaz dağ yəhudilərinin havaları (ardı növbəti səhifədə).

- a) D-C-B nümunəsində dini mahnı (Eliyahu № 9, Azərbaycan lokrik – 2c); b) E-D-C nüvəli və D-C kadensiyalı xalq mahnısı (Eliyahu № 17, Azərbaycan ionik- 28); c) G¹-F-E-D-C tetraxordu (Eliya- hu № 43, Azərbaycan lokrik- 2b).

Örnek 48. Qafqaz dağ yəhudilərinin havaları (ardı 2/2) d) E-D-C-B nüvəsi (Eliyahu № 18, Azərbaycan ionik- 2 c); e) E-D-C-B nüvəsi (Eliya-hu № 44, Azərbaycan lokrik – 1d).

Bir qədim rus havası

Mən Şamaxı mahalının Kirovka kəndində Azərbaycan havalarından başqa bir rus kəndli qadınından da bəzi havalar topladım. Qoca qadın xatırlayırdı ki, uşaqlıq çağında bazar günləri küçələr boyu gəzərkən həmin mahnını oxuyurdular. Bir çox Azərbaycan mahnıları kimi kvarta diapazonu daxilində hərəkət etməsinə baxmayaraq, onu sitat gətirib nümayiş etdirirəm. D-C-A tritonu D-C-B-A tetraxorduna nisbətən tamam başqa xarakterli havanın peyda olmasına təkan verir. Pillevari Azərbaycan havaları arasında bu triton həqiqi dəyişiklik yaradır və göstərir ki, geniş diapazonlu rus havaları Azərbaycan fondundakı havalara nisbətən açıq-aşkar fərqlidir.

Örnek 49. Qədim bir rus tritonik havası (ardı növbəti səhifədə).

Örnek 49. Qədim bir rus tritonik havası (ardı, 2/2).

Anadolu türkləri

Mən Şamaxı mahalının Xilmilli kəndində Gürcüstandan Azərbaycana gəlmiş türklərdən toplamalar etdim. Məsələn, Tamara Şükürova, əksəriyyəti fərdi musiqi üslubu nümunələri kimi qavranıla bilən çoxlu havalar oxudu. Gəlin, bu üslubda olan bir neçə nümunəyə baxaq.

Örnek 50a-dakı sətirlərin cövhəri CDE(F)EDC zirvəsidir.

Örnek 50b-nin mücərrəd sxemi macar və türk laylalarının kiçik formasının sadə nümunələrinə çox oxşayan FFFF/EEEE~ D//DEED/DDC-dir. Bu hava da həmçinin diqqətəlayiqdir, çünki o, türk musiqi aləmində mərkəzi ideya səviyyəsinə qalxır. Örnek 50c-nin uzun misraları örnek 50b-nin iki misrasının kontaminasiyasından yaranmışdır. Örnek 50d` də həmçinin örnek 50b-dəki kiçik ağı kimi başlanır, sonra isə dörd misralıq forma alaraq iki daha uzun misra ilə davam edir. Bu isə onu macar və Anadolu zəbur və ağı üslubları arasında yerləşdirir.

Örnek 50 e-f daha geniş diapazonlu eolik qammasının səciyyəvi, dörd misralı havalarını göstərir: örnek 50e ümumi A, B və C misralarını ABB_v C₁ variantında təqdim edir, çünki örnek 50f onları ABABCD/ABCDD sxemlərində təşkil edir.

Bu qrupun əksər dar diapazonlu havaları həm Azərbaycan, həm də Anadolu xalq musiqisinin mühüm özül qatına mənsubdur və hər iki ərəzidə üstün şəkildə geniş yayılıb.¹¹ Beləliklə, yazılmış türk havalarının

¹¹ Anadolu xalq musiqisində ağı üslubuna və onun macar qarşılığına dair bax: Sipos (1994: 28-49); Qazax xalq musiqisində ağı və zəbur üslublarına dair bax: Sipos (2001a:41-54, 95).

haradan gəldiyini bilmək istəyən olarsa, örnək 50 e-f-dəki havaları nəzərdən keçirə bilər. Mən belə Anadolu havalarını əsasən Silifkədə, sonra Antakyada, Konyada və onlara çox yaxın olanları Tosyada tapdım.¹² Hər halda bu hava tipi Anadolu da çox nadirdir.

Türk xalq mahnısı
Turkish folksong

$\text{♩} = 144$

a)

Ay, bu - lut - ta', bu - lut - ta',

Li - vo - rum kal - dı tut - ta,

Düş - men gö - zü - ne dur - sun,

Kar - daş kal - dı fə - runt - ta,

$\text{♩} = 120$

b)

Nen - ni di - yem bu baş - ta,

Yü - zen ör - tüm ku - maş - ta,

Nen - ni ba - lam, can nen - ni,

Gö - zel kı - zım, can nen - ni.

Örnək 50. Azərbaycan da türk havaları (ardı növbəti səhifədə). a) Ağrı: C-D-E-D-C zirvəsi, b) nən ni/layla macar və türk ağılarının kiçik formasının qısaca ifadəsi.

¹² TRT repertuarı, № 1432.

c) $\text{♩} = 144$

Bu gün o tağ-dan bu ta-ğa şa-han u-çur - dum,
A - hı - ne - va-hı - ne dün-ya ge-çür - düm,
Bu ha-na na hoş ha-na - dur, e - vi ne boş ha-na - dur.

d) $\text{♩} = 104$

Bu de - re - nin u - zu - nı,
Kı - ra - ma - dım bu - zu - nı,
Bu de - re - nin u - zu - nı,
Kı - ra - ma - dım bu - zu - nı.
Al - dım Çer - kez kı - zı - nı,
Çe - ke - me - dım na - zı - nı,
Al - dım Çer - kez kı - zı - nı,
Çe - ke - me - dım na - zı - nı.

Örnek 50. Azərbaycanda türk havaları (Ardı 4/2). c) mani mahnısı»: bu havanın uzun misralı əvvəlki havadakı iki misranın kontaninasiyasıdır; d) gəlinin yola salınması və gəlinin qarşılınması: daha da sağı düşən və dörd misraya qədər genişlənən kiçik formalı ağı.

e)

$\text{♩} = 92$ 3

Ge - lin ağ - lar: ba - ba, ba - ba,

Yaş - lar tö - ker ka - ba, ka - ba.

Ağ - la - ma, ge - lin, ağ - la - ma,

Kayn - a - tan - dur se - ne ba - ba.

Ge - lin ağ - lar, a - na, a - na,

Yaş - lar tö - ker ya - na - ya - na.

Ağ - la - ma, ge - lin, ağ - la - ma,

Kayn - a - nan - dur se - ne a - na.

Örnek 50. Azərbaycanca türk havaları (ardı 4/3) c) ABBC formalı səciyyəvi dörd misralı hava

f $\text{♩} = 104$

Bu - yur, gè - dax, ge - lin ha - nım,

Ni - şan - nın se - ni göz li - yer.

El - ti - le - rin o - dan be - zi - yer,

Ni - şan - nın se - ni göz li - yer.

Bu - yur, gè - dax, ge - lin ha - nım,

Hay - di, gè - dax, ge - lin ha - nım.

Nümunə 50. Azərbaycanda türk havaları (ardı, 4/4). f) ABABCD/
CD formalı dörd misralı hava.

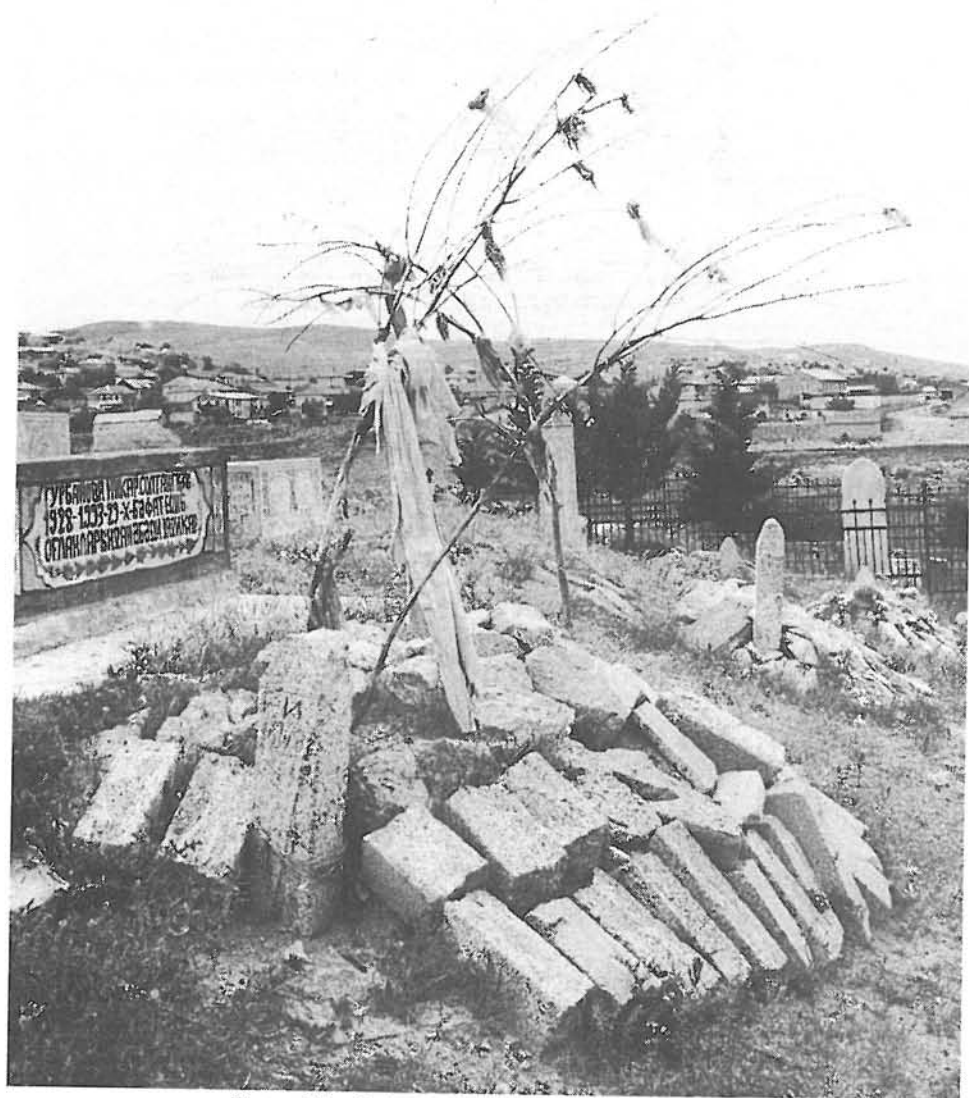

Foto 20. Qəbirstanlaqda qurban ağacı – Pir

AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISI VƏ BAŞQA TÜRK XALQLARI İLƏ MACARLARIN MUSIQISI ARASINDA ƏLAQƏLƏR

Gəlin, nəhayət, Azərbaycan xalq musiqisi və bəzi türk xalqlarının musiqisi ilə, həmçinin onlara yaxın olan macarların musiqisi arasındakı əlaqələrə də bir neçə kəlmə həsr edək.¹ Əksər türk və macar musiqisində mahiyyətə fərqli olan bir çox müxtəlif hava növlərinin müqabilində Azərbaycan xalq musiqisində gözə dərhal dəyən fərq onu təşkil edən bir neçə sadə üslublar arasındadır.

Azərbaycan havalarının əksəriyyətinin Anadolu paralelləri vardır. Ən inandırıcı analoqlar İranın kürd və azərbaycanlı əhalisi arasında əhəmiyyətli yer tutaraq şimal-şərqi Anadoluda yaranıb meydana gəlmişdir. Anadolunun sahil regionundan və Türkiyənin mərkəzi yerlərindən olan analoqlar az inandırıcıdır, hərçənd ki, bütün Türkiyənin bir neçə havasının çoxlu sayda elementar hava formaları vardır.

Macar və Anadolu xalq musiqisi ilə müqayisədə Azərbaycan xalq musiqisi sabitləşmiş dörd hissəli strukturların məhdud dairəsi və çox nadir halda təzahür etməsi ilə səciyyələnir. Azərbaycan xalq musiqisində əslində heç bir plaqal melodiya quruluşu yoxdur.

Macarların məhdud sahəli materialı qədim Avropa və orta əsrlər musiqi mədəniyyətinin, habelə XV-XVII əsrlərdəki havaların təsiri üzərindəki macar tədqiqatları sayəsində folklor ənənəsi kimi müəyyənləşdirilib. Xatırlanan mədəniyyətlərin Azərbaycan mədəniyyəti ilə əlaqəsi olan mədəniyyətlər ilə heç bir münasibəti olmamışdır və həqiqətən də macar və Azərbaycan dar diapazonlu havaları arasında heç bir ümumi cəhət yoxdur.

Bir neçə tonlu motivlər macar və Anadolu materiallarının daha sadə növləri üçün çox tipik olan orta notun ətrafında dəyişərək Azərbaycan musiqisində nadir hallarda olsa da, daha çox instrumental havalarda özünü göstərir.

Əksinə, macar və Anadolu ağlarının nədəsə kiçik formasına oxşayan bolluca Azərbaycan havaları vardır. Bu yəqin ki, mühüm eynilikləri nümayiş etdirən yeganə musiqi formasıdır.

Pentatonikanın və daha geniş melodiya strukturlarının yoxluğu bir tərəfdən Azərbaycan xalq musiqisi layları, digər tərəfdən isə macarlarkı kimi həm də monqol, şimali qazax və Volqa regionunun türk qruplarının özül pentatonik xalq musiqisi üslublarının arasında daha yaxın

¹ Dar diapazonlu macar havalarının tədqiqatına dair bax: Dobszay –Szendrey (1988: 327-536); türklərin məhdud sahəli havalarına aid bax: Sipos (1995).

əlaqənin yaranmasına mane olur. Təkcə pentatonluğun yoxluğu deyil, həm də sekundadan geniş sıçrayışlar həddən artıq nadirdir və kadensiya-lar da həmçinin sekundadan ayrı şəkildə az-az hallarda daha genişdir. Azərbaycan musiqisində qeyri-pentatonik zəbur havalarını tapmaq olarsa da, ancaq istisna şəkildə mümkündür.

Volqa regionundakı tatar, başqırd, çuvaş xalqlarının musiqisi kimi türk musiqisi bütövlükdə diatonik olduğu üçün məhdud sahəli Azərbaycan musiqisi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Volqa regionundakı türklər-dən yalnız şərq çuvaş azlıqlarının və xristian tatarlarının arasındakı mu-siqidə kiçik diapazonlu motivlərə rast gəlmək olar; lakin bu havalar hə-mişə daha böyük sıçrayışlar da daxil olmaqla tri- və ya tetrotonikdir.² Regiondakı mordvin və votyakların 3-4 notlu bir özəkli qabarıq ionik motivləri vardır, lakin onların xarakteri ionik Azərbaycan havalarından fərqlənir.³

Gəlin iki yaxın türk xalqının - Xəzər dənizinin o biri sahilindəki qazaxların və Qafqazdakı qaraçay-balkarların musiqisinə öləri bir nəzər salaq. Qafqaz dağları silsiləsi bir sədd yaradaraq onun iki tərəfində ya-sayan xalqları ayırır. Elə ona görə də təəccüblü deyil ki, qıpçaq-türk dil-lərində danışan qaraçayların və balkarların rəngarəng musiqiləri ilə azərbaycanlıların musiqisi arasında eyni layları çətinliklə tapmaq olur.⁴

Dənizin ucbatından azərbaycanlılarla birbaşa şəkildə ünsiyyəti ol-mayan Xəzər dənizinin o biri sahilindəki Manqışlaq qazaxları ilə və-ziyyət bir qədər başqa cürdür. Musiqi məntiqi bir qədər fərqli olsa da, qazaxların əsas ağı forması da həmçinin Azərbaycanın ən tipik hava qru-pları kimi lokrik kökdə gəzişir.⁵ Onların arasında zəbur havaları Azər-baycan xalq musiqisi ilə müqayisədə daha geniş, Anadolu və macar mu-siqisi ilə müqayisədə isə daha az yer tutur.⁶ Ümumiyyətlə desək, Man-qışlaq qazaxları azərbaycanlılarla müqayisədən uzaqlaşılar və daha çox çeşidli musiqi üslublarına malikdirlər. Halbuki onların musiqi üslubları daha şərqdə yaşayan Monqol qazaxlarının pentatonik üslublarında əhə-

² Vikar-Bereczkidə (1999) xristian tatarların havalarındakı «tonik» bünövrəsini, hətta pərdələrdə gəzişən havalarda, məsələn, DCAC/AAA... DCAA/ABA motivli D-C-A tritondan qurulmuş 15Nə-li tetraxordalda E-D-C-B-A tetratona əsaslanan CAAACDE/CABAA-dan qurulmuş 153Nə-lidə.

³ Azərbaycanda bu növdə yalnız bir ionik tipi var; qalanları isə aşağı düşən və diapa-zonu genişləndir.

⁴ Qaraçay xalq musiqisi ilə macarların əlaqəsinə dair bax: Şiroş (2001 b)

⁵ Onun təfərrüatlı təsviri və qazax habelə macar ağılarının kiçik forması ilə müqayisəsi üçün bax: Şipoş (2001 a: 43-48)

⁶ Bax: Sipos s (2001a: 48-54).

miyyətli dərəcədə fərqlənir.⁷

Nəticə çıxaraq: Azərbaycan xalq musiqisi həm qonşuluqdakı həm də daha uzaqdakı türk etnoslarının xalq musiqisindən əhəmiyyətli dərəcədə kənara çıxmaqla, həm də türk xalqlarının musiqisində unikal koloriti təqdim edir. Bu da yaxşı məlumdur ki, Asiyanın pentatonika ilə enən xalq musiqisi şimali qazax ərazilərindən qərbə tərəf – vaxtilə Qızıl Ordanın mərkəzi olmuş Volqa-Kama regionuna qədər keçib yayılmaqla müstəsna şəkildə monqol torpaqlarında üstün mövqə tutmuşdur. Azərbaycandakı tədqiqatlarımız da həmçinin təsdiq edir ki, bu musiqi çözümləri minimal diapazonlu elementar musiqi formalarının, bir və yaxud iki özəkli quruluşların üstün olduğu cənubda daha az yayılıb.

⁷ Mən cənubi və qərbi qazaxların musiqisini müqayisə etməyə cəhd göstərdim. Sipos (2001a).

Foto 21. Mərdəkanda Qarabağ qaçqınları

AZƏRBAYCAN EL HAVALARININ ANTOLOGİYASI

Musiqini öyrənmək əzabına qatlaşmazdan əvvəl sizə xatırlatmalıyam ki, bizim notlaşdırma sistemimiz çox vaxt qənaətbəxş olmur. Notlar səsin ucalığındakı ən incə xırdalıqları və yaxud çox və ya az dərəcədə sərbəst ritmlə oxunmuş ağılları əks etdirə bilmir. Oxlardan istifadə edilməsi bizim dəqiq səs yüksəkliyi fərqlərindən danışdığımızı bildirir, halbuki tamamilə yeni sistemin tətbiqi dəqiqlik üçün təhlükəli ola bilər. Məhz buna görə də kitabın sonunda səslənməni əlavə etməyə üstünlük veririk, çünki eyni zamanda həm havanın notlarını oxumaq, həm də ona qulaq asmaq oxucunu bu havaların həqiqi sədası ilə tez tanış edir.

Nota köçürmə musiqi folklorunun canlı mənasının əks olunması deməkdir, lakin Azərbaycan musiqisinin xeyli axıcılığı və dəyişkənliyi üzündən bu çox çətindir. Çünki el havalarının bütün eşidilə bilən cəhətlərini təqdim etmək imkansızdır. Nisbətən sabit qaydada təkrar olunan misra quruluşları qoşa sətirdə və ya iki qat qoşa sətirdə verilir. Daha çox sətirlərdə transkripsiya edilmiş havaların əksəriyyəti, adətən, eyni üslub çərçivələrində qalsa da, başlıca musiqi nüvəsini daha yeni formalara salan bir neçə növbəti misralara malik olur. Lakin onların seçilmiş misraları sonra gələn misraların xarakterini az-çox dəqiqliklə təqdim edir. Siz havaların qrupları və tipləri barədə əvvəlki fəsillərdə müfəssəl şəkildə oxuya bilərsiniz.

Qeyri-adi Azərbaycan havalarını örn.32-36-da, instrumental Azərbaycan havalarını örn.41, 43-44-də və Azərbaycandakı azlıqların melodiyalarını örn.45-50-də tapa bilərsiniz.

İONİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR

Birözüklü, kiçik ölçülü ionik havalar (№ 1-21)

İkiözüklü, kiçik ölçülü ionik havalar (№ 22-62)

Birözüklü, üçxanəli quruluşlu ionik havalar (№ 63-68)

İkiözüklü, üçxanəli quruluşlu ionik havalar (№ 69-71)

Birözüklü, böyük ölçülü, ikixanəli quruluşlu ionik havalar (№ 72-76)

İkiözüklü, böyük ölçülü, ikixanəli quruluşlu ionik havalar (№ 77-83)

LOKRİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR

Birözüklü, kiçik ölçülü lokrik havalar (№ 84-131)

İkiözüklü, kiçik ölçülü lokrik havalar (№ 132-192)

Birözüklü, üçxanəli quruluşlu lokrik havalar (№ 193-202)

İkiözüklü, üçxanəli quruluşlu lokrik havalar (№ 203-212)

Birözüklü, böyük ölçülü, ikixanəli quruluşlu lokrik havalar (№ 213--215)

İkiözüklü, böyük ölçülü, ikixanəli quruluşlu lokrik havalar (№ 216-218)

EOLİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN HAVALAR

Birözüklü, kiçik ölçülü eolik havalar (№ 219-228)

İkiözüklü, kiçik ölçülü eolik havalar (№ 229-279)

Dördmisrالی, kiçik ölçülü eolik havalar (№ 280-301)

Birözüklü, üçxanəli quruluşlu eolik havalar (№ 302-306)

İkiözüklü, üçxanəli quruluşlu eolik havalar (№ 307-321)

Birözüklü, böyük ölçülü, ikixanəli quruluşlu eolik havalar (№ 322-323)

İkiözüklü, böyük ölçülü, ikixanəli quruluşlu eolik havalar (№ 324-325)

Bir neçə misrالی, aşağıya enən böyük ölçülü, sabitləşmiş eolik havalar (№ 326)

İonik köklərdə gəzişən havalər

BİRÖZƏKLİ, KİÇİK ÖLÇÜLÜ

İONİK HAVALAR (№ 1-21)

№1 Ağ1 CD-2

(♩ = 132)

Lament, CD-2

Su - dan ol - dum, ay, qar - daş bu men,

Su - dan ol - dum bu men, ay.

Hn, na - dir quş, göz - den ol - dum, ay,

Bir - ce ba - cı, ay, bir - ce ba - cı, ay.

Év tik - mek e - lim - nen gel - me - di, ay,

A - nam, oğ - lı, a, qar - daş, ay,

Ne bağ - la - rım yu - va men, a.

№2 Cəhrə havası

$\bullet = 96$ *Spinning song*

Ceh - re, ceh - re, a, ceh - re,

E - ye - ği - min ben - di, ceh - re,

Vu - rub se - ni sın - dı - ra - ram,

Ge - ze - rem ken - di, ceh - re.

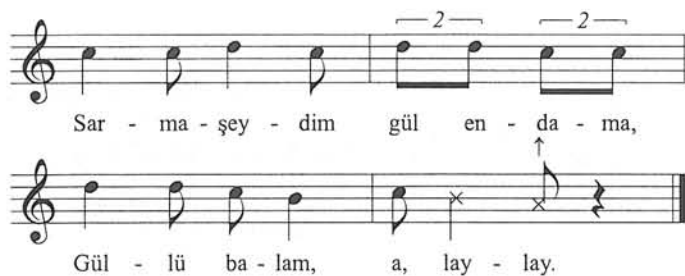
№3 Sevgi mahnısı, CD-2

$\bullet = 126$ *Love song, CD-9*

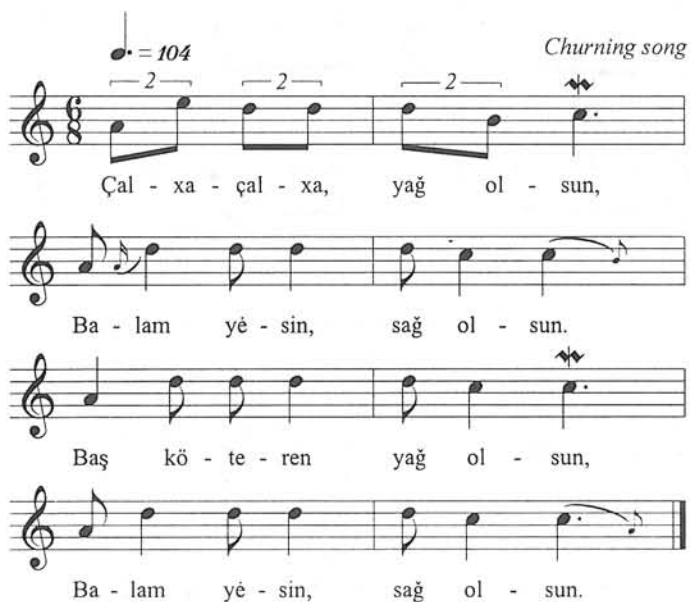
E - zi - zi - yem Gül - en - da - ma,

Şəh dü - şüb - dür gül en - da - ma.

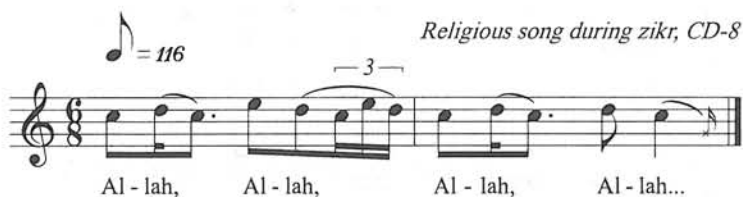
O - ley - dim taf - ta köy - nek,

№4 Nehrə havası

№5 Zikr dini mərasim havası, CD-8

№6 Zikr dini mərasim havası

$\text{♩} = 72$ *Religious song during zikr*

E-zel söy - le bis - mil - lah, èy,
 Gel Al - la - ha, gel, ay, göy - lüm.
 Gèd-den zi - kir, èy, Al - lah, èy,
 Gel Al - la - ha, gel, ay, göy - lüm.

№7 Toy mahnısı, CD-5

$\text{♩} = 100$ *Wedding song, CD-5*

Öv' - mü - ze ge - lin ge - lir,
 Öv' - miz-in sır-rın a - çan ge - lir.
 Gün - düz yı - ğıb yı - ğış - tı - ran,
 Gè - ce ya - zı ya - zan ge - lir.

№8 Zikr dini mərasim havası¹, CD-12

♩ = 63

Religious song during zikr, CD-12

Sen Ke - re - min qa - nı - san,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn,

A - şı - qın həy - ra - nı - san,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn,

Da - dı - ma yət, ya, E - li,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn,

Yə - rin - gö - yün len - ge - ri,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn,

¹ Mərsiyə-(Red.)

№9 Ağ1

Lament

(♩ = 134) ↓

Men a - şı-qam, èy, ü - züm qa - ra,

Men a - şı-qam, èy, ü - züm qa - ra.

Ay, neft qa - ra, ü - züm qa - ra,

Neft qa - ra, ü - züm qa - ra.

Biz si - ne - def - ter dèy' - lik,

A, si - ze qur - ban o - lum,

Biz si - ne - def - ter dè - yi - lik,

Derd e - lin - nen da - nı - şı - rıq dè - rik dè - dik - le - ri - mi - zi.

Fe - lek bir iş iş - le - dif - di,

Fe - ley bir iş iş - le - dif - di, Al - lah.

É - le dos ya - nın - da, ay, ay,

Qa - lıb ü - zü - müz qa', ay, vay, vay,

Fe - lek, vay, vay, ay, vay, vay,

Ay, vay, vay, ay, vay, vay.

Ay, lay - lay, fe - le', lay - lay,

Ay, lay - lay, fe - le', lay - lay.

İns - al - lah, fe - le', lay - lay.

Hêç bir öl - ke - le - rin, ay, sa'a qur - ban o - lum, Al - lah,

Hêç bir êl - le - rin, o - ba - la - rin,

Ne ca - van - la - rı, ne qo - ca - la - rı,

Ay, gör - me - sin biz' gör - dü - yü - müz gü - nü,

Gör - me - sin bê - le, lay, lay.

Bê - le, lay - lay, ay, vay, vay, bê - le, lay - lay, ay.

Ay, men a - şiq Sal - ya - na,

Men a - şî-qam Sal - ya - na,

Da - ra zül - fûn, sal ya - na,

Da - ra zül - fûn, sal ya - na,

Ö - len - ne - ri - mi - ze dê - yi - rem:

Ay, si - zi ge - ti - rib bu - ra - la - ra çı - xar - dan,

Qê - dên - le - ri - ni - ze qur - ban o - lum, ay, oğ - lan - nar.

Ö - len - ne - ri - miz' öl - dük - çen dê - yi - rem:

Ay, nê - ce - sen, bir ah çe - kem,

Ay, nê - ce - sen, bir ah çe - kem,

Ay, kür 'ye sal ya-na, sal ya-na, sal ya-na.

Ay, a - tum ba - şı - na gel - sin,

Gö - rüm: ay, tu - şu - na gel - sin,

Ay, bi-zim ba - şı - mı - za, ge-len, Al - lah,

Dos ba - şı - na gel - me - sin,

Duş - ma - nın, êy, ba - şı - na gel - sin.

Lay - lay, êl - le - ri-miz, lay - lay,

Lay - lay, kör-pe-le-ri-miz, lay - lay,

Lay - lay, o tor-pa'-lar, ay,

Kör - pe - le - ri - miz, lay - lay, u - şaq - la - rı - mız, lay - lay,
lay - lay, ay, lay - lay.

№10 Sevgi mahnısı

(♩ = 96) *Love song*

A - raz, A - raz, èy, xan A - raz,
Sul - tan A - raz, xan A - raz,
Men ki se - ni sèv - mi - şem,
Gel èy - le - me qan A - ra - ya - ya - ya - yaz.
A - raz ge - lir li - li - nen,
Des - te - des - te gü - li - nen.

Men ki se - ni se - vi - rem,

Şi - rin - şi - rin di - li - nen.

A - - - ra - zı a - yır - dı - ler,

Qu - mu - nan qa - yır - dı - ler.

Biz siz - den ay - rıl - mez - dik,

Ay, ve-tan, ay, èl - ler, ay, qız - dar.

He - ke - ri çay deh - şet çay,

Zül - mü - nen bi - zi a - yır - dı - ler.

№11 Mahnı

$\text{♩} = 100$ *Song*

O - xu, o - xu, a - lım yar,

O - xu qa - dan' a - lım yar,

Sen or - dan çıx, men bur - dan,

Kor ol - sun düş - me - ni - miz.

№12 Uşaq oxşaması

$\text{♩} = 188$ *Petting a child*

A - tım - tu - tum bu ba - la - nı,

Şe - ke - re qa - tım bu ba - la - nı.

Şe - ker - ci - ler al - ma - sa,

Tu - tum - sa - tım bu ba - la - nı.

№13 Laylay

$\text{♩} = 120$ *Lullaby*

Lay - la çal - dım, ya - ta - san,

Qı - zıl gü - le ba - ta - san.

Qı - zıl gül bağ - ın ol - sun,

Sen de on' köl - ge - sin - de ya - ta - san.

№14 Zıkr dini mərasim havası.

$\text{♩} = 48$ *Religious song during zıkr*

Al - lah və - rir, Re - sul haqq,

A - men - de i - nan - mı - şıq.

La i - la - ha ill' Al - lah,

Biz i - ma - na gel - mi - şüq,

№15 Sevgi mahnısı, CD-3

Love song, CD-3

(♩ = 88)

Ba - kı - nın ağ - al - ma - sı, è - è - èy,

Yè - me - ye bağ - al - ma - sı, è - è - èy,

É - le sen ge - le - ne qa - lıb qar - daş, è - è - èy,

Ya - ra - mın sa - ğal - ma - sı, è - è - èy.

№16 Zikr dini mərasim havası

$\text{♩} = 84$ *Religious song during zikr*

Ba - ba - dan bir ağ quş ge - lir,

Si - ne - me çox xoş ge - lir.

Bur - da bir qum - ru ses - se - nir,

Qo - yun al - tın - da qu - zu bes - se - nir.

Ca - nım yol - lar, gö - züm yol - lar,

Se - ne qur - ban ö - züm yol - lar,

Hez - ret ba - ba - mı gör - me - düz.

№17 Toy mahnısı, CD-11

$\text{♩} = 132$

Wedding song, CD-11

At ge - lir a - par - ma - ğa,

Ay, li - lay, li - lay, li - lay.

Toz - tor - pak qo - par - ma - ğa,

Can li - lay, li - lay, li - lay.

№18 Laylay

Laylay

Lay - lay, bê - ši - yim, lay - lay,

É - vim - è - ši - yim, lay - lay,

Sen gèt şi - rin yu - xu - ya,
 Çe - kim kè - şi - yin, lay - lay.
 Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay.

№19 Bayatı, CD-13

. Plaintive song, CD-13

$\text{♩} = 122$

Gö - yer - çi - nem üş - dün, gel,
 Dos ba - ğı - na düş - dün, gel.
 Yax - şı gü - nün, aş - na - dost - tar,
 Ya - man gü - ne düş - dün, gel.

№20 Uşaq mahnısı

$\text{♩} = 96$

Children's song

Dov - şa - nım me - şe - ye gi - rer,

Ba - la - ca dov-şan me - şe - ye gi - rer.

Dov - şa - nım e - li - ni yu - yar,

Ba - la - ca dov-şan e - li - ni yu-yar.

№21 Sağım havası

$(\text{♩} = 100)$

Song during milking

A-nam ba - cım, ay, a - la - göz cəy-ran,

A-nam, ba-cım, a, Mer - can,

A - nam, ba - cım, ay, a - la - göz.

İKİÖZƏKLİ KİÇİK ÖLÇÜLÜ

HAVALAR (№22-62)

№22 Toy mahnısı

$\text{♩} = 84$ *Wedding song*

A - nam, ba - cım, qız - ge - lin,
El' - a - ya - ğı düz ge - lin.
Yéd - di o - ğul is - te - rem,
Bir - ce de - ne qız ge - lin.

№23 Laylay

$(\text{♩} = 138)$ *Lullaby*

A - ra - zım, lay - le, lay - le, - ye,
Lay - la dé - yim, yat - gi - ne',

Şi - rin yux' - lar tap - gi-nen,

Lay - la, ba-lam, lay - le,

A-man, ba - lam, lay - le.

Ne - nön qur - ban ba-lam, lay - le,

Ca - num qur - ban, ba-lam, lay - le,

Lay - la, A - ra - zım, lay - le,

Gö - zel A - ra - zım, lay - le,

Şi - rin ba - lam, lay - le,

Lay - la, ba - lam, lay - le.

№24 Laylay

Lullaby

(♩ = 112)

Lay - lay, bé - ši - yim, lay - lay,

É - vim - é - ši - yim, lay - lay,

Lay - lay, ba - lam, lay - lay,

Sen kör - pe ba - lam, lay - lay,

Lay - lay, qu - zum, lay - lay,

Ba - lam, a, lay - lay, lay - lay, lay,

Gü - lüm, ay, lay - lay, lay - lay.

Lay - lay ça - lım, ya - ta - san,

Qı - zıl gü - le ba - ta - san,

Qı - zıl gül qol - qa - nad a' - sın,

Köl - ge - sin - de ya - ta - san.

Lay - la, ba - lam, lay - lay,

A, kör - pe ba - lam, lay - lay.

№25 Ağı

(♩ = 72) *Lament*

Qar - daş, qar - daş, xan qa - qar - daş,

Qar - daş, bö - yü, ba - şa çat,

Qar - daş, bö - yü, ba - şa çat.

Sa' 'fa - raq ni - şan, qar - daş,

A - fa - raq ni-şan, qar - daş.

Qar - daş, qar - daş, a, qar - daş,

Lay - lay, qar - daş, lay - lay,

Lay - lay, qar - daş, lay - lay.

№26 Laylay

$\text{♩} = 88$

Lullaby

Lay - la, lay - la, lay - lay, lay,

Lay - la ça - la - ram a - du - va,

Ay - lay, lay - lay, lay - lay, lay,

É - le bir Al - lah yét - sin da - du - va,

Lay - la, ba - lam, lay - lay, lay.

№27 Toy mahnısı

Wedding song

$\text{♩} = 108$

Ay, a - şı süz, qoy, qu - da,

Kef - gi - ri düz qoy, qu - da.

№28 Bayatı

Plaintive song

$\text{♩} = 98$

Si - ma - ve - re od sal - mı - şım,

İs - te - ka - na qend sal - mı - şım,

Ya - rım gè - dib tek qal - mı - şım,

Ay, lay, ay, lay - ay, lay - ay, gü-lüm, lay - lay, lay.

№29 Bayatı

(♩ = 104) *Plaintive song*

Ağ - ılı - yıx - nan gül - sen, a - man, of,

Ba - ğı - rın ba - şı - nı gör - sem, a - man, of,

Men de bu dert - nen öl - sem,

Düş - men da - ğı ge - ze - rem,

A, düş - men dağ, ga - vu - ru - ma ge - ze - rem.

№30 Sevgi mahnısı

(♩ = 138) *Love song*

Al - ma - nı at - tım xa - ra - la,

Qal - dı sa - ra - la, sa - ra - la.

Qal - dı sa - ra - la, sa - ra - la.

Yol üs - sü - ne ké - çen za - man

Gö - zü - mü dü - şü - dü bir ma - ra - la.

Na - na, nay, na - na, nay, na - nay, nay,

Na - na, nay, na - nay, nay,

Na - na, nay, na - nay, nay.

№31 Laylay

$\text{♩} = 108$ *Lullaby*

Dağ - lar, dağ - lar, a, der - dim, éy,

Lay - la, ba - lam, ay, lay - lay, éy.

Gül der - dim, la - la der - dim.

Éy, a - nam oğ - lu, vè - é - éy.

O - ley - di, ay, ba - cı, bir - ce ba - cım é - é - éy,

Men də - yend' ağ - zım - nan a - la der - dim, éy.

№32 Mahnı, CD-17

$\text{♩} = 108$ *Song, CD-17*

As - ta - na - dan as - ta - na,

Kür - kü qoy - dum bos - ta - na.

As - ta - na - dan as - ta na,

Kür - kü qoy - dum bos - ta - na.

Gi - rey - dim yar, qoy - nu - na,

A - şay - dum Da - ğıs - ta - na.

Gül, ma - ral xa - nim, Lèy - la,
 Lèy - la, Lèy - la, Lèy - la,
 Gül, ma - ral xa - nim, Lèy - la,
 Lèy - la, Lèy - la, Lèy - la.

№33 Bayatı

(♩ = 116) *Plaintive song*

Qı - zı - yıl gül es - di - ni - yèy - nèy,
 Qı - zıl gül es - di - ni - yèy - nèy,
 Seb - ri - yi - mi kes - di nèy - èy - nim.
 Üz - de dos, qal - bın qa - ra,
 Men bè - le dos - tu nèy - èy - nim.

№34 Toy mahnısı

$\text{♩} = 88$ *Wedding song*

A, bey bax - tı mü - ba - rek,
Ge - lin tax - tı mü - ba - rek.
Hü, su ü - zün - de nar gè - der,
Gah èy - le - ner, gah gè - der.
Qur - ban o - lum qar - da - şa,
Bey - le - re dar - ğa gè - der.

№35 Ağı

(♩ = 116)

Lament

Ar - pa ça - yı aş - dı, daş - dı,
 Sel Sa - ra - mı göt - dü, qaş - dı.
 A - par - ma sel - ler Sa - ra - mı,
 Bir a - la - göz - lü ba - la - mı.
 Ar - pa çay' de - rin ol - maz,
 Sa - ram ki - mi ge - lin ol maz.

№36 Ağı

(♩ = 132)

Lament

Lay - lay, ve - te - nim lay - lay,
 Gez - me - ye yad öl - ke,

Öl - me - ye ve - ten yax - şı.

Ve - ten, ay, ve - ten,

Ve - ten, ay, ve - ten.

Da - ğı - lan ve - ten, ay, ve - ten,

Kor ve - ten, ay, ve - ten.

№37 Bayatı

(♩ = 116) *Plaintive song*

İş - çi ol - sey - dim iş - lər - dim,

Tem - mel i - dim da - yan - dım.

Ö - ne vax - tı - dı o - yan - dım,

Ya - xan - tı - ya bo - yan - dım.

№38 Uşaq oxşaması, CD-16

♩ = 88

Petting a child, CD-16

A - tım - tu - tum bu ba - la - nı,

Şe - ke - re qa - tım bu ba - la - nı.

Şe - ker - den a - cı ol - sa,

Ba - la qa - tım bu ba - la - nı.

№39 Bayatı

♩ = 104

Plaintive song

Ö - ne vax - tı - dı, o - yan - dım,

Ya - xan - tı - ya bo - yan - dım.

İşç' ol - sêy - dım, iş - te - dım,

Tem - mel i - dım, da - yan - dım.

№40 Bayatı

(♩ = 138) *Plaintive song*

Kor o - la - san, ay, göz - le - rim,

Ağ - la - ma - ğın de - mi gel - di.

Ba - lam, a, cey - ran,

Cey - ran, ba - lam, ay, cey - ran,

A - ğıl - lı ba - lam, ay, cey - ran.

№41 Laylay, CD-18

(♩ = 114) *Lullaby, CD-18*

Lay - la dè - dim, ya - ta - san,

Qı - zıl gü - le ba - ta - san,

Lay - la, ba - lam, a, lay - lay.

Qı - zıl gü - lün i - çin - de,

Şi - rin yu - xi ya - ta - san.

Lay - la, ba - lam, a, lay - lay,

A - non qur - ban, a, lay - lay,

Xa - lon qur - ban, a, lay - lay,

Bı - bın qur - ban, a, lay - lay.

№42 Toy mahnısı

$\text{♩} = 126$ *Wedding song*

Ay, la - la - zar - dır bu gè - ce,

Tü - ken - ba - zar - dır bu gè - ce.

№43 Laylay

(♩ = 128) *Lullaby*

Ba-lam, lay - lay, ill' Al - la', ba-lam, lay - lay.
Sen gèt şı - rın yu - xu - ya,
Çe - kim kè - şı - yın, lay - la.
Lay - la - sı var ba - la - mın, ill' -
Al - la' - sı var ba - la - mın.

№44 Ağ1, CD-7

(♩ = 96)

Lament, CD-7

Dê-yir: der - ya - da gül bi - tib - di',

Der - ya - da bir gül bi - tib - ti',

Der - ya su dê - yin ağ - lar,

Der - ya su dê - yin ağ - lar.

Sün - bül su dê - yin ağ - lar,

Der - ya su dê - yin ağ - lar.

Sün - bül su dê - yin ağ - lar,

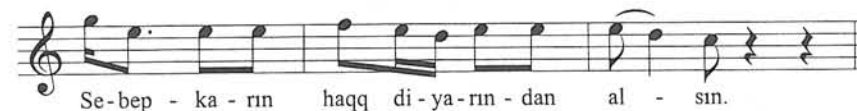
Der - ya - da bir gül bi - tib - di', ay, ba - la,

O da su dê - yin ağ - lar.

№45 Ağrı, CD-6

Lament, CD-6

(♩ = 132)

Ay, ve - tan, ay, ve - tan.

Ez' - zim ve - te - na gel - lem, ay, el - ler,

Gè - de - rem, gè - ne gel - lem,

Zer - re - cen ü - zü - nü gör - sem, ay, ve - ten,

İ - ma - na - di - ne gel - lem.

Nº46 Ağ1

(♩ = 126) *Lament*

Ü - re - yi - miz - de ya - ra var,

a, ge - lib ya - zan - nar.

Ü - re - yi - miz - de ya - ra - lar,

Gü - müş - den xa - lı qa - ra - lar,

A, g -dib bi-zim der-di-mi-ze qa-lan-nar,

ay, si-ze qur-ban o-lum.

Bir siz a-ın  z e-li-ni-zin, ba-ın',

G -r n:  u-a sa-rı-dan, g l, g l sa-rı-dan,

ve-ten sa-rı-dan,

G -r n: yağ' al-ma-mı ha-ra-lar',  y,

ha-ra-lar',  y.

№47 Laylay

(♩ = 138)

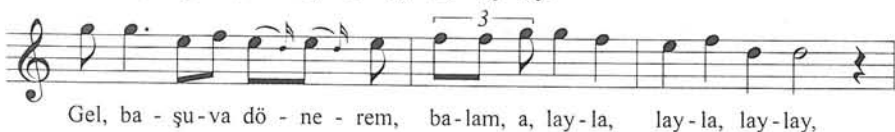
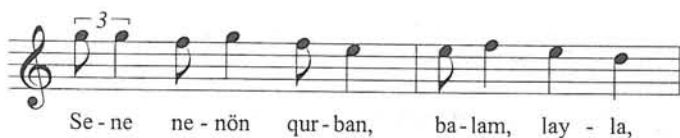
Lullaby

Lay-la, lay-la, lay-lay,

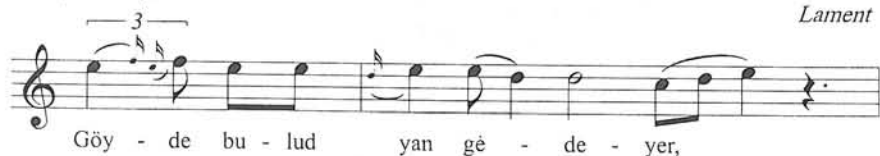
Ba-lam, lay-la, lay-la, lay-lay,

№48 Ağı

(♩ = 120).

Lament

Qaş - da ke - man yè - ri var.

Biz d'is - ti - ri' ve - te - ne gè - dek,

Ve - tan - da gü - man yè - ri - miz var,

Ê - le siz - de de gü - man yè - ri - miz var, èy, èy.

Dèy'r: èy, men a - şiq o gü - nøy - ler,

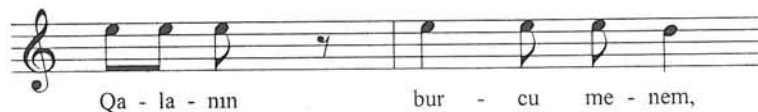
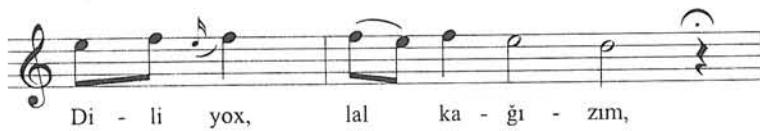
Şèh düş - müş o gü - nøy - ler,

Ve - ta - nı al - sa - lar, ve - ta - na gèt - se - ler,

Gèt - sek, bay - ram' - mı - zı o gün èy - le - rik.

O gün èy - le - ye - ye - ye - ye - rik.

Dèy'r: ay, me - nim, ağ ka - ğı - zım,

Oğ - lan - na - rın çox' şe - hid ol - du, év - ler yan - dı,
 Bir ya - ğı e - li - ne gè - çen ol - ma - dı, . . .

№49 Ağrı

(♩ = 120) *Lament*

Des - mal - ın gü - lü yan - sın,
 Od tu' - sun, gü - lü yan - sın.
 Ér - me - ni - ye gül - le' vè - re - nin,
 Ér - me - ni - ye gül - le' vè - re - nin,
 Ay, bi - zi düz - le - re da - ğı - da - nın
 Ağ - zın - da di - li yan - sın,
 Ağ - zın - da di - li yan - sın.

Tor-paq, lay - lay, ay, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay.

Men a - şı - gam yad   l - de,

  l - den ge - lir yad    - le.

  s - te - yi - rem    - lem me - ni,

  s - te - yi - rem g   - dem ve - te - ne,

Ve - ten - de    - lem me - ni,

Ve - ten - de    - lem me - ni.

Ve - ten, lay - lay, a, lay lay,

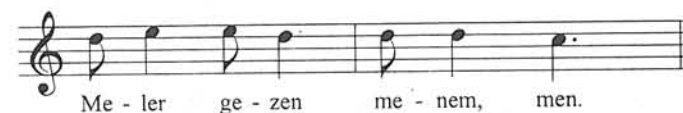
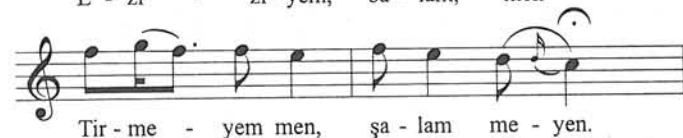
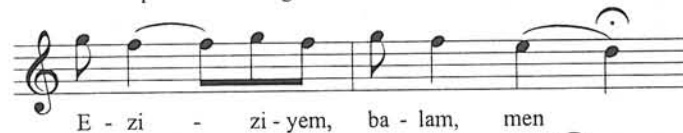

Tor-paq, a, lay - lay, a, lay - lay,

№50 Ağrı

(♩ = 104)

Lament

№51 Ağrı

(♩ = 126) *Lament*

Men a - şı - gam öl - ke sen - nen,
 Gè - de - rik, o, öl - ke sen - nen,
 A - lıl - lar tor - paq, Al - lah,
 Gè - der' é - li - mi - ze.
 Çı - xa - rıq bu èl sen - nen, èy,
 Çı - xa - rıq bu èl sen - nen, èy,
 Bur' - a se - ni zıkr èy - le - rik,
 O - xu - ruq, zıkr èy - le - rik.
 Gè - de - rik ve - te - ne, çı - xa - rıq - sa,
 İnd' 'e - min yol Al - la - ha şuur èy - le - rik,

 Ve - ten, ay, lay - lay, lay,

 Ve - ten, ay, lay - lay, lay - lay,

 Ve - te - ne gèt - tik, i - ma - na - di - ne gel - lik,

 Yay, ve - te - ne gèt - sek, i - ma - na - di - ne gel - lik,

 Ay, sa - na qur - ban o - lum,

 Ve - ten is - teyr', èy,

 Tor - paq is - teyr', èy,

 Ve - ten is - teyr, èy.

№52 Laylay

$\text{♩} = 100$

Lullaby

Qı - zıl gü - lün i - çin - de

Şi - rin yu - xi ya - ta - san,

Lay - la, ba - lam, a, lay - lay,

A - non qur - ban, a, lay - lay.

Xa - lon qur - ban, a, lay - lay,

Bi - bin qur - ban, a, lay - lay.

№53 Ağı

$\text{♩} = 120$

Lament

Men a - şiq 'le vi - ran - dı',

Men a - şiq é - le vi - ran - dı'.

Vu - rub - du' ay - ler me-ni.

E' - zim tês kês - di, ay, it - kin - ler, ay, e - sir gè - den - ner.

E' - zim tês kês - ti,

Ü - re - yi - miz - den ne - ler kês - ti,

Ez - zel gû - nû - mûz xoş kês - ti.

Bu da, êy, si - zin, êy,

mağ - mun o - lan gû - nû - mûz - du - u - yu.

Ba - ğa gir - dim, ol - ma - dı,

Ba - ğa gir - dim, ol - ma - dı,

Yığ - dım, beş qoy - num dol - ma - dı,

Çox yal - var - dım öv - li - ya - la - ra, e - sa - ba - la - ra,

Hêş bir dè - yen ol - ma - dı.

Ga - vur gel - di, her yè - ri al - dı,

Hêş bir dè - yen ol - ma - dı,

Hêş bir dè - yen ol - ma - dı.

№54 Uşaq oxşaması

$\text{♩} = 88$ *Petting a child*

Ay, Al - lah, bun - nan bês de - ne vër,

Göy - de gè - den quş - de - re vër,

Der - din - nen yan - mış - de - re vër,

Me - ni ki - mi qar - daş - sız ba - cı - le - re vër.

№55 Bayatı

(♩ = 144)

Plaintive song

Der - ya - lar - dan bir ge - mi gel - di,

Sa - na - mı - şam, dèr, ha - mı gel - di.

Gel, qol - bo - yun o - laq bir, ay, ya - ra - lı qe - rib qar - daş,

Ay - rı - lıq - la - rım de - mi gel - di.

№56 Bayatı

(♩ = 128)

Plaintive song

Mi - xek ek - dim, tal - xın - dı,

Men bir oğ - lan söv - dim.

Tut - tu - lar, e - lim - nen al - dı - ıaı.

Oğ - lan in - di xal - xın - dı.

Men a - şiq ders a - la - na,

O - xu - yub ders a - la - na.

Ay, a - na, ca - num qur - ban èy - le - rem

O èy - van - da yèr sa - la - na.

№57 Mahnı

(♩ = 116) *Song*

Qo - yun ol - sa gè - de - rem,

Qu - zu ol - sa gü - de - rem.

Sı - zı - mız - sız bir ço - ba - nam,

A - yı - mı vè - rin, çı - xıb gè - de - rem.

№58 Mahmı

(♩ = 126) *Song*

Dér: ot yé - ri, ö - rüş yé - ri,

Ot yé - ri, ö - rüş yé - ri,

Qo - yun - na - rın za - ğa - la - rı,

Qız - dar - ın gö - rüş yé - ri.

№59 Toy mahnısı

♩ = 96 *Wedding song*

A - nam, ba - cım, qız - ge - lin,

E - li - a - ya - ğı düz ge - lin.

Yéd - di o - ğul is - te - rem,

Bir - ce de - ne qız ge - lin.

№60 Mahmı

$\text{♩} = 126$ *Song*

Pen - ce - re - den daş ge - lir,

Ay, be - ri bax, be - ri bax,

Pen - ce - re - den daş ge - lir,

Ay, be - ri bax, be - ri bax.

Xu - ma' göz - den yaş ge - lir,

Ay, be - ri bax, be - ri bax.

№61 Uşaq oxşaması

$\text{♩} = 92$ *Petting a child*

Dağ - da da - rı - lar,

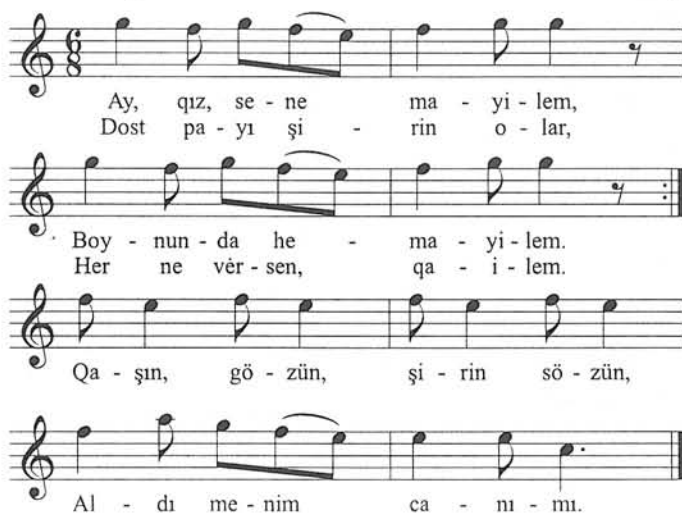
Sün - bü - lü sa - rı - lar.

№62 Sevgi mahnısı

Allegretto

Love song

BİRÖZƏKLİ ÜÇXANƏLİ QURULUŞLU LONİK
HAVALAR (;63-68)

№63 Mahnı

$\text{♩} = 120$ *Song*

Dé - rem, dé - rem, tay ge - lir, bu - ləy - li.

№64 Bayatı

$\text{♩} = 86$ *Plaintive song*

Dəyr: éy, bə-le . . . e - lac - sız ya - zım,

e - lac - sız ya - zım.

Sen o - la - san me - nim ca - nim, ağ - la - ma,

Ağ - la - ma, ağ - la - ma, ağ - la - ma.

№65 Toy mahnısı

$\text{♩} = 118$ Wedding song

A - raz ge - lir li - li - nen, Təl - lo,

Des - te-des - te gü - lü - nen, Təl - lo,

Men se - ni çox sə - vi - rem, Təl - lo,

Şi - rin - şı - rin di - li - nen, Təl - lo.

№66 Ağı

$\text{♩} = 116$ Lament

Men a - şıq bə - le der - de, é - é - èy,

Gül - lü ba - lam, ay, Re - him, é - é - èy,

Can ge - rek dö - ze der - de, é - é - èy,

Gel, é - vin Loğ - man he - kim', é - é - èy.

№67 Mahnı, CD-14

$\text{♩} = 116$

Merry tune, CD-14

Ma - yıl e - mi gət - ti, də - yir, qo - şu - na,
Tü - fen - gi e - lin - de vur - du dı - şı - na.

№68 Zıkr dini mərasim havası, CD-15

$\text{♩} = 112$

Religious song, CD-15

Sen - nen xe - ber a - lım, éy, Tu - fa - nı,
Bu ca - ha - na ge - len xa - nı nəy - ne - dön.

İKİÖZƏKLİ ÜÇXANƏLİ QURULUŞLU LONİK

HAVALAR (№69-71)

№69Toy mahnısı CD-10

$\bullet = 100$

Wedding song, CD-10

Dam 'ste - di da - mı - mız,

Öy be - ze - yi', xa - lı dö - şe - yin, oğ - lan a - na - sı,

Ge - ri - den ba - xa - ba - xa, éy, qız a - na - sı.

Qo - şa - dı' xar - ma - nı - mız,

Öy be - ze - yi', xa - lı dö - şe - yin, oğ - lan a - na - sı,

Ge - ri - den ba - xa - ba - xa, éy, qız a - na - sı.

№70 Mahnı

♩ = 72

Song

Pa - yız o - lar, cüt - tü cü - tün cüt - ter,

Qo - şar ko - ta - nın, e - ker, cü-tün cü e-ker.

№71 Bayatı

(♩ = 72)

Plaintive song

A - nam ağ - lı - yır, dê-yir - di,

Bir ba-ya - tı çe - ki - rem, ağ - lı - rım,

Bir ba-ya - tı çe-ki - rem se - ni gö - ren - me-yen.

BİRÖZƏKLİ BÖYÜK ÖLÇÜLÜ İKİXANƏLİ QURULUŞLU LONİK
HAVALAR (№72-76)

№72 Dini mahnı

(♩ = 172)

Religious song

Dé-yir, éy, bə - le bi - ça - re İ - ma - nem, men bex - ti - qa - re,
Növ - res - te İ - ma - nem, men bex - ti - qa - re,
Xu - da - ya kim é - der der - di - me ça - re,
Se - ni ağ - la - dan - lar düş - sün be - la - ya,
Bəş qa - lıb öm - rüm - den sa - nıb, ay, ağ - la - ma,
Sa - nıb, ay, ağ - la - ma, ağ - la - ma, ay, ağ - la - ma.

№73 Bayatı, CD-4

(♩ = 100)

Plaintive song, CD-4

É - le - mi sö - yüd bar vër - mez, sö - yüd bar vër - mez,

În - nen bè - le qo - hum - qar - daş me - ni gör - mez.

Yur - dun - nan, doğ - ma tor - pa - gın - nan di - der - gin dü - şe - eyn,

Qe - rib èl - de can vër - mez, qe - rib èl - de can vër - mez.

№74 Ağı

♩ = 160

Lament

Me - za - rın ba - şın - da da - yan - mı - şam men,

Ü - re - yi - mi derd al' b, ay, qar - daş, a, qar - daş, qar - daş, a, qar - daş.

№75 Aşiq havası, CD-19

$\text{♩} = 164$

Ashik's song, CD-19

Él se - ni is - te - yib qa - ba - ğa çek - se,

A - ğır ol, al - ça - ğa düş - me dün - ya - da, düş - me dün - ya - da.

№76 Bayatı

$\text{♩} = 104$

Plaintive song

Bu dün - ya - da üç şey ba - şa be - la - dır:

Ya - man ar - vad, ya - man o - ğul, ya - man at.

İKİÖZƏKLİ BÖYÜK ÖLÇÜLÜ İKİXANƏLİ QURULUŞLU LONİK
HAVALAR (№77-83)

№77 Toy mahnısı

Wedding song

(♩ = 176)

Q1 - zıl gül bu - ta - sı, ner - giz bu - ta - sı,

Gö-rüm: ay, o - ğul se - ni o - la - sen yədd' o - ğul a - ta - sı.

Q1 - zıl gül des - te - sı, ner - giz bu - ta - sı,

Gö-rüm: ay, o - ğul, sen o - la - sen yədd' o - ğul a - ta - sı.

№78 Sevgi mahnısı

Love song

(♩ = 88)

Ay, ba-la ge - lin, i - gi - di söz, ka-ba - bı köz,

Yan-dı- rıb kü-le dön-de-rer, ay, der-din, alm', ay, der-din alm', ay, der-din a - lum.

Söz qa-na-nı, éy, bir - ce kel-me: men ney - lim, men ney - lim,

Na-zik bir gü - le dön - de - rer yè - ri cey - lan, yè - ri ter - lan,
A - lım der - din, a - lım, a - lım, a - lım, alm', ay, der - din, ay.

№79 Zıkr dini mərasim havası

$\bullet = 126$

Religious song during zıkr

Dè - yir: me - ca - zi söz - le - rin ba - ha - sı ne - di',
Me - ca - zi söz - le - rin ba - ha - sı ne - di',
Zi - kir èy - le he - qi - qe - ti ü - rek - den.

№80 Bayatı

$(\bullet = 114)$

Plaintive song

Ya - xın sır - daş ki - mi, e - ziz dos ki - mi,
Qol - la - rın boy - nu - ma sal - dı bu yèr - ler.

№81 Dua

(♩ = 160) Prayer

En - zi - bil - la - hi mi - net şey - tan i re - cim,
 Bis - mil - lah - i reh - man ir - re - him.
 E - şe - dü en - lah i - la - ha ill' Al - lah,
 Ve e - şe - dü en - ne Mü - ham - me - den ra - sul il - la - hi,
 Sel Al - la - hum ta - le - li - hi me - se - li.

E - şe - dü en - lah i - la - ha ill' Al - lah,
 Ve e - şe - dü en - ne Mü - ham - me - den ra - sul i - la - hi,
 Sel Al - la - hum ta - le - li - hi me - se - li.

№82 İlahi

(♩ = 112) *Religious song*

E - şe - dü en - lah i - la - ha ill' Al - lah,
 Ve e - şe - dü en - ne Mü - ham - me - den ra - sul i - la - hi,
 Sel Al - la - hum ta - le - li - hi me - se - li.

№83 Zikr dini mərasim havası

(♩ = 100) *Religious song during zikr*

Tö - kü - ler üs - tün - nen dür - rü - dür - rü gü - nah - lar,

Na - ma - za des - te - maz a - lan za - man - da.

Mev - lam bi - ze cen - net qa - pı - sını a - çar,

Se - her na - ma - zı - nı qı - lan za - man - da.

Lokrik köklərdə gəzişən havalar

BİRÖZƏKLİ KİÇİK ÖLÇÜLÜ LOKRİK HAVALAR (№84-131)

№84 Laylay, CD-22

Lullaby, CD-22

(♩ = 120)

Qı - zıl gü - le ba - ta - san,

Ba - lam, a, lay - lay, ay, lay - lay, a, lay - lay,

Lay - lay, ba - lam, ay, lay - lay.

Qı - zıl gü - lün i - çin - de - ye,

Şi - rin yu - xu ta - pa - san,

Ba - lam, a, lay - lay, a, lay - lay, a, lay - lay, lay.

№85 Bayatı

(♩ = 120)

Plaintive song

Dè-yir: ay, dağ - lar ha - va - sîn - nan ne - fes a - lan mil - let,

Ay, in - di sa - ra - lıb so - lan mil - let,

Ne çe - kir - siz zil - let,

Gün ge - ler, a - cı - lar bext,

Düş - men - le - ri - niz qı - rı - lar, i - çer - siz şer - bet.

№86 Zıkr dini mərəsim havası

(♩ = 126)

Religious song during zıkr

Sen - nen me - det . . . len - de

Ya, Mü - hem-med, el, Mus - ta - fa.

№87 Laylay

(♩ = 116) *Lullaby*

Se - ne gü - lü - mü de - me - rem,
Gül - lü ba-lam, a, lay - lay, a, lay - lay,
Se - ne bül - bül de - ye - rem,
Bül - bül ba-lam, a, lay - lay, a, lay - lay.

№88 Toy mahnısı

$\text{♩} = 92$

Wedding song

Ay, la - le - zar - du' bu gè - ce,

Nu - ba - rek, de, nu - ba - rek.

Bey in - ti - zar - du' bu gè - ce,

Nu - ba - rek, de, nu - ba - rek.

Ağ el - le - re gül - gez xı - na,

Bey in - ti - zar - dur bu gè - ce,

Ay, mu - ba - rek, ne, mu - ba - rek.

№89 Zikr dini mərasim havası, CD-29

$\text{♩} = 69$

Religious song during zikr, CD-29

Kim-ler gel - di, kim-ler gət - ti,
Bu dün - ya - dan, bu dün - ya - dan.

№90 Nehrə havası, CD-32

$\text{♩} = 60$

Churning song, CD-32

Nəh-rem gel - sin, yağ ol - sun,
Ba - la - mız yə - sin, sağ ol - sun.
Nəh - rem, gel, nəh-rem, gel.
Her - den qon - şu - la - ra da və - rek,
Nəh-rem, gel, nəh-rem, gel.

№91 Nehrə havası

$\text{♩} = 96$ *Churning song*

Nəh - rem, gel, nəh - rem, gel,

Nəh - rem gel - sin, yağ ol - sun,

Çal - xa - çal - xa, yağ ol - sun,

Ba - lam yé - sin, sağ ol - sun,

Nəh - rem, gel, nəh - rem, gel.

№92 Nehrə havası

$\text{♩} = 100$ *Churning song*

Nəh - rem, gel, nəh - rem, gel,

Nəh - rem gel - sün, yağ ol - sun,

Çal - xa - çal - xa yağ ol - sun,

Ba - lam yé - sin, sağ ol - sun,

Nəh - rem, gel, nəh - rem, gel.

№93 Bayatı

(♩ = 164)

Plaintive song

Ez' - zi - nem o - da yan - sın,

Per - va - ne o - da yan - sın.

Xal - qı - ma zülm ê - den - ler

Bê - den' o - da yan - sın, o - da yan - sın.

№94 Sevgi mahnısı, CD-27

(♩ = 108)

Love song, CD-27

Lem - pe - nin şa - rı ya - şıl,

Gün düş - tük - çe ı - şıl - da - ya - şır.

O - ğul ya - dı - ma dü - şen - de, dër,

Di - lim ağ - zım - da do - la - na - şır.

№95 Bayatı

♩ = 132

Plaintive song

Dağ - la - rın ba - şı - na bax,

Şeh dü - şüb - dü, dö - şü - ne bax.

Har - da do - ğul - dum, har - da öl - düm,

Sen fe - le - yin i - şı - ne ba - yax.

№96 Ağı

♩ = 66

Lament

Dağ - lar ma - ra - - - la qal - dı,

Ot - tar sa - ra - - la qal - dı,

So - yuq bu - laq, göy çe - men,

Ay, Al-lah, ya-man ve - ten ka - fi - ra qal - di, ay,

Ve - ten ka - fi - ra qal - di.

Nº97 Nehrə havası

$\text{♩} = 79$ *Churning song*

Çax - lan - çax - lan, yağ ol - sun,

Ba - lam yê - sin, sağ ol - sun.

Nº98 Laylay

$(\text{♩} = 110)$ *Lullaby*

Lay - la dè - dim, yat, dè - dim,

Qı - zıl gü - le bat, dè - dim.

№99 Bayatı, CD-31

$\text{♩} = 106$ *Plaintive song, CD-31*

Şir - va - nın yas - sı yol - la - rı,

Su gel - di, bas - sı yol - la - rı.

E - lim çat - mır, ü - nüm yêt - mir,

Za - lım - lar kes - si yol - la - rı.

№100 Aşık havası

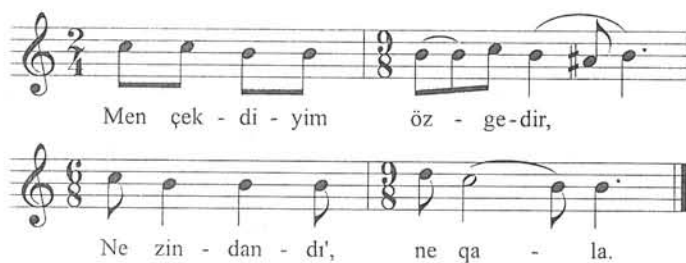
$\text{♩} = 144$ *Ashik's song*

A - lın - mı - yan, éy, ne sen - ger var, ne qa - la,

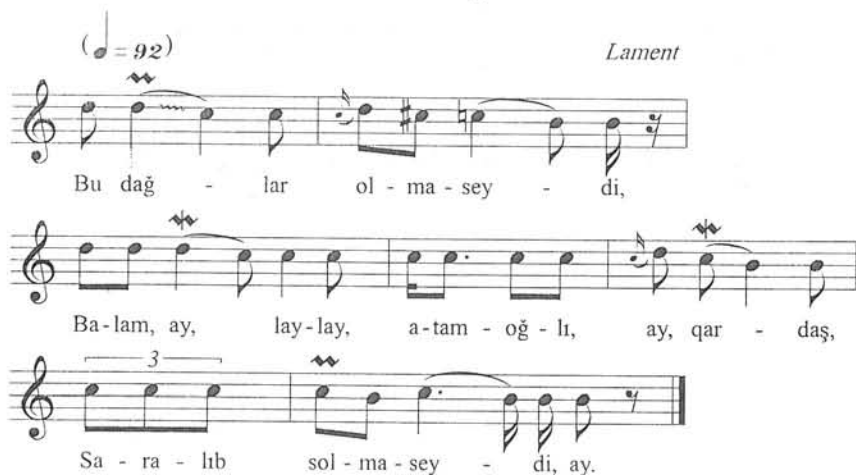
Yan - maz o - da, mēy - ne' ne sal, ne qa - la.

A - şık dē - yer, ne qa - la,

Bu dün - ye - de ne qa - la,

№101 Ağrı

№102 Ağrı

№103 Ağı

(♩ = 92)

Lament

Ay, qe - rib dè - di' - mi - ze bax - ma,
É - le gèn' öz tor - pa - ğı - mız - da - yıq,
Am - ma qaş - qın dè - yıl - ler a - dı - mı - za.
Ay, ve - ten, ve - ten, dè - mek - ten, ay, èl - ler, ay, o - ba - lar,
Ay, gel - di' - niz a - yaq - la - ra qur - ban o - lum,
Ay, ol - mu - şuq qa - ra - çı, men

Ol - mu-şam qa - ra - çı, men.

Ay, ve - ten, ve - ten, de - mek - ten, ay, el - ler,

Ol - mu-şam qa - ra - çı, men.

Ay, bu dağ - lar ol - mi - yey - di,

Ay, bu dağ - lar ol - mi - yey - di,

Sa - ra - lıb sol - mi - yey - di.

Al - lah, bir ay - rı - lıq bir ö - lüm,

Bu - nun ha - mu - sı Al - lah em - ri - di',

Ö - lüm de Al - lah em - ri - di',

Ay - rı - lıq d'Al - lah em - ri - di'.

Kêş - ke bir - ce bu qaş - qm' ol - mi - yey - di,

Lay - lay, è - vim, ay, lay - lay,

Lay - lay, tor - pa - ğım, ay, lay - lay,

Düş - man a - ya' - nın al - tın - da tap - taq,

Qeb - ris - san - lıq - la - rım, ay, lay - lay.

Lay - lay, yè - rin - gö - yün, yè - rin - gö - yün,

Ham' - sı - nı ye - rin - yur - dun bi - len,

A - ay - lay, MİR - se - di ba - bam, ay, lay - lay,

A, ha - sa - rım, ay, ay, lay - lay,

Pir Mü - hem - me - dim, ay, lay - lay, ay, lay - lay,

Gel - me - yen ba - la - la - rım çöl - ler - de qa - lan - nar, a, lay - lay - lay.

Yah-yam, ay, lay - lay, He-ce-rim, bir il - de ik' e-sir çe-ken,
 İ-ki qaş-qın-lıq çe - ken He-ce-rim, ay, lay-la, Hū-sēy-nim, ay, lay-la,
 Ya, İ - mam Hū - sēyn' - im, ay, lay - lay.
 Oy, me' Hu-sēyn - im ,da, İ-mam Hū-sēyn è - vin - de,
 Ham' - sı - na èl - le - ri - miz qur - ban a, lay - lay, la - ay - lay.

№104 Ağı

(♩ = 126) *Lament*

Ay, men a - şiq o gü - nēy - ler,
 Ay, men a - şiq o gü - nēy - ler,
 Ay, gün doğ - muş o gü - nēy - ler,

Gün doğ - muş o gü - nøy - ler,
 Él - ler, èy, ay, èl - ler, ay, o - ba - lar, èy.
 Qay' - dib è - le ve - te - ne gèt - sek,
 Qay' - dib è - le ve - te - ne gèt - sek,
 Ay, biz de bay - ra' - mız' o gün èy - le - ri',
 Ay, èy, vay, ay, èy, vay, ay, èy, vay, ay, èy, vay.

№105 Nehrə havası

$\text{♩} = 96$ *Churning song*

Ay, nêh - re bol, nêh - re bol,
 Nêh - re çal - xa, yağ ol - sun,
 Ge - li - nin ü - zü ağ ol - sun.

Nəh - re - de yağ çox o - lan - da,
 Qa - yın - a - na - sı şad ol - sun.
 Nəh - re bol, nəh - re bol,
 Ax - şa - ma - tan çal - xa, oy.

№106 Aşıq havası

 = 152 *Ashik's song*

E - ze - lin - er, gel èy - le - di,
 E - ze - lin - er, gel èy - le - di,
 Ax' - rın ol - du ya - lan dün - ya,
 Ax' - rın ol - du, yay, ya - lan dün - ya.
 Gel, gö - rüm, ki - me ta - lib - san,

Gel, gö-rüm, a, ki-me ta-lib-san.

Der-sin', ya-ay, kim-nen a-lır-san,

Heş-tad yol-lan bo-şa-lıb-san.

№107 Sağım havası

♩ = 88 *Song during milking*

Ne-nem, ne-nem, ne-nem, phü-sü, ne-nem, ne-nem, ne-nem,

Ne-nem, ne-nem, phü-sü, ne-nem, ne-nem.

A, phü-sü, ne-nem, ay, ne-nem, ne-nem,

Ay, ba-cım, ne-nem, phü-sü, ne-nem.

№108 Sağım havası

$\text{♩} = 76$ *Song during milking*

İ - ne - yim, ay, i - ne - yim, ba - lam, a, i - ne - yim,

A - ğar - tı - sı var ba - la - mın,

Yax - şı sü - tü var ba - la - mın.

Gö - zel, gö - zel ba - la - sı,

Yer - göy ham' - sı o - nun - dı',

Ba - la - sı var i - ne - yim - in,

Sü - tü sa - ğı - ler ba - la - mın.

№109 Cəhrə havası

$\text{♩} = 84$

Spinning song

A, ceh - re, ceh - re, ceh - re,

E - ye - ği - min ben - di, ceh - re,

Vu - rub se - ni sin - dır' - ram,

Ge - ze - rem ken - di, ceh - re.

№110 Laylay

$\text{♩} = 102$

Lullaby

Lay - lay dè - dim, ya - ta - san,

Qı - zıl gü - le ba - ta - san.

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay, ay, lay - lay,

Lay - lay, a, ba - lam, lay - lay.

№111 Bayatı

(♩ = 116)

Plaintive song

De - yir - man çi - çek - çi - çek,

E - lim - de var gül çi - çe - ye - ye - ye - yek.

Me - nim bir qar - da - şı - mın ni - şan - lı - sı var i - di,

Bes - te - boy bir qa - ra - bir - çek.

№112 Dua

(♩ = 160)

Prayer

Bu dün - ya - dan geç - der ol - dum,

Qa - lan - la - ra sa - lam ol - su - yun.

Bi - zim ü - çün xey - ri - du - a

É - den - le - re sa - lam ol - su - yu - yun.

№113 Ağrı

(♩ = 65) *Lament*

Ba - ra - ma bax, ba - ra - ma,
El vur - ma - yın ya - ra - ma.
Ba - cım tut - sun çı - ra - - - ğı,
A - nam bax - sın ya - ra - ma.

№114 Ağrı

(♩ = 108) *Lament*

Ben qa - ri - bem ö - ten - de,
Qe - rip yol - dan ö - ten - de.

№115 Laylay, CD-38

$\text{♩} = 80$

Lullaby, CD-38

Lay-lay də-dim ya - ta - san,

Gül yas - to - va ba - ta - san.

Gül yas - to - lar i - çin - de

Şi - rin yo - xı ta - pa - san,

Lay-lay, ba-lam, a, lay - lay.

№116 Laylay

$\text{♩} = 160$

Lullaby

Lay-lay də-dim a - dı - na,

Haqq è - şit-sin da - dı - na.

Her vaxt lay - la də-yen - de,
Ba - lam dü - şer ya - dı - ma.

№117 Laylay

 = 152

Lullaby

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,
Lay - lay, gü - lüm, a, lay - lay,
Lay - lay, ba - lam, sen - sen ki,
Gün o - ta - ğım sen - sen ki,
Ê - şi - yim lay - lay, bə - şi - yim, lay - lay,
Ö - yim, ê - şi - yim, ba - lam, lay - lay, lay.

№118 Laylay

$\text{♩} = 144$ *Lullaby*

Yu - xu bil - mez göz - le - rim,

Da - yan - mı - şam kə - şik - de.

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Lay - lay, gü - lüm, a, lay - lay,

Lay - lay, lay - lay, a, lay - lay,

Lay - lay, gü - lüm, a, lay - lay.

№119 Məzəli hava

$\text{♩} = 192$ *Merry tune*

Do - la - ma - dan dağ - dan üş - ti,

Bə - şı qa - ya - dan üş - ti.

№120 Bayatı

$\text{♩} = 184$ *Plaintive song*

Bir ay - rı - lıq ol - ma - sey - di,
Ay - rı - lıq ol - ma - sey - di,
Qı - zıl gül - ler sol - ma - sey - di,
Bir ay - rı - lıq, bir yox - sul - luq,
Öl - mek Al - lah i - ş i - dir,
Hec bi - ri - ni Al - lah qa - bul e - de - mez.

№121 Ağrı

(♩ = 92)

Lament

Gè - de - rik, ge - ne gel - lik,

Gè - de - rik, ge - ne gel - lik,

Gè - de - rik, ge - ne gel - lik,

Gè - de - rik, ge - ne gel - lik,

Sür - me çek qa-şa, gel - lik, ya, qa-şa, gel - lik.

Ve - ten, ka - fîr yol vè - rer - se,

Ka - fîr îm - dad êy - ler - se,

Ve - ten, ay, ve - ten, ve - ten, ay, ve - ten,

İN - saf è - ler yol vè - rer - se,

Qa - yı - da - rıq, ge - ne gel - lik,

Ay, ve - ten, ge - ne gel - lik,

Ay, ve - ten, ge - ne gel - lik.

Lay - lay, lay - la,

Da-ğ1-lan è - vi-miz, ay, lay - lay,

Gi-rov ne - ne-miz, de - de-miz, ay, lay - lay,

Ya - nan èv - ler, ay, lay - lay,

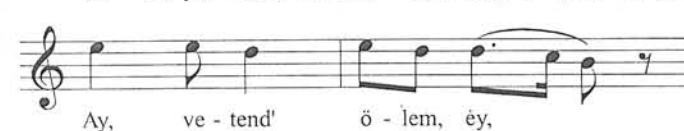
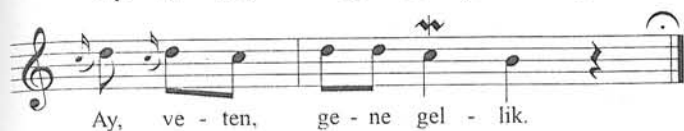
Su yè - ri - ne qan i - çen oğ - lan-nar, ay, lay - lay.

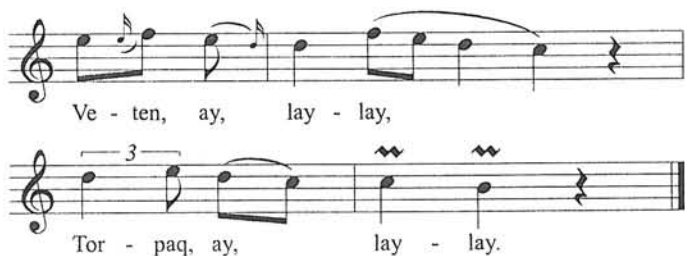
Ve - ten, ay, ve - ten, ve - ten, ay, ve - ten.

İs - te - ye-rem, kôn - lü - me bir şey dü-şüb - dür,

Ka - fîr, yol vèr, ö - lü-rem, gè-dem, ve - tend' ö-lem, oy,

Ay, ve - tend' ö - lem, èy,

№122 Ağrı

(♩ = 96)

Lament

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay, lay - lay, lay - lay, lay - lay,

Lay - lay de - dim ya - tın - ca,

Göz - le - rem ay, ba - tın - ca,

Ba - lam, a, lay - lay, lay - lay.

Ca - num, ce - za - ne gel - di, a, ba - la,

Se' ha - sı - le ça - tın - ca,

Ba - lam, a, lay - lay, lay, lay - lay, lay.

№123 Nehrə havası, CD-36

Churning song, CD-36

$\bullet = 76$

Nəh - rem, gel, gel, gel,

Nəh - rem, gel, gel, gel,

Ba - la - la - rim, gel, gel, gel,

Ö' - mi - ze qo - naq ge - lib - tir,

Çö - re - yi ya - van qa - lib - tir.

Nəh - rem, gel, gel, gel,

Yağ - lı - ca ol, a, nəh - rem,

Bol - lu - ca ol, a, nəh - rem.

№124 Sağım havası

(♩ = 116)

Song during milking

Ne-nem, dur, ay, dur, ay, dur, ay,

Süd-dü - ce ol, ay, ne - nem, 1,

Be-re - ket - li ol, ay, ne - nem, 1,

Ne-nem, qa-da-la - rı-nı al - lam, a, ne-nem, ne-nem,

Ne-nem, ba - şu-va do-la - nım, a, ne-nem, ne-nem, ne-nem, ne-nem.

№125 Mahnı

(♩ = 130)

Song

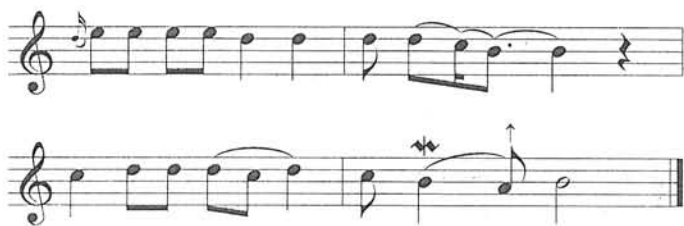
Yay - lı - ğı nef - ti, nef - ti - i - iy - èy - èy,

Yay - lı - ğı nef - ti, nef - ti,

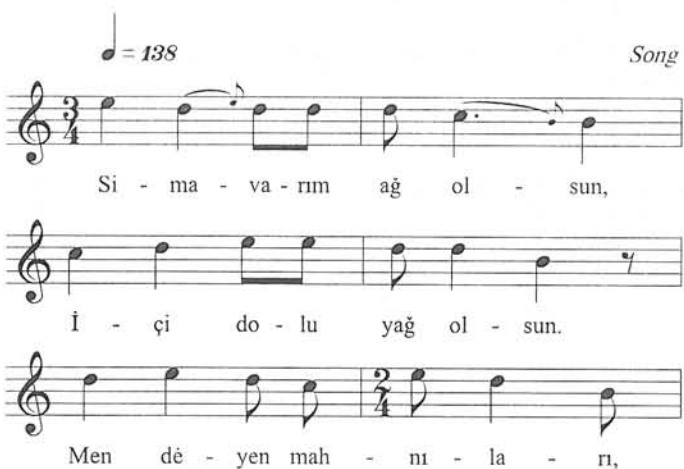
Bül-bül bi - ri va - raf di...

№126 Zikr mərasim havası, CD-35

№127 Mahnı

Ay, li - lay, li - lay, li - lay,

É - şi - den - ler sağ ol - sun,

Can li - lay, li - lay, li - lay.

№128 Laylay

$\text{♩} = 96$ *Lullaby*

Lay - lay, ba - lam, ya - ta - san,

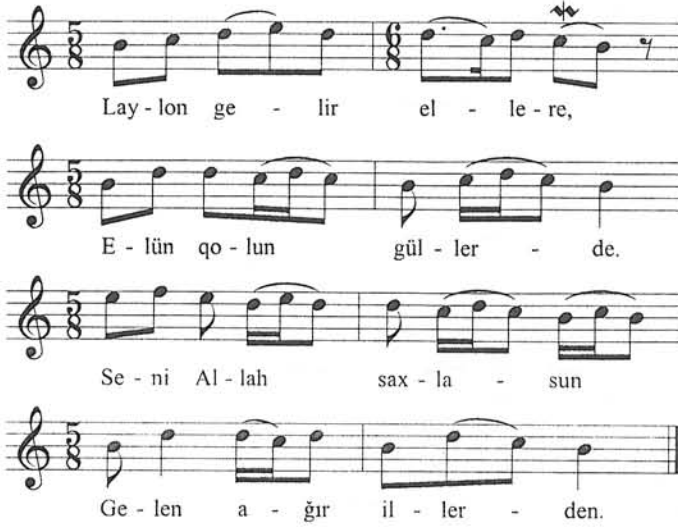
Şi - rin yo - xu ta - pa - san.

Şi - rin yo - xu i - çin - de

Ba - lam, ar - zu ta - pa - san.

№129 Laylay

Lullaby

Lay - lon ge - lir el - le - re,
E - lün qo - lun gül - ler - de.
Se - ni Al - lah sax - la - sun
Ge - len a - ğır il - ler - den.

№130 Epik hava

Epic song

(♩ = 116)
Kor-oğ - lu-nun kö - çün gör - düm,
İ - çin - de bir la - çın gör - düm.
Doq - quz ö - rüy bir ya - na,
Doq - quz ö - rüy sa - çın gör - düm.

(♩ = 116)

Ay, men a - şiq o gü - nøy - ler,

Ay, men a - şı - gam o gü - nøy - ler,

O qu - zéy - ler, o gü - nøy - ler,

O qu - zéy - ler, o gü - nøy - ler.

Qe - rib qon - şu - la - rıy - nan gö - rüş - se,

Qe - rib tor - pa - ğıy - nan gö - rüş - se,

Qe - rib ö - len - ne - rin qeb - riy - nen gö - rüş - se,

Val - lah, bay - ra - mın o gün éy - le - rin.

bay - ra - mın o gün éy - le - rin.

Lay - lay, tor - pa - ğım, lay - lay,

Lay - lay, è - vim - è - ši - yim, lay - lay,

Lay - lay, qo - şa bu - laq - la - rım, lay - lay,

Lay - lay, yax - şı . . . , lay,

İn - di ge - lib bur - da qaş - qın ol - mu - şuq,

Qaş - qın də - yi - lend' è - le bi - lil - ler ki,

Gö - ren, qaş - kın ne - de', a - şıq, ay, Al - lah.

İKİÖZƏKLİ KİÇİK ÖLÇÜLÜ LOKRİK
HAVALAR (№132-192)

№132 Laylay

(♩ = 72) *Lullaby*

Lay - lay, qar - da - şımə, lay - lay, lay, ay, lay - lay,

Lay - la ça - lım, ya - ta - san, ba - la,

№133 Laylay

(♩ = 126) *Lament*

Ay, men a - şiq ve - ten sar',
Ay, men a - şiq ve - ten sa - rı.
Ay, gey - me - ye ke - ten sar',
Ay, gey - me - ye ke - ten sar'.
Al - lah bir yol aş - gi - nen,
Al - lah da - da yêt, im - dad è - le, Al - lah ba - şı - na dön'.

Ay, biz de dö - nek ve - te - ne sa - rı,

Lay - lay, èl - le - ri - miz, ay, lay - lay,

Lay - lay, èl - le - ri - miz, lay - lay, lay.

Da - ğı - lan èl - le - ri - miz ay, lay - lay,

Da - ğı - lan o - ba - la - rı - miz, ay, lay - lay,

E - sir gè - den qız - ge - lin - le - ri - miz, ay, lay - lay.

№134 Ağı

(♩ = 120) *Lament*

İ - ten - ler din - di - rey - dik,

Din - di - rib gül - dü - rey - dik.

Ve - te - ni biz - den a - lıf, èy, ga - vu - ra vè - ren,

E - li - mi - ze dü - şey - di.

Al - lah göz - de - rin a - lıp dèy - dik,

Ve - ten, ay, lay - lay,

Ve - ten, ay, lay - lay, lay - lay.

№135 Bayatı

(♩ = 116) *Plaintive song*

Ez' - zim, èy, qa - la - sız,

Şe - her ol - maz qa - la - sız.

Men gè - de - rim ol - dım,

Süz sa - la - mat qa - la - sız.

№136 Ağı

(♩ = 138)

Lament

Qe - rib öl - ke - de o - lan, ba - la, lay - lay,

Tü - kon - la - ra gi - rer,

Ma - qa - zin - le - re gi - rer,

Pal - tar gö - rür, ba - la gör - mi - yir, ba - la, lay - la.

№137 Ağı, CD-23

(♩ = 116)

Lament, CD-23

Cèy - ra - nım çö - le düş - ti, èy,

Ör - değ - ci - ğim gö - le düş - ti, è,

Lay - lay de - dim ya - tın - ca, èy,

Göz - ler - em ay ba - tın - ca, è.

№138 Bayatı

(♩ = 120)

Plaintive song

Dê-yir: bê-le xoş dî-le-yi-min, êy, sa-la-nu bu dost-ta-ra,

Ya-zı-ram sen yê-tir, ay, ya-zım me-nin.

A-çıq a-ya-zım me-nim,

Ba-ha-rım, ya-zım me-nim,

Bax-tım sa-ga bağ-lı-dır, hêy,

Ya-zı-lan ya-zım me-nim.

№139 Ağı

(♩ = 120)

Lament

Ay, men a-şiq, ü-züm qa-ra,

Ay, men a-şiq, ü-züm qa-ra,

Yê - me - ye ü - züm qa - ra,

Ay, tor - paq, ay, èl - ler, èy,

Ay, de - de, ne - ne, ay, de - de, ne - ne,

Ay, ya - nı - nız - da ü - züm qa - ra,

Ya - nı - nız - da ü - züm qa - ra,

Ü - züm qa - ra - zad də - yil!

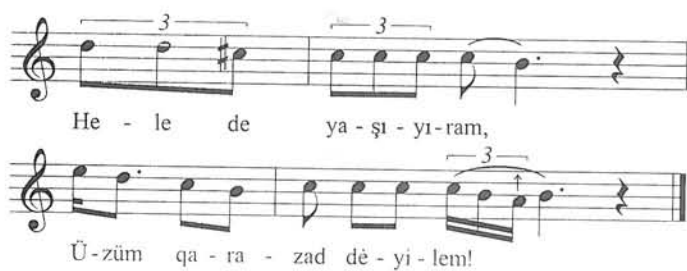
A - xı - rın - cı son nōq - te - si - ne - cen év - de ot' - mu - şam,

Töv - le - ye gir - mi - şem, or' - ya od vu - rub - lar,

O - dun i - çin - den qa - çıb gel - mi - şem, ney - se,

Tam è - vim - de ö - lüm ol - mu - yuf - tu.

Düş - man tut - mu - yu' - tu, qa - çıb ge - lib de,

№140 Ağrı

(♩ = 126) *Lament*

Qe - rib öl - dü, gö - tü - rün,
Dar kü - çe - den ö - tü - rün,
Qe - rib ö - lür, tor - pa - ğı yox - tu',
Qe - rib ö - lür, tor - pa - ğı yox - tu'.
Qeb - rin qaz - ma - ya qeb - ri yox - tu'.
Gez - me - ye è - li yox - tu',
Qe - ri - bin, vay, xe - be - rin,

Qa - ra - bağ tor - pa - ğı - na yè - ti - rin, èy,

Qa - ra - bağ tor - pa - ğı - na yè - ti - rin, èy, a,

Tor - paq, ay, lay - lay.

№141 Nehrə havası

(♩ = 92) *Churning song*

Nəh-rem, gel, gel, gel,

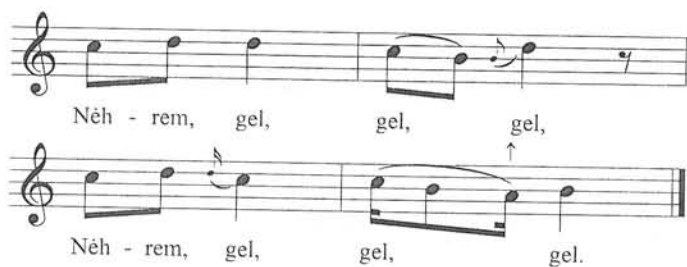
Nəh-rem, gel - sin, gel - sin,

Ö - yü - mi - ze qo-naq ge - lib - di',

Çox - lu qo-naq ba - la - la - rım ge - lib.

Çox - lu ya - ğım gel - sün,

Göz - ya - şıy - can ey - ra - nım,

№142 Bayatı

$\text{♩} = 150$

Plaintive song

Éy, ve - ten o - ğul - la - rı,
Hêç è - yıl - me - sin ba - şı - nız,
Haq - tan u - cal - sın bay - ra - ğı - nız,
Têz gel - sin qe - le - be - nız,
Hêç vaxt di - li - nız - den düş - me - sin
'E - li Ek - ber' sô - zü - nüz,
'E - li Ek - ber' sô - zü - nüz.

№143 Bayatı

(♩ = 104)

Plaintive song

A, sol - du gül - le - rim, dağ - la - a - a - ar,

Lal - di dil - le - rim, dağ - la - a - ar.

Sen - den di - der - gin dü - şüb,

A - ğır el - le - rim dağ - la - a - ar.

№144 Nehrə havası

(♩ = 76)

Churning song

Nəh - re sa - ğım, yağ ol - sun,

Ay - ra - mı göz ya - şın - ca,

Di - bek ta - şın ya - ğın ta - şın - ca.

İ - nek pü - tü - yüm ay, i - ne - yim,

İ - ne-yim, i - ne-yim, ay, i - ne - yim.

Sa - ğım se - ni, süd el' - im,

Çax - lı - yım yağ el' - im.

Ay - ra - nın göz ya - şın - ca,

Ya - ğın di - bek ta - şın - ca,

İ - ne-yim, i - ne-yim, ay, i - ne - yim.

№145 Toy mahnısı, CD-33

$\text{♩} = 92$

Wedding song, CD-33

Al al - ma - ğa gel - mi - şik,
Şal al - ma - ğa gel - mi - şik.

Oğ - la - nan a - da - mı - yık,

A - par - ma - ğa gel - mi - şik.

№146 Sağım havası

$\text{♩} = 104$

Song during milking

Refrain

№147 Toy mahnısı

♩ = 116

Wedding song

A, ben - di - ben - di gel' - ni - miz,

Bey - ler be - gen - di gel' - ni - miz.

Kəş - ti - mez bi - zim ken - di - miz,

O da se' qur - ban gel' - ni - miz.

№148 İlahi

♩ = 92

Religious song

Kim se - ne tut - sa e - zab,

Val - lah, o - nun der - ma - nı - san,

Val - lah, o - nun der - ma - nı - san.

№149 Sevgi mahnısı

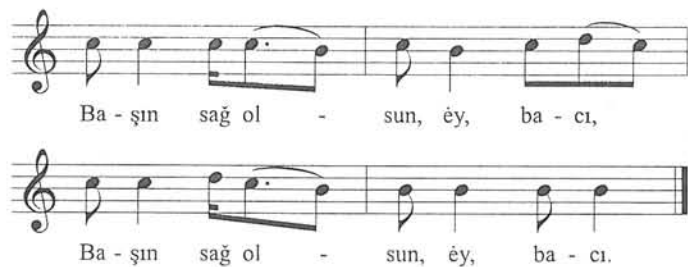
$\text{♩} = 168$ *Love song*

Bir yar ge - lir o - ba - sın - nan,
A - lım der - di ga - da - sın - nan.
Ç'a' - xı fe - le - yi mad - de - sin - nen
İ - çib ser - xoş o - lan kön - lüm.

№150 İlahi

$\text{♩} = 88$ *Religious song*

Sa - lam ol - sun se - ne ba - cı,
Ba - şın sağ ol - sun, èy, ba - cı,
E - ceb toy èy - le - din me - ne,

№151 Aşık havası, CD-30

$\text{♩} = 84$

Ashik's song, CD-30

№152 Toy mahnısı, CD-34

$\text{♩} = 72$

Wedding song, CD-34

№153 Bayatı

$(\text{♩} = 132)$

Plaintive song

Ve-fa - lı ya - ra can qur - ban éy - ler,

Bi - ve - fa gè - der, qal - maz.

Gel, a - nam, qur - ban, a.

№154 Sevgi mahnısı

(♩ = 156) *Love song*

Ta - ğım - da du-man ağ - lar,

Dü - şen - de Po - lad ya - da,

Ta - mar - da qan - qan ağ - lar.

Bax - çam - da gü - lüm yan - dı,

Éy - le - di zü - lüm, yan - dı.

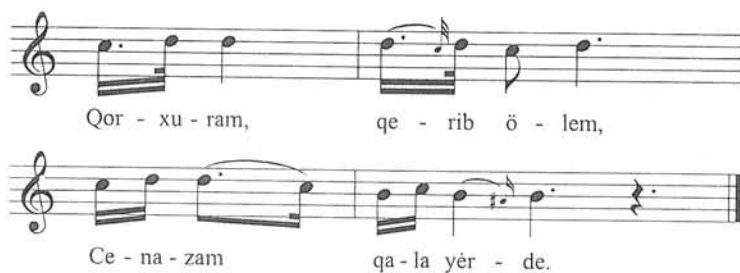

№155 Laylay

156 Aşiq havası

№157 Bayatı

$\text{♩} = 78$ *Plaintive song*

Ez' - zi - yem ve - te - ne sa - rı,

Yol gè - der ve - te - ne sa - rı.

Qur - bet - te can vèr - sem,

Û - zü - mü qo - yun ve - te - ne sa - rı.

№158 Bayatı

(♩ = 92)

Plaintive song

Ya - lım ya - laq - da qal - dım,

Ço - ma-ğım, yo, yal - da qal - dı.

Be - ney, ha, be - ney,

Be - ney, be - ney, ha, be - ney, be - ney.

№159 Bayatı, CD-25

(♩ = 196)

Plaintive song, CD-25

Men a - şiq sen sa - rı gül,

Sa - rı çi - çek, sa - rı gül.

Téz a - cıl - dın, téz sol - dun,

A - cıl - mey - din ba - rı gül.

№160 Zikr dini mərasim havası

$\text{♩} = 164$

Religious song during zikr

Gel, sen - den, ay, xe - ber a - lum,

Sü - ləy - man - dan qa - lan dün - ya.

№161 Ağı, CD-28

$\text{♩} = 64$

Lament, CD-28

He - le gül - ler' - min gü - lü sol - ma - yıb,

He - le sa - hi - bi he - lak ol - ma - yıb,

He - le qol - la - rı qe - lem ol - ma - yıb.

A - nam, ağ - la - ma, ba - cım, ağ - la - ma,

A - nam, ağ - la - ma, ba - cım, ağ - la - ma.

№162 Bayatı

Plaintive song

(♩ = 140)

Ez' - zi - nem, qa - zan ağ - lar,

Od vu - rar, qa - zan ağ - lar, qa - zan ağ - lar.

Qur - bet èl - de ö - le - nin

Qe - bi - ri - ni qa - zan ağ - lar, qa - zan ağ - lar.

№163 Toy mahnısı

Wedding song

♩ = 112

Ge - li - ne bax, ge - li - ne,

E - li - ni vu - rub bè - li - ne.

El dèy - mö - yin ge - li - ne,

Çı - xar, gè - der è - vi - ne.

№164 Toy mahnısı, CD-37

$\text{♩} = 126$ *Wedding song, CD-37*

Ço - ban qay - tar qu - zu - ni,
Yax - tın be - ra - kal - lah, ge - lin,
Tax - tın be - ra - kal - lah, ge - lin.
Ağ el - le - re gül - ler xı - na,
Yax - tın be - ra - kal - lah, ge - lin,
Tax - tın be - ra - kal - lah, ge - lin.

№165 Bayatı

(♩ = 152) *Plaintive song*

Fe - lek se - ni ya - na - san,

Od - la - ra qa - la - na - san.

Bi - zi ne - ce yan - dir - din,

Sen de e - le ya - na - san.

№166 Bayatı

(♩ = 84) *Plaintive song*

Ge - de - rem a - na,

Yol üst - de dur - ma,

Bu qe - der, a - na

Zül - fû - nü yol - ma.

№167 Bayati

♩ = 80

Plaintive song

Dert - ti - yem, ya - ra - li - yem,

Ca - ni - ma dert bağ - li - rem.

Ya - rım ge - dif de - di - yi, ba - la,

O - tu - rub ağ - le - yi - rem.

№168 Mahm

Allegro

Song

Qa - pı - da du - ran me - nem, men,

Boy - nu - nu bu - ran me - nem, men.

Boy - nu - nu bu - ran me - nem, men.

№169 Mahnı

Allegretto

Song

O - tur - muş - dum èy - van - da,
Ay, oğ - lan, na - merd oğ - lan.
Ya - rım qa - lıb Şır - van - da, ba - şı be - la - lı, ü - rek,
ya - ra - lı, ay, na - merd oğ - lan.

№170 Laylay

Lullaby

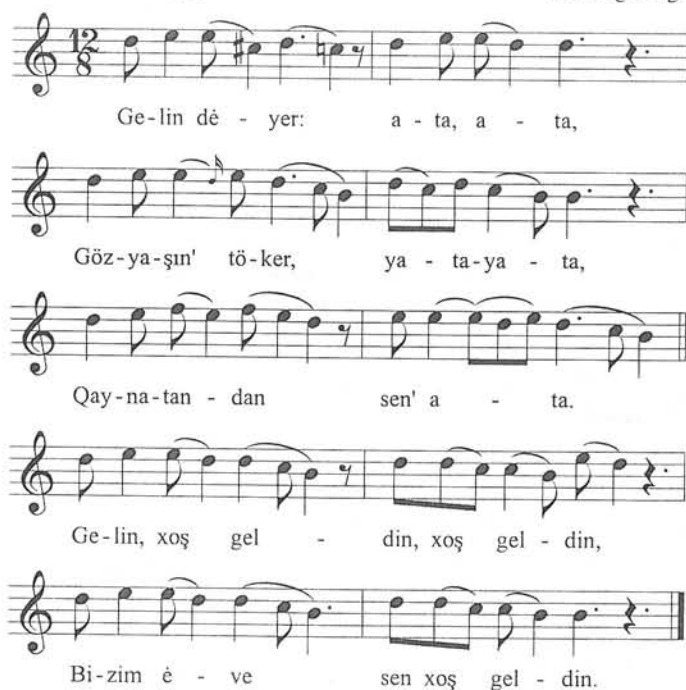
Lay - lay, lay - lay, ba - lam, lay - lay,
Gü - lüm, lay - lay, lay - lay, lay.
Men a - şı - qem, o gün - èy - ler',
Lay - la, ba - lam, a, lay - lay, lay.

№171 Toy mahnısı

$\bullet = 120$

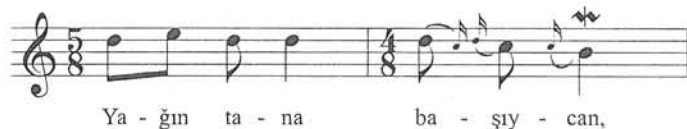
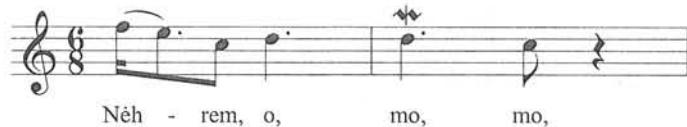
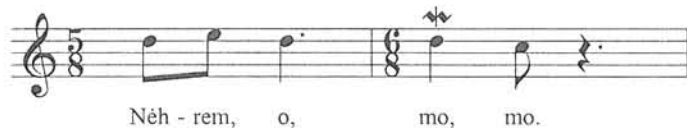
Wedding song

№172 Nehrə havası

$\text{♩} = 104$

Churning song

№173 Laylay

$\text{♩} = 156$

Lullaby

Lay - lay, bə - şı - yim, lay - lay,

Lay - lay, bə - şı - yim, lay - lay,

É - vim - é - şı - yim, lay - lay,

É - vim - é - şı - - - yim, lay - lay.

Sen kəş şı - rin yo - xu - ya, ba - la,

Çe - kim kə - şı - yin, lay - lay.

Lay - lay, ba - lam, ay, lay - lay,

Lay - lay, gü - lüm, ay, lay - lay.

Lay - lay də - dim ya - ta - san,

Qı - zıl gü - le ba - ta - san.

Qı - zıl gü - lün i - çin - de, ba - lam,

Şi - rin yo - xu ta - pa - san.

№174 İlahi

$\text{♩} = 50$ *Religious song*

Şam - nan yo - la düş - mü - şem,

Têş - ne qe - rib qar - daş, vay,

Qem - ler üş - te gel - mi - şem,

Têş - ne qe - rib qar - daş, vay.

Der - diñ me - ni a - lıf - tır,

Hal - dan ha - la sa - lıf - tır.

№175 Nəhrə havası

♩ = 144

Churning song

A - şım ya - van a - lıf - tu',

Ö - yü - me qo - naq ge - luf - tu'.

Nəh - re, boy, nəh - re, boy.

Nəh - re, boy, nəh - re, boy.

A - şım ya - van qa - lıf - tu'.

Ö - yü - me qo - naq ga - luf - tu'.

Nəh - re, bol, nəh - re, bol.

№176 Bayatı

(♩ = 124) *Plaintive song*

Dağ - lar, da - ğım - dı' me - nim,

Qem oy - la - ğım - dı' me - nim.

Qar - daş - la - rım u - za - ğa gè - dif - di',

Ay - rı - lıq - ta ya - man ça - ğım - dı me - nim.

№177 Laylay

(♩ = 140) *Lullaby*

Lay - lay dè - dim he - me - şe,

Kar - van gè - der, ay, ba - lam, yè - ni - şe.

Yor - ğa - nı - na dèy - nen, ay, ba - la, gül dü - ze - rem,

Yas - tı - ğı - na be - növ - şe.

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Lay - lay, gü - lüm, a, lay - lay.

№178 Mahmı

$\text{♩} = 120$ *Song*

Her i - yid' i - ši dö - yül,

Ay, li - lay, li - lay, li - lay,

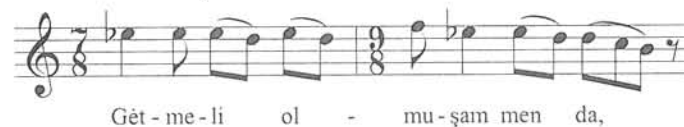
Dos o - lub ba - şa ver - baq,

Can li - lay, li - lay, li - lay.

№179 Dua

 = 138

Prayer

№180 Laylay

♩ = 54

Lullaby

Lay - lay, bê - ši - yim, lay - lay,

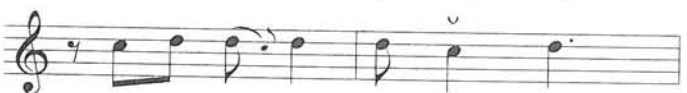
É - vim - è - ši - yim, lay - lay,

Sen gêt ši - rin yu - xu - ya,

Çe - kim kê - ši - yin, lay - lay.

Ba - lam, lay - lay, a, lay - lay,

Gü - lüm, lay - lay, a, lay - lay.

№181 Bayatı

♩ = 112

Plaintive song

Gè - ce - ler, ay, gè - ce - ler,

U - zun o - lar gè - ce - ler.

Men' der - dim o qe - der - di',

Mol - la ge - rek h  - ce - ler,

Mol - la ge - ti - rin, h  - ce - ler.

№182 Laylay

$\text{♩} = 184$ *Lullaby*

Lay-lay  a - lam u - ca - dan,

Se - sin  ıx - mır ba - ca - dan.

Sen y  - ri bir men ba - xım,

Lay-lay, ba - lam, a, lay - lay.

Lay - lay d  - dim ya - tar - san,

Qı - zıl g  - le ba - tar - san.

№183 Laylay

$\bullet = 58$ *Lullaby*

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Kör - pe ba - lam, a, lay - lay.

Lay - lay də - dim ya - ta - san,

Qı - zıl gül - ler i - çin - de ya - ta - san.

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

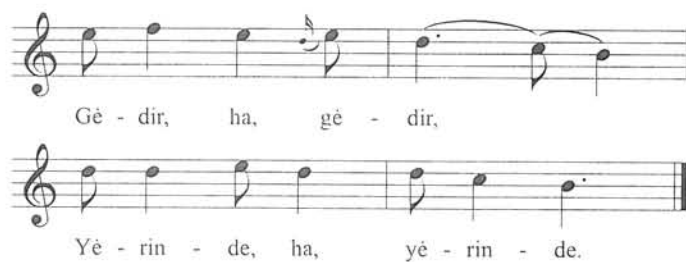
Lay - lay, kör - pem, a, lay - lay.

№184 Cəhrə havası

$\bullet = 126$ *Spinning song*

Güd - rü dü - zün - de,

Es - ki e - lin - de.

№185 Laylay, CD-39

$\text{♩} = 80$ *Lullaby, CD-39*

Lay - lay, bē - şî-yim, lay - lay,
Lay-lay, bē - şî - yim, lay - lay.
É - vim - é - şî - yim, lay - lay.
Sen kē' şî-rin yu - xu - ya, ba-lam,
Çe-kim kē - şî - yin, lay - lay.

№186 Ağrı

 $(\bullet = 104)$

Lament

E' - zi - yem o - yan, gül,

Λ, ay, e' - zi - yem o-yan, gül,

O - yan, bül - bül, o - yan, gül,

O - yan, bülbül - bülbül, o - yan, gül.

Ne - yi-se, bi-zim da ta-lè-yi-mi-ze bè-le ya - zıl-dı,

Ay, èl-ler, ay, o-ba-lar, ay, bi-zim ya-nı-mı-za ge-len o-ğul-lar,

Ya - man bu vax - tı - mız - da, ya - man bu ça - ğı - mız - da,

Bi - zi mağ - mun qo - yan gül,

Ay, dağ - lar sen - de ne-yim qal - dı,

Ay, dağ - lar sen - de ne-yim qal - dı,

Ay, e - lim çat - mır, ü - nüm çat - mır, ü - nüm yét - mir,

Ay, dağ - la - rım, ay, dağ - lar, ey,

Ay, sen - de Ha - cı Qa - ra - man ki - mi öv - li - yam qal - dı,

Ya - sin Çe - le - bi kim' öv - li - yam qal - dı.

Ha - cı Qa - sım Çe - le - bi ki - mi, E - li Çe - le - bi ki - mi,

Şıx E - li Çe - le - bi kim' öv - li - ya - la - rım qal - dı.

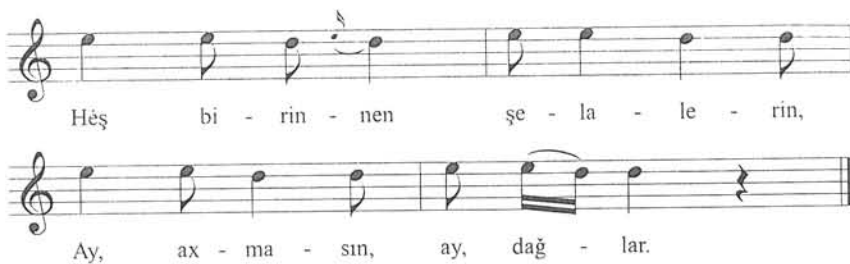
Tu - ma - sa - ta ki - mi, öv - li - ya - la - rım qal - dı,

Av - dıx Pi - ri kim' öv - li - ya - la - rım qal - dı.

Şıx Haz - red - din kim' öv - li - ya - la - rım qal - dı,

Zi - ya - ret Pi - ri kim' öv - li - ya - la - rım qal - dı,

Öz ba - bam kim' öv - li - yam qal - dı.
 Ay, dağ - lar, ay, dağ - lar, ay, dağ - lar, ay, dağ - lar,
 Si - zi de bi - zim ki - mi qan ağ - lar,
 E - li - miz yét - mir, ü - nü - müz çat - mır,
 Ay, dağ - lar, ay, ay, ay, dağ - lar, oy, oy.
 Ay, sen - de bir xəy - li öv - li - ya - la - rı - mız qal - dı,
 Yax - şı mes - çit - te - ri - miz qal - dı,
 Yax - şı öv - li - ya - la - rı - mız qal - dı.
 Yax - şı gi - rov oğ - lan - la - rı - mız qal - dı.
 Ay, dağ - lar, ay, dağ - lar, se - nin, éy,
 Həş bir çi - çe - yin bit - me - sin,

№187 Ağrı

(♩ = 120) *Lament*

A - şiq i - şin ağ - la - ram,
A - şiq i - şin ağ - la - ram,
Ay, ya - zın - qı - şın ağ - la - ram,
Ya - zın - qı - şın ağ - la - ram.
Ay, in - sa - nın ba - şı - na her iş ge - lir,
Ay el - le - rim, ay, oğ - lan - lar,
Si - ze qur - ban o - lum,

Gel - di-yi-niz yol - la - ra qur-ban o - lum.

În - san ki var ba - şı-na her iş ge - lir,

Ay, èl - le-rim, ay, o - ba - la-rım, ay, oğ - lan - lar.

Ay, bir-ce o zü-lüm ü - şün ağ - la-ram,

O zü - lü' ü - şün ağ - la - ram.

Di - zi - di - zi top kim' da oğ - lan - la - rı yan - dı,

Qız - da - rı yan - dı, gi - rov gö - tü'.

Bir - ce o zü - lüm ü - şün ağ - la - ram,

A - dam e - sir de dü - şer, a - dam qaş - qın da dü - şer.

Am - ma bi - ze ya - man düş - man - lıq èy - le - yib - ler,

Ya - man qes - be - qar - lıq èy - l'ib ler,

Ay, si - ze qur - ban o - lum.

Ay, men a - şıq, o - yan gül,

Ez' - zi - yem o - yan gül,

O - yan bül - bül, o - yan gül,

O - yan bül - bül, o - yan gül,

Téz a - çıl - dı', téz sol - dun,

Téz a - çıl - dın, téz sol - dun.

Ay, ve - te - nim, èy, vay,

Ay, oğ - lan - la - rı - mız, èy, vay.

Ay, bi - zi ya - man gü - ne qo - yan gül,
 Ay, ya - man gü - ne qo - yan gül,
 Ay, èy, vay, ay, èy, vay, ay, èy, vay, ay, èy.

№188 Uşaq oxşaması, CD-40

$\text{♩} = 96$ *Petting a child, CD-40*

Dağ - da de - ri - ler,
 Sün - bül' sa - ri - ler,
 Qo - ca ke - ri - ler
 Bu ba - la - ma qur - ban.
 Dağ - ın ma - ra - lı,
 Gö - zü qa - ra - lı,

Bu ba - la - ma qur - ban.

Çe - men - de at - tar,

Bağ - ır çat - tar,

Bu ba - la - ma qur - ban,

Bu ba - la - ma qur - ban.

№189 Ağı

(♩ = 118) *Lament*

Qa - ra - bağ - da bağ ol - maz, ay, èl - ler,

Qa - ra sal - xim ağ ol - maz.

Qe - rib yèr - de ge - ze - nin,

Ü - re - yin - de yağ ol - maz, èy, èy, yè, yè, yè, yè, èy.

Qa - ra - bağ - da ta - lan var, ay, èl - ler,
 Zül - fün ü - ze sa - lan var.
 Ne ge - den var, ne ge - len,
 Gö - zü yol - da qa - lan var, èy,
 Gö - zü yol - da qa - lan var.
 Qa - ra bağ - da quş dur - maz, èl - ler,
 Qa - ra bağ - da quş dur - maz,
 Bağ - la - san da quş dur - maz.
 Kü - sü - lü - sen, gel, ba - rı - şaq, ay, ga - vur,
 Bi - zim di - li - miz din' dur - maz.

№190 Mahnı

$\text{♩} = 126$ *Song*

Sé - ma - ve - re od sal - mı-şam,

İs - si - ka - na qe' sal - mı-şam.

Ya - rım gè - dib tek qal - mı-şam,

Ha - çan ge - ler, Al-lah, ha-çan ge-ler.

№191 Ağı

$\text{♩} = 96$ *Lament*

Ez' - zi'm o gü-nèy - ler,

O qu - zèy - ler, o gü-nèy - ler.

İ - ki hes - ret qo - vuş - sa,

№192 Ağ1

(♩ = 120) *Lament*

Qa - ra - bağ - da bağ ol - maz,

Qa - ra sal - xım ağ ol - maz.

Qur - bet - te yar sê - ve - nin

Ü - re - yin - de yağ ol - maz,

Ü - re - yin - de yağ ol - - - maz.

BİRÖZƏKLİ İKİXANƏLİ QURULUŞLU LOKRİK
HAVALAR (№193-202)

№193 Toy mahnısı

$\bullet = 138$

Wedding song

Ge - li - ni - mi - zi ge - tir - mü - şok i' - şal - lah,

A - me - li - nen qur - tar - mu - şok i' - şal - lah.

Ge - lin tax - tı nu - ba - rek,

Ge - lin bax - tı nu - ba - rek.

№194 Zikr mərasim havası, CD-24

$\bullet = 132$

Religious song during zikr, CD-24

Nu - run sa - hi - bi - dir Re - su - li Al - lah

Al - lah bir - di' la i - la - ha il - la Al - lah.

№195 Zikr mərasim havası

♩ = 132

Religious song during zikr

Sen - de - di' her der', sen - de - di' der - man,

Ba - ba da - ğı e - ken üs - tün - de xar - man.

№196 Aşıq havası

♩ = 118

Ashik's song

Ca - van - lı - ğım, ay, me - heb - be - tin, ay, ay, eş - qi - ne,

Ca - van - lı - ğım, ay, ay, me - heb - be - tin, ay, ay, eş - qi - ne,

A - ğar - may - nan, ay, saç - la - rım,

A - man - dır, a, qar - daş, a - man - dır, a, qar - daş, a - man - dır.

№197 Mərsiyə*

Religious song during zikr

$\text{♩} = 69$

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a time signature of 6/8. It contains a whole rest. The second staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 6/8. It contains the melody for the first line of the song. The third staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 6/8. It contains the melody for the second line of the song. The fourth staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 6/8. It contains the melody for the third line of the song. The lyrics are: Gət - miş i - dim, su ge - ti - rem Ek - be - re, rem Ek - be - re, Ek - be - re,.

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a time signature of 6/8. It contains a whole rest. The second staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 6/8. It contains the melody for the first line of the song. The third staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 6/8. It contains the melody for the second line of the song. The fourth staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 6/8. It contains the melody for the third line of the song. The lyrics are: Şah Hü - sèyn, be - re, Gət - miş i - dim, su ge - ti - rem Ek - be - re, Ek - be - re,.

* Redaktorlardan

7

Şah Hü-sëyn, vah, Hü-sëyn, Ek - be - re,

Şah Hü-sëyn, vah, Hü-sëyn, Ek - be -

Gët - miş i - dim, ge - ti - rem Ek - be -

10

Şah Hü-sëyn, vah, Hü-sëyn, Kes - me yo - lum,

Şah Hü-sëyn, vah, Hü-sëyn, Şah Hü-sëyn,

Hü-sëyn, vah, Hü-sëyn, Şah Hü-sëyn,

13

Şah Hü-séyn,

qoy, gè - dim, éy, bi - ha - ye, Şah Hü-séyn,

vah, Hü-séyn, me yo - lum,

16

vah, Hü-séyn,

vah, Hü-séyn, Şah Hü-séyn,

qoy, gè - dim, éy, Şah Hü-séyn,

— 2 —

19

ar - ma - ğa, Şah Hû-sèyn, Şah Hû-sèyn,
 Şah Hû-sèyn, vah, Hû-sèyn, Şah Hû-sèyn,
 vah, Hû-sèyn,
 2

22

vah, Hû-sèyn, vah, Hû-sèyn, Ge - lin gel - di o - ta - ğa,
 vah, Hû-sèyn, Ge - lin gel - di o - ta - ğa,
 vah, Hû-sèyn, Ge - lin gel - di o - ta - ğa,
 2

25

Şah Hü-səyn, vah, Hü-səyn,

Şah Hü-səyn, vah, Hü-səyn, O - ğul, sen qalx

Şah Hü-səyn, vah, Hü-səyn,

28

a - ya - ğa, Şah Hü-səyn, vah, Hü-səyn,

Şah Hü-səyn, vah, Hü-səyn,

Şah Hü-səyn, vah, Hü-səyn,

31

Şah Hü-sëyn,

To - yun mü - ba - rek ol - sun, Şah Hü-sëyn,

rek ol - sun, Şah Hü-sëyn,

34

vah, Hü-sëyn,

vah, Hü-sëyn, Bè - le toy nu - bek ol - maz,

vah, Hü-sëyn, Bè - le toy nu - bek ol - maz,

37

Şah Hü-sèyn, vah, Hü - sèyn, Şah

Şah Hü-sèyn, vah, Hü - sèyn. Şah Hü - sèyn,

Şah Hü-sèyn, vah, Hü - sèyn. sèyn,

2

40

Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn.

vah, Hü - sèyn.

vah, Hü - sèyn.

№198 Sevgi mahnısı

Allegretto

Love song

Gü - nü - gün - den ar - tır ü - rek - te ya - ram,

Ay, na - dan ba - lam, ay, na - dan.

№199 Sağım havası

(♩ = 132)

Song during milking

Dur, bay - cım, a, bay - cım, a, bay - cım,

Qa - do - vı a - la - ram, a, bay - cım,

Süd - di me - me - le - rü - ve qur - ban o - lum,

Dur, bay - cım, a, bay - cım, ay, bay - cım.

№200 Mərsiyə

♩ = 52

Religious song during zikr

Hüs - nü ru - hu Mus - ta - fa - ya pen - cer,

Ey, hüs - nü ru - hu Mus - ta - fa - ya pen - zer,

Aş bir bu qan - lı göz - le - rin, ay, bax ek - ber,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn,

Ya - ra - lan - mı - şam du - ra bil - mi - rem,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn.

№201 Toy mahnısı, CD-43

♩ = 168

Wedding song, CD-43

bir, ay, Al - lah - ın eş - qi - ne,

bir Al - lah - ın eş - qi - ne.

Gö-rüm: ay, bey, to - yun mu - ba - rek ol - sun,

Qo - hu - mu - qar - da - şı be - yin var ol - sun.

№202 Ağrı

(♩ = 108) Lament

Ay, he - ze - ret gè - de - ne, gè - den', èy, èy,

Me - ni in - ti - zar - da qo - yub yar gè - der.

Yük - le - nib - di gef - le - te bar xa - nam,

Ê - le bil - lem kül - lü a - lem var, gè - der, èy.

İKİÖZƏKLİ ÜÇXANƏLİ QURULUŞLU LOKRİK
HAVALAR (№203-212)

№203 Meyxana, CD-41

 = 138

Funny song, CD-41

Ay, ne də-yim, mec - lis - ler - de men ge - ze - rim a - ra - nı,
Sa - ni - ta - ram, men bağ - la - ram ya - ra - nı.
Vu - run çirt - ma, qı - zış - tı - rın a - ra - nı,
Ay, can a - lan, can me - ni dil - len - di - rin,
Bir bə - le mēy - dan me - ni dil - len - di - rin.
O, er - me - yir, er - me - yir,
Des - te tu - tub qı - zıl gü - lü der - me - yir,
Çirt - ma - nın həc se - da - sı de gel - me - yir,

№204 Bayatı

$\bullet = 138$

Plaintive song

Dê'r: men o - xu' - ram, yar yu - xu - dan o - yan - sîn,
O - xu - mu - ram, men - de o - lan mö - hûb - be - te i - nan - sîn.
Cel - lad ki - mi baş qoy - mu - şam yo - lun - da,
Gür - ya - ti var, o da me - ni' ki - mi da - yan - sîn,
gel, a - nam, qur - ban, a.

№205 Sevgi mahnısı

Andante

Love song

Ge - lin, gè - dek dü - zü - ne, dü - zü - ne,
Xo - roz - lu' - nun U - rus - ta - mın di - zi - ne.

№206 Mərsiyə

$\text{♩} = 72$

Religious song

Kes - me yo - lum, qoy gè - dim, èy, bi - ha - ya,
Re - him è - le, za - lım men, E - li Ek - be - rem,
Re - him è - le, za - lım men, E - li Ek - be - rem.

№207 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Bir qız sêv - dim u - ca dağ - lar ba - şın - da,

Éy - bi yox - dur ne gö - zün - de, qa - şın - da,

E - ceb êş - qe düş - düm ca - van ya - şım - da.

№208 Bayatı

Plaintive song

(♩ = 110)

Bu dün - ya - da üç ne - sil - den qor - xu - ram,

Bir ay - rı - lıq, bir yox - sul - luq, bir ö - lüm.

Bun - la - rın hêç bi - rin - de es - la kö - nül xoş ol - maz,

Bir ay - rı - lıq, bir yox - sul - suq, bir ö - lüm.

№209 Bayatı

Allegretto

Plaintive song

Heş - ter - xa - na gè - den ge - mi gel - me - di...

Ay, öl - lem, öl - lem, gè - de - rem El - xa - na.

№210 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Qa - la - nın di - bin - de a - lag èy - le - rem.

Ba - lam, ya - rın me - nem, men.

№211 Sevgi mahnısı

$\bullet = 104$

Love song

Hü - ri - ler, pe - ri - ler yı - ğıl - sın ba - ğa,

Hü - ri - ler, pe - ri - ler yı - ğıl - sın ba - ğa,

№212 Toy mahnısı, CD-42

$\text{♩} = 100$

Wedding song, CD-42

Refr:

Gö - rüm: ay, bey, to - yun mü - ba - rek,
Dé - yek: ay, bey, to - yun mü - ba - rek.

BİRÖZƏKLİ BÖYÜK ÖLÇÜLÜ İKİXANƏLİ QURULUŞLU
LOKRİK HAVALAR (№213-215)

№213 Toy mahnısı, CD-26

Wedding song, CD-26

$\text{♩} = 116$

Der - ya - dan çı - xıb - dır Nuh - un ge - mi - si,
Bi - çil - me - miş qa - lıb oğ - lan ze - mi - si.
A - çıb xe - let vər - sin be - yin böy'k e - mi - si.
Gö - rüm: ay, bek, to - yun mu - ba - rek ol - sun,
Sağ - dı'n - sol - dı - şın, ey, è - lin var ol - sun.

№214 Bayatı

(♩ = 132)

Plaintive song

Dé-yir: ov-çu, vur-ma, èy, ma-ra-lı, öz ha-yı-nın üs-de-di',
 Ov - çu, vur - ma ma-ra-lı, öz ha-yı-nın üs - te-di'.
 İn - saf èy - le, gel, at - ma, ba - la - sı - nın üs - te-di',
 Sen na-haq - dan, èy, qan tök - me, ba - la - sın-nan a - yır-ma,
 Ba - la - sı - nın her qeh - ri a - na - sı - nın üs - te-di'.

№215 Zıkr dini mərasim havası

(♩ = 132)

Religious song during zıkr

Ev - vel, ev - vel Hez - ret ba - ba - dı', qar - lı-dır ba - şı,
 Xı-dır Zın - da ba - ba - dı' ca - van - dı' ya - şı,

İKİÖZƏKLİ BÖYÜK ÖLÇÜLÜ İKİXANƏLİ QURULUŞLU
LOKRİK HAVALAR (№216-218)

№216 Bayatı

Plaintive song

№217 Bayatı

(♩ = 88)

Plaintive song

Hn, èy, qı - rıq dağ - lar, ço - ba - a - a - yan,

Ax - ta - rır dağ - lar ço - va - yan, der - din a - lım, ay.

Ço - ban - sız yay - laq - la - ra a - nam qur - ban,

Ba - ya - tı bağ - lar ço - ba - a - yin, gel, a - nam qur - ba - yın,

gel, ay.

№218 Bayatı

(♩ = 138)

Plaintive song

Men a - şı - qam, ay, in - ci kön - lü - yü - yü - - - üm,

Dür kön - lüm, in - ci kön - lüm.

Eolik köklərdə gəzişən havalar

B R Z KL  K   K ÖLÇÜLÜ EOLIK

HAVALAR (N 219-228)

N 219 Laylay

№220 Nehrə havası

(♩ = 92) *Churning song*

Nəh - rem, gel, gel,

Çö - rey' ya - van qa - lıb dı'.

Yağ' bol èl', a, nəh - rem,

Çox - lu yağ vər - gi-nen, ay, nəh - rem,

Ba - şu - va dö-nüm, ay, nəh - rem,

Ya - ğu' vər - gi-nen, ay, nəh - rem.

№221 Bayatı, CD-46

(♩ = 144) *Plaintive song, CD-46*

Gət - di gü-lüm, ağ - la - ram,

Al - dı zü - lüm, ağ - la - ram.

№222 İlahi

(♩ = 125) *Religious song*

Ma - ra - lın di - zi qan - lı,
Di - zi - nin kö - zü qan - lı.
Bir iş fe - lek - ten ol - sa,
Qoy - la - rı bi - ze qal - dı.

№223 Bayatı

$\text{♩} = 108$

Plaintive song

Du-man gel - di dağ - la - ra,

Ya - yıl - dı yay - laq - la - ra.

A - na - lar qur - ban ol - sun

Av - to-mat tu-tan bar-maq - la - ra.

№224 Bayatı, CD-45

$(\text{♩} = 84)$

Plaintive song, CD-45

E - zi - zim si - ni, si - ni,

Tol-dur - lar si - ni, si - ni.

Me - ne öz qar - de-şim ge - ley - di',

Nêy - ne - rem öz - ge - si - ni.

№225 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Ya - ğış ya - ğar, şı - rıl - dar,

Qız, ke - me - rin bağ - la - ma.

№226 Bayatı

$\bullet = 84$

Plaintive song

Sa - ral - dım mē-şe ki - mi - yi - yi,

Sol - dum be - nōv - şe ki - mi.

Ni - ye me - ni sın - dır - dım, ay, oğ - lan,

On - lu - ğun şü - şe ki - mi.

№227 Toy mahnısı

(♩ = 98) *Wedding song*

Ge - lin ge - lir, xan ge - lir di - yè,

Öv - le - ri yı-xan ge - lir.

Ge - lin ge - lir xan ge-lir, ay, oğ - lan,

Ö - vü - nü ti-kan ge - lir.

№228 Toy mahnısı, CD-52

♩ = 112 *Wedding song, CD-52*

Év - ler - de çox söz o - lar,

Ü - re - yi - ne sal - ma ge - lin. ma ge - lin.

Am - ma - nı am - man ge - lin.

İKİÖZƏKLİ KİÇİK ÖLÇÜLÜ EOLİK
HAVALAR (№229-279)

№229 Mərsiyə

$\text{♩} = 66$ *Religious song*

İ - mam şe - hid o - luf - du',
Şah - ba - la qan do - luf - tu',
Oğ - lan - lar qe - ret do - luf - tu',
İ - mam 'səyn - e qur - ban o - luf - tu',
İ - mam 'səyn - e qur - ban o - luf - tu',
Şah Hu - səyn, vah, Hu - səyn.
Lay - la, oğ - lan - nar, lay - lay,
Ay - lay, 'mam 'seyn - i - miz, lay - lay,

№230 Ağrı

(♩ = 92) *Lament*

Der - ya, sen - den kim gış - ti,

Der - ya, sen - den kim gış - ti.

Ay, kim çal - xa - dı, kim gış - ti, ay,

Kim çal - xa - dı, kim gış - ti, ay kim gış - ti.

Ay, el - le - rin ca - van ge - lin - ner',

Ay, el - le - rin ca - van oğ - lan - nar',

Ay, kö - nül - süz ö - len ge - lin - ner,

Ay, te-ze-ce dü-nen qıx vè-rif gel - di-yim, ay, ge-lin, ay, ge-lin.

Ez - ra - yil boy - nu - nun da - lın ke - sen - de,

Ez - ra - yil boy - nu - nun da - lın ke - sen - de,

Gèn he - ya - tın ya - dı - na düş - tüm', ay, ge - lin, ay, ge - lin,

Ay, èl - le - ri' ya - dı - na düş - tü', ay, ge - lin,

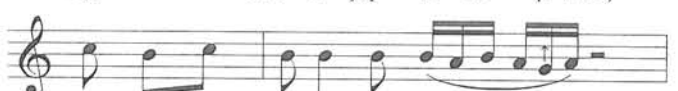
Bi - ley - dim, gö - rüm, ay, èy, vay, ay, xa - ya - lın - nan, ay,

Ay, ne gèş - ti, ne gèş - ti, ba - lam, ne gèş - ti.

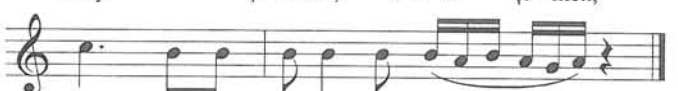
Ay, men a - şıq a - la çi - men,

Men a - şıq a - la çi - men,

Göy çi - men, a - la çi - men,

Göy çi - men, a - la çi - men.

№231 Laylay

$\text{♩} = 190$ *Lullaby*

Lay - lay dé - dim, ya - ta - san,
 Qı - zıl gü - le ba - ta - san.
 Qı - zıl gü - lün i - çin - de
 Şi - rin yu - qi ta - pa - san.

№232 Nehrə havası, CD-50

$\text{♩} = 100$ *Churning song, CD-50*

Nəh - rem, gel, nəh - rem, gel,
 Çö - re - yim ya - van qa - lıf - dır,
 Nəh - rem, gel, nəh - rem, gel.

№233 Toy mahnısı

♩ = 88

Wedding song

Ge - lin, ge - lin, gel ha - dı,

So - ra - ǵı y l - den al - dı.

Qur - ban o - lam ge - li - ne, o

Or - xan i -  in gel ha - dı.

Ge - li - ne bax, ge - li - ne,

K  - ser, g  - der   - li - ne.

Ge - li - ne s z d  - me - y n,

 ı - xıb g  - der   - li - ne.

№234 Laylay

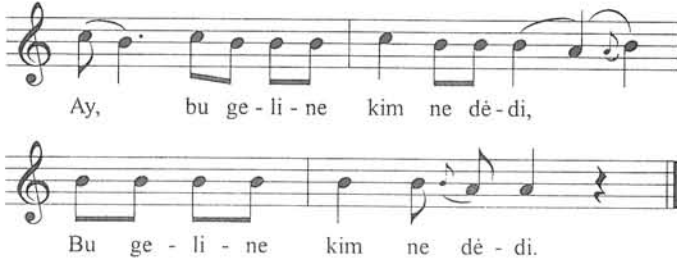
(♩ = 126) *Lullaby*

Lay - la dè - dim, ya - ta - san,
Qı - zıl gü - le ba - ta - san, èy.
Qı - zıl gül ba - ğın ol - sun,
Dal - da - sın - da ya - ta - san, èy.

№235 Toy mahnısı

(♩ = 108) *Wedding song*

Bu ge - lin saç - tı ge - lin, ay, ba - la,
Bu ge - lin saç - tı ge - lin, ay, ba - la,
Ay, ge - di' - den aş - tı ge - lin,
Ay, ba - lam, ay, ba - lam, ay, ba - lam, ay, ay.

№236 Ağrı

$\text{♩} = 144$ *Lament*

Su - lan gül - tek u - zun qem - tek,
Ca - ha - na doy - ma - dım sen - den.
A - nam, lay - lay, a - nam, lay - lay,
Qe - rib ö - len a - nam, lay - lay,
Qe - rib ö - len a - nam, lay - lay.

№237 Ağrı

Lament

(♩ = 112)

Dağ - lar ma - ra - la qal - dı,

Dağ - lar ma - ra - la qal - dı,

Ay, o - tu sa - ra - la qal - dı,

O - tu sa - ra - la qal - dı,

Men kö - çü - rem, ay, əl sen - nen, ay, o - ba, sen - nen.

Se - rin su - lay, göy çe - men - nen,

O da ma - ra - la qal - dı,

O da ma - ra - la qal - dı.

Ay, bu dağ - lar, əy, gə - dek, ər - ge - li dağ - lar,

Ba - - - şı köl - ge - li dağ - lar,

Sen - 'nen a - ğır  l - ler k  -  f - t ',

Sen - nen a - ğır  l - ler k  -  f - t ',

Ay, se - ni g  - r m,  y, g  - ne de  r - ge - li dağ - lar,

Sa - na g  - ne de  r - ge - li dağ - lar, ay, dağ - lar,  y,

Dağ - lar, o - tun qu - ru - sun,

O - tun, tu - tun qu - ru - sun.

Dağ - tar, men sen - nen k  -   - rem, men g  - den - nen soo - ra

Se - nin o - tun qu - ru - sun,

O - tun, su - yun qu - ru - sun,

Dağ - lar, ay, dağ - lar, lay - la - li dağ - lar, ay, dağ - lar.

№238 Sağım havası

$\text{♩} = 80$ *Song during milking*

Ne-neş, ne-neş, ay, ne-neş,

Qur-ban o-lum süt-tü ca-nı-na, ne-neş.

Dur, ne-ne-şim, ay, ne-neş.

Sa-rış ne-nem, ay, ne-nem,

Dur, ne-ne-şim, ay, ne-neş.

Sü-dü-ne qur-ban o-lum,

Dur, ne-ne-şim, ay, ne-neş.

№239 Laylay

(♩ = 108)

Lullaby

Lay - lay, ba - lam, lay - lay,

Des - te, ba - lam, lay - lay,

Ya - tıb yu - xu gö - rer-sen,

Ba - lam, lay - lay, ba - lam, lay - lay,

Köl - fe ba - la, lay - lay,

Dert - te ba - la, lay - lay.

№240 Bayatı, CD-47

(♩ = 144)

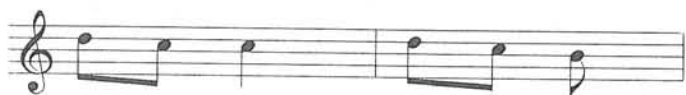
Plaintive song, CD-47

A - man, a - na, can a - na,

Gö - zel me - hir - ban a - na,

Gö - zel mè - hir - ban a - na,

A - na - nın qè - dir' - ni

Bil - mek la - zım - dır, ba - la,

A - man, ba - la - ca, ba - la - ca, ba - la - ca.

№241 Ağrı

(♩ = 112)

Lament

Bağ - da yü - züm a - ğa - cı,

Bağ - da yü - züm a - ğa - cı,

Él - ler ü - züm, ay, dü - züm a - ğa - cı,

Ü - züm, ay, dü - züm a - ğa - cı.

Lay - lay, lay, ba - la - lar, lay - lay,

Lay - lay, él - le - rim, lay - lay.

№242 Sevgi mahnısı, CD-51

$\text{♩} = 112$

Love song, CD-51

Me - nev - şe - yem, bit - mi - şem,
Kol di - bin - de i - mi - şem.
Bir qı - zıl gül - den öt - ri
Boy - nu - mi ey - ri tut - mu - şım.

№243 Toy mahnısı

$\text{♩} = 108$

Wedding song

Ay, la - le - zar - dı' bu gè - ce,
Tü - kan - ba - zar - dı' bu gè - ce.
Ge - li - ne xı - na ya - xın,
Bey in - ti - zar - dı' bu gè - ce.

№244 Laylay, CD-48

$\text{♩} = 126$ *Laylay, CD-48*

Lay - lay, ba-lam, a, lay - lay,
 Gül - lü ba-lam, a, lay - lay.
 Lay - lay de - dim, ya - ta - san,
 Qı - zıl gü - le ba - ta - san.

№245 Laylay

$(\text{♩}) = 156$ *Lullaby*

Lay-lay, ay, de-ye-rem a - du - va,
 Qur-ban ke-se-rem ca-nu-va.
 Lay - lay, be - ši - yim, lay - lay, ay - a,
 É - vim - é - ši - yim, lay - lay.

№246 Ağrı

(♩ = 126) *Lament*

A - şiq mē - şe - li yēr - de,

Gül - lü, be - nōv - şe - li yēr - de.

Ba - la ca - van - na - rı-mız me - nim qar - da - şım oğ - lu,

Vu-ran ē - le vur-du, qal - dı dö - şe - li, yēr - de.

Lay - lay, a, ca - van - la - rı-mız, ay, lay - lay,

Lay - lay, ay, qar - da - şım' ca-van ba - la - sı, lay - lay.

Lay-lay, ay, ne-ne-min geb-rin', qoy', gel-dim,

De - de - mi' qeb - ri' qoy - dum, gel - dim,

Al - ti'n o - ta' - mı-zı qay - duq, gel - di',

Bül-bül - lü ba - ğı - mı-zı qoy - duq, gel - di'.

№247 Ağrı

(♩ = 132) *Lament*

Bu dağ - lar, bu dağ - lar,

Bu dağ - lar, u - lu dağ - lar, u - lu dağ - lar,

İs - may' - lim, ay, lay - lay, ca - van oğ - lan, ay, lay - lay.

lay - lay, ay, lay - lay, ay, lay - lay,

Ca - van oğ - lan - nar ay, lay - lay, lay - lay.

Gel - dim, ey, gö - rem se - ni, gel - dim, gö - rem se - ni,

İs - may' - lim, lay - lay, lay - lay, lay - lay, lay.

Gèt - dim, se - ni, ba - la, bı - aq - da gr - dm,

Gr - dm se - ni, bı - aq - da gr - dm.

Ay, gy kiş - ner, bu - lud ağ - lar,

İs-may' - lım, lay - lay, İs-may' - lım, lay - lay, İs-may' - lım, lay - lay,

Ca - van oğ - lan - na-rım, lay - lay.

Xes - te de - den de qur - ban,

Yaz e - me - nin da qur - ba - yan,

Ne-nen de qur - ban, a, qar - daş, ne - nen sa - na qur - ban,

İs - may' - lım, ay, lay - lay, ay, lay - lay,

Ca - van oğ - lan - lar, ay, lay - lay.

№248 Mahnı

Song

$\text{♩} = 108$

Gét, ay,

Gè - de gèt ey - len, gel - gi - nen,

Bi - zim dil' öy - ren, gel - gi - nen.

A - nem yox - ti öy - ren,

Gét, e-mel-li öy - ren, gel - gi - nen.

Al - man' at - tum ho - vu - za qal - dı

O hov' - za, bu hov' - za,

Tat qı - zı dö - nüb don' - za,

A, gè - de gèt, ey - len, gel - gi - nen,

Bi - zim dil öy - ren, gel - gi - nen.

№249 Sevgi mahnısı, CD-53

$\text{♩} = 120$

Love song, CD-53

E - zi - zi - yem, Gül - en - da - ma,

Şeh dü - şüb - dür gül en - da - ma.

O - ley - dim taf - ta köy - nek,

Sar - ma - şey - dim gül en - da - ma.

№250 Sevgi mahnısı

$\text{♩} = 120$

Love song

E - zi - zi - yem, Gü - len - da - ma,

Şeh dü - şüb - dür gül en - da - ma.

O - ley - dim taf - ta köy - nek

Sar - ma - şey - dim gül en - da - ma.

№251 Laylay

♩ = 92

Lullaby

Lay - lay də - dim he - me - şe,

Kar - van gə - der yə - ni - şe.

Yas - tı - ğı - na gül bıt - sin,

Dö - şe - yi - ne be - növ - şe.

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Lay - lay, gü - lüm, a, lay - lay.

№252 Sevgi mahnısı

♩ = 116

Love song

Şa - ma - ma - ya ox - şu - yu' - san,

Li - le - za - rım, gel, gel,

Nº253 Ağrı

(♩ = 134)

Lament

 Lay - lay, tor - paq, ay, lay - lay, lay,

 Ve - ten, lay - lay, ay, lay - lay, ay, lay - lay, ay,

 Lay - lay, ça - lım a - dı - na,

 Xu - da yè - ter da - dı - na.

 Bı - ze tor - paq qıs - met o - lar, Al - lah,

 Gè - de - rik tor - pa - ğı - na.

 Tor - paq, lay - lay, ay, lay - lay,

 Ve - ten, lay - lay, ay, lay - lay, ay, lay - lay.

 Men a - şı - qam yad èl - de,

 Yad öl - ke - de, yad èl - de,

 Ne xal - xa yad èl - de ge - zin - sin,

Al - lah, öl - me - ye ve - ten yax - şı,
Al - lah, öl - me - ye ve - ten yax - şı,
Gez - me - ye bu yad  l de,
 l - me - ye ve - ten yax - şı.
Ve - ten, lay - lay, de - de - miz, lay - lay,
De - de - miz, lay - lay, tor - paq, lay - lay, lay.
H y - va - na - r n der' - rem,
Her  i -  ek - ten der' - rem,
H y - va - na - r n der' - rem,
D  - yi - rem de bi - ze yi - ye du - run, bi - ze yi - ye,
A, bi - zim tor - pağ' - m  - z  sa - tan', a, boy - nu q  - r  - s n.

A, ga - vu - ra tor - paq vè - ren,

Ge', tor - pağ' - mı - zı al vèr - gi - nen.

Tor - paq, ay, lay - lay,

Ve - tan, ay, lay - lay, lay,

gü - nah yox - tu,

Tor - paq

Ay - lay, tor - pa' - ğı - mız,

Ve - ten, lay - lay, lay.

№254 Laylay

(♩ = 170)

Lullaby

Dèy - dèy, ba - la, dèy - dèy,

Dèy - dèy, ba - la, dèy - dèy,

Dèy - dèy, dèy - dèy, ba - la, dèy - dèy.

№255 Laylay

(♩ = 112)

Lullaby

Lèy - lèy, ba - lam, lèy - loy,

Kör - pe ba - lam, lèy - loy,

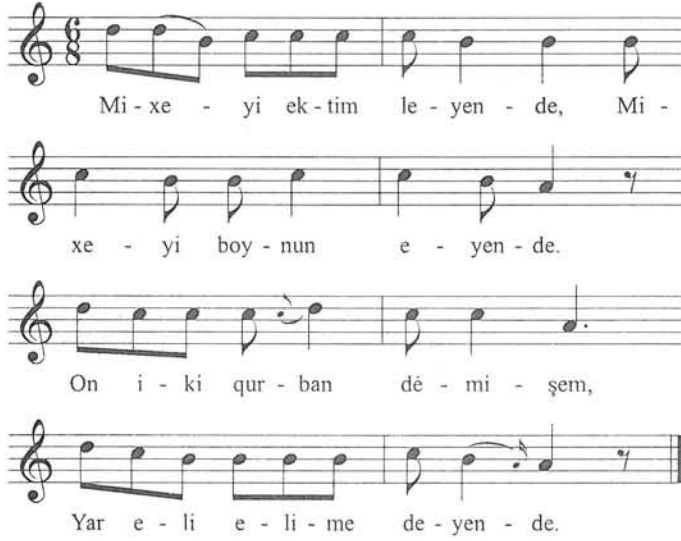
Kör - pe ba - lam, a, lèy - loy,

Çe - çe ba - lam, a, lèy - loy.

№256 Sevgi mahnısı

♩ = 96

Love song

Mi - xe - yi ek - tim le - yen - de, Mi -
 xe - yi boy - nun e - yen - de.
 On i - ki qur - ban dê - mi - şem,
 Yar e - li e - li - me de - yen - de.

№257 Bayatı, CD-49

♩ = 96

Plaintive song, CD-49

Su gel - di, bas - tı yo - lu,
 Su gel - di, kes - ti yo - lu.
 Gè - dir - - dim dos gör - me - ye,
 Düş - man - nar kes - ti yo - lu.

№258 Laylay

$\text{♩} = 104$ *Lullaby*

Lay - lay dè-dim ba - la - ma ya - tın - ca,
Göz - le-rem, ay, ba - tın - ca.
Ba - lam, lay - lay, a, lay - lay.
Ca - nım ce - za - ne gel di,
Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay.

№259 Mahnı

$\text{♩} = 54$ *Song*

Gel, yol - daş, mah - nı dè - yek,

Ay, li - ma - nı so - yub yè - yek.

Bi - ze ha - mı - sı bir - dir,

Ay, si - ze han - sın - nan dè - yek.

№260 Mahnı, CD-54

$\text{♩} = 63$ *Song, CD-54*

Tam - bu - run bès ben-din - ne',

Ay, dos gè-dif - di' ken - din - ne'.

Ol xu - dam kü-mag ol - sun,

Ay, ha - mı - mı - zın der - din - nen.

№261 Toy mahnısı

$\text{♩} = 52$ *Wedding song*

Ge - lin ge - lir, dü - şü - rün,

Ay, ge - lin a - - - şı bi - şı - rin.

№262 Mahnı

$\text{♩} = 63$ *Song*

E - zi - zi - yem, yüz il gez,

Ay, yüz il do - lan, yüz il gez.

Be - fa - lı yar yo - lun - da

Ax həc kes-nen sen yüz il gez.

№263 Bayatı

$\text{♩} = 56$ *Plaintive song*

Bu boy - da derd çek - mez - dim,

Ay, der - de sal - - - dın sen me - ni,

Öl - se, ba - - cı - lar öl - sün,

Ah, öl - me - sin ba - la qar - daş - la - rım.

№264 Bayatı

$\text{♩} = 80$ *Plaintive song*

Gè - di - rem, yo - lum dal - dır,

Ay, bu ne - ve e - li bal - dır.

Çe - ki - rem, ba - lam der - di,

Ax çek - sem de, ca - nım sağ - dır.

№265 Laylay

(♩ = 144)

Lullaby

№266 Zikr dini mərasim havası

$\text{♩} = 152$ *Religious song during zikr*

La i - la - ha, ill' Al - lah,
 La i - la - ha, ill' Al - lah,
 La i - la - ha, ill' Al - lah,
 La i - la - ha, ill' Al - lah...

№267 Ağt

$\text{♩} = 88$ *Lament*

Éy, i - yid - le - rim tağ - la - rı ya - rır,
 Köh - lel - le - ri yo - rur,
 Qar - tal - la - ra qıy vu - rur,
 Tor - pa - ğı - mı - zı ge - ri a - lır.

Tor - pa - ğın gö - zü nem - li - dir,

Ey, i - yit - ler, siz - den kö - mek di - le - di,

Me - ne u - za - nan düş - men e - li - di hêç kes - kin.

№268 Laylay

(♩ = 100) *Lullaby*

E - zi - zim, ba - lam, lay - lay,

Gü - lüm, bü - bü - lüm, ba - lam, lay - lay,

Lay - lay de - ye - rem a - du - va, ba - lam,

Qı - zıl gü - lüm ba - lam, lay - lay,

Bir Al - lah çat - sın da - du - va, ba - lam, lay - la, lay - lay.

№269 Laylay

(♩ = 116) *Lullaby*

Dağ - lar da - ğın ol - sun,

Qı - zıl gül ba - ğın ol - sun,

Bö - yü - yüb bo - ya - ba - şa çat, o - ğul,

At sü - ren ça - ğın ol - sun.

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Der - dim a - lan, a, lay - lay.

№270 Ağt

$\text{♩} = 120$ *Lament*

Lay - lay, a, gü - lü yan - sın,

Od tus - sun gü - lü yan - sın,

Bi - zi bu yè-re sür-gün è - li - ye-nin,

Ağ - zın - da di - li yan - sın.

Dağ - lar, qo - şa dağ - lar,

Vè - rif - i baş - ba - şa dağ - lar.

Dağ - lar men ne dè - yim ki,

Dağ - lar sa - na ne dè - yim.

Qa - lıf - tı' bir cüt ba - lam,

Qa - lıf - tı' èl - ler, ba - lam.

№271 Ağrı

$\bullet = 116$

Lament

İs-te-ye-rem öl', is-te-ye-rem,

Gê-dem ê-li-mi-ze, a, lay, lay-lay.

Vê-rif-i baş-ba-şa dağ-lar,

Ga-vur ke-sif yol-la-rı.

Qor-xu-ram ga-vur-dan men,

Ga-vur ke-sif yol-la-rı.

Qoy-mur gè-dek ve-te-ne,

Ve-ten, lay-lay, a, lay-lay,

Tor-paq, lay-lay, a, lay-lay.

A - ya-ğım ba - şı - na gel - sin, ay, lay - lay,
 Qa - dam kaş, o da gel - sin,
 Ay - lay, lay - lay, - lay, a, lay - lay.

№272 Laylay

(♩. = 116) *Lullaby*

Qı - zıl gül bu - tam, lay-lay,
 E - ti - ne bu - tam, lay - lay.
 Bö - yü - yüb bo - ya - ba - şa çat, o - ğul,
 To - yu - nu tu - tam, lay - lay.

№273 Ağrı

$\bullet = 74$ *Lament*

Bi - zim ba - şı - mı - za ge - len,

Lay - lay, lay - lay, a, lay - lay,

Düş - man ba - şı - na gel - sin,

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay.

№274 Ağrı

$(\bullet = 92)$ *Lament*

Ca - nım, qo - yu - nun ke - li - ni,

Ov - şa - ra gel - mir yê - li - ni.

№275 Ağı, CD-57

Lay - lay, lay - lay, a, lay - lay,

Lay - lay, lay - lay, a, lay - lay,

Ve - ten, qa - lip or - da, a, ve - ten,

Ve - te - ni - miz

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay,

Tor - paq, lay - lay, a, lay - lay,

Ni - ya - zim, de - de - miz, ne - ne - miz, lay - lay, a, lay - lay.

Bir gö - rüm sı - na - san,

Sin - dı - ra - san, sı - na - san,

 Er - me - ni - ye ruh - sat vè - ren,

 Gö - zel ve - te - ni da - ğı - da - nın,

 Ay, se - ni gö - rüm sı - na - san.

 Ay, bi - zim ba - şı - mı - za ge - len

 Gel - sin ba - şı - nı - za, ga - vur,

 Lay - lay, ve - ten, a, lay - lay,

 Lay - lay, ve - ten, a, lay - lay,

 Lay - lay, ve - ten, a, lay - lay.

№276 Ağrı

(♩ = 132) *Lament*

Dağ - lar, sen-de ne - yim qal dı;

Göz - le - ri ba - xan dağ - lar,

Ay, év - le - ri ba - xan dağ - lar,

Ay, bi-zim sen - de ne - yi - miz qal - dı,

Ay, bi - zim sen - de ne - yi - miz qal - dı,

De - de - miz, ne - ne - miz gi - rov qal - dı.

Ya - na - san se - ni, ka - fir,

Lay - lay, ve - ten, lay - lay, a, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay.

№277 Mahmı

Allegretto

Song

Al - ma al - ma - ya ben - zer,

Al - ma a - ğa - cı gö - zel, cı gö - zel.

№278 Mahmı

Allegro

Song

Ba - zar - da bal var, lay - lay,

Ağ üz - de xal var, lay - lay.

№279 Mahmı

Allegretto

Song

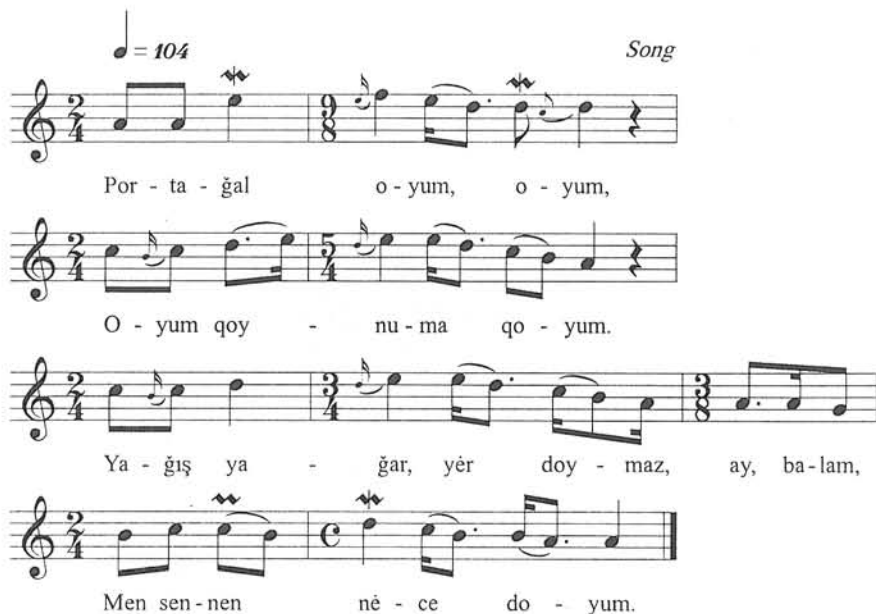
Q1-zım, se - ne baş - maq a - lım,
Q1-zım, se - ne pal - tar a - lım,

Gèy, ba-lam, gèy, ba-lam, bi-ze gel,
Gèy, gü-lüm, gèy, na-zım, dü-ze gel.

DÖRDMİSRALI KİÇİK ÖLÇÜLÜ EOLİK
HAVALAR (№280-301)

№280 Mahnı

$\text{♩} = 104$ *Song*

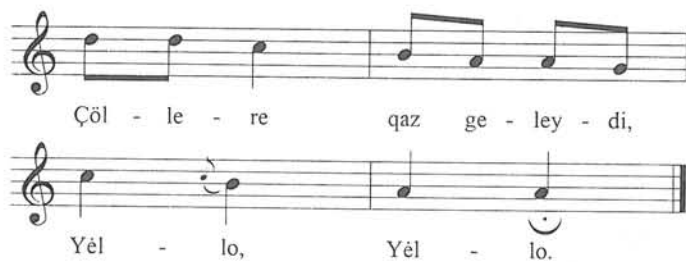
Por - ta - ğal o - yum, o - yum,
O - yum qoy - nu - ma qo - yum.
Ya - ğış ya - ğar, yêr doy - maz, ay, ba - lam,
Men sen - nen nê - ce do - yum.

№281 Mahnı

$\text{♩} = 112$ *Song*

Ay, Al - lah, yaz ge - ley - di,
Yêl - lo, yê - le - le - rim,

№282 Mahnı

$\bullet = 120$

Song

№283 Mahnı, CD-59

$\text{♩} = 124$ *Song, CD-59*

Gel, gè - dek daş bu - la - ğa,
Yèl - lo, yè - le - le - rim,
Su - yu sar - xoş bu - la - ğa.

№284 Toy mahnısı

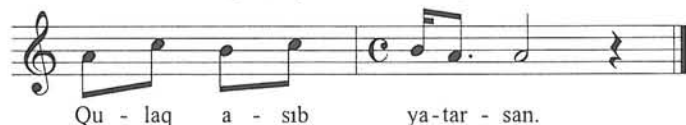
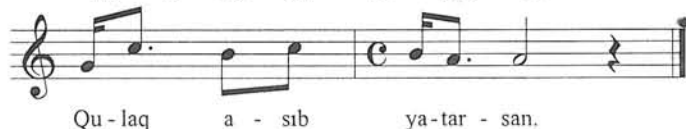
$\text{♩} = 108$ *Wedding song*

Ge - lin ge - lir, dü - şü - rün,
Sa - lam e - lèyk, sa - lam e - lèyk.
Ge - li - ne aş bi - şî - rin,
Ta - li me - lik, Ta - li can.

№285 Laylay

♩ = 96

Lullaby

№286 Zikr dini mərasim havası

♩ = 86

Religious song during zikr

№287 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

İç - dim, qal - dı ya - rı - sı, qa - da -
nı a - lım, ba - la - nı a - lım.

№288 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Qı - zıl gül - sen, bu - ta - san, ba - lam,
Me - ni sal - ma o - da sen.
Men o gül - den də - yi - lem, ba - lam,
İy - le - ye - sen, a - ta - san.

№289 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Men gè - di - rem, ağ - la - ma,

A - man, a - man, a - man, ö - lü - rem.

Ü - re - yi - mi dağ - la - ma,

A - man, qa - da - nı a - lım.

№290 Mahnı

Andantino

Song

Bu ge - len dörd at - lı - dır,

Can gü - lüm, can - can.

Dör - dü ke - her at - lı - dır,

Gel, gü - lüm, yar, hêy, hêy.

№291 Ağrı

$\text{♩} = 80$ *Lament*

Dağ - lar, qo - şa dağ - lar,

Vè - rif baş - ba - şa dağ - lar.

Vè - rif baş - ba - şa dağ - lar, a, lay - lay,

Ve - ten, lay - lay, a, lay - lay.

№292 Laylay

$(\text{♩} = 76)$ *Lullaby*

Lay - la, lay - la, lay - lay,

Ba - la - mın ba - la - sı, ba - lam, lay - la,

Ü - rey' - mın pa - ra - sı, ba - lam, lay - la,

Ba - lam, lay - la, lay - la, lay - lay.

Lay - lay ça - la-ram a - du-va, ba-lam,
 Bir Al - lah çat - sın da - du - va.
 Ba - lam, lay - la, lay - lay,
 Lay - lu - va ne - nün qur - ban,
 Ba - lam, lay - la, lay - lay.

№293 Mahnı

Moderato

Song

Qa - la - nm di - bin - de,
 hêy, qır - ğı ses - le - nir, yar,
 Qo - yu - nun al - tın - da
 qu - zu bes - le - nir, yar.

№294 Sevgi mahnısı

Allegro

Love song

A - ran - da qal - dim, ay, ne - ne,
Hes - ret - den yan - dim, ay, ne - ne.

Me - ni da - ğa gön - der,
Çi - ye - le - ye gön - der,

Me - ni da - ğa gön - der, ay, ne - ne,

Çi - ye - le - ye gön - der.

№295 Sevgi mahnısı

Allegretto

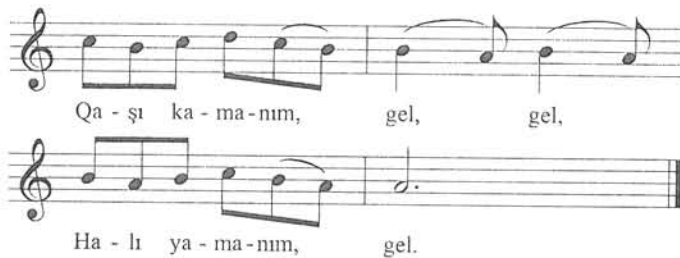
Love song

Ne ba - xır - san ya - nı - ya - nı,
O - lum göz - le - ri qur - ba - nı,

A - man, yar, a - man, yar,
A - man, yar, a - man, yar.

Ev - vel - ki me - heb - bet ha - nı,

Di - nim - i - ma - nım, gel, gel,

№296 Sevgi mahnısı

Andantino

Love song

№297 Bayatı

Allegretto

Plaintive song

Éy - le - mi, daş - lı dağ - lar,
 Çın - qıl - lı daş - lı dağ - lar.
 Qor - xu - ram géc ge - le - sen, éy,
 Göz qa - la yaş - lı, dağ - lar.
 Qor - xu - ram géc ge - le - sen, éy,
 Göz qa - la yaş - lı, dağ - lar.

№298 Mahnı

$\bullet = 92$

Song

Eh - med ba - ğı su - la - yıb,
 İt quy - ru - ğun bu - la - yıb.

Mah - nı bil - me - yen şey - ler, ay, ba - cı,
 Çağ - qal ki - mi u - la - yıb.

№299 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Bu ge - len ya - ra ben - zer,
 Təl - le - ri ka - ra ben - zer,
 Ay, qız, ay, qız, bir be - ri bax, be - ri bax, be - ri bax.
 Qo - şa xal var ü - zün - de,
 Sal - la - na - sal - la - na təl - le - ri var.

№300 Mahnı

Allegretto

Song

İ - re - van - da bir qu - yu var,

Ay, a-man, ay, a-man, ay, a-man, ay, a-man, a - man.

Ay, dil, ay, dil, ay, dil, ay, dil,

Ay, can, ay, can, ay, can, ay, can.

№301 Sevgi mahnısı

Andantino

Love song

A - raz üs - te, buz üs - te,

Ka - bab ya - nar köz üs - te.

Qoy, me - ni öl - dür - sün - ler,

Bir a - la - göz qız üs - te.

BİRÖZƏKLİ ÜÇXANƏLİ QURULUŞLU EOLİK
HAVALAR (№302-306)

№302 Mahnı

Moderato

Song

Hay, qar - da - şın kü - ren a - tı, Ul - duz, ay, a - man,
Ay, a - man, ay, a - man, ay, a - man, ay, a - man.

№303 Mahnı

Allegro

Song

Al - tum - da may - dan, kə - çir - dim çay - dan,
Qır - mı - zı fay - dan tu - man al me - ne.

№304 Mahnı

Allegro moderato

Song

A, dağ - lar, qı - zıl gül o - yum - o - yum,

A, dağ - lar, de - rim, qoy - nu - ma qo - yum.

№305 Zıkr dini mərasim havası¹

Religious song during zıkr, CD-55

$\text{♩} = 69$

E - cef qal - dı qa - ran - lıq tür - be - ler - de,

Şah Hü - səyn vah, Hü - səyn,

Şah Hü - səyn, vah, Hü - səyn,

Clack

Clack

¹ Mərsiyə-(Red.)

6

Ay, su - suz ca - nı - na qur - ban o - lum,

Clack

8

Şah Hü - sèyn vah, Hü - sèyn,

Şah Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn,

Clack

10

Çıl-paq-ta - ra de dü - şen - le - ri ne qur - ban o - lum,

Gét - miş i - dim su ge - ti - rem Ek - be - re,

Clack

13

Şah Hü - sèyn vah, Hü - sèyn,

Şah Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn,

Clack

15

Men a - şıq öz gü - lü - me,

Clack

17

Şah Hü - sèyn vah, Hü - sèyn,

şah Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn,

Clack

19

Ya - zı yaz öz gü - nü - me,

gü - nü - me,

Clack

21

Şah Hü - sèyn vah, Hü - sèyn,

Şah Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn,

Clack

23

Derd - ler be - ga - xıl ol - du,

Clack

25

Şah Hü - sèyn vah, Hü - sèyn,

Şah Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn,

Clack

27

Ben - de - ni da sal - dın öz gü - nü - ne,

hn, na - a, öz - gü - nü - ne,

Clack

29

Şah Hü - sèyn vah, Hü - sèyn,

Şah Hü - sèyn, vah, Hü - sèyn,

Clack

31

Men a - şiq nêy - lim si - ze,

Gét - miş i - dim Hû - sêy - ne,

Clack

33

Şah Hû - sêyn vah, Hû - sêyn,

Şah Hû - sêyn, vah, Hû - sêyn,

Clack

35

Men a - şiq, nêy - lim si - ze,

Men a - şiq, nêy - lim si - ze,

Clack

37

Şah Hû - sêyn vah, Hû - sêyn,

Şah Hû - sêyn, vah, Hû - sêyn,

Clack

39

Men siz - den dön - mez i - dim,

siz - den, ay, mez - - - dim,

Clack

41

Şah Hû - sèyn vah, Hû - sèyn,

Şah Hû - sèyn, vah, Hû - sèyn.

Clack

43

Siz dön - sen, nêy - lim si - ze,

Siz den - sen, nêy - lim si - ze,

Clack

45

Şah Hû - sèyn vah, Hû - sèyn.

Şah Hû - sèyn, vah, Hû - sèyn.

Clack

№306 Bayatı

Allegro

Plaintive song

A - ğac - da lèy - lek yu - va bağ - lar, gè - der,

Ay, qız, sè - ven oğ - lan ha - ra ağ - lar, gè - der.

İKİÖZƏKLİ ÜÇXANƏLİ QURULUŞLU EOLİK HAVALAR (№307-321)

№307 Toy mahnısı

Wedding song

♩ = 164

Ay, ge - lin tax - tı nu - ba - rek,

Ay, ge - lin bax - tı nu - ba - rek.

Ay, ge - lin, nu - ba - rek, de, nu - ba - rek,

Ay, ge - lin bax - tı nu - ba - rek.

№308 Ağrı

(♩ = 118)

Lament

Düz - de - rin - de ma - ral - la - rın ge - zer - di,
 Dağ - la - rın - da cey - ran - la - rın, cü - yür - le - rin ge - zer - di,
 Taş - ta - rın - da kek - lik - le - rin qaq - qıl - dar,
 Su - la - rın şaq - qıl - dar, ay, dağ - lar,
 Men gè - de - rem, sa - la - mat qal, ay, dağ - lar, ay, dağ - lar, èy.

№309 Sevgi mahnısı

Andantino

Love song

Bi - zim dağ - lar si - zin dağ - dan gez - me - li,
 Qe - lem a - lıb qaş - gö - zü - nü yaz - ma - lı, ba - lam,
 Yar - dan ay - rıl - dım, ba - lam, gül - den ay - rıl - dım.

№310 Sevgi mahnısı

Andante moderato

Love song

Ëy, lal-la, bir quş i - din, Ëy, lal - la,
Çe - pe-re gon - muş i - din, Ëy, lal - la.

Gët - dim o - nu tut - ma - ğa, Ëy, lal - la,

Yad oğ - lu kör - müş i - di, Ëy, lal - la.

№311 Sevgi mahnısı

Andantino

Love song

Yè-ri, yè-ri, bes - te bo - yu - na qur - ban,

O ya - ra - şı - ğı - na, so - yu - na qur - ban.

№312 Bayatı

Moderato

Plaintive song

Qar-ğı - mı - şam: be - növ - şe - ler bit - me - sin...

Se - ni kö - rüm e - lin e - le yét - me - sin. Ha-ray,

men öl - lem, ha-ray, men öl - lem.

№313 Sevgi mahnısı

Allegro

Love song

Ne dur - mu - san dağ ba - şın - da qar ki - mi,
Bağ - ça - mız - da həy - va ki - mi, nar ki - mi.

Qü - le - qü - le, qü - le - qü - le, ay, xa - nım,

Se - ne qur - ban ol - sun bu şi - rin ca - nım.

№314 Sevgi mahnısı

Andantino

Love song

Çay - da ba - lıq tor - dan kè - çer, gel - mi - şik,
Her bu - laq - dan bir su i - çek, gel - mi - şik.

Oğ - lan - lar sè - vib gö - ze - li sè - çer, gel - mi - şik,

Ya - rın, ca - ma - lın gör - me - ye gel - mi - şik.

№315 Sevgi mahnısı

Andantino

Love song

Meş - di - yem, keb - lè - yi - yem, men ha - cı - yam,

Ü - zün - de qa - ra xa - lın möh - ta - cı - yam.

№316 Mahnı, CD-58

♩ = 104

Song, CD-58

Ay, Al - lah, yaz ge - ley - di, bu - ləy - li,

Çöl - le - re qaz ge - ley - di, bu - ləy - li.

№317 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Bè-le ba - la - nı, hay, ba - zar - da he - sir,

Bè-le ba - la - nı, hay, bağ - da gül e - sir,

Bè-le ba - la - nı, hay, oğ - lan te - le - sir,

Bè - le ba - la - nı, hay, a - şıq ba - la - nı.

№318 Toy mahnısı

Allegro moderato

Wedding song

Çel - tik - ler dir - çe - lib - dir, ay, mü - ba - rek,
Sün - bül - ler in - ce - lib - dir, ay, mü - ba - rek.

№319 Sevgi mahnısı

Moderato

Love song

Ay, So - na, gün gêt - di dağ ba - şı - na,
Ay, So - na, yar ör - tüb ağ ba - şı - na,
Yar ör - tüb ağ ba - şı - na.

№320 Mahnı

Andantino

Song

tr *tr*

Su ge - lir, ar - xa ne var, h  y, nar,   y, nar,

tr

  i - men - den   ar - xa ne var, g  l,   y, r  y - han.

№321 Sevgi mahnısı

Allegretto

Love song

Ya - rın ba -   ın - da    - z  m es - ge - ri,

Ba -   ın ya - nın - dan he - zin ses ge - lir.

Sağ ol, gel, var ol, gel,

Sen me - ne m  h - man ol, gel.

BİRÖZƏKLİ BÖYÜK ÖLÇÜLÜ İKİXANƏLİ QURULUŞLU
EOLİK HAVALAR (№322-323)

№322 Bayatı

$\text{♩} = 120$ *Plaintive song*

Al-lah, ge-zer-sen Qa-ra - bağ-dan a-ra-lı, a-ra-lı, a-ra-lı,
Də-mir-sen, ne-den giy-ləy-li - sen, ne-den ya-ra-lı, ya-ra-lı, ya-ra - lı.

№323 İlahi

$\text{♩} = 86$ *Religious song*

Dün - ya ve - fa - sız - dır, i - nan - maq ol - maz,
Ar - zu bir qu-yu-dur, dol - dur - maq ol - maz.
Ü - re - yi - mi vər - dim se - ne ya - di - gar,
Ü - re - yi - mi vər - dim se - ne ya - di - gar,
Men sol - sam da, ya - di - gar sol - maz.

İKİÖZƏKLİ BÖYÜK ÖLÇÜLÜ İKİXANƏLİ QURULUŞLU
EOLİK HAVALAR (№324-325)

№324 Ağı, CD-56

♩ = 92

Lament, CD-56

E - zi - zim, ba - lam, ve - ten yax - şı,

Gəy - me - ye, ba - lam, ke - ten yax - şı.

Se - nin bir gü - nü - vi gö - rey - dim, ba - la,

Soo - ra ö - ley - dim, ne yax - şı.

E - zi - zim, ba - lam, ay, ba - lam - dı',

E - zi - zim, ba - la - mın ba - la - sı ba - lam - dı', ba - la - am - dı'.

№325 Zikr mərasim havası

$\text{♩} = 86$

Religious song during zikr

Hez - re - ti Be - kir, di - lin - de zi - kir,

Hu də - yib dö - ner eşq mēy - da - nın - da,

Al - lah də - yib dö - ner eşq mēy - da - nın - da.

Hez - re - ti Ö - mer, bē - lin - de ke - mer,

Hu də - yib dö - ner eşq mēy - da - nın - da,

Al - lah də - yib dö - ner eşq mēy - da - nın - da.

BÖYÜK ÖLÇÜLÜ AŞAĞI ENƏN BİR NEÇƏ MİSRALI SABİTLƏŞMİŞ
EOLİK HAVALAR (№326)

№326 Aşiq havası, CD-60

$\text{♩} = 168$ *Ashik's song, CD-60*

Héy, ne ba-la də-yi-rem se-ne şöh-re-ti-mi, sa - hi-bi - hü-ner me - nem,
Da - va gü-nü qor - xu bil - mez bir ner oğ - lu ner me-nem.
Çi - da düş-düm ve-te-nim - nen qür-be-te di-yar di-yar,
Xe-zi-ne-ler ya-ra-şı-ğı bir le'-li-göv-her me-nem, bir le'-li-göv-her me-nem,
A, ba - la, xe-zi - ne-ler ya-ra-şı-ğı a-man, a-man, a - man,
bir le' - li - göv - her me-nem.

HAVALARIN MƏTNLƏRİ VƏ ONLARIN İNGİLİS DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ

Qaqauzla eyni, türkmənlə isə bir qədər uzaq olan Azərbaycan dili türk dilinin yaxın qohumudur. Bəzi alimlər hətta Azərbaycan və Anadolu türkcəsini Balkanlardan Qafqaza qədər və İranın içərisinə doğru böyük bir ərazidə yayılmış vahid bir dilin dialektləri hesab edirlər. Türk dialektlərinin ən sonuncu morfoloji təsnifatına görə Anadolu, Türkmənistan, Balkan yarımadası və Krımın sahilyanı türkcəsi Cənub türk qrupunu təşkil edir.

Ötən əsrlərdə Azərbaycan və Anadolu türk dilləri çox müxtəlif şəraitlərin təsiri altında dəyişmişdir. Azərbaycan türkcəsi həm də Azərbaycan torpaqlarının cənub hissəsinin İrana, şimal hissəsinin isə Rus İmperiyasına bölünüb birləşdirilməsi nəticəsində təsirlərə məruz qalmışdır. XIX əsrin ikinci yarısından Şimali Azərbaycan neft istehsal edən bir ölkə olmuşdur və orada müasir tendensiyalar, qismən də rusların daha çox inkişaf etmiş təhsil sistemi sayəsində öz dərin möhürünü vurmuşdur.

Azərbaycan dili hər biri çoxlu yarım dialektlərdən ibarət və bir-birilə sıx bağlı olan dörd dialektə malikdir:¹

- a) şərq (Quba, Bakı və Şamaxı dialektləri daxil olmaqla);²
- b) qərbi (Qazax, Gəncə, Qarabağ və Ayrum dialektləri daxil olmaqla);
- c) şimali (Şəki və Zaqatala-Qax dialektləri daxil olmaqla);
- d) cənubi (Naxçıvan və İrəvan dialektləri daxil olmaqla);
- e) İranda danışılan dialektlər.

Bütün islam ölkələrində olduğu kimi, azərbaycanlılar da islamı qəbul edəndən sonra ərəb yazısını işlətməyə başladılar. Lakin bu qrafika türk dillərinin fonetikasını ifadə edə bilmədiyi üçün uğursuz oldu və onun mürəkkəbliyi savadsızlığın artım səviyyəsini yüksəltdi. Baxmayaraq ki, 1926-cı ildə Azərbaycan SSR-nin rəsmi yazısı kimi Latın əlifbası qəbul edilmişdi, o heç də bir mənalı şəkildə uğurlu deyildi. Təkcə ənənələrin mühafizəkar qoruyucuları deyil, həm də türk xalqlarının qardaşlığı tərəfdarları da ərəb qrafikasına üstünlük verirdilər. Səitləri qeyri-müəyyən şəkildə işarə edən və ya qətiyyənlə göstərməyən ərəb yazısı müxtəlif türk dilləri arasındakı fərqləri ört-basdır edir. Elə axırıncı səbəbə görə də Moskva latın əlifbasına xeyir-dua verdi. Bütün bunlara qarşı durub müqavimət göstərmək mümkün olmadığından savadsızlığın səviyyəsi 1926-cı ildəki 25,2%-dən 1933-cü ildə 50,9%-ə qədər yüksəldi.

¹ Aşağıdakı siyahıda mən nisbətən çox a-b) və daha az c-d) ərazilərində material toplamaqla çöl işləri apardığım yerlərin adını seçmə hərflərlə vermişəm.

² Müasir Azərbaycan ədəbi dili Bakı dialektinə əsaslanır.

Stalin dövründə – 1930-cu illərin axırında kiril qrafikası rəsmi əlifba oldu və Azərbaycanı Sovet İttifaqında yaşayan digər türk xalqlarından ilk növbədə isə Türkiyədən təcrid etdi. Bu kiril qrafikası bir neçə modifikasiyadan sonra 1958-ci ildə öz sonuncu formasına düşdü.³ Sovet İttifaqı dağılandan sonra ərəb və yaxud latın əlifbalarının işlədilməsi bir daha yenidən müzakirə obyektinə çevrildi. 1993-cü ildə yetmiş il ərzində dördüncü əlifba istahatı keçirildi və latın variantı yenidən rəsmi əlifba oldu. Azərbaycanda kiril qrafikasını latınla əvəz etmək üçün böyük səylər göstərilir. Həm də hər iki qrafikadan istifadə edilir.

Mətnlərdə mən iki istisna ilə müasir Azərbaycan transkripsiyası tətbiq edirəm: e açıq saiti göstərmək üçün E-ni e ilə əvəz edirəm və qapalı e-ni işarə etmək üçün e-nin yerinə é yazıram.⁴ Ədəbi Azərbaycan dilində doqquz sait fonem var⁵.

	Ön		arxa	
	dodaqlanmayan	dodaqlanan	dodaqlanmayan	dodaqlanan
yuxarı	i	ü	I	u
orta	é	ö		o
aşağı	E		a	

Azərbaycan dilində iki e səsi var: açıq [e] və qapalı [é] ərəb və fars dillərindəki alınma sözlərin (vəten) fəthə səsini təmsil edir. Həmçinin ayn⁶ ilə (Eli) olan bağlayıcıda da belədir. Qrupun başqa dialektlərində ilk hecaların i səsi ilə olan sözlərdə Qapalı e [é] səsinə rast gəlirik: én – alight.⁷ Mənim istifadə etdiyim samit fonemlər aşağıdakılardır.

³ Müxtəlif türk dillərinin kiril qrafikası olduqca tipikdir, eyni fonemləri çox vaxt müxtəlif cür göstərir. Məsələn, Ö fonemi ö (Qaqauz, Altay, Xakas, Şor). Ə (Azərbaycan, türkmən, tatar. Başqırd, qazax, qaraqalpaq, qırğız, uyğur, tuva, yakut), é (Karaim, Krım tatarı, Qaraçay-Balkar) və оь (Kumuk, Noqay) kimi transkripsiya edilib.

⁴ Mənim istifadə etdiyim transkripsiya İohanson- Ksatonun «Türk dilləri»ndə işlətdiyi transkripsiyanın bir qədər dəyişmiş variantıdır

⁵ Uzun saitlərə ərəb və fars sözlərinin ənənəvi tələffüzündə rast gəlmək olur

⁶ Fikrən fasilə kimi eşidilir.

⁷ Türk dilində: in –

	Dodaq	ön damaq	(arxa) damaq	arxa damaq, dilçək, udlaq
kipləşən	p, b	t, d	k, g	q, ğ
frikativ	f, v	s, z	ş	x, h
burun	M	N		
afrikat			ç	
sürüşkən	W		y	
yumşaq		l, r		

Aşağıdakı cədvəldə mən ingilis dilinin əlifbasında ekvivalenti olmayan və yaxud ingilis və Azərbaycan dillərində tələffüzü qabarıq şəkildə fərqli olan hərflərin təxmini oxunuşunu verirəm.

a	(ing) father-də	a
é	(fr): égalite- də	é
ı	(rus) мы- da	ы
ö	(fr) un- də	u
ü	(fr) une- də	u
c	(ing) hadji - da	dj
ç	(ing) chain- da	ch
ş	(ing) show- da	sh
x	(alm) Bach - da	ch
ğ	g-nın arxa variantıdır	

Mətnlərin təqdimatı barədə

Azərbaycan mətnlərinin ilkin variantı kitabdakı yerlərinə mənim Azərbaycanlı olan müşayiətçi yoldaşım Fəttah Xalızadə tərəfindən qoyulub. Mətnlərin tərcüməsi və düzəlişinə dair Yeva Çsaki, Elvin Əliyev və Həsən Bicarı dəyərli məsləhətlər veriblər. Mən burada onlara öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Mənim məqsədim mahnıların mətnlərini müasir Azərbaycan orfoqrafiyasına mümkün olduqca çox yaxınlıqla verim və fərqli cəhətləri sadə yolla qeyd edirəm.

Oxuma zamanı düşmüş səslər və hecalar musiqi üstə apostrofla göstərilmiş və ayrıca verilən mətnə mötərizə içində yazılmışdır. Məsələn, «qarlıdır» «qarlıd» kimi eşidilir; mən bunu musiqi üstə «qarlıd» və ayrıca mətnə «qarlıd (ır)» kimi qeyd edirəm. Eynilə bunu sözün ortasından düşmüş səslərə də tətbiq edirəm; məsələn, «əzizim» yerinə və «ə'zim» eşidiləndə söz «ə(zi)zim» kimi göstərilir.

Dialekt formalar ədəbi dildən fərqlənəndə ədəbi forma mötərizə içində

verilir.⁸ Məsələn, «gəlmişik» əvəzinə «gəlmişük» eşidiləndə söz «gəlmişük (-şik)»⁹ kimi transkripsiya edilir. Səs ahənginin yoxluğu da həmçinin həmişə göstərilir. Daha yaxşı başa düşmək üçün gəlin yenə bir neçə nümunəyə nəzər salaq.

Oxunmuş forma = musiqi üstdə olan forma	Ədəbi forma	Transkripsiya edilmiş forma
de'r	Deyir	de'(yi)r
oxi'ram	Oxuyurum	oxı (yu)ram
Güryatı	Geyreti	güryati (geyre-)
irefdedi'	İrəfdədir	irefdedi (r)

Mötərizələrin çoxluğuna görə mətnin anlaşılmaz şəkllə düşməsindən qaçmaq üçün mən sabit linqvistik anlayışlara kursivlə diqqəti cəlb edirəm.

-Assimilyasiya hallarında mən orijinal formanı verirəm və assimilyasiya olmuş səsi kursivlə göstərirəm. Məsələn, «dərtti» oxunanda mən «dərtli» yazıram və yaxud «təməl» oxunanda «tənbəl» verilir.

-lar cəm şəkilçisi –dar ilə əvəzlənəndə, mən də həmçinin onu kursivlə verirəm. Məsələn, «qızdar (qızlar)».

-Eynilə kursivlə verilmiş ç deməkdir ki, ç-nin yerinə ş eşidilmişdir. Məsələn, «heç» göstərir ki, «heç»-in yerinə «heş» deyilib. Həmin üsulla [f]-nin yerində b-nin i, [ı]-nın –u, [t]-nin d və [d]-nin –t olur.

Mən aşağıdakı cədvəldə bəzi nümunələri verirəm.

	Transkripsiya edilmiş (ədəbi)	Tələffüz edilmiş (dialekt)
B	Olubdur	olufdur
Ç	Héç	hész
D	Danışırıq	tanışırıq
i/ı	Lalezardır	laləzardur
U	Qurudu	qurudı

Dilçilik xatirinə bəzən çox rast gəlinən fərdi formalar ayrıca göstərilmişdir. Bir neçə forma götürülmüşdür. Məsələn, dost-dos, düşmen-düşman-duşman, mübarek-nübarek-mubarek. Ədəbi Azərbaycan dilinə müvafiq olaraq, mən keçmiş zamanın əlamətləri kimi – di/dı/du və s.-nı verirəm, hərçənd ki, onlar çox vaxt – ti/tı/tu və s. kimi oxunur. Q, k və g –nın yerinə mən lüğət formalarını nəzərə almışam, halbuki çox hallarda təhrif olunmuş formaları, məsələn, keklix (kəklik),

⁸ Mən mənbə kimi Altaylıdan (1944) istifadə etmişəm.

⁹ Mötərizələrdə yalnız müxtəlif hecalar verilir, eyni hecalar isə defislə göstərilir.

soyux (soyuq), gız (qız) və s. eşdirdim.

Mən çox ümid edirəm ki, oxucu Azərbaycan kənd əhalisinin poetik təxəyyülü, düşüncəsi, həyatı, məhəbbəti və qəm-qüssəsi barədə dəyərli məlumat almağa imkan verən mətnlərdən zövq alacaqdır.

Örneklerin mətni

• *ex. 1, Lullaby (laylay), Xalıqova Rübarə (93), Shamakhy, Kerimova: laylay-9 Laylay. (II misra)*¹⁰ *Xalıqova Rübarə, Şamaxı, Kərimova; laylay – 9.*

Laylay dedim, yatasan,

I've sung a lullaby, lie down,

Qızıl gülə batasan.

Sink into crimson roses.

Qızıl güllər içinde

Amidst the crimson roses

Şirin yuxu tapasan.

May you find a sweet dream.

• *ex. 2a-b, Plaintive song (bayatı), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagh G-yler, May 28*

Bayatı, İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Menim derdim uludu(r), éy,

Great is my sorrow, oh,

Axar çaylar qurudu(r).

The streams have gone dry,

Men açıb derdimi désem, éy,

When I mourn over my grief sadly, oh,

Derdti (derdli) derdin unudu(r).

All who have had trouble will forget
their woes.

• *ex. 3a, Plaintive song (bayatı), Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79), Shamakhy, Dagh Geyler, May 28*

Bayatı, Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Ovçuyam, ovlanamam, ay,

I'm a hunter, I may not hunt, oh,

Ovçuyam, ovlanamam, ay,

I'm a hunter, I may not hunt, oh.

Ov görsem, ovlanamam, a.

When I see a game, I may not hunt, oh,

Men özüm yaralıyam, ay,

I am wounded myself, oh,

Men özüm yaralıyam, ay,

I am wounded myself, oh,

Yaralı qovlanamam, ay.

Wounded I can't chase the game, oh.

¹⁰ Ən birinci misralar tərcümənin gözəlliyinə bir işarədir. *Laylay* sözü həm laylalarda, həm də ağılarda işlənir: laylalarda «hush-a-bye», ağılarda isə «alas, woe me» və s. kimi tərcümə edilməlidir. Laylalarda rast gəldiyimiz *layla deyim* («I' ve said laylay») və *laylay çalam* («I' m playing laylay») hər ikisi «I' am singing» və ya «I' ve sung a luddaby») kimi tərcümə edilmişdir. *Yatasan* felinin arzu formasında olsa da, əmr bildirir «uzan, yat» (lie down). Eyni fikri əmr formasında tərcümə edilmiş «*şirin yuxu tapasan*» deyiminə şamil etmək olar. Eynilə «qızıl gülə batasan» hərfi mənada «I wish you sank into a red rose» deməkdir, *qızıl güllər içinde* isə «among red roses» kimi dəqiq verilir. Qızıl gül hərfən «red rose» mənasında verilsə də, çox vaxt «beautiful, fine pleasant, splendid, flawless, extraordinary» deməkdir. Beləliklə, laylalarda *qızıl gülə batasan* hisslərin xoş, əhval-ruhiyyəyə gözəl olsun» mənasını ifadə edir.

- *ex. 3b, Plaintive song (bayatı), Qocayéva Hemayıl Füzuli qızı (46), Shamakhy, Sündi, May 27*

Bayatı. Qocayeva Həmayıl Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi

Duman geldi bu dağlardan,	Fog has come from these mountains,
Qoy, dağlarım bar éylesin!	Oh, my mountains should be fertile,
Ne sen(i) gözüm görsün,	My eyes should not see you, [lest]
Ne könlüm qubar éylesin.	My heart should break.

- *ex. 4a, Religious song during zikr, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy, Dağ Göylər, June 16*

Zikr mərasim havası, Əhmədov Əlsuvar Zakir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər

Allah, Allah, Allah, Allah. Allah, Allah, Allah, Allah.

- *ex. 4b, Religious song during zikr, women from Sündi, Shamakhy, Sündi, May 27*

Zikr mərasim havası, Sündidən olan qadınlar, Şamaxı, Sündi

Hezret Babanın dağında,	On the mount of the Prophet
	Muhammad
Maral otlar oylağında,	A gazelle is grazing in its territory,
Şix Eylübün (-yubun) meqamında	Where Eyyub Shah is staying ¹¹ ,
Kamildi ustadım menim,	My master is very clever,
Kamildi ustadım menim.	My master is very clever.

- *ex. 5, Spinning song (cehre havası), women from Sündi, Shamakhy, Sündi, May 27*

Nehrə havası, Sündidən olan qadınlar, Şamaxı, Sündi

Vurub seni sındıraram,	I'll kick you and I'll crush you,
Gezerim kendi, cehre.	I'll go to the village for a stroll, loom.

- *ex. 6, Churning song (nəhre havası), Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Bakı), May 31*

Nehrə havası, Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi (Cəbrayıl)

Çalxan-çalxan, ay, nəhrem,	Strike, strike, my churn,
Yağın illah bol olsun,	May your butter be plenty,
Balalarımız yésin, sağ olsun.	May our children eat it, may they be healthy.

- *ex. 7a, Plaintive song (bayatı), Tağıyéva Mehfuza (56), Quba, Talabı Gyshlag, June 4*

Bayatı, Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Sabah bindim, oyandım,	I got up, I woke up in the morning,
Derde qeme boyandım.	I was suffering for woe and sorrow.

¹¹ Əyyub – peybəmbərin adıdır

Daş olseydim (-saydım) eriydim,
Torpaq olub dayandım.

Had I been stone, I would have been
crushed to dust,
I was earth, I have endured.

- *ex. 7b, Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17*

Ağı, Məhərrəmovə Töhfə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Bağcamızda gül bitdi,
Lala bitdi, gül bitdi, ay, laylay,
Torpağımız, ay, laylay,
Torpağımız, ay, laylay.

The rose has blossomed out in our
garden,
The tulip has bloomed, the rose has
bloomed, alas,
Our land, alas, alas,
Our land, alas, alas.

Yurdumuza gətdik, bağ saldım,
Her ne ektim, gül bitdi,
A, torpaqda gül bitdi.
Laylay, torpa(ğ)ımız, laylay,
Aylay, évimiz, laylay.

We went to our land, I planted a
garden,
Anything I sowed turned into rose,
Ah, roses bloomed on the land,
Alas, our land, alas,
Alas, our land, oh.

- *ex. 9a1, Lullaby (laylay), Qəhrəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı (69), Zəngilan, Dəlyakli, later she lived in Chöpedere (rec: Sungait), May 23*

Laylay, Qəhrəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı, Zəngilan, Dəlləkli

Laylay çalam (-lım), yatasan,
Qızıl güle batasan.
Qızıl gülün içində
Serin yuxu tapasan.
Balam, laylay, a, laylay,
Quzum, laylay, a, laylay.

I'm singing a lullaby, lie down,
Sink into crimson roses.
In the crimson rose
May you find a cool dream.
My baby, hush-a-bye, hush,
My lamb, hush-a-bye, hush.

- *ex. 9a2, Wedding song (toy mahnısı), Memmedova Şəker Nureddin qızı (67), Şamaxı, Mel'gam, May 25*

Toy mahnısı. (I misra) Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm

Al almağa gelmişəm¹²,
Mal almağa gelmişəm.
Oğlanın anasıyam,
Aparmağa gelmişəm.

I've come for the beauty¹²,
I've come for the dowry.
I'm the bridegroom's mother,
I've come to take them.

¹² Al «gözəl olan». Hər fən: şəxsə deyilir.

- **ex. 9b1**, *Epic song (epik nəğmə)*, *İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77)*, *Shamakhy*, *Dagh Gəylər*, *May 28*

Epik nəğmə, İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Laylay çalam, yatasan,

Qızıl güle batasan.

Qızıl gül kölgən olsun,

Kölgesinde yatasan.

I'm singing a lullaby, lie down,

Sink into crimson roses.

May the crimson rose cast a shadow for you¹³,

Lie down in its shade.

- **ex. 9b2**, *Wedding song (xına havası)*, *Qedirova Nıcat Mehmedeli qızı (78)*, *Shamakhy*, *Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.)*, *May 24*

Toy mahnısı, Qədirova Nıcat Məhəmmədəli qızı, Şamaxı, Zarat

Ay, lalezardı(r) bu gécə,

Tükan-bazardı(r) bu gécə.

Ağ ellere gülgez xına,

Bey intizardı(r) bu gécə.

Ah, this night is a garden of tulips,

This night is a bazaar.

[Stain] the white hands with red henna,

The bridegroom's waiting impatiently tonight.

- **ex. 9c1**, *Song (mahni)*, *İsmayilova Cemile Hüseynqulu qızı (70)*, *Nakhichevan*, *(rec: Bakı)*, *May 21*

Mahnı, İsmayilova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Kasalarım irefdedi(r),

Her biri bir terefdedi(r),

Görmemişəm bir heftedi(r).

My porcelain is on the shelf,

All are on one side,

I haven't seen [my sweetheart] for a week.

Yar bize qonaq gelecek, bala,

Bilmirem ne vaxt gelecek, bala,

Olsun ki sabah gelecek.

My sweetheart comes as a guest, darling,

I don't know when he comes, darling,

I wish he'd come in the morning.

- **ex. 9c2**, *Wedding song (toy mahnısı)*, *Qocayéva Hemayıl Füzuli qızı (46)*, *Shamakhy*, *Süнди*, *May 27*

Toy mahnısı. Qocayeva Həmayıl Füzuli qızı, Şamaxı, Süнди

Ay, lalezardı(r) bu gécə,

Tüken (dükan)-bazardı(r) bu gécə.

Geline xına yaxın,

Beg (bey) intizardı(r) bu gécə.

Oh, this night is a garden of tulips,

This night is a bazaar.

Smear henna on the bride¹⁴,

The bridegroom is waiting impatiently tonight.

¹³ «May a red rose be your shadow» (qoy qızıl gül kölgən olsun).

¹⁴ Toy ərəfəsindəki mərasimdə gəlinin anası və rəfiqələri onun əlinə həna yaxırlar.

- **ex. 9d1**, *Lullaby (laylay)*, İsmaylova Cemile Hüseynqulu qızı (70), Nakhichevan, (rec: Baku), May 21

Laylay. İsmaylova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Başına men dolanım,	I am taking care of you,
Bala, men durum, men dolanım.	Darling, I'm sitting here, I'm taking
Sene verse mevacib,	care of you.
Kölgende men dolanım.	When you are given pay,
Laylay, balam, laylay,	I will be in your care,
Laylay, gülüm, laylay.	Hush-a-bye, darling, hush,
	Hush-a-bye, my rose, hush.

Laylay dedim ucada(n),	I've sung a lullaby loud,
Sesin gelmez bacadan.	No sound comes from your throat ¹⁵ .
Bala, Alla(h) seni saxlasın	May God protect you, darling,
Çiçekden, qızılcadan.	From pox, from scarlet fever.
Laylay, balam, laylay,	Hush-a-bye, my baby, hush,
Laylay, gülüm, laylay.	Hush-a-bye, my rose, hush.

- **ex. 9d2**, *Plaintive song (bayatı)*, Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyshlag, June 4

Bayatı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabıqışlaq

Ezizinem, [dér] neçiyem men,	Sweetheart, [he says] who am I' ¹⁶ ,
Derd elinden erçiyem men.	I'm complaining for the sorrow.
Ne anam vardır, ne de atam,	I have no mother or father,
Gözyaşındandı arzuçuyam men.	I'm longing [for them] in tears.

- **ex. 10a**, *Song (mahnu)*, İsmaylova Cemile Hüseynqulu qızı (70), Nakhichevan, (rec: Baku), May 21

Mahnu, İsmaylova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Dağlara çen düşende,	When fog settles on the mountains,
Sünbüle den düşende,	When the ears of corn turn yellow,
Ruhum bedenden oynar,	My soul departs from my body
Sen yadıma düşende.	When I remember you.

- **ex. 10b**, *Lament (ağı)*, Yusifova Zerife Ebdürrehman qızı (71), Zagatala, Qymyr, June 13

Ağı, Yusifova Zərifə Əbdürrəhman qızı, Qaqatala, Qımır

Deniz qırağındayam,	I am on the shore of the sea,
Çeşme qırağındayam,	I am beside a spring.

¹⁵ «ağlamağı kəsmisən» deməkdir.

¹⁶ «Deyir» (der) sözü çox zaman təsiri artırmaq üçün daxil edilir.

İtirmişəm mənim bacımı,
Mən onun soracağındayam, bacım, gəl.

I have lost my sister,
I'm looking for her, sister, come.

- *ex. 10c, Plaintive song (bayatı), Abasova Həbibə Mustafə qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), May 31*

Bayatı, Adasova Həbibə Mustafə qızı, Qarabağ, Cəbrayıl, Qazanzəmi
Bülbülem, a, bala, güle bəndəm, I'm a lark, oh, I'm attracted to the rose,
Gəl, yuvamı qurdalama, ay, Come, [but] don't mess up my nest, oh,
[Élə] bir şirin dilə bəndəm. I need kindly words.

[Dédim] ede, dağda nə var,
İllər keçdi, dərdə nə var.
Mənim atam-anam köçüb,
Daha mənim orda nəyim var.

[I said] well, what's there on the mountain,
Years have passed, we've forgotten the
grief.
My father and mother moved away,
I have got nothing left there.

- *ex. 10d, Wedding song (toy mahnısı), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Toy mahnısı, Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zağatala, Çobankol
Öyümüze (evimi-) gəlın gəlır, A bride's coming into our house,
Çırağ vurun, gəlın gəlır. Light the lamps, a bride is coming.
Çıraqları alışdırı(n), Light the lamps all,
Bügün (bu-) bız gəlın gəlır, héy. Today a bride is coming to us, heigh!

- *ex. 32a, Petting a child (uşaq oxşaması), Səmədova Alma (99), Armenia, Şidlu, Kerimova-oxsama-3*

Uşaq oxşaması, Səmədova Alma, Ermənistan, Şidlu, Kərimova – oxşama-3
Laylay, balam, a, qurban, balama Hush-a-bye, darling, oh, I love you,
Laylay, quzum, a, qurban. Hush-a bye, my lamb, oh, I love you.

- *ex. 32b, Song of the round dance (halay), AXM1/92*

Halay mahnısı, AXM 1/92
Hay, lolo, lolo, lolo, yeleli. Hey, lolo, lolo, lolo, jeleli.

- *ex. 32c, Song (mahni), AXM1/93*
Mahni, AXM 1/93

Hilnən mixeyi mən isteyəndə,
Düzün, getirin, düzün, getirin.

When I want cloves from the clove tree¹⁷,
String them up and bring them here, string
them up and bring them.

¹⁷ *Syzygium aromaticum*

- *ex. 32d, Plaintive song (bayatı), İskenderova Fatmasoltan Hüseyn qızı (95),*

Shamakhy, Demirchi, May 26

Bayatı. İskəndərova Fatmasoltan Hüseyn qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Quş idi(k), gəderdik bir-birimizdən aralı,

O(v)çilər (-çular) (v)urmuşdu, (v)urmuşdu,

qanadımızdan yaralı.

Eger [dəyir] ondan da ölmezsem,

Həyva tek men saralım, saralım.

We were birds, we were passing far

from each other,

Hunters shot at us, shot us, our

wings [were] wounded.

If I don't die of this, [she says],

I'll turn yellow like quince apples¹⁸.

- *ex. 33a, Wedding song (toy mahnısı), Memmedova Şeker Nureddin qızı (67),*

Shamakhy, Mel'gam, May 25

Toy mahnısı, Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm

At keher, oğlan keher,

Xoş geldin bizim gəlin,

Ezizim, gözüm gəlin.

Bélinde qıygac yeher,

Xoş geldin bizim gəlin,

Ezizim, gözüm, gəlin.

The horse is chestnut brown, the lad

is chestnut brown,

May you be welcome, our bride,

My darling, [the apple] of my eye,

bride.

There's an oval saddle on the [horse's]

back,

May you be welcome, bride,

My darling, [the apple] of my eye,

bride.

- *ex. 33b, Love song (sevgi haqqında), Ehlimanova Yaxşıxanım Qocakişi qızı (73),*

Shamakhy, Nabur (rec: Shamakhy/Shykhlyar), May 27

Sevgi mahnısı, Əhlimanova Yaxşıxanım Qocakişi qızı, Şamaxı, Nabur

Sensen qızıl gül,

Saçları sünbül.

Aşıgam bülbül,

Éşqə dalırsan.

You are the crimson rose,

[Your] hair is the ear of corn¹⁹,

I am in love, lark,

I wish [you'd] fall in love, too.

- *ex. 33c, Wedding song (xına havası), Sultanova Nazile Misir qızı (55),*

Shamakhy, Demirchi, May 26, 3b/28

Toy mahnısı, Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Eli gelir məşeden, nana, nay, nay, na, nay,

Buğları var küşeden, nana, nay, nay, na,

nay.

Ali's coming from the woods, nana,

nay, nay, na, nay,

He has a thin moustache, nana, nay,

nay, na, nay.

¹⁸ Ölümün yaxınlaşdığını bildirir: «Mən yavaş-yavaş öləcəyəm».

¹⁹ Hөрükləri sünbülün saçqları kimidir.

• *ex. 34a, Love song (sevgi haqqında), AXM2/33*

Sevgi mahnısı. AXM 2/33.

Kişmiri şalın ollam,
Dad aldı meni,
Ağ üzde xalın ollam,
Yad aldı meni.

I'd be your Kashmir scarf²⁰,
Something bad has happened to me,
I'd be a beauty-spot on a white cheek,
A foreigner has married me.

• *ex. 34b, Wedding song (toy mahnısı), Yusifova Xanım Hesən qızı (77), Zagatala, Qymyr, June 13*

Toy mahnısı. Yusifova Xanım Həsən qızı, Zagatala, Qımır

At gelir aparmağa maral xanım,
Atını otarmağa, lilay, lilay.
Vekilin atı gelir,
Boynunda çatı gelir.
Gelini aparmağa,
Vekilin atı gelir.

A horseman's coming to take the fair
woman²¹,
To give fodder to his horse, lilay, lilay.
The horse of the delegate is coming,
There's a thick rope of goat hair round its
neck,
To take away the bride,
The delegate's horse is coming.

• *ex. 34c, Love song (sevgi haqqında), AXM1/57*

Sevgi mahnısı, AXM 1/57

Sona xanım, çıx éyvana,
Bir bax bu gözəl oğlana.
Doğrusun söyle merdana,
Hüsni-cemalı yaxşıdır.

Sona woman, come out to the porch,
Look at this handsome young lad.
Tell me your true opinion of him,
His looks and his face are pleasant.

• *ex. 35, Children's song (uşaq oyunu), İsmayilova Cemile Hüseynqulu qızı (70), Nakhichevan, (rec: Baku), May 21*

Uşaq mahnısı, İsmayilova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

• *ex. 36, Plaintive song (bayatı), AXM2/52*

Bayatı, AXM 2/52

Meni dövri-felek qoymuş
Biyabanlarda avare,
Biyabanlarda avare.

Fate has exiled me,
To be homeless in the desert,
To be homeless in the desert.

²⁰ Bu bir deyişmədir. I və III sətirləri oğlan tərəfindən, II və IV sətirləri isə qız tərəfindən deyilir.

²¹ «At gəlir» ibarəsi «atlı gəlir» deməkdir.

Anadolu türk mahnılarının mətni²²

- *ex. 37-1a, TRT-2628, Kars*

TRT-2628, Qars

Arkalığım çift çini,
Sevem gözün içini.

My vest is double pleated,
I love the inside of your eyes.

- *ex. 37-1b, TRT-1924, Ordu*

TRT-1924, Ordu

Yayla yaylaya bakarda,
Yayla suları yan akar.

When the summer pastures face
each other,
The waters of the pastures flow
sideways.

- *ex. 37-1c = Saygun 1976: XVIII/49b*

Saygun – 1976: XVIII/49b

- *ex. 37-1d, TRT-2537, Kars*

TRT-2537, Qars

Çıldır'ın çiçeyhleri (-çek--), balam,
Eli de amalı kızlar.

The flowers of *Childir*, darling,
Are lasses with industrious hands.

- *ex. 37-1e, TRT-2397, Erzurum*

TRT-2397, Ərzurum

Mercimeğin tohumu, bala,
Heç (hiç) almadım uyukumu, bala.

The grains of the lentil, darling,
I haven't slept a wink, little one.

- *ex. 37-2a, TRT-1770, Şavşat*

TRT-1770, Şavşat

Gel, benim gül yüzlü yarım,
Gelme, gelme, geldin, dönme.

Come, my pink-cheeked sweetheart,
Don't come, don't come, but if
you've come, don't go away.

- *ex. 37-2b-d = I.W.15a,c,b*

I.W. 15a,c,b

- *ex. 37-2e, TRT-2907, Trabzon*

TRT-2907, Trabzon

Atma beni yabana,

Don't cast me away,

²² Türkiyə mətnlərində mən TRT notlarındakı istifadə edilmiş formaları qoruyub saxlamışam.

Ben de bu dereliyim.

I'm also from this valley.

• *ex. 37-3a, TRT-2205, Diyarbakır*
TRT-2205, Diyarbakır
Nare esvab yahıyor (-kı-), nare,
Köpük teşten akıyor, nare.

Fire burns the clothes, nare,
The foam spills from the başın, nare.

• *ex. 37-3b, TRT-1462, Sivas*
TRT-1462, Sivas
Aşağıdan gelen yare bak, yare,
Burnu galenfirli (karanfil-), kaşları
kara.

Look at your love coming from under,
Her nose adorned with a pink, her brows
are black.

• *ex. 37-4b = I.W.16a*
I.W. 16a

• *ex. 37-5b = I.W.12c*
I.W. 12c

• *ex. 37-6a-c = I.W.16e,d,f*
I.W. 16 e,d,f

• *ex. 38-1a, TRT-641, Kilis*
TRT-641, Kilis
Elma tekerlendi, yar,
Güzel şekerlendi, yar.

The apple has rolled off, darling,
Beauty has sweetened, darling.

• *ex. 38-1b, TRT-1691, Oltu*
TRT-1691, Oltu
Merdivenden yukarı,
Hop, güllü gülizarım.

Up the stairs,
Hop, my rose-cheeked one.

• *ex. 38-1c, TRT-1674, Sivas*
TRT-1674, Sivas
Türkmen kızı süt pişirir,
Hem pişirir, hem taşırır.

The Turkmen lass is boiling milk,
She's boiling it, she's taking it.

• *ex. 38-2b, TRT-2602, Kars*
TRT-2602, Qars
Héy, ağalar, nasıl deyim,
Gözleri ela züveyda.

Ay, masters, how shall I tell you
The brown-eyed sweetheart.

• *ex. 38-2c, TRT-528, Kars*

TRT-528, *Qars*

Kemanımın telleri,
Gezdim gurbet elleri.

The strings of my violin,
I have roamed alien lands.

• *ex. 38-2d, TRT-648, Akdağmadeni*

TRT-648, Akdağ mədəni

Yıldız, akşamdan doğarsın,
Dağlara boyun eğersin.

Star, you are born in the evening,
You lean your head on the mountains.

• *ex. 38-2e, TRT-680, Tokat*

TRT-680-Tokat

Suya düştü gülümüz,
Hanım kızlar, kızlar.

Our rose has fallen into the water,
Young lassies, lassies.

• *ex. 38-2f, TRT-400, Trabzon*

TRT-400, Trabzon

Ayna, ayna ellere,
Ayna düştü göllere.

Mirror, mirror in the hands,
The mirror has fallen into the lakes.

• *ex. 38-2g, TRT-60, Tekirdağ*

TRT-60, Tekirdağ

Gideriz biz ikimiz,
Kestanedir yükümüz.

We are going, the two of us,
Our burden is chestnuts.

• *ex. 38-2h, TRT-2876, Afyon*

TRT-2876 (I misra) ²³ Afyon

Su gelir, güldür-güldür,
Gelin destini doldur.

The water's flowing, gurgling-
purling,
The bride is filling her jug.

• *ex. 38-3b, TRT-152, Ankara*

TRT-152, Ankara

Köprü'nün altı diken, türkmeno,
Yaktın beni gül iken, emmoğlu.

It is thorny under the bridge,
türkmeno,
You've kindled my love as a rose,
darling.

• *ex. 38-3c, TRT-2709, Elazığ*

TRT-2709. (I misra) ²⁴ Elazığ

²³ Güldür-güldür sakit axan çayın səsinə təqlid edir.

²⁴ anan ölə deyimi «anan qurban» «your mother would die for you; i.e. I'm dying for you, I love you», (sənin anan səndən ötrü ölər, yəni mən səndən ötrü ölürəm, mən səni sevirəm)

Değirman sala benzer, anan öle.

• *ex. 38-4e, TRT-897, Kars, Azeri ağzı*
TRT-897, Qars, Azəri ağzı
Samanlıkta kediler, vıy, vıy,
Miyav, miyav dediler, vıy, vıy.

The mill's like a raft, I am dying for you.

Cats in the barn, miaow, miaow,
They are mewling, miaow, miaow.

• *ex. 38-4f, TRT-173, Kars*
TRT-173, Qars

Kerem olup men oduna yanaram,
Dostuma dost, düşmenime yamanam.

I am Kerem, I'm burning in your fire,
I'm a friend of my friend, a foe of my
foe.

• *ex. 38-5b, TRT-1048, Kars, Azeri ağzı*
TRT-1048, Qars, Azəri ağzı

Giyip güllü tumanını şekine, day, gizi,
nay, nay.

She's wearing long ample trousers with
roses, nay, nay, nay.

• *ex. 39-1a, TRT-240, Tercan*
TRT-240, Tercan

Kapı, kapı gezerim,
Kapıda boncuh (-cuk) düzerim.

I'm going from gate to gate,
I'm stringing beads in the gate.

• *ex. 39-1b, TRT-1705, Erzurum*
TRT-1705, Ərzurum

Yendim saman almaya,
Sarıda gelin sarmaya.

I've managed to buy straw,
To embrace a blonde young lady.

• *ex. 39-1c, TRT-1993, Sivas*
TRT-1993, Sivas

Gitme yarım uzağa,
Aman övmelim, aman.

Don't go far away, my darling,
Ay, sweetheart worthy of praise, oh.

• *ex. 39-2a, TRT-1228, Tercan*
TRT-1228, Tercan

Bu dağda ot bitmez mi,
Varma yoluma, varma.

Grass does grow on this mountain,
Don't stand in my way.

• *ex. 39-2b, TRT-2599*
TRT-2599

İşte geldim ekim, büküm,
Arkamda davulum yüküm.

Behold, I've come, I sow and reap,
My drum is my burden on my back.

• *ex. 39-2c, TRT-2327, Kayseri*

TRT-2327, *Qeysəri*

Oduncular dağdan odun indirir,
Yürük sular değirmeni döndürür.

Lumbermen bring fire wood from
the mountain,
The streams turn the wheels of the
mills.

• *ex. 39-2d, TRT-90, Acıpayam*

TRT-90, *Acıpayam*

Siyah çorap giysena (-sa-),
Yar, bizim eve gelsena (-sa-).

Put on black stockings,
Come and see us, darling.

• *ex. 39-2e2, TRT-239, Acıpayam*

TRT-239, *Acıpayam*

Gökte yıldız tek gider,
Arabası çift gider.
Oğlan hasta olunca,
İlacı kızıdan gider.

The star passes lonely in the sky,
The cart passes drawn by a pair²⁵.
When a lad falls ill,
The remedy comes from a lass.

• *ex. 39-2e3, TRT-1051, İzmir*

TRT-1051, *İzmir*

Mavi kırep başında,
Kalem oynar kaşında.

She wears blue crepe on her head,
A pencil adorns her brows.

• *ex. 39-3c, TRT-1686, Urfa*

TRT-1686, *Urfa*

Tabakta bal olaydım,
Eriyip yağ olaydım.
Yarın ince belinde
İpekli bağ olaydım.

I'd be honey in a bowl,
I'd be melted oil.
Around the waist of my sweetheart
I'd be a silken belt.

• *ex. 39-3d, TRT-1609, Kerkük*

TRT-1609, *Kerkük*

Gelemedim Emine'm da,
Memlekete bu sene.
Allah izin ederse,
Gelirum (--rim) yeni sene.

Emine, I could not come
Home this year.
If God wills so,
I will come next year.

• *ex. 39-3e, TRT-684, Malatya*

TRT-684, *Malatya*

Değirmenin postu dar,

The mill hopper is narrow,

²⁵ «Cift altı» ifadəsi. «Bir cüt at qoşulmuş» deməkdir.

Allılar, allılar,
Gitti suyu, kestiler,
Allılar, allılar.

• *ex. 39-4a, TRT-1216, Aşkale*
TRT-1216, Aşqala
Bu gece ay doğacak, Aynalım,
Şavkı bize vuracak, Aynalım.

• *ex. 39-4b, TRT-1109, Artvin*
TRT-1109, Artvin
İndim dere ırmağa, hoy, nanayda,
Zeytin dalı kırmağa, hoy, nanayda.

• *ex. 39-5a, TRT-3820, Ankara*
TRT-3820, Ankara
Asker oldun vatana, zalifim (zülüfüm),
Gidiyon mu kitana, zalifim (zülüfüm).

• *ex. 39-5b, TRT-3145, Çorum*
TRT-3145, Çorum
Fistan giymiş kırmalı, dürdanem,
Göğsü çapraz düğmeli, birdanem.

• *ex. 39-5c, TRT-3890, İzmir, without text*
TRT-3890, İzmir, mətnsiz

• *ex. 40a, Lament (ağı), Qasımova Réyhan (72), Armenia, Poladkent/Ijevan (rec: Shamakhy), June 14*

Ağı, Qasımova Reyhan, Ermənistan, Poladkənd, İcevan

[Éle bil] qanadı qırıq quşam, uça
bilmirem, uça bilmirem,
Zalım düşmen kesib aranı, kéçe
bilmirem, kéçe bilmirem, hem, éy.
[Déyirem] ay, balam, ay, balam, ay,
balam,
Mezarınız üstüne géde bilmirem, géde

Those in red clothes, in red clothes.
It's water has run short, drained,
Those in red clothes, in red clothes.

There will be full moon tonight,
Aynalım,
Its light will fall on us, Aynalım.

I went to the stream in the vale, oy,
nanayda,
To break off an olive branch, hoy,
nanayda.

You've become a soldier of the county,
my tress,
You'll join up your regiment, my tress.

She was wearing a plaited skirt, my
pearl,
Two lines of buttons on her chest, my
only one.

I'm a bird with a broken wing, I can't fly,
I can't fly,
A cruel foe has blocked the path, I can't
pass, I can't pass, oh.
[I say] alas, my sweetheart, alas darling,
my darling, oh,
I can't go to your graves, I may not go, I

bilmirem, gède bilmirem.

may not go.

- **ex. 40b**, *Love song (uzun hava)* – Turkish, Ahmet Torun (44), Turkey, Adana, Kadirli, THM-197
Sevgi mahnısı, Türk, Ahmet Torun, Türkiyə, Adana, Qədirli, THM-197
- **ex. 41**, *Dance song (oyun havası)*, Shirvan Folk Ensemble, Shamakhy, May 25, CD-61
Oyun havası, Şirvan Folklor Ansamblı, Şamaxı, CD-61
- **ex. 42**, *Lament (ağı)*, Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhibrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17, CD-44
Ağı, Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

[Men aşiq] veten ağlar,
Ay, köyney(i) keten (-tan) ağlar.
Ay, éy, ay, ay, éy, ay, ay, éy, ay.

[I love it]²⁶ the home is weeping,
*erratic line*²⁷
Oy, oy, ay, ay, ay, ay, ay.

Qariblikde (qe---) (ö)lenin, ay, éllerim,
Ay, éllerim, ay, obalarım,
Ay, qariblikde (qe---) ölenin
Ay, yasını tutan ağlar,
Ay, ölürem, ay, aman, ölürem, a,
balam, ay, oy.

Woe is those who die in an alien land,
oh, my home²⁸,
Alas, my motherland, oh, my villages,
Woe is those who died in foreign lands,
Woe is those who go into mourning and
weep,
Woe is me, I'm going to die, alas, I'll die,
my son, alas, oh.

[Men aşiq] veten yaxşı,
Géymeye keten (-tan) yaxşı,
Gezmeye qerib éller,
- Ay, size qurban olum,
Gelen ayaqlarınıza qurban olum -
Ölmeye veten yaxşı.
[Déyirem] Allah, sen rushet (ruhset)
vér mana,
Gédim o vetende ölüm, bala,
Ölmeye veten yaxşı.

[I love it] the motherland is good,
A shirt of linen is good to wear,
A foreign land is good for excursions,
- Alas, I love you,
I love your approaching feet -
The motherland is good for dying.
[I say] God, allow me
To go and die in my motherland, darling,
The motherland is a good [place] to die.

²⁶ Mən aşiq ifadəsi tez-tez ağı və bayatılara daxil edilir.

²⁷ Yəqin ki, müğənni bir sıra mahnıda işlənmiş «Geyməyə kətan yaxşı» misrasını oxumaq istəmişdir.

²⁸ El 1) millət, cəmiyyət, xalq, 2) Ana, Vətən, doğma torpaq, yurd, 3) tayfa, ailə deməkdir. Ağının tərcüməsində mən bu sözü daima «home, motherland» («yurd, ana vətən») kimi çevirirəm.

Ay, dağlar, sende neyim qaldı,	Alas, mountains, what a lot [of my things] are left with you,
Ay, dağlar, sende neyim qaldı,	Alas, mountains, what a lot [of my things] are left with you.
Elim yétmir, ünüm çatmır, oy, dağlar.	My hands can't reach that far, my voice can't be heard there, oh, mountains.
Yaxşı övliyalaram qaldı,	My good saints are left [there],
Yaxş(ı) içmeli sularım qaldı,	My good drinking water is left,
Yaxşı balalarımızın qebirleri qaldı.	The graves of my dear children are left.
Ay, dağlar, ay, dağlar, ay, dağlar,	Alas, mountains, oh, mountains,
Elim yétmir, ünüm çatmır, oy,	mountains,
[Görüm] tay sende neyim qaldı,	My hands can't reach that far, my voice can't be heard there,
Ay, dağlar, ay, yay, yay, yay, yay.	[I can see] what a lot of my things are left with you,
	Alas, mountains, alas, alas, oh.

• *ex. 43, Dance song (Koçeli oyun havası), Şərifov Vahid (33), Baku, Merdekyan, May 31*
Oyun havası, Şərifov Vahid, Bakı, Mərdəkan

• *ex. 44a, Dance song (Terekeme oyun havası), Balayév Nuru Şahbala oğlu (1929), Quba, Talaby Gyshlag, June 2, CD-1*
Oyun havası, Balayev Nuru Şahbala oğlu, Quba, Talab Qışlaq, CD-1

• *ex. 44b-d, Dance songs (oyun havaları), Eliyév Kamal Nuru oğlu (69), Quba, Shudukh (rec: Sumgait), May 22*
«Tərəkəmə» oyun havası, Əliyev Kamal Nuru oğlu, Quba, Şuduq

• *ex. 44e, Dance song (oyun havası), Nezer Yareliyév Mecid oğlu (75), Yareliyév İbadulla Nezer oğlu (42), Quba, June 3, CD-21*
Oyun havası, Nəzər Yarəliyev Məcid oğlu, İbadulla Yarəliyev Nəzər oğlu, Quba, CD-21

• *ex. 44f-g, Dance songs (oyun havaları), Nezer Yareliyév Mecid oğlu (75), Yareliyév İbadulla Nezer oğlu (42), Quba, June 3*
Oyun havası, Nəzər Yarəliyev Məcid oğlu, İbadulla Yarəliyev Nəzər oğlu, Quba

- **ex. 45a**, *Avar lullaby (Avar laylay)*, Ağasova Mina Mehmed qızı (45), Zagatala, Dzhar, June 11

Avar Laylayı, Ağasova Mina Məhəmməd qızı, Zaqatala, Car

Laylay déyim, yatasan,

Şirin yoxu (yu-) alasan.

Qızıl güllər içinde

Şirin yoxu (yu-) tapasan.

I'm singing a lullaby, lie down,

Find a sweet dream.

Amidst the crimson roses

You'll find a sweet dream.

Laylay, laylay,

Laylay, gülüm, ay, laylay,

Évim-éşiyim, laylay.

Hush-a-bye, hush-a-bye,

Hush-a-bye, darling, hush,

Hush, my only treasure, hush,

- **ex. 45b**, *Avar dance song (Avar oyun havası)*, Qallayev Feyzulla Müslüm oğlu (50), Zagatala, Makov, June 11

Avar oyun havası, Qallayev Feyzulla Müslüm oğlu, Zaqatala, Makov

- **ex. 46a-b,f**, *Avar dance songs (Avar oyun havaları)*, Qallayev Feyzulla Müslüm oğlu (50), Zagatala, Makov, June 11

Avar oyun havaları, Qallayev Feyzulla Müslüm oğlu, Zaqatala, Makov

- **ex. 46c-d**, *Avar dance songs (Avar oyun havaları)*, Davudova Huri Mehmed qızı (80), Zagatala, June 11

Avar rəqs mahnısı, Davudova Huri Məhəmməd qızı, Zaqatala

- **ex. 46e**, *Avar dance song (Avar oyun havası)*, Heraçiyeva Cemile Şemseddin qızı (44), Zagatala, Dzhar, June 11

Avar rəqs mahnısı, Heraçiyeva Cəmilə Şəmsəddin qızı, Zaqatala, Car

- **ex. 47a**, *Tsakhur dance song (Tsakhur oyun havası)*, Muradova Hafizet Zabibulla qızı (70), Zagatala, Suvagil, June 10

Saxur mahnısı, Muradova Hafizət Zəbibulla qızı, Zaqatala, Suvagil

- **ex. 47b**, *Tsakhur wedding song (Tsakhur toy havası)*, Muradova Hafizet Zabibulla qızı (70), Zagatala, Suvagil, June 10

Saxur toy mahnısı, Muradova Hafizət Zəbibulla qızı, Zaqatala, Suvagil

Teze paltar tikerem,

Yaxşı güne бүkerem.

Menim عزیز qardaşım,

Sizin toyun mübarek.

I'm sewing a new dress,

I fold it for better days.

My dearest sister,

May your wedding be blessed.

- **ex. 47c**, *Tsakhur wedding song (Tsakhur toy havası)*, Almazov Ekrem Memmed oğlu (36), Zaqatala, Suvagil, June 10

Saxur toy mahnısı, Almazov Əkrəm Məmməd oğlu, Zaqatala, Suvagil

• *ex. 48a-e, Jewish melodies, Eliyahu №9, №17, №43, №18 and №44*
Yəhudi melodiyları, Eliyahu №9, 17, 43, 18, 44

• *ex. 49, Russian song (Rus havası), Russian woman (~80), Shamakhy, Kirovka,*
May 26

Rus mahnısı, rus qadın, Şamaxı, Kirovka

• *ex. 50a, Turkish song (Türk mahnısı), Şükürova Tamara Domac qızı (50),*
Shamakhy, Khil'milli, June 15

<i>Türk mahnısı, (II misra)</i> ²⁹ <i>Şükürova Tamara Domac qızı, Şamaxı, Xilmilli</i>	
Ay, bulutla(r), bulutla(r),	Ay, clouds, clouds,
Livorum (-va-) kaldı tutta.	My basket remained on the blackberry
Düşmen, gözüne dursun,	tree.
Kardaş kaldı furuntta.	Be the enemy be cursed,
	The brother was killed in the war.

• *ex. 50b, Turkish lullaby (Türk nenni), Şükürova Tamara Domac qızı (50),*
Shamakhy, Khil'milli, June 15

<i>Türk laylastı, Şükürova Tamara Domac qızı, Şamaxı, Xilmilli</i>	
Nenni diyem bu başta,	I'm saying a lullaby here,
Yüzen örtüm kumaşta.	I hide your face in textile,
Nenni, balam, can nenni,	Hush-a-bye, my little babe, my darling,
Gözel kızım, can nenni.	My beautiful daughter, darling, hush.

• *ex. 50c, Turkish wedding song (Türk düğün mahnısı), Şükürova Tamara Domac*
qızı (50), Shamakhy, Khil'milli, June 15

<i>Türk toy mahnısı, Şükürova Tamara Domac qızı, Şamaxı, Kirovka</i>	
Bu gün o tağdan bu tağa şahan	I've let a falcon fly from that mountain to
uçurdum,	this one today,
Ahine vahine dünya geçürdüm,	I've had a very bad life.
Bu hana ne hoş hanadur, evi ne boş	How pleasant this house is, how empty
hanadur.	his house is.

• *ex. 50d, Turkish song (Türk mahnısı), Şükürova Tamara Domac qızı (50),*
Shamakhy, Khil'milli, June 15

<i>Türk mahnısı, Şükürova Tamara Domac qızı, Şamaxı, Kirovka</i>	
Bu derenin uzuni (--nu),	All along this rivulet
Kıramadım buzunu (--nu).	I failed to break all the ice.
Aldım Çerkez kızını,	I married a Circassian lass
Çekemedim nazını.	I couldn't resist her lure.

²⁹ Livar – tutulmuş balığı diri saxlamaq üçün səbətdir.

- *ex. 50e, Turkish wedding song (Türk düğün mahnısı), Şükürova Tamara Domac qızı (50), Shamakhy, Khil'milli, June 15*

Türk toy mahnısı, Şükürova Tamara Domac qızı, Şamaxı, Kirovka

Gelin ağlar: baba, baba,	The bride's weeping: father, father,
Yaşlar töker kaba, kaba.	She's shedding tears unbridled.
Ağlama, gelin, ağlama,	Don't cry, you bride, don't weep,
Kaynatandır sene baba.	Your father-in-law will be your father.

Gelin ağlar: ana, ana,	The bride's weeping: mother, mother,
Yaşlar töker yana-yana.	She's shedding tears unbridled.
Ağlama, gelin, ağlama,	Don't cry, you bride, don't weep,
Kaynanandır sene ana.	Your mother-in-law will be your mother.

- *ex. 50f, Turkish wedding song (Türk düğün mahnısı), Şükürova Tamara Domac qızı (50), Shamakhy, Khil'milli, June 15*

Türk toy mahnısı, Şükürova Tamara Domac qızı, Şamaxı, Kirovka

Buyur, gédax, gelin hanım,	Please, let us go, bride,
Nişan/ın seni gözliyer (--yor).	Your bridegroom will take care of you.
Etilerin odan beziyer (--yor),	Your sisters-in-law are adorning your
Nişan/ın seni gözliyer (--yor).	room,
Buyur, gédax, gelin hanım,	Your bridegroom will take care of you.
Haydi, gédax, gelin hanım.	Please, let us go, bride,
	Please, let us start, bride.

Antologiyadakı havaların mətni

- *№ 1, Plaintive song (bayatı), Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı (79), Shamakhy, Dagh Göylər, May 29, CD-2*

Bayatı. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər, CD-2

Sudan oldum, ay, qardaş [bu] men,	I've lost the water, alas, brother, I,
Sudan oldum [bu] men, ay.	I've lost the water, oh.
Nadir quş, gözden oldum, ay,	A bird without a mate, I'm blinded, alas,
Birce bacı, ay, birce bacı, ay.	My only sister, alas, my only sister, oh.

Év tikmək elimdən gelmedi, ay,	I couldn't build a house, oh,
Anam oğlu, a, qardaş, ay,	My mother's son, brother, alas.
Ne bağlarım (--ram) yuva men, a.	I can't build a nest either, oh.
Ekdım, biçdim, soldum, [déyir] ay, bacı,	I've sown and reaped and wilted, oh

Kuru çıxdı elimnen, ay.

sister,
It's wilted, I haven't succeeded, oh.

- № 2, *Spinning song (cehre havası), Qocayeva Sahab Səfiqulu qızı (79), Shamakhy, Sündi, May 27*

Cəhrə havası. Qocayeva Sahab Səfiqulu qızı, Şamaxı, Sündi

Cehre, cehre, a, cehre,	Loom, loom, oh, you loom,
Eyeğimin (ayağımın) bendi, cehre,	Loom that keeps my legs tied.
Vurub seni sındıraram,	I'll kick you and break you,
Gezerem kendi, cehre.	I'll go for a walk in the village, loom.

- № 3, *Love song (sevgi haqqında), Nureliyeva Hacıne Sefer qızı (75), Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24, CD-9*

Sevgi mahnısı. (III misra)³⁰ Nurəliyeva Hacıne Sefer qızı, Şamaxı, Zarat

Eziziyem Gülendama,	My sweetheart, Gülendama,
Séh düşübdür gül endama.	Dew has fallen on her rose body.
Oleydim (-laydım) tafta köynek	I wish I were a taffeta shirt,
(kömlek),	I wish I could embrace her body,
Sarmaşeydim (--şaydım) gül endama,	My rosy darling, oh, hush.
Güllü balam, a, laylay.	

- № 4, *Churning song (néhre havası), Yusifova Xanım Həsən qızı (77), Zagatala, Qımyr, June 13*

Nəhrə mahnısı. Yusifova Xanım Həsən qızı. Zagatala, Qımyr

Çalxa-çalxa, yağ olsun,	Strike, strike, let butter be made,
Balam yésin, sağ olsun.	May my darling eat it and be healthy.
Baş köteren (göttü-) yağ olsun,	May it be excellent butter,
Balam yésin, sağ olsun.	May my darling eat it and be healthy.

- № 5, *Religious song during zikr, woman from Sündi, Shamakhy, Sündi, May 27, CD-8*

Zikr mərasim havası. Sündi kəndindən olan qadınlar, Şamaxı, Sündi, CD-8

Allah, Allah, Allah, Allah.	Allah, Allah, Allah, Allah.
-----------------------------	-----------------------------

- № 6, *Religious song during zikr, Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı (79), Shamakhy, Dağ Göylər, May 28*

Zikr mərasim havası. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Ezel söyle bismilla(h), éy,	First say Bismillah, ay ³¹ ,
Gel Allaha, gel, ay, göylüm (kön-).	Come to Allah, come, my sweetheart.
Qəddən zikir, éy, Allah, éy,	Join the zikr, oh Allah, oh,

³⁰ Taffeta: ipəkdən və ya süni ipəkdən hamar toxunmuş parıldayan parça.

Gel Allaha, gel, ay, göylüm (kön-).

Come to Allah, come, my sweetheart.

- № 7, *Wedding song (toy mahnısı), Bedelova Xatun Ehmed-paşa qızı (69), Quba, Talaby Gyshlag, June 2, CD-5*

Toy mahnısı. Bədəlova Xatun Əhmədpaşa qızı, Quba, Talabı Qışlaq
Öv(ü)müze (évimi-) gelin gelir,
Öv(ü)mizin (évi---) sırrın açan gelir.
Gündüz yığib yığışdıran,
Géce yazı yazan gelir.

A bride's coming into our house,
One that will know the secret of our house.
In the day she'll reap the crop and clean,
In the night she'll write letters, the bride.

- № 8, *Religious song during zikr, Abasova Həbibə Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17, CD-12*

Zikr mərasim havası. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi, CD-12

Sen Keremin kanısan, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,
Aşıqin həyranısan, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,

You're the blood of Kerem, Shah
Huseyin, oh Huseyin,
You are admired by lovers, Shah³²
Huseyin, oh Huseyin,
Help me, oh Ali, Shah Huseyin, oh
Huseyin.

Dadıma yét, ya Eli, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,
Hem Elisen, hem Veli, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,
Yérin-göyün lengeri, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,

You are Ali and Veli, Shah Huseyin, oh
Huseyin,
You are the hoop of the earth and sky,
Shah Huseyin, oh Huseyin.
You are the remedy of wounds, Shah
Huseyin, oh Huseyin,

Yaralar mehremisen (melhe--), Şah
Hüseyn, vah, Hüseyn,
Yerin-göyün lengeri, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn.

You are the hoop of the earth and sky,
Shah Huseyin, oh Huseyin.

Allah, Allah, can Allah, Şah Hüseyn,
vah, Hüseyn,

Allah, Allah, my soul, Allah, Shah
Huseyin, oh Huseyin,

The soul loves you, Allah, Shah
Huseyin, oh Huseyin,

I wish you were our protector, Shah
Huseyin, oh Huseyin,

Can sene qurban, Allah, Şah Hüseyn,
vah, Hüseyn,

I wish you saved us from these troubles,
Shah Huseyin, oh Huseyin,

Belke sen yiye dursan, Şah Hüseyn,
vah, Hüseyn,

You are Ali and Veli, Shah Huseyin, oh
Huseyin,

³¹ Bismillah – Allahın adına

³² Aşıq – burada «imanlı», «Allaha aşiq» deməkdir.

Bu belalardan bizi qu(r)tarasan, Şah
 Hüséyn, vah, Hüséyn,
 Hem Elisen, hem Veli, Şah Hüséyn, vah,
 Hüséyn,
 Yerin-göyün lengeri, Şah Hüséyn, vah,
 Hüséyn,

Dadıma yét, ya Eli, Şah Hüséyn, vah,
 Hüséyn.

• № 9, *Lament (ağı), Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh,*
Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

[Men aşıgam, éy], üzüm qara,
 [Men aşıgam, éy], üzüm qara.
 Ay, neft qara, üzüm qara,
 Neft qara, üzüm qara.

The hoop of the earth and sky, Shah
 Huseyin, oh Huseyin,
 Help me, oh Ali, Shah Huseyin, oh
 Huseyin.

[I love it] I am ashamed,
 [[I love it] oh, I am ashamed,
 Alas, the oil is black, the grape is black,
 Alas, the oil is black, the grape is black.

Biz sinedeften déy(i)lik,
 - A, size qurban olum –
 Biz sinedeften déyilik,
 Derd elinden danışırıq, dé(yi)rik
 dediklerimizi.

We are no scholars,
 - Oh, I love you all –
 We are no scholars,
 We know each other for the [common]
 trouble, we say our words.

Felek bir iş işledibdi,
 Felek bir iş işledibdi, Allah.
 Éle dos(t) yanında, ay, ay,
 Qalıb üzümüz qa(ra), ay, vay, vay,
 Felek, vay, vay, ay, vay, vay,
 Ay, vay, vay, ay, vay, vay.
 Ay, laylay, fele(k), laylay,
 Ay, laylay, fele(k), laylay,
 İnşallah, fele(k), laylay.

Fate has done its due,
 Fate has done its due, Allah.
 Next to such a friend, alas,
 We remained in disgrace, oh³³.
 Fate, alas, alas, oh,
 Ay, vay, vay, ay, vay, vay.
 Alas, alas, alas, oh,
 Alas, alas fate, oh,
 I hope, fate, oh.

Héc bir ölkelerin, ay, sa'a (sene) qurban
 olum, Allah,
 Héc bir éllerin, obaların,
 Ne cavanları, ne qocaları,

In no country whatever – I love you,
 Allah –
 In no native land,
 Shall any young or old people,
 Alas, see days that we have seen!

³³ Üzü qara hərfi mənada «onun üzü qaradır» deməkdir.

Ay, görməsin biz gördüyümüz günü,
Görməsin béle, laylay,
Béle, laylay, ay, vay, vay, béle, laylay,
ay.

Ay, men aşiq Salyana,
Men aşigam Salyana,
Dara zülfün, sal yana,
Dara zülfün, sal yana.

Ölen/erimize déyirem:

- Ay, sizi getirib buralara çıxardan,
Géden/erimize qurban olum, ay,

oğlan/ar –

Ölen/erimiz(e) öldükçen déyirem:

Ay, nécesen, bir ah çekem,
Ay, nécesen, bir ah çekem,
Ay, kür (eri)ye sal yana, sal yana, sal
yana.

Ay, atım başına gelsin,
Görüm [ay,] tuşuna gelsin.
Ay, bizim başımıza gelen, Allah,
Dos(t) başına gəlməsin,
Duşmanın, éy, başına gelsin.

Laylay, évlerimiz, laylay,
Laylay, körpələrimiz, laylay,
Laylay, o torpa(q)lar, ay,
Körpələrimiz, laylay, uşaqlarımız,
laylay,
Laylay, ay, laylay.

They shall not see such things, oh.
Such, oh alas, oh, such, alas oh.

Alas, I'm in love with Salyan,
I am in love with Salyan,
Comb your hair, throw it sideways,
Comb your hair, throw it sideways.

I am telling our dead:

- Oh, because you were brought
here,
I love those who have departed, ay,
boys – ³⁴

I say to all the dead:

Oh, what you are like, I sigh,
Oh, what you are like, I sigh,
Oh, throw your mourning [hair]
sideways, sideways³⁵.

Alas, may it happen to my horse,
[I can see] oh, it should face up to it.
Alas, what has happened to us, Allah,
Shall not happen to a friend,
It shall happen to a foe, oh.

Oh, our motherland, oh,
Oh, our little ones, alas, oh,
Alas, those lands, oh, oh, oh,
Oh, our little ones, oh, our children, oh,
Alas, alas, oh.

• № 10, Love song (sevgi haqqında), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh,
Dzhebrail, Gazanzemi, June 17

Sevgi mahnısı. Əsədova Dilşad Əhməd qızı. Qarabağ, Qazanzəmi
Araz, Araz, [éy,] xan Araz, Araz, Araz, ey, Araz khan³⁶,

³⁴ Bizə şərh olunmuşdur.

³⁵ Yeni ağlaşma.

³⁶ Araz çay adıdır. Azərbaycan Cənubi (İran) və Şimali Azərbaycana bölündükdən sonra bu çay həmin hissələrin sərhəddi rolunu oynayır. Araz Azərbaycan folklorunda geniş yayılmış bir mövzudur.

Sultan Araz, xan Araz,
Men ki, seni sévmişəm,
Gel, éyleme qan Araz.

Araz sultan, Araz khan³⁷,
I am the one, who loves you,
Don't spill [more] blood, Araz [river].

Araz gelir lilinen,
Deste-deste gülünen.
Men ki, seni sévirem,
Şirin-şirin dilinen.

Araz is coming with fine stone,
With a bouquet of roses.
I am the one, who loves you,
For your endearing speech.

Arazı ayırdılar (--lar),
Qumunan qayırdılar (---lar).
Biz sizden ayrılmezdik (--mazdıq),
Ay, vetan (ten), ay, éller, ay, qızdar (-
lar).
Hekeri çay, dehşet çay,
Zülmünen bizi ayırdılar (---lar).

The river Araz was cut into two,
Its sand is used for work.
We aren't going to part with you,
Oh, homeland, oh motherland, oh
lasses,
The rivulet Hekeri, cruel brook,
We were separated [by force].

• № 11, *Song (mahnı), Bedelova Xatun Ehmed-paşa qızı (69), Quba, Talaby Gyshlag, June 2*

Mahnı. Bədəlova Xatun Əhmədpaşa qızı. Quba, Talab Qışlaq

Oxu, oxu, alım yar,
Oxu, qadan(ı) alım yar.
Sen ordan çıx, men burdan,
Kor olsun düşmenimiz.

Sing, sing, let me marry you, darling,
Sing, I beg you, my sweetheart³⁸.
You come from over there, I come from
here,
May our enemies go blind.

• № 12, *Petting a child (uşaq oxşaması), Delivelova Gulabatın Mahmud Qızı (74), Georgia, Tbilisi (rec: Baku/Merdekyan), June 1*

Uşaq oxşaması. Dəlivelova Gülabatın Mahmud qızı, Tbilisi

Atım-tutum bu balanı,
Şekere qatım bu balanı.
Şekerciler almasa,
Tutum-satım bu balanı.

I throw this child and catch it,
I put this child amidst candies.
If the candy vendors don't take him,
I'll go and sell this baby.

• № 13, *Lullaby (laylay), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagh Geyler, May 29*

Laylay. İsmayilova Qızbəş Rza qızı. Şamaxı, Dağ Göylər

Layla çaldım, yatasan,
Qızıl güle batasan.
Qızıl gül bağın olsun,

I've sung a lullaby, lie down,
Sink into crimson roses.
May you have a garden of red roses,

³⁷ Sultan və xan titulları yalnız aşiqi məfiun etmək üçün işlədilir.

³⁸ Qadan alım «Sənin ağrını alım» və «sənə yalvarıram» mənasını verir.

Sen de on(un) kölgəsində yatasan.

May you lie in its shade.

- № 14, *Religious song during zikr, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy, Dagħ Gëyler, June 16*

Zikr mərasim havası. Əhmədova Əlsuvar Zakir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər

Allah vërir, Resul (alır) haqq,
Amende (-lem-) inanmışıq.
La ilaha, ill(a) Allah,
Biz imana gelmişük (--şik),
Allahın birliğıne,
Resulun haqlığına.

Allah orders and accepts what is right³⁹,
We believe in the universe.
There in no God but Allah,
We have come to profess Islam,
Allah is one
And the Prophet tells the truth.

- № 15, *Love song (sevgi haqqında), Allahyarova Gövhər Əyyub qızı (87), Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 29, CD-3*

Sevgi mahnısı (bayatı-tər.) Allahyarova Gövhər Əyyub qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Bakının ağ alması, éy,
Yémeye bağ alması, éy,
Éle sen gelene qalıb, qardaş, éy,
Yaramın sağalması, éy.

The white apple of Baku, oh,
The garden apple's best to eat, ey.
It is up to your coming, brother, ey,
The healing of my wound, ey.

- № 16, *Religious song during zikr, İsmaylova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 28*

Zikr mərasim havası. İsmaylova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Babadan bir ağ quş gelir,
Sineme çox xoş gelir.
Burda bir qumru seslenir,
Qoyun altında quzu beslenir.

A white bird's coming from the
religious leader,
I will have great joy in it.
A ringed turtle-dove's cooing here,
A lamb is growing under the sheep.

Canım yollar, gözüm yollar,
Sene qurban özüm yollar,
Hezret babamı görmedüz
(gördünüz mü)?

My soul is roads, my eyes are roads,
I love you, roads,
Haven't you seen my prophet
Muhammad?

- № 17, *Wedding song (toy mahnısı), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12, CD-11*

Toy mahnısı. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zağatala, Çobanköl, CD-11

³⁹ İlk iki mısırda iki xəyata yol verilmişdir. daha dəqiq belədir: Allah verir, alır haqq, aləmdə inanmışıq.

⁴⁰ Bəy və gəlin

At gelir aparmağa,
Ay, lilay, lilay, lilay.
Toz-torpaq qoparmağa,
Can lilay, lilay, lilay.

A horse is coming to take them⁴⁰,
Ay, lilay, lilay, lilay.
Kicking up dust and soil⁴¹,
Darling, lilay, lilay, lilay.

• № 18, *Lullaby (laylay)*, *Xalıqova Rübarə (93)*, *Shamakhy, laylay 4*
Laylay. Xalıqova Rübarə, Şamaxı, Kərimova; laylay –4

Laylay, bəşiyim, laylay,
Évim-əşiyim, laylay,
Sen gət şirin yuxuya,
Çekim kəşiyin, laylay.
Laylay, balam, a, laylay.

Hush-a-bye, my cradle, hush,
Hush, my only treasure, hush,
Sink into a sweet dream,
Let me take care of you, hush,
Hush-a-bye, darling, hush.

• № 19, *Plaintive song (bayatı)*, *Tağıyeva Mehfuza (56)*, *Quba, Talaby Gyshtag*,
June 4, CD-13

Bayatı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq, CD-13

Göyərçinem, üşdün (uçdun), gel,

My turtle-dove, you've flown away,
come,

Dos bağına düşdün, gel.

You've fallen in the friend's garden⁴²,
come.

Yaxşı günün aşna-dostlar,

In your good days they were your
friends,

Yaman güne düşdün, gel.

You've woken to a bad day, you are left
alone, look.

• № 20, *Children's song (uşaq oyunu)*, *İsmaylova Cəmilə Hüseynqulu qızı (70)*,
Nakhichevan, living in Quba, (rec: Baku), May 21

Uşaq mahnısı. İsmaylova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Dovşanım məşeyə girir,
Balaca dovşan məşeyə girir.
Dovşanım elini yuyar,
Balaca dovşan elini yuyar.

My rabbit's going to the woods,
Little bunny's going to the woods,
My bunny is washing its hands,
The little bunny's washing its hands.

• № 21, *Song during milking (inek oxşaması)*, *İsmaylova Qızbeş Rza qızı (77)*,
Shamakhy, Dagħ Gəyler, May 28

Sağım havası. İsmaylova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər.

Anam, bacım, ay, alagöz ceyran,
Anam, bacım, a, Mercan,
Anam, bacım, ay, alagöz.

Mother, sister, oh, sweetheart of fair
eyes⁴³,
Mother, sister, ay, Mercan,

⁴¹ Yəni «in a gallop» («dördnala çaparaq»)

⁴² Yəni «yaxşı bir yerdə»

⁴³ Mətnlərdə ceyran, maral, ahu adətən «əzizim, canım, gözəl qadın, sevgili» və «mehriban, alagöz bala və ya heyvan» (məs., inək) mənalərini bildirir.

Mother, sister, oh, the one of the fair
eyes.

- № 22, *Wedding song (toy mahnısı), Celilova Refize Gülməmməd qızı (45), Quba, Talaby Gyshlag, June 2*

Toy mahnısı. Cəlilova Rəfiqə Gülməmməd qızı, Quba, Talabı Qışlaq

Anam, bacım, qız-gelin,	Mother, sister, maiden, bride,
El(i)-ayağı düz gelin.	Bride of the neat hands and feet,
Yéddi oğul isterem,	I want seven sons,
Birce dene qız gelin.	And one should be a girl.

- № 23, *Lullaby (laylay), Efruz Mikayıl qızı (96), Quba, Amsar, June 4*
Laylay. Əfruz Mikayıl qızı, Quba, Amsar

Arazım, layle, layle,	My Araz, hush-a-bye, hush,
Layla déyim, yatgine(n),	I'm singing a lullaby, sleep,
Şirin yux(u)lar tapginen.	Find sweet dreams.
Layla, balam, layle,	Hush-a-bye, darling, hush,
Aman, balam, layle.	Oh, my darling, hush.

Nenön (-nen) qurban, balam, layle,	Your mother loves you, darling, hush,
Canım qurban balam, layle,	My beloved darling, hush.
Layla, Arazım, layle,	Hush-a-bye, my Araz, hush,
Gözel Arazım, layle,	My beautiful Araz, hush,
Şirin balam, layle,	My sweet darling, hush,
Layla, balam, layle.	Hush, my little baby, hush.

- № 24, *Lullaby (laylay), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Füzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), May 31*

Laylay. Məhərrəmovə Töhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Füzuli, Xələfsə

Laylay, béşiyim, laylay,	Hush-a-bye, my cradle, hush,
Évim-éşiyim, laylay,	Hush, my only treasure, hush,
Laylay, balam, laylay,	Hush, my little baby, hush,
Sen körpe balam, laylay.	You tiny babe of mine, hush,
Laylay, quzum, laylay,	Hush, my lamb, hush.
Balam, a, laylay, laylay, lay,	My baby, hush, hush, ay,
Gülüm, ay, laylay, laylay.	My rose, hush, hush.

Laylay çalım, yatasan,	I'm singing a lullaby, lie down,
Qızıl güle batasan.	Sink into crimson roses.
Qızıl gül qol-qanad a(ç)sın,	May the crimson rose grow stems,
Kölgesinde yatasan.	Lie down in its shade.

Layla, balam, laylay,
A, körpe balam, laylay.

Hush-a-bye, baby, hush,
Ay, my little baby, hush.

- № 25, *Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), May 31*

Ağı. Məhərrəmova Töhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Qardaş, qardaş, xan qardaş,	Brother, brother, comrade,
Qardaş, böyü, başa çat,	Brother, grow, grow up,
Qardaş, böyü, başa çat.	Brother, grow, grow up.

Sa' (sene) (a)paraq nişan, qardaş,
Aparaq nişan, qardaş,
Qardaş, qardaş, a, qardaş,
Laylay, qardaş, laylay,
Laylay, qardaş, laylay.

We'll bring you a bride, brother,
We'll bring you a bride, brother,
Brother, brother, oh, brother,
Alas, brother, alas, oh,
Alas, brother, alas, oh.

- № 26, *Lullaby (laylay), Allahyarova Gövhər Əyyub qızı (87), Shamakhy, Dagh Geyler, May 28*

Laylay. Allahyarova Gövhər Əyyub qızı, Şamaxı, Dağ Göylər.

Layla, layla, laylay, lay,	Hush-a-bye, hush, hush,
Layla çalaram aduva (-dına),	I'm singing a lullaby to his name.
Aylay, laylay, laylay, lay,	Ah, hush-a-bye, hush, hush,
Ələ bir Allah yətsin daduva (-dına),	The only Allah shall protect you,
Layla, balam, laylay, lay.	Hush-a-bye, darling, hush.

- № 27, *Wedding song (toy havası), Qedirova Nıcat Mehmedeli qızı (78), Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24*

Toy mahnısı.⁴⁴ Qədirova Nıcat Məmmədəli qızı, Şamaxı, Zarat

Ay, aşı süz, qoy, quda,	Filter the food, come on, brother-in-
Kefgiri düz qoy, quda.	low,
Biz ki qızı apardıq,	Hold the sieve upright, brother-in-low,
Sen dalınca bax, quda.	We'll take away the maiden,
	Just keep an eye on it, brother-in-low.

- № 28, *Plaintive song (bayatı), Allahyarova Gövhər Eyyub qızı (87), Shamakhy, Dagh Geyler, May 28*

Bayatı. Allahyarova Gövhər Əyyub qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Simavere (--vara) od salmışım (--şam),	I lit the fire under the samovar,
İstekana qand (qend) salmışım (--şam),	I put lumps of sugar in the cup,

⁴⁴ Bəy adamları tərəfindən oxunur.

Yarım gédib tek qalmışım (--şam). My sweetheart has left, I'm left alone,
 Ay, lay, ay, layay, layay, gülüm, laylay, Alas, my rose, alas, oh,
 lay.

• № 29, *Plaintive song (bayatı), Quliyéva Zéyneb Xanlar qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Merdekyan), May 31*

Bayatı. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Cəbrayıl, Qazanzəmi
 Ağlıyxnan gülsen, aman, of, I wish you'd laugh instead of crying,
 Bağırın başını görsem, aman, of, alas, of,
 Men de bu dertnen ölsem, I wish I'd see you heart, your head,
 Düşmen dağı gezerem, alas, of,
 A, düşmen dağ, gavuruma gezerem. I wish I'd die of this grief,
 I'm walking the enemy mountain,
 Oh, enemy mountain, I'm walking the
 place of the infidels.

• № 30, *Love song (sevgi haqqında), Kerimov Nebi Süleyman oğlu (71), Shamakhy, Chukhuryurd, May 26*

Sevgi mahnısı. Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Şamaxı, Çuxuryurd
 Almanı attım xarala, I've thrown you apple in a sack,
 Qaldı sarala, sarala. It stayed there yellowing, yellowed.
 Yol üstünə keçən zaman When it was time to start for the road
 Gözüm düşdü bir marala. My glance fell on a fair woman.

Nana, nay, nana, nay, nanay, nay, Nana, nay, nana, nay, nanay, nay,
 Nana, nay, nanay, nay, Nana, nay, nanay, nay,
 Nana, nay, nanay, nay. Nana, nay, nanay, nay.

• № 31, *Lullaby (laylay), Allahyarova Gövhər Eyyub qızı (87), Shamakhy, Dagħ Gəylər, May 28*

Laylay. Allahyarova Gövhər Əyyub qızı, Şamaxı, Dağ Göylər
 Dağlar, dağlar, a, derdim, éy, Mountains, mountains, oh, my sorrow,
 Layla, balam, ay, laylay, éy. Hush-a-bye, darling, oh, hush,
 Gül derdim, lala derdim, I picked roses, I picked tulips,
 Éy, anam oğlu, véy. Oh, my mother's son, oh.
 Oleydi (-laydı), ay, bacı, birce bacım, éy, I wish I had, oh, a sister, a single
 Men déyend(e) ağzımdan ala derdim, éy. sister, oh
 [Who] would listen when I tell my
 sorrow.

• № 32, *Song (mahnu), Hesenov Valéh Rehim oğlu (62, ashik), Zagatala, June 10, CD-17*

Mahnı. (II bənd I misra) ⁴⁵*Həsənova Valeh Rəhim oğlu, Zaqatala, CD-17*

Astanadan astana,	From anteroom to anteroom,
Kürkü qoydum bostana.	I left the fur coat in the garden.
Gireydim yar qoynuna,	I would have embraced my sweetheart,
Aşaydım Dağıstana.	I would have crossed over to Dagestan.

Gül, maral xanım, Léyla,	Laugh, beautiful lady, Leyla,
Léyla, Léyla, Léyla.	Leyla, Leyla, Leyla.
Gül, maral xanım, Léyla,	Laugh, beautiful lady, Leyla,
Léyla, Léyla, Léyla.	Leyla, Leyla, Leyla.

● № 33, *Plaintive song (bayatı), Tağıyeva Məhfuzə (56), Quba, Talabı Gyshlag, June 4*

Bayatı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Qızıl gül esdi, éy,	The red rose was trembling, ay,
Qızıl gül esdi, éy,	The red rose was trembling, ay,
Sebrimi kesdi, éy.	It put an end to my patience, ay.
Üzde dos(t), qəlbin qara,	Treacherous friend, you are false ⁴⁶ ,
Men bəle dostu néynim.	What is a friend like that worth?

[Géderem, dér] géden olsa,	[I'll leave, he says] I wish someone
De(r)dlerimi, [dér] bilen olsa,	would leave,
Bir qamlı (qemli) mektub yazaram, qerib	I wish someone knew [he says] about
qardaş,	my grief.
Getirib sene véren olsa.	I will write a sad letter, poor brother,
	I wish there was someone to take it and
	give it to you.

● № 34, *Wedding song (xına havası), Qədirova Nicat Mehmedeli qızı (78), Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24*

*Toy mahnısı.*⁴⁷ *Qədirova Nicat Məmmədəli qızı, Şamaxı, Zarat*

A, bey baxtı mübarek,	Ah, may the bridegroom's luck be
Gelin taxtı mübarek.	blessed,
	Be the bed of the bride blessed ⁴⁸ .

Su üzünde nar géder,	Pomegranate is floating on the water,
Gah eylenen (-iler), gah géder.	Now it's sinking, now it's going [on].
Qurban olum qardaşa,	I love the brother,
Beylere darğa géder.	

⁴⁵ Maral sözünün ilkin mənasına «qazelle» olmasına rəğmən məcazi mənada həm də «gözəl görünüş», «sevimli qadın» kimi işlədilir.

⁴⁶ Hər fən «sənin ürəyin qaradır».

⁴⁷ Gəlinə həna yaxılанда.

The representative of the lords.

- № 35, *Lament (ağı)*, Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Tövha İmanxan qızı. Qarabağ, Xələfsə.

Arpa çay(ı) aşdı, daşdı,

The Arpa brook has overflown,
flooding [the region],

Sel Saramı götdü, qaçdı.

It has swept, it has drifted my Sara
along⁴⁹.

Aparma seller Saramı,

Don't take my Sara,

Bir alagözlü balamı.

My fair-eyed sweetheart⁵⁰.

Arpa çay(ı) derin olmaz,

The Arpa brook is not deep,

Saram kimi gəlin olmaz.

There's no match to my Sara as a bride.

- № 36, *Lament (ağı)*, Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), May 31

Ağı. Məhərrəmovə Tövha İmanxan qızı. Qarabağ, Xələfsə.

Laylay, vetenim, laylay,

Alas, motherland, oh,

Gezmeye yad ölkə,

A foreign land is good for excursions,

Ölmeye veten yaxşı.

The motherland [is good] to die.

Veten, ay, veten,

Motherland, ah, home,

Veten, ay, veten.

Motherland, ah, home,

Dağılan veten, ay, veten,

Crumbling home, oh, home,

Kor veten, ay, veten.

Blind home, alas, home.

İstey(i)rem veten(i)mi,

I want my motherland,

İstey(i)rem gədem, ölem vetende.

I want to go home to die.

Vetenim, ay, vetenim,

Motherland, oh, my home,

Vetenim, ay, vetenim.

Motherland, oh, my home.

- № 37, *Plaintive song (bayatı)*, Ehlimanova Yaxşıxanım Qocakişi qızı (73),
Shamakhy, Nabur (rec: Shamakhy/Shykhlyar), May 27

Bayatı. Əhlimanova Yaxşıxanım Qocakişi qızı, Şamaxı, Nabur

İşçi olséydım (-saydım), işle(r)dim,

Had I been diligent, I would have
worked,

Tənbəl idim, dayandım.

I was lazy, I did not budge.

Önə (öylə) vaxtıdı, oyandım,

⁴⁸ Təxt gəlinin bəkirə olmasını göstərən böyük çarpaydır.

⁴⁹ Fəttah Xalızadənin fikrincə: «Sel Saranı aldı qaçdı».

⁵⁰ Alagöz – bəzi lüğətlərdə «rənglərin qarışığı», digərlərində isə «açıq mavi» ekvivalentləri vardır. Hal-hazırda the fair – eyed one» (xumar gözlü) mənasında işləndiyi üçün mən də elə tərcümə etmişəm.

Yaxantiya boyandım.

It was time to get up, I woke up
But I woke up too late.

- № 38, *Petting a child (uşaq oxşaması)*, Nureliyeva Hacinene Sefer qızı (75),

Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24, CD-16

Uşaq oxşaması. Nurəliyeva Hacinənə Səfər qızı, Şamaxı, Zarat

Atım-tutum bu balanı,

I throw up and catch this baby,

Şekere qatım bu balanı.

I put this babe amidst candy.

Şekerdən acı olsa,

If the candy makes him sad,

Bala qatım bu balanı.

I'll put him in honey.

- № 39, *Plaintive song (bayatı)*, Hacıyeva Qırqovul Mehemed qızı (76),

Shamakhy, Nabur, May 27

Uşaq oxşaması. Hacıyeva Qırqovul Məhəmməd qızı, Şamaxı, Nabur, CD-16

Öne (öyle) vaxtıdı, oyandım,

It was time to get up, I woke,

Yaxantiya boyandım.

How late I woke up⁵¹.

İşç(i) olséydım (-saydım) iştedim (-ler-),

Had I been diligent, I would have
worked,

Tenbel idim, dayandım.

I was lazy, I didn't budge.

- № 40, *Plaintive song (bayatı)*, Hacıyeva Qırqovul Mehemed qızı (76),

Shamakhy, Nabur, May 27

Bayatı. Hacıyeva Qırqovul Məhəmməd qızı, Şamaxı, Nabur

Kor olasan, ay, gözlerim,

I wish, you'd turn blind, oh my eyes,

Ağlamağın demi geldi.

The time of crying has come.

Balam, a, céyran,

My precious, oh, my darling,

Céyran, balam, ay, céyran,

My sweetheart, darling, oh, love,

Ağıllı balam, ay, céyran.

My clever darling, oh, love.

- № 41, *Lullaby (laylay)*, Novruzova Qəməli Eli qızı (67), Shamakhy, Sündi, May 27, CD-18

Laylay. Novruzova Qəməli Eli qızı, Şamaxı, Sündi, CD-18

Layla dedim, yatasan,

I've sung a lullaby, lie down,

Qızıl güle batasan,

Sink into crimson roses.

Layla, balam, a, laylay.

Hush-a-bye, darling, hush,

Qızıl gülün içinde

Among red roses

Şirin yuxi (-xu) yatasan.

Find a sweet dream.

Layla, balam, a, laylay,

Hush-a-bye, little babe, hush,

⁵¹ Hər fən: «Mən çirkin çaya düşdüm».

Anon (-nan) qurban, a, laylay,
Xalon (-lan) qurban, a, laylay,
Bibin qurban, a, laylay.

Your mother loves you, hush.
Your auntie loves you, hush,
Your father's sister loves you, hush.

- № 42, *Wedding song (toy mahnısı), Qocayéva Həmayıl Füzuli qızı (46), Shamakhy, Sündi, May 27*

Toy mahnısı. Qocayeva Həmayıl Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi

Ay, lalazardır (-le--) bu géce,
Tüken-bazardır bu géce.

Geline xına yaxın,
Beg (bey) intizardır bu géce.

Oh, this night is a garden of tulips,
This night is a bazaar.
Smear henna on the bride,
The bridegroom is waiting impatiently
tonight.

- № 43, *Lullaby (laylay), Hacıyeva Qırqovul Mehəmməd qızı (76), Shamakhy, Nabur, May 27*

Laylay. Hacıyeva Qırqovul Məhəmməd qızı, Şamaxı, Nabur

Balam, laylay, ill(a) Alla(h), balam,
laylay.

Sen gət şirin yuxuya,

Çekim kəşiyin, layla.

Laylası var balamın, ill(a)

Alla'sı var balamın.

Darling, hush, Allah is one, hush,
Fall into a sweet dream,
May I look after you, hush.
My sweetheart has a lullaby⁵²,
My darling has one Allah.

- № 44, *Lament (ağı), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh, Dzebrail, Gazanzemi, June 17, CD-7*

Ağı. Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Qazanzəmi, CD-7

[Déyir] deryada gül bitibdi(r),

Deryada bir gül bitibti(r),

Derya su déyin ağlar,

Derya su déyin ağlar.

[He says] The rose dies in the sea⁵³,
Roses die in the sea,
The sea is crying for water,
The sea is crying for water.

Sünbül su déyin ağlar,

Derya su déyin ağlar,

Sünbül su déyin ağlar,

Deryada bir gül bitibdi(r), ay, bala,

O da su déyin ağlar.

The hyacinth is crying for water,
The sea is crying for water.
The hyacinth is crying for water,
A rose dies in the sea, alas, my darling,
It is also crying for water.

- № 45, *Lament (ağı), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh, Dzebrail, Gazanzemi, June 17, CD-6*

Ağı. (I bənd V misra) Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Qazanzəmi, CD-6

⁵² Hərfən: «hush-a-bye»

⁵³ Gül –uzaq sahillərə atılmış qız deməkdir, «dərya» isə qərib ölkədir.

E(zi)zim, qarğadan al,
E(zi)zim, qarğadan al,
Qırıldasın, qarğadan al,
Uzaq (ıraq) yérin xeberin, vetenin xeberin.

Bir atı yorgadan al.

Yaman adam, éy, qoy, xetrin xoş olsun,
Yaman adam(ın), éy, qoy, xetrin xoş olsun.
Sebebkarın haqq diyarından alsın,
Men géderem, salamat qal,
Ay, vetan, ay, vetan.

Ez(i)zim, vetena gellem (-lerem), ay, éller,
Géderem, géne gellem,
Zerrecen üzünü görsem, ay, veten,

İmana-dine gellem.

Darling, take from the crow,
Darling, take from the crow,
Lest it should be spoilt, take from the
crow

The message of a faraway place, my
motherland's message.

Take it from one who has an
ambler⁵⁴.

Bad man, may your memory be
cherished,

Bad man, may your memory be
cherished.

You will get your punishment from
God,

I am leaving, you remain,
Alas, motherland, oh, my home.

Darling, I'm going to the motherland,
oh, motherland,

I leave, then I come back.

Could I but see the tiniest segment of
your land, motherland,

I could profess Allah.

• № 46, *Lament (ağı), Meherremova Töhvə İmanxan qızı (84), Karabakh,*
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Üreyimizde yara var,
– a gelib yazan/ar –
Üreyimizde yaralar,
Gümüşden xalı qaralar,
A, gédib (-lib) bizim derdimize qalanlar,
ay, size qurban olum.
Bir siz açın öz elinizin, başın(ızı),
[Görün] Şuşa sarıdan, göl sarıdan, veten
sarıdan,
[Görün] yağı(ı) almamış haralar(ı), éy.

There's a wound in our hearts,
– you who have come and record us⁵⁵ –

There are wounds in our hearts,
The carpet woven of silver will turn
black,

Oh, I love you who have come and care
for our sorrow.

Open your imagination and your hands,
[See] the town of Shusha, the lake, the
homeland,

⁵⁴ Yəni «yaxşı at»

[See], the enemy has occupied all, oh⁵⁶.

- № 47, *Lullaby (laylay), Hesənbəyova Səyidxanım Kərbəlayı Mirehed qızı (96), Quba, June 4*

<i>Laylay. Həsənbəyova Səyidxanım Kərbəlayı Mir Əhməd qızı, Quba</i>	
Layla, layla, laylay,	Hush-a-bye, hush, hush,
Balam, layla, layla, laylay.	My little babe, hush, hush,
Sene nenön (-nen) qurban, balam, layla,	Your mother loves you, darling, hush,
Balam, layla, layla, layla, laylay.	My darling, hush, hush, hush,
Gəl, başuva (-ına) dönerem, balam, a,	Come, I'll take care of you, hush, hush,
layla, layla, laylay,	
Gözel balam, layla, layla, layla, laylay.	My lovely babe, hush-a-bye, hush.

- № 48, *Lament (ağı), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh, Dzhebrail, Gazanzəmi, June 17*

<i>Ağı. Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Cəbrayıl, Qazanzəmi</i>	
Göyde bulud yan gəder,	The cloud is flying askance in the sky,
Açma yaram, éy, ana, qan gəder,	Don't rip open my wound, oh, mother,
	the blood flows,
Gelinlerimiz, qızlarımız girev (-rov) gəder.	Our daughters-in-law, daughters are in captivity.
Dağda duman yəri var, ay, bala,	
	There are foggy places on the mountain,
Qaşda kəman (ka-) yəri var.	oh, darling,
Biz d(e) isteyiri(k) vetene gədek,	The brows have an arc.
Vetanda güman yərimiz var,	We want to go to our motherland,
	In our home there are longed-for places,
Éle sizde de güman yərimiz var, éy, éy.	You also have longed-for places, alas.
[Déy(i)r, éy, men aşiq] o günəyler,	[He says, oh, I love it] those southern slopes,
Şéh düşmüş o günəyler,	Those dew-sprinkled southern slopes,
Vetanı alsalar, vetana gətsələr,	If only we could retake our homeland and go back,
Gétsek, bayram(ı)mızı o gün éylerik,	When we can go back, we'll celebrate that very day,
O gün éylerik.	We'll celebrate that very day.
[Déy(i)r] ay, benim, ağ kağızım,	[He says] alas, my white paper,

⁵⁵ Bizə şərh olunur.

⁵⁶ Xara – ipək parçadan hazırlanmış ev paltarı.

Dili yox, lal kağızım,
Gédersen vetana,
Bizden dilden (dénen) dili kağızım.

It has no tongue, it's a dumb paper,
If you go to my motherland,
Give news of us, our talking paper.

Qalanın burcu menem, ay, éller,

I am the bastion of the castle, oh, my
people,

Qalanın burcu menem,
Dil bilmez gürcü menem,

I am the bastion of the castle.
I am an alien, who doesn't speak the
language,

Baş qoydum Tumas dağında,
Ölsem d(e) incimerem.

I left everything on Mount Tumas,
I don't care if I die.

Çox gelinlerimiz qızlarımız girev (-rov)
gétدی,

Many of our daughters-in-law and
daughters are captives,
We suffered a lot of atrocities, houses
were set on fire, the parts outside
were on fire.

Çox bize zülüm oldu, évler yandı, éşikler
yandı.

Our daughters-in-law, daughters, all of
them, many of them were martyred,
Many of our sons died a martyr's death,
the houses were burning,
Nothing remained for the enemy.

Gelinler-qızların hamısı-çoxu şehid oldu,

Oğlanların çox(u) şehid oldu, évler
yandı,

Bir yağı eline géçen olmadı.

• № 49, Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Təhivə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Desmalın gülü yansın,
Od tu(t)sun, gülü yansın.
Érmeniye güllə vérenin,
Érmeniye güllə vérenin,
Ay, bizi düzlere dağıdanın,
Ağzında dili yansın,
Ağzında dili yansın.

May the rose on the shawl burn,
May it burst into flames, may the rose
burn.

Those who gave arms to the Armenians,
Those who gave arms to the Armenians,
The ones who destroyed us,
May the tongues of them all burn in
their mouths,
May the tongues of them all burn in
their mouths!

Torpaq, laylay, ay, laylay,
Veten, laylay, a, laylay,
Veten, laylay, a, laylay.

Land, alas, alas, oh,
Homeland, alas, alas, oh,
Motherland, alas oh.

[Men aşıgam] yad éldə,
- élden gelir yad éle –

İsteyirem ölem men,
 İsteyirem gédem vetene,
 Vetende ölem men,
 Vetende ölem men.
 Vetən, laylay, a, laylay,
 Torpaq, a, laylay, a, laylay.

[I love it] in an alien land,
 - coming from home to an alien land

I want to die.
 I want to go back to my home,
 I want to die in my homeland,
 I want to die in my homeland,
 Homeland, alas, alas, oh,
 Land, alas, oh.

• № 50, *Lament (ağı), Ehmedova Cemilə Misir qızı (36), Zagatala, Chobanköl,*
June 12

Ağı. Əhmədova Cəmilə Misir qızı, Zaqatala, Çobankol

Ezizim, ağlamazdım,
 Gülerdim, ağlamazdım.
 Atam qocalıb ölsə,
 Mən qara bağlamazdım.

Darling, I wouldn't have cried,
 I would have laughed, I wouldn't have
 cried,
 If my father had died in an old age⁵⁷,
 I wouldn't have tied black⁵⁸.

Eziziyem, balam men
 Tirmeyem men, şalam men.
 İmam atam ölübdür,
 Mələr gezen menem, men.

Darling, my sweetheart,
 I am a precious fabric, I am a headscarf,
 My Imam father is dead,
 I am the one who roves sobbing.

• № 51, *Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,*
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

[Mən aşığam] ölke sendən,
 Géderik, o, ölke sendən,
 Alıllar torpaq, Allah,
 Géder(ler) élimize.

[I love you] With you, country,
 We are parting, oh, country, with you,
 The land is taken away, Allah,
 They are going into our country.

Çıxarıq bu él sendən, éy,
 Çıxarıq bu él sendən, éy,
 Bur(d)a seni zikr éyle(ye)rik,
 Oxuruq, zikr éyle(ye)rik.

We are leaving you, our home, ay,
 We are leaving you, our home, ay.
 Here we remember you,
 We keep singing, remembering you.

⁵⁷ Vaxtından əvvəl olmayaraq.

⁵⁸ Yəni, «Mən yas saxlamazdım».

Géderik vetene, çıxarıqsa,
İnd(i) (h)emin yol Allaha şuur (şükür)
éylerik,
Veten, ay, laylay, lay,
Veten, ay, laylay, laylay.

Vetene géttik, imana-dine gellik,
Yay, vetene gétsek, imana-dine gellik,
Ay, sana qurban olum,
Veten istey(e)r(ik), éy,
Torpaq istey(e)r(ik), éy,
Veten istey(e)r(ik), éy.

We go to our home when we can,
We give thanks to God for these trips.
Home, alas, alas, oh,
Home, alas, alas, oh.

We went home to profess our faith,
Oh, if only we could go home to profess
our faith.
Oh, I love you,
We want our home,
We want the land,
We want our home.

• № 52, *Lullaby (laylay), Novruzova Qemer Eli qızı (67), Shamakhy, Sündi, May 27*

Laylay. Novruzova Qəmər Əli qızı, Şamaxı, Sündi

Qızıl gülün içinde
Şirin yuxu yatasan,
Layla, balam, a, laylay,
Anon (-nan) qurban, a, laylay,
Xalon (-lan) qurban, a, laylay,
Bibin qurban, a, laylay.

In a crimson rose
Have a sweet dream⁵⁹,
Hush-a-bye, darling, hush,
Your mother loves you, hush.
Your mother's sister loves you, hush,
Your father's sister loves you, hush.

Layla dédim aduva (-dına),
Haqq yétişsin daduva (-dına).
Haqdan bir qurban gelsün (-sin),
Onu kesim aduva (-dına),
Layla, balam, a, laylay.

I have sung a lullaby to your name,
May God take care of you.
May a sacrifice (lamb) come from God,
I will slay it to your name.
Hush-a-bye, my baby, hush.

• № 53, *Lament (ağı), Esedova Dilşad Ehmed qızı (68), Karabakh, Dzhebrail, Gazanzemi, June 17*

Ağı. Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

[Men aşiq] (é)le virandı(m),
[Men aşiq] éle virandı(m).
– Ay, başınıza dönüm, éy –
Könlüm éle virandı(r),
Könlüm éle virandı(r).

[I love it] I am ruined so,
[I love it] I am ruined so.
– Oh, I love you, ah –
My heart has broken so,
My heart has broken so.

Sultanı ölmüş beye(m),
Sultanı ölmüş beye(m).

I'm a lord whose sultan has died,
I'm a lord whose sultan has died,

⁵⁹ Hər fən: «lie a dream» («arzuya dalmaq»)

Ölkem éle virandı(r),
Ölkem éle virandı(r).

[Men aşiq] ağlar men(i),
Hefteler-aylar men(i).
Yüküm qurğuşun yüküdü(r), ay,
oğlanlarım,
Vurubdu(r) aylar (-lar) meni.

E(zi)zim, tész (téz) kéçdi – ay, itkinler,
ay, esir géden/er.

E(zi)zim, tész kéçdi,
Üreyimizden neler kéçdi,
Ezzel günümüz xoş kéçdi,
Bu da, [éy, sizin, éy] mağmun olan
günümüzüdü(r).

Bağa girdim, olmadı,
Bağa girdim, olmadı,
Yığdım, beş qoynum dolmadı,
Çox yalvardım övliyalara, esabalara,
Héç bir déyen olmadı.

Gavur geldi, her yéri aldı,
Héç bir déyen olmadı,
Héç bir déyen olmadı.

My land has been ruined so,
My land has been ruined so.

[I love it] I've been weeping
For weeks and months.
My burden is heavy like lead, oh, my
children,
It has been weighing on me for months.

Darling, it happened quickly – oh, they
disappeared, oh they were captured,
Darling, it happened quickly.
What we had to live to see!
Our days of old passed pleasantly,
Oh, these are our grievous days.

I went into the garden, in vain,
I went into the garden, in vain.
I collected something, I've nothing left.
I prayed a lot to the saints and apostles,
But nothing came true.

The infidel came and occupied all the
place,
Nothing came true,
Nothing came true.

- № 54, *Petting a child (uşaq oxşaması), İbrahimova Xalide Algül qızı (~75),
Quba, Amsar, June 4*

Uşaq oxşaması. İbrahimova Xalidə Algül qızı, Quba, Amsar
Ay, Allah, bundan bész dene vér, Oh, Allah, give us five [children],
Göyde géden quşdere (quşlara) vér, Give to the birds flying in the sky,
Derdinden yanmışdere (--lara) vér, Give to those suffering from grief,
Meni kimi qardaşsız bacılara (--lara) vér. Give to those like me without a sister.

- № 55, *Plaintive song (bayatı), Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talabı Gyshlag,
June 4*

Bayatı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq
Deryalardan bir gemi geldi, A ship came from afar,
Sanamışam (sı---), [dér] hamı geldi. I checked, [he says] all have arrived,
Gel, qol-boyun olaq bir, ay, yaralı qarib Come and embrace me, oh, poor

qardaş,
Ayrılıqların demi geldi.

wounded brother,
It is time to part.

- № 56, *Plaintive song (bayatı), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëylər, May 28*

Bayatı. İsmayilova Qızbəs Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Mixek ekdim, talxındı,
Men bir oğlan sövdüm (sev-),
Tutdular, elimnen (--den) aldılar,
Oğlan indi xalxındı.

I planted carnations, they wilted,
I loved a lad,
They grabbed him and took him from
me,
The lad is someone else's.

Men aşıq ders alana,
Oxuyub ders alana.
Ay, ana, canım qurban éylerem
O éyvanda yér salana.

I love the student
Who reads and learns.
Oh, mother, I'm dying
For the [lass] making room on the
porch.

- № 57, *Song (mahni), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëylər, May 28*

Mahni. İsmayilova Qızbəs Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Qoyun olsa géderem,
Quzu olsa güderem.
Sızımızsız bir çobanam,
Ayımı vérin, çıxıb géderem.

If it's a sheep, I drive it,
If it's a lamb, I guard it.
I am a poor shepherd⁶⁰,
Give me my monthly pay, and I'll
leave.

- № 58, *Song (neğme), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëylər, May 28*

Mahni. İsmayilova Qızbəs Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

[Dér] ot yéri, örüş yéri,
Ot yéri, örüş yéri,
Qoyunların zağaları,
Qızdarın (-lar-) görüş yéri.

[He says] It's grassy, the pasture,
It's grassy, the pasture,
The corrals of the lambs
Are the girls' meeting place.

- № 59, *Wedding song (toy mahnısı), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëylər, May 28*

Toy mahnısı. İsmayilova Qızbəs Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Anam, bacım, qız-gelin,
Eli-ayağı düz gelin,
Yéddi oğul isterem,

Mother, sister, girls and daughters,
Bride whose hands and feet are tidy.
I want seven sons

⁶⁰ «Sızımızsız» bəlkə də «pulsuz» və ya «möhtac» deməkdir. Hərçənd ki, bu söz aydın deyil.

Birce dene qız gelin.

And one shall be a girl.

- № 60, *Song (mahni), Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Mahni. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmiçi

Pencereden daş gelir,

The stone's flying from the window,

Ay, beri bax, beri bax.

Oh, look here, look here,

Xuma(r) gözden yaş gelir,

Tears are flowing from half-closed

Ay, beri bax, beri bax.

eyes,

Oh, look here, look here.

- № 61, *Petting a child (uşaq oxşaması), Delivelova Gulabatın Mahmud Qızı (74), Georgia, Tbilisi (rec: Bakı/Merdekyan), June 1*

Uşaq oxşaması. Dəlivelova Güləbatın Mahmud qızı, Tbilisi

Dağda darılar

The small grains of the corn on the mountain

Sünbülü sarılar.

Are embracing the ear.

Qoca-qoca qarıla(r)

Old men and women

Bu balama qurban.

Love this little child of mine.

Tölada (tövlədə) atlar, atlar,

The horses, the horses in the stable,

Yéddi çölde otlar,

The grass on the seven fields

Balama qurban.

Love my little babe⁶¹.

- № 62, *Love song (sevgi haqqında), AXM-1/54*

Sevgi mahnısı, AXM, 1/54

Ay, qız, sene mayilem,

Ah lassie, I'm longing for your,

Boynunda hemayilem.

I'm a talisman on your neck.

Dost payı şirin olar,

A present from a friend is precious,

Her ne vérsen, qailem.

Whatever you give me will suit me.

Qaşın, gözün, şirin sözün,

Your brow, your eye, your fine words,

Aldı benim canımı.

Have captured my soul.

- № 63, *Song (mahni), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Mahni. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zagatala, Çobankol

Dé`rem, dé`rem, tay gelir, buléyli.

I say, I say, a partner is coming,
buleyli.

⁶¹ Bu bəndin daha yayılmış forması belədir: Tövlədə atlar, Atlar göy otlar, Dulca arvadlar, Bu balama qurban.

- № 64, *Plaintive song (bayatı), Aریقov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14*

Bayatı. Arıfov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana

[Déy(i)r, éy, béle] ... elacsız yazım.

[He says, ay] ... my fate is without remedy.

...

Sen olasan benim canım, ağlama,

...

Ağlama, ağlama, ağlama,

I wish you were my sweetheart, don't cry,

Don't cry, don't cry, don't cry.

- № 65, *Wedding song (gəlin gəlende), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh, Dzhebrail, Gazanzemi, June 17*

Toy mahnısı. Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Araz gelir lilinen, Təllö,

Araz is coming with his fine stone,

Deste-deste gülünən (-inen), Təllö.

Tello,

Men seni çox sévirem, Təllö,

With a beautiful bunch of roses, Tello.

Şirin-şirin dilinen, Təllö.

I love you very much, Tello,

For your kind and sweet talk, Tello.

- № 66, *Lament (ağı), Allahyarova Gövhər Əyyub qızı (87), Shamakhy, Dagh Gəyler, May 28*

Ağı. Allahyarova Gövhər Əyyub qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

[Men aşiq] béle derde, éy,

[I love it] Such grief has overcome me,

Güllü balam, ay, Rehim, éy.

Oh, my rosy spirits, oh, Rehim, ay,

Can [gerek] döze derde, éy,

We need a [strong] soul to endure the tribulations,

Gel, évin Loğman həkim(i), éy.

May doctor Locman of the house come, oh⁶².

- № 67, *Merry tune (mahnı), Bedelova Xatun Əhməd-paşa qızı (69), Quba, Talabı Gyshlag, June 2, CD-14*

Məzəli mahnı. Bədəlova Xatun Əhmədpaşa qızı, Quba, Talabı Qışlaq

Mayıl emi gətədi, [dəyir] qoşuna,

Mayıl uncle, [he says] went into the army⁶³,

Tüfəngi elində vurdu dişinə (dişinə).

With the gun in his hands he knocked out his teeth.

⁶² Azərbaycan ədəbiyyatı və şifahi ənənələrində əfsanəvi Loğman həkim bütün dərdlərin əlacını bilən və insanlara doğru yol göstərən alim olmuşdur. Hal-hazırda *loğman* həkim deməkdir.

⁶³ Qubalı olmuş Qaçaq Mayıl.

- № 68, Religious song during zikr, Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79),

Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 28, CD-15

Zikr mərasim havası. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Senden xəber alım, éy, Tufanı,
Bu cahana gelen xanı néynedön (-ledin).

Let me hear news of you, oh, deluge⁶⁴,
What you have done with the lord who
came into this world.

- № 69, Wedding song (toy mahnısı), Memmedova Şeker Nureddin qızı (67),

Shamakhy, Mel'gam, May 25, CD-10

Toy mahnısı. Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm, CD-10

Dam (ü)stedi(r) damımız,
Öy (ev) bezeyi(n), xalı döşeyin, oğlan
anası,
Geriden baxa-baxa, éy, qız anası.

Our roof is above the roofs⁶⁵,
Adorn the house, lay down rugs, lad's
mother,
Watching behind, just watching, oh, is
the lassie's mother.

Qoşadı xarmanımız,
Öy (ev) bezeyi(n), xalı döşeyin, oğlan
anası,
Geriden baxa-baxa, éy, qız anası.

Our harvest was ample,
Adorn the house, lay down rugs, lad's
mother,
Watching behind, just watching, oh, is
the lassie's mother.

- № 70, Song (mahnı), İsmaylova Qızbeş Rza qızı (60), Shamakhy, Dagħ Gëyler,
May 28

Mahnı. İsmaylova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Payız olar, cüttü (-çü) cütün cütter (-ler),
Qoşar kotanın, eker, cütün eker.

It's autumn, the peasant takes his
wooden plough,
He harnesses the plough, he sows, he
sows with the plough.

- № 71, Plaintive song (bayatı), Quliyeva Zəyneb Xanlar qızı (72), Karabakh,

Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Merdekyan), May 31

Bayatı. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Anam ağlıyır (-la-), [dəyirdi]
Bir bayatı çekirem, ağlırım (-la-),
Bir bayatı çekirem, seni görmeyen.

Mother's crying [he said],
I'm singing a bitter song, I'm crying,
I'm singing a bitter song, I can't see you.

⁶⁴ Tufani Nuh, «subasması».

⁶⁵ Dam, başqa şeylərlə yanaşı, ev, dam və ya üstü açıq qapalı yer deməkdir. Bu misra, yəqin, onu bildirir ki, toyun bəzi mərasimləri hündür damı olan yerlərdə keçirilir.

- № 72, *Religious song (mersiye), Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14*
Dini oxşama. Ariqof Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana
 [Déyir, éy, béle] biçare İmanem (--ım), [He says, alas] My poor Imam, I'm
 men bextiqare (---ra), unlucky,
 Növreste İmanem (--nım), men bextiqare,
 Xudaya, kim éder derdime çare, My young Imam, I'm unlucky,
 Seni ağladanlar düşsün belaya. My God, who gives remedy to my
 Bêş qalib ömrümdən sanıb, ay, ağlama, grief,
 Sanıb, ay, ağlama, ağlama, ay, ağlama. May those who made you cry get into
 trouble.
 Little of my life is left, oh, don't cry⁶⁶,
 Oh, don't cry, don't cry, don't cry.
- № 73, *Plaintive song (bayatı), Nebiyév Seftər Hacı oğlu (86), Shamakhy, June 14, CD-4*
Bayatı. Nəbiyev Səftər Hacı oğlu, Şamaxı, CD-4
 [Élemi] söyüd bar vérmez, söyüd bar The weeping willow is barren, the
 vérmez, weeping willow is barren,
 İnnen béle qohum-qardaş meni görmez. From now on, no relative or brother
 Yurdundan, doğma torpagından didergin will see me.
 düşen Those who are torn from their
 motherland, their country
 Qerib éldə can vérmez, qerib éldə can Will not die in an alien land, will not
 vérmez. die in an alien land.
- № 74, *Lament (ağı), Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14*
Ağı. Ariqof Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana
 Mezarın başında dayanmışam men, I was standing by the head of the
 Üreyimi derd al(ı)b, ay, qardaş, a, qardaş, grave,
 qardaş, a, qardaş. My heart was filled with sorrow, oh,
 brother, oh, brother, brother, oh
 brother.
- № 75, *Ashik's song (asıq havası), Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14, CD-19*
Aşıq havası. Ariqof Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana
 El seni isteyib qabağa çekse, If the people want you and lift you to
 Ağır ol, alçağa düşme dünyada, düşme lead them,
 dünyada. Be strong, don't sink low in this world.

⁶⁶ Hər fən: »beş qalib«.

- № 76, *Plaintive song (bayatı), Nebiyév Seftər Hacı oğlu (86), Shamakhy, June 14*
Bayatı. Nəbiyev Səftər Hacı oğlu, Şamaxı

Bu dünyada üç şey başa beladır: There are three evil things in this world:
Yaman arvad, yaman oğul, yaman at. Evil women, evil boys, evil horses.

- № 77, *Wedding song (toy mahnısı), Delivelova Gulabatın Mahmud Qızı (74), Georgia, Tbilisi (rec: Baku/Merdekyan), June 1*

Toy mahnısı. Dəlivelova Güləbatın Mahmud qızı, Tbilisi

Qızıl gül butası, nergiz butası,	Red rose bud, narcissus bud,
[Görüm] ay, oğul, sen olasan (--san)	[I see] oh, lad, be the father of seven
yédd(i) oğul atası.	sons.
Qızıl gül destesi, nergiz butası,	Bunch of red roses, narcissus bud,
[Görüm] ay, oğul, sen olasan (--san)	[I see] oh, lad, be the father of seven
yédd(i) oğul atası.	sons.

- № 78, *Love song (sevgi haqqında), Eliyév Bayram Balakışı oğlu (71), Georgia, Bashkechid (rec: Shamakhy/Kelakhana), 14a/10*

Sevgi mahnısı. Əliyev Bayram Balakışı oğlu, Gürcüstan, Baş keçid, 14a/10

Ay, bala gelin, igidi söz, kababı köz,	Oh, darling bride, brave word, eyes
Yandırıb küle dönderer, ay, derdin al(ı)m,	lighting a fire,
ay, derdin al(ı)m, ay, derdin alım.	Set on fire, I turn into ash, ah, may I
Söz qananı, éy, birce kelme: men neylim,	take your trouble, let me take it.
men neylim,	Those who understand the word, a
	single word: I'm longing, longing,
Nazik bir güle dönderer yéri ceylan (-	The deer, the falcon become slender
ran), yéri terlan,	roses,
Alım derdin, alım, alım, alım, al(ı)m, ay,	Let me take your trouble, let me take
derdin, ay.	it, let me take it, oh.

- № 79, *Religious song during zikr, Nebiyév Seftər Hacı oğlu (86), Shamakhy, June 14*

Zikr mərasim havası. Nəbiyev Səftər Hacı oğlu, Şamaxı

[Déyir] mecazi sözlərin bahası nedi(r),	[He says] What's the meaning of
Mecazi sözlərin bahası nedi(r),	figurative words,
Zikr éyle heqiqeti ürekden.	What is the meaning of figurative
	words,
	Take part in the zikr with all your
	heart.

- № 80, *Plaintive song (bayatı), Eliyév Bayram Balakışı oğlu (71), Georgia, Bashkechid, (rec: Shamakhy/Kelakhana), 14a/12*

Bayatı. Əliyev Bayram Balakışi oğlu, Gürcüstan, Baş keçid

Yaxın sirdaş kimi, عزیز dos(t) kimi,	Like a close companion, a dear friend,
Qolların boynuma saldı bu yerlər.	These places embraced me.
Aydın nisgilim vardı(r) benim ezelden,	I used to be unhappy,
Oxşayıb könlümü aldı bu yerlər, éy, a,	These places captured my heart, oh,
terlan balam.	my falcon darling.

• № 81, *Prayer (ezan), Ehmedova Cemile Misir qızı (36), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Dua. ⁶⁷ Əhmədova Cəmilə Misir qızı, Zağatala, Çobankol

A'üdü bi-llāhi min al-şayāni l-rağīm	I seek refuge with God from cursed
Bi-smi llāhi l-ramāni l-raīm	Satan
Aşhadu an lā ilāha illā llāh	In the name of God, the compassionate
Wa-aşhadu anna Muammadan rasūlu	and merciful
llāh	I bear witness that there is no god but
	God
Sami'ca llāhu ta'ālā l-mualliya / Sami'ca	And I bear witness that Muhammad is
llāhu li-l-muallī.	the messenger of God
	God – may He be exalted – hears the
	supplicant.

• № 82, *Religious song (mersiye), Tağtıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyslag, June 4*

Dini oxuma. Tağtıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

• № 83, *Religious song during zikr, Haşimova Adile İsaq qızı (66), Zagatala, Qymyr, June 13*

Zikr mərasim havası. Haşimova Adilə İsaq qızı, Zağatala, Qımır

Tökülər üstündən dür/ü-dür/ü günahlar	All sorts of sins are pouring off you
Namaza destemaz alan zamanda.	During the ablution before prayer ⁶⁸ .
Mevlam (Möv-) bize cennet qapısını	My creator opens the gate of heaven to
açar,	us,
Seher namazını qılan zamanda.	During the performance of namaz at
	dawn.

⁶⁷ Duanın ərəbcə mətni qismən təshih edilmişdir. Biz burada müasir ərəb transkripsiyasından istifadə etmişik. Transkripsiya prof.İştvan Ormoş tərəfindən edilmişdir.

⁶⁸ Namaz islamın vacib əməllərindən biri olub, müsəlmanların dində beş dəfə (səhər, günorta, günortadan sonra - ikinci axşam və gecə yarısı) müəyyən ayın hərəkətləri ilə icra edilməli duadır.

Bəzi hərəkətlər bunlardır: məs. «qiyam» - «dua zamanı duruş vəziyyəti», «rükü» - «əyilərək əli ovucları dizlərə toxundurmaq», «sücad» - «başı yerə toxundurmaq» və s.

- № 84, *Lullaby (laylay)*, *Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79)*, *Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 28, CD-22*

Laylay. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Qızıl güle batasan,	You sink into crimson roses ⁶⁹ ,
Balam, a, laylay, ay, laylay, a, laylay,	Little babe, hush-a-bye, hush,
Laylay, balam, a, laylay.	Hush-a-bye, my darling, hush.

Qızıl gülün içinde	In the crimson rose
Şirin yuxu tapasan,	You will find a sweet dream,
Balam, a, laylay, a, laylay, a, laylay, lay.	Darling, hush-a-bye, hush.

- № 85, *Plaintive song (bayatı)*, *Qasımova Rəyhan (72)*, *Armenia, Poladkent/Ijevan (rec: Shamakhy), June 14*

Bayatı. Qasımova Reyhan, Ermənistan, Poladkənd, İcevan

[Dəyir] ay, dağlar havasından nefes alan millet,	[He says] A nation breathing mountain air,
Ay, indi saralıb, solan millet,	A nation that is pale and falling now,
Ne çekirsiz zillet?	Why are you in oppression?
Gün gələr, açılar bext,	The day is coming, luck is opening,
Düşmənləriniz qırılar, içərsiz şərbət.	Your enemies will be ruined, you will drink sherbet ⁷⁰ .

- № 86, *Religious song during zikr, women from Sündi, Shamakhy, Sündi, May 27*
Zikr mərasim havası. Sündidən olan qadınlar, Şamaxı, Sündi

Senden meded ..	[We are asking] you for help,
Ya, Mühemmed, el, Mustafa,	Oh, Muhammad, oh, Mustapha ⁷¹ ,
İgidlər gəlsün (-sin) insafa,	May the champions be merciful,
Ya, Mühemmed, el, Mustafa.	Oh, Muhammad, oh, Mustapha.

- № 87, *Lullaby (laylay)*, *Novruzova Qəməli qızı (67)*, *Shamakhy, Sündi, May 27*

Laylay. Qovruzova Qəməli qızı, Şamaxı, Sündi

Sene gülüm démerem,	I don't call you my rose ⁷² ,
Güllü balam, a, laylay, a, laylay,	My rosy darling, hush-a-bye, hush.
Sene bülbül déyerem,	I call you a lark,
Bülbül balam, a, laylay, a, laylay.	Lark darling, hush-a-bye, hush.

⁶⁹ Crimson rose burada, adətən, olduğundan çox mənalara malikdir. O, «möhtəşəm gözəllik», «xoş vəziyyət»lər, «çox müsbət bir şey», eyni zamanda Peyğəmbərin özünə də şamil oluna bilər.

⁷⁰ Şərbət – şəkərlə olan meyvə şirəsidir.

⁷¹ Mustafa – Məhəmməd Peyğəmbərin titulusudur (Allahın seçilmişsi deməkdir)

- № 88, *Wedding song (toy mahnısı), Nureliyeva Hacinene Sefer qızı (75),*

Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24

Toy mahnısı. Nurəliyeva Hacınənə Səfər qızı, Şamaxı, Zarat.

Ay, lalezardır bu gécə,	Ah, this night is a garden of tulips,
Nubarek, de, nubarek.	May it be blessed, oh, blessed.
Bey intizardır bu gécə,	The bridegroom is restless tonight,
Nubarek, de, nubarek.	May he be blessed, oh, blessed.
Ağ ellere gülgez xına,	Red henna on the white hands,
Bey intizardır bu gécə,	The bridegroom is restless tonight,
Ay, mubarek, ne, mubarek.	Ay, may he be blessed, oh blessed.

- № 89, *Religious song during zikr, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy,*

Dagh Göylər, June 16, CD-29

Zikr mərasim havası. Əhmədov Əlisuvar Zaeir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər

Kimler geldi, kimler gétđi,	Who have come, who left,
Bu dünyadan, bu dünyadan.	From this world, from this world.

- № 90, *Churning song (nəhre havası), Qocayeva Həmayil Füzuli qızı (46),*

Shamakhy, Sündi, May 27, CD-32

Nəhrə havası. Qocayeva Həmayil Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi, CD-32

Nəhrem gelsin, yağ olsun,	May my churn come, may there be
Balamız yésin, sağ olsun.	butter,
Nəhrem, gel, nəhrem, gel,	May my babies eat and be healthy.
- Herden qonşulara da vérek,	My churn, come, my churn, come,
Nəhrem, gel, nəhrem, gel.	- Sometimes we give some to the
	neighbours,
	Come, my churn, come, my churn.

- № 91, *Churning song (nəhre havası), Qocayeva Həmayil Füzuli qızı (46),*

Shamakhy, Sündi, May 27

Nəhrə havası. Qocayeva Həmayil Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi

Nəhrem, gel, nəhrem, gel,	My churn, come, my churn, come,
Nəhrem gelsin, yağ olsun,	May my churn come ⁷³ , my there be
Çalxa-çalxa yağ olsun,	butter,
Balam yésin, sağ olsun,	Striking-striking, may there be butter,
Nəhrem, gel, nəhrem, gel.	May my baby eat, may he be healthy,
	My churn, come, my churn, come.

⁷² «Gülüm» həm də mənim «əzizim» mənasını verə bilər.

⁷³ Çalxalamaqdan ötrü olan *nəhrə* adlı qab boş asılaraq belə çağılır.

- № 92, *Churning song (néhre havası), Qocayéva Həmayil Füzuli qızı (46), Shamakhy, Sündi, May 27*

Nehrə havası. Qocayeva Həmayil Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi

Nəhrem, gel, nəhrem, gel,	My churn, come, my churn, come,
Nəhrem gelsün (-sin), yağ olsun,	May my churn come, may there be
Çalxa-çalxa yağ olsun,	butter,
Balam yésin, sağ olsun,	Striking-striking, may there be butter,
Nəhrem, gel, nəhrem, gel.	May my baby eat, may he be healthy,
	My churn, come, my churn, come.

- № 93, *Plaintive song (bayatı), Nebiyév Seftər Hacı oğlu (86), Shamakhy, June 14*
Bayatı. Nəbiyev Səftər Hacı oğlu, Şamaxı

Ez(i)zinem, oda yansın,	Darling, let it burn,
Pervane oda yansın.	Let the night moth burn,
Xalqıma zülm édenlər	Let those who suppress my people
Beden(i) oda yansın, oda yansın.	Have their bodies burn, burn.

- № 94, *Love song (sevgi haqqında), Tağıyéva Mehfuza (56), Quba, Talabı Gyshlag, June 4, CD-27*

Sevgi mahnısı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Lempenin (lampanın) şarı yaşıl,	The bulb of the lamp is green,
Gün düşdügçe ışıldaşır.	When the sun sets, it flares up.
Oğul yadıma düşəndə [dér]	When the lad comes to my mind [she
Dilim ağzımda dolaşır.	says]
	My tongue keeps going in my mouth up
	and down.

- № 95, *Plaintive song (bayatı), Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14*

Bayatı. Ariqov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana

Dağların başına bax,	Look at the peaks of the mountains,
Şəh düşübdü, döşünə bax.	Dew has settled, look at the slopes.
Harda doğuldum, harda öldüm,	Where I was born, where I died,
Sen feleyin işinə bax.	Look what fate has done.

- № 96, *Lament (ağı), Meherremova Təhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Füzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17*

Ağı. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Dağlar marala qaldı,	The mountains are left to the gazelles,
Otlar sarala qaldı,	The grass has turned yellow,
Soyuq bulaq, göy çəmen,	The cool spring, the green pasture,
Ay, Allah, yaman vətən kafira (--re)	Oh, Allah, our good homeland is left

qaldı, ay, vətən kafira qaldı.

to the infidels, oh, motherland is
left to the infidels.

- № 97, *Churning song (néhre havası)*, Qəhrəmanova Tavar Necefqulu qızı (69),
Zəngilan, Dellyakli, later she lived in Chöpedere (rec: Sumgait), May 23
Nəhrə havası. Qəhərəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı, Zəngilan, Dəlləkli
Çaxlan-çaxlan (çalxan-çalxan), yağ olsun, Strike, strike, may butter be made,
Balam yésin, sağ olsun. May my baby eat it, may he be
healthy.

- № 98, *Lullaby (laylay)*, Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh,
Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Baku), May 31
Laylay. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi
Layla dedim, yat, dedim, I've sung a lullaby, lie down, I said,
Qızıl güle bat, dedim. Sink into crimson roses, I said.

- № 99, *Plaintive song (bayatı)*, Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy,
Kelakhana, June 14, CD-31
Bayatı. Ariqov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana, CD-31

Şirvanın yastı yolları,
Su geldi, basdı yolları.
Elim çatmır, ünüm yétmir,

Shirvan's broad roads,
Water came and washed off the roads.
My hands don't reach there, my voice
isn't heard there,
The cruel people have blocked the roads.

- № 100, *Ashik's song (aşiq havası)*, Eliyev Bayram Balakishi oğlu (71), Georgia,
Bashkechid (rec: Shamakhy/Kelakhana), June 14
Aşiq havası. Əliyev Bayram Balakishi oğlu, Gürcüstan, Başkeçid
Alınmıyan, éy, ne senger var, ne qala, Oh, there are no invincible armours or
Yanmaz oda, méyne(ni) ne sal, ne qala. castles,
Aşiq déyer: ne qala, Neither stone, nor castle burns in the
Bu dünyede (-yada) ne qala, fire.
- Men çekdiyim özgedir, The ashik says: what remains,
Ne zindandı(r), ne qala. What remains in this world.
- What I suffered is extraordinary,
Neither prison, nor castle.

- № 101, *Lament (ağı)*, Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79), Shamakhy, Dagh
Gəyler, May 28
Ağı. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər
Bu dağlar olmaseydi (--saydı), I wish there hadn't been those

Balam, ay, laylay, atam oğlu, ay, qardaş, mountains,
 Saralib solmaseydi (--saydı), ay. My baby, oh, relative, oh brother,
 I wish they hadn't perished yellowed.

• № 102, Lament (ağı), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëylər,
 May 28

Ağı. İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər
 Néce baxım év-éşiye, How shall I look at my home,
 Yaralı köylüm (kön-) üşüye. My wounded heart is cold.
 Toz qonubdur boş béşiye, Dust has settled in the empty cradle,
 Şirin laylay çalan yoxdu(r). There's no one to sing a sweet lullaby.

• № 103, Lament (ağı), Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh,
 Dzhebrail/Gazanzemi (rec.:Baku), June 17

Ağı. Abasova Həbibə Misir qızı, Qarabağ, Qazanzəmi.

Ay, qerib dédi(yi)m(i)ze baxma, Oh, don't mind our strange talk,
 Éle gén(e) öz torpağımızdayıq, We are still in our own land,
 A(m)ma qaçqın déyirler adımıza. But we are called refugees.
 Ay, veten, veten demekten, ay, éller, ay, Oh, the mention of our home, oh, my
 obalar, people, oh, villages,
 – Ay, geldi(yi)niz ayaqlara qurban – How happy I am that you've come
 olum! – here! –
 Ay, olmuşuq qaraçı, men Alas, we've become beggars,
 Olmuşam qaraçı men. I've become a beggar,
 Ay, veten, veten demekten, ay, éller, Oh, the mention of my homeland, oh,
 Olmuşam qaraçı men. my people
 Makes me a beggar.

Ay, bu dağlar olmiyeydi (-mayaydı), Oh, if only there hadn't been these
 Ay, bu dağlar olmiyeydi, mountains,
 Saralib solmiyeydi (-mayaydı). Oh, if only there hadn't been those
 Allah, bir ayrılıq, bir ölüm, mountains,
 Bunun hamısı Allah emridi(r), If only they hadn't perished dried out.
 Ölüm de Allah emridi(r), Allah, the separation, the death,
 Ayrılıq d(a) Allah emridi(r). Both are the commands of Allah,
 Death is also ordered by Allah,
 Separation is also ordered by Allah.

Kéşke birce bu qaçqın(lıq) olmiyeydi (-mayaydı),
 Laylay, évim, ay, laylay, If only this flight hadn't been,
 Laylay, torpağım, ay, laylay, Alas, my homeland, alas, oh,
 Düşman aya(ğ)ının altında tapdaq, Alas, my homeland, alas, oh,

qeb[i]ristanlıqlarım, ay, laylay.

Laylay, yérin-göyün, yérin-göyün,
Ham(ı)sını(n) yérin-yurdun bilen,
Laylay, Mırsedi babam, ay, laylay,
A, hasarım, ay, laylay,
Pir Mühemmedim, ay, laylay, ay, laylay,
Gelmeyen balalarım çöllerde qalan/ar, a,
laylay.

Yahyam, ay, laylay, Hecerim (Heger-)
Bir ilde ik(i) esir çeken,
İki qaçqınlıq çeken Hecerim, ay, laylay,
Hüséynim, ay, layla,
Ya, İmam Hüséyn'im, ay, laylay.
Oy, me(nim) Hüséynim, hu, İman
Hüséyn évinde,
Ham(ı)sına éllerimiz qurban, a, laylay,
laylay.

My cemeteries, trodded by the enemy,
oh.

Oh, knower of heaven and earth, heaven
and earth,
Knower of the place and home of all,
Alas, Mırsed, my religious leader, alas,
oh,
Oh, my pillar, alas, oh,
My Saint Muhammad, oh,
Oh, my dear ones who didn't come
[with us], oh, those without a family,
oh.

Yahyam, alas, my Hejer⁷⁴,
Oh, you who suffered two slaveries in
one year,
Oh, my Hedjer who suffered two
flights, alas, my Huseyin, oh,
Oh, my Huseyin imam, oh,
Oh, my Huseyin, oh, in the house of
Huseyin imam,
Both are loved by our people, alas, oh.

● № 104, Lament (ağı), Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh,
Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17

Ağı. Abasova Həbibə Misir qızı, Qarabağ, Qazanzəmi.

Ay, [men aşiq] o günéyler,
Ay, [men aşiq] o günéyler,
Ay, gün doğmuş o günéyler,
Gün doğmuş o günéyler,
Éller, éy, ay, éller, ay, obalar, éy.

Alas [I love it] those sunny slopes,
Alas [I love it] those sunny slopes,
Ah, the slopes of the rising sun,
The slopes of the rising sun,
Motherland, alas, motherland, oh,
villages, oh.

Qay(ı)dıb éle, vetene gétsek,

If only we could turn back, return to
the motherland, the home,

Qay(ı)dıb éle, vetene gétsek,

If only we could turn back, return to
the motherland, the home,

Ay, biz de bayra(mı)mız(ı) o gün éyleri(k),

⁷⁴ Həcər 1)Azərbaycanlı qız adı, 2)Allah patriarx İbrahimə əmr etmişdir ki, burada dəfn olunmalı Həcərdən və onun oğlu İsmayıldan üz döndərsin.

Ay, éy, vay, ay, éy, vay, ay, éy, vay, ay,
éy, vay.

Alas, we'd celebrate our feast,
Alas, alas, alas, oh.

- № 105, *Churning song (néhre havası)*, Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12

<i>Nehrə havası. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zağatala, Çobankol</i>	
Ay, néhre bol, néhre bol,	Ay, churn [be] plenty, plenty,
Néhre çalxa, yağ olsun,	Strike, churn, may there be butter,
Gelinin üzü ağ olsun.	May the bride's face be white.
Néhrede yağ çox olanda,	When there's much butter in the
Qayın-anası şad olsun.	churn,
Néhre bol, néhre bol,	May her mother-in-law be happy.
Axşamatan çalxa, oy.	Churn [be] plenty, plenty,
	Churn until the evening, oy.

- № 106, *Ashik's song (aşıq havası)*, Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14

<i>Aşıq havası. Ariqov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana</i>	
Ezeliner, gel éyledi,	The beginning...
Axırın oldu [ay,] yalan dünya,	You came to an end, az, treacherous
Gel, görüm, kime talibsan (--sen),	world,
Dersin(i) [ay,] kimnen (-den) alırsan,	Come, let me see whose disciple you
Heştad yolnan boşalıbsan,	are,
Doxsan yolnan dolan dünya.	Who do you take lessons from, ay,
	Have you tried eighty ways,
	May it be ninety.

- № 107, *Song during milking (inek oxşaması)*, Quliyéva Zéyneb Xanlar qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Merdekyan), June 17

<i>Sağım havası. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Qazanzəmi</i>	
Nenem, nenem, nenem, phüsü, nenem,	Mother, mother, mother, phu,
nenem, nenem,	mother ⁷⁵ , mother, mother,
	Mother, mother, phu, mother, mother,
Nenem, nenem, phüsü, nenem, nenem,	Ah phu, mother, ay, mother, mother,
A, phüsü, nenem, ay, nenem, nenem,	Alas, sister, mother, phu, mother.
Ay, bacım, nenem, phüsü, nenem.	

⁷⁵ Azərbaycan atalar sözlərində deyildiyinə görə «İnek həyatdır». Onlar ailəyə süd verməklə bərəkət gətirən inəyə çox vurğundurlar. Onu xala, gəlin, bacı, qız, hətta ana kimi nəvazişli sözlərlə çağırırlar.

- № 108, *Song during milking (inek oxşaması), İskenderova Fatmasoltan Hüseyn qızı (95), Shamakhy, Demirchi, May 26*
Sağım havası. İskəndərova Fatmasoltan Hüseyn qızı, Şamaxı, Dəmirçi

İneyim, ay, ineyim, balam, a, ineyim,
 Ağartısı var balamın,
 Yaxşı südü var balamın,
 Gözel, gözel balası,
 Yer-göy ham[ı]sı onundu(r),
 Balası var ineyimin,
 Sütü sağılar (--lır) balamın.

My cow, oh, my cow, darling, ay, my
 cow,
 My little one has cheese and yogurt⁷⁶,
 My little one has good milk,
 It has a lovely, fair little one,
 The earth, the sky all belongs to it⁷⁷,
 My cow has a little one,
 My little one's being milked.

- № 109, *Spinning song (cehre havası), Qocayéva Hemayil Füzuli qızı (46), Shamakhy, Sündi, May 27*

Cəhrə havası. Qocayeva Həmayil Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi

A, cehre, cehre, cehre,
 Eyeğimin (ayağımın) bendi, cehre,
 Vurub seni sındır(a)ram,
 Gezerem kendi, cehre.

Ah, loom, loom, loom,
 Loom that keeps my legs captive,
 I'll kick you and crush you,
 I'll walk in the village, loom.

- № 110, *Lullaby (laylay), Sultanova Mixek Rehim qızı (38), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Laylay. Sultanova Mixək Rəhim qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Laylay dedim, yatasan,
 Qızıl güle batasan.
 Laylay, balam, a, laylay, ay, laylay,
 Laylay, a, balam, laylay.

I've sung a lullaby, lie down,
 Sink into crimson roses.
 Hush-a-bye, darling, hush, hush,
 Hush-a-bye, my little babe, hush.

- № 111, *Plaintive song (bayatı), Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyshlag, June 4*

Bayatı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Deyirman çiçek-çiçek,
 Elimde var gül-çiçek.
 Menim bir qardaşımın nişanlısı var idi,
 Besteboy bir qarabırçek.

Deyirman has blossomed out,
 I have a rose blossom in my hand.
 One of my brothers had a bride,
 A fair lass with black locks.

- № 112, *Prayer (ilahi), Ehmedova Cemile Misir qızı (36), Zagatala, Chobanköl, June 12*

İlahi. Əhmədova Cəmilə Misir qızı, Zaqatala, Çobankol

⁷⁶ Ağartı qatıq, pendir, xama və s. süd məhsulları deməkdir.

⁷⁷ Daha dəqiq: yerin-göyün.

Bu dünyadan géder oldum,
Qalan/ara salam olsun.
Bizim üçün xeyri-dua (xeyir --)
Édenlere salam olsun.

I've left this world behind,
Greetings to those left behind.
Greetings to those
Who say prayers for us.

• № 113, *Lament (ağı), Sultanova Mixek Rehim qızı (38), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Ağı. Sultanova Mixək Rəhim qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Barama bax, barama,
El vurmayın yarama.
Bacım tutsun çırağı,
Anam baxsın yarama.

Look at my injury, at my injury,
Don't touch my wound.
May my sister hold the lamp,
May my mother tend to my wound.

Dağlara qar düşübdür,
Gör, ne hamar düşübdür.
Qebrimi éller qazıb,
Gör, néce dar düşübdür.

Snow has fallen on the mountains,
Look, how smooth the surface is.
My grave has been dug by people,
Look, how narrow it is.

• № 114, *Lament (ağı), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Ağı. Mahmudova Bayramxatun Danyal qızı, Zagatala, Çobankol

Ben qaribem ötende,
Qerib yoldan ötende.

I've long been in an alien land,
I'm going along an alien road.

• № 115, *Lullaby (laylay), İbrahimova Xalide Algül qızı (~75), Quba, Amsar, June 4, CD-38*

Laylay. İbrahimova Xalidə Algül qızı, Quba, Amsar, CD-38

Laylay dedim, yatasan,
Gül yastova (-tığa) batasan.
Gül yastolar (-tığ-) içinde
Şirin yoxı (yuxu) tapasan,
Laylay, balam, a, laylay.

I've sung a lullabye, lie down,
Sink into a rose pillow.
Amidst the rose pillows
You'll find a sweet dream,
Hush-a-bye, darling, hush.

• № 116, *Lullaby (laylay), Terane Oktay qızı (26), Baku, Merdekyan, May 31*
Laylay. Təranə Oqtay qızı, Bakı, Mərdəkan

Laylay dedim adına,
Haqq éşitsin (yétiş-) dadına.
Her vaxt layla déyende,
Balam düşər yadıma.

I've sung a lullaby to his name,
May God help him.
Whenever I sing a lullaby,
My little one comes to my mind.

• № 117, *Lullaby (laylay), İskenderova Fatmasoltan Hüséyn qızı (95), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Laylay. İskəndərova Fatmasoltan Hüseyn qızı, Şamaxı, Dəmirli

Laylay, balam, a, laylay,	Hush-a-bye, baby, hush,
Laylay, gülüm, a, laylay,	Hush-a-bye, my rose, hush,
Laylay, balam, sensen ki,	Hush-a-bye, my little one you are,
Gün otağım sensen ki,	You are every moment of the day,
Əşiyim, laylay, bəşiyim, laylay,	You are my all, hush, my cradle,
Öyim (év-) - əşiyim, balam, laylay, lay.	hush,
	My all, my baby, hush-a-bye, hush.

- № 118, *Lullaby (laylay), Sultanova Nazilə Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Laylay. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirli

Yuxu bilmez gözlerim,	My eyes don't know the sleep,
Dayanmışam kəşikdə.	I could hold on on duty.
Laylay, balam, a, laylay,	Hush-a-bye, darling, hush,
Laylay, gülüm, a, laylay,	Hush-a-bye, my rose, hush,
Laylay, laylay, a, laylay,	Hush-a-bye, hush, oh, hush,
Laylay, gülüm, a, laylay.	Hush-a-bye, my rose, hush.

- № 119, *Merry tune (letife), Kerimov Abbas Rzaxan oğlu (72), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Məzəli mahnı. Kərimov Abbas Rzaxan oğlu, Şamaxı, Dəmirçi

Dolamadan dağdan üşti (uçdu),	Along a winding mountain path came
Bəşi qayadan üşti (uçtu).	[the enemy],
Dolamadan beş toğli (-lu),	Five descended from the rock.
	Along the winding mountain path
Daliycan üç toğli (--lu).	came five yearlings ⁷⁸ ,
	Followed by another three yearlings.

- № 120, *Plaintive song (bayatı), İskenderova Fatmasoltan Hüsəyn qızı (95), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Bayatı. İskəndərova Fatmasoltan Hüseyn qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Bir ayrılıq olmaseydi (--saydı),	If only there was no slumber,
Ayrılıq olmaseydi (--saydı),	If only there was no slumber,
Qızıl güllər solmaseydi (--saydı)!	If only the red roses didn't wilt!
Bir ayrılıq, bir yoxsulluq,	Parting, poverty,
Ölmək Allah işidir,	Death are the matter of Allah,
Həç birini Allah qəbul edəmez.	None [of these] can be accepted by Allah.

⁷⁸ Həsən Bicariyə görə, bir yaşlı toğlu cavan döyüşkən qoç, məcazi mənada isə döyüşə sinə gərən azərbaycanlılardır.

- *Nö 121a-b, Lament (ağı), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh,
Dzhebrail/Gazanzeri (rec:Baku), June 17*

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzeri

Ay, [men aşiq] o günəyler,
Ay, [men aşigam] o günəyler,
O quzeyler, o günəyler,
O quzeyler, o günəyler.
Qerib qonşularıynan görüşse,

Qerib torpağıynan görüşse,
Qerib ölenlerin qebriynen görüşse,

Vallah, bayramın o gün éyler,
Bayramın o gün éyler.

Laylay, torpağım, laylay,
Laylay, évim-éşiyim, laylay,
Laylay, qoşa (-ca) bulaqlarım, laylay,
Laylay, yaxşı dolanışım, laylay.

İndi gelib, burda qaçqın olmuşuq,
Qaçqın déyilend(e), éle bilirler ki,
[Gören] qaçqın nede(r) (-dir), [aşiq] ay,
Allah.

Alas [I love it] those sunny slopes,
Alas [I love it] those sunny slopes,
Those sunny and those shady slopes,
Those sunny and those shady slopes,
When someone cast in an alien land
meets his neighbours,
When someone cast in an alien land
meets his land,
When someone cast in an alien land
meets the graves of his dead,
Then indeed you must celebrate
your feast,
You must celebrate your feast.

Alas, my land, alas, oh,
Alas, my all, alas, oh,
Alas, my enormous springs, oh,
Alas, my good life, oh.

We came [here], we are refugees
here,
We are called and considered
refugees,
What does a refugee mean, oh,
Allah!?

- *Nö 122, Lament (ağı), Sultanova Semaye Ejder qızı (62), Shamakhy, Demirchi,
May 26*

Ağı. Sultanova Səmayə Əjdər qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Laylay, balam, a, laylay, laylay, laylay,
Laylay dédim yatınca,
Gözlerem ay batınca,
Balam, a, laylay, laylay.

Hush-a-bye, darling, hush-a-bye, hush,
I've sung a lullaby, as he lies down,
I'm watching till the moon goes down,
My little babe, hush-a-bye, hush.

Canım, cezane geldi, a, bala,
Se(n) hasile çatınca,
Balam, a, laylay, lay, laylay, lay.

Sweetest, the coffin arrived, oh, child,
As you've grown up,
My little one, alas, oh.

- № 123, *Churning song (nəhre havası), Sultanova Semayə Ejder qızı (62),*

Shamakhy, Demirchi, May 26, CD-36

Nəhrə havası. Sultanova Səmayə Əjdər qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Nəhrem, gel, gel, gel,	My churn, come on, come, come,
Nəhrem, gel, gel, gel,	My churn, come on, come, come,
Balalarım, gel, gel, gel,	My children, come, come, come,
Ö'mize (évi--) qonaq gelibdir,	A guest has come to our house,
Çöreyi yavan qalıbtır.	His bread has remained empty,
Nəhrem, gel, gel, gel,	My churn, come on, come, come,
Yağlıca ol, a, nəhrem,	come,
Bolluca ol, a, nəhrem.	Be full of butter, az, my churn,
	Be plentiful, ay, my churn.

- № 124, *Song during milking (inek oxşaması), Sultanova Semayə Ejder qızı (62),*

Shamakhy, Demirchi, May 26

Sağım havası. Sultanova Səmayə Əjdər qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Nenem, dur, ay, dur, ay, dur, ay,	Mother, stand [quietly] ay, stand, ay,
Südlüce ol, ay, nenem,	stand, ay stand,
Bereketli ol, ay, nenem,	Be our profuse milk giver, ay, mother,
Nenem, qadalarını allam, a, nenem,	Be our profuse donator, mother,
nenem,	Mother, please, ay, mother, mother,
Nenem, başuva (-şına) dolanım, a, nenem,	Mother, I beg you, mother, mother,
nenem, nenem, nenem.	mother.

- № 125, *Tat song (Tat mahnısı) Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy,*

Demirchi, May 26

Tat mahnısı. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Yaylığı nefti, nefti...	Her triangular head-scarf is nefti-nefti...
-------------------------	---

- № 126, *Religious song during zikr, Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy,*

Demirchi, May 26, CD-35

Zikr mərasim havası. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi, CD-35

La ilaha, ill(a) Allah,	There are no gods except for Allah,
Mehemmed resul Allah.	Muhammad is the prophet of Gød.

- № 127, *Song (mahnı), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala,*

Chobanköl, June 12

Mahnı. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zagatala, Çobankol

Simavarım ağ olsun,	May my samovar be white,
İçi dolu yağ olsun.	Be it full of oil inside.
Men dəyən mahnıları	Those who listen to the songs

- Ay, lilay, lilay, lilay –
Éşidenler sağ olsun,
Can lilay, lilay, lilay.

- Ay lilay, lilay, lilay –
That I sing are to be thanked,
Darling, lilay, lilay, lilay.

- № 128, *Lullaby (laylay)*, Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12

Laylay. Mahmudova Bayramxatun Danyal qızı, Zagatala, Çobankol

Laylay, balam, yatasan,

Hush-a-bye, darling, lie down,

Şirin yoxu (yu-) tapasan.

Find a sweet dream.

Şirin yoxu (yu-) içinde

In the sweet dream,

Balam, arzu tapasan.

Darling, find what you would like.

- № 129, *Lullaby (laylay)*, Memmedova Gülgez (~60), Shirvan, Göychay, laylay 14
Laylay. Məmmədova Gülgəz, Şirvan, Göyçay, Kərimova: laylay –14

Laylon (-lan) gelir ellere,

Your lullabye is being born⁷⁹,

Elün (-lin) - qolun güllerde.

Your hands and arms are in roses.

Seni Allah saxlasun (--sın)

May Allah protect you

Gelen ağır illerden.

From the hard years to come.

- № 130, *Epic song (epik neğme)*, İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 28

Epik nəğmə. İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Koroğlunun köçün gördüm,

I saw the procession of Koroghlu,

İçinde bir laçın gördüm.

I saw a hunting falcon in it.

Doqquz örüy (hörük) bir yana,

Nine braids on one side,

Doqquz örüy saçın gördüm.

I saw your hair plaited in nine braids.

- № 131, *Lament (ağı)*, Quliyéva Zéyneb Xanlar qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Géderik, gene (yé-) gellik (-lerik),

We go away, we come back,

Géderik, gene gellik,

We go away, we come back,

Géderik, gene gellik,

We go away, we come back,

Géderik, gene gellik,

We go away, we come back.

Sürme çek qaşa, gellik, ya, qaşa, gellik.

Paint your eyebrows, we'll come back,

your eyebrows, we'll come back.

[Veten] kafir yol vérerse,

[Home] if the infidel opens up the

Kafir imdad éylerse (--yer-),

road,

Veten, ay, veten, veten, ay, veten.

If the infidel helps,

İnsaf éler yol vérerse,

Home, alas, home, home, home.

⁷⁹ Hərfən: «elə gəlir» - «həyata gəlir» deməkdir.

Qayıdaraq, gene gellik,
Ay, veten, gene gellik,
Ay, veten, gene gellik.

Laylay, layla,
Dağılan évimiz, ay, laylay,
Girov nenemiz, dedemiz, ay, laylay,
Yanan évler, ay, laylay,
Su yérine qan içen oğlanlar, ay, laylay,
Veten, ay, veten, veten, ay, veten.

İsteyirem, könlüme bir şey düşübdür,
Kafir, yol vér, ölürem, gédem, vetend(e)
ölem, oy,

Ay, vetend(e) ölem, éy,
Veten, ay, laylay,
Torpaq, ay, laylay.

If he is merciful and opens the road,
We'll return, we'll come back.
Alas, motherland, we'll return,
Alas, motherland, we'll return.

Alas, oh, oh, oh,
Our ruined hous, alas, oh,
Our mothers and fathers taken
hostages, oh,
Burning houses, alas, oh,
Sons drinking blood instead of water,
oh,
Motherland, alas, home, oh.

I want, I wish something,
Infidel, open the road, I'm dying, I
want to go and die in my homeland,
Alas, let me die in my homeland, oh.
Homeland, alas, oh,
My motherland, oh.

- № 132, *Lullaby (laylay)*, *Quliyéva Zéyneb Xanlar qızı* (68), *Karabakh*,
Dzhebrail/Gazanzemi, (rec: Merdekyan), June 6

Laylay. Quliyeva Zeynab Xanlar qızı, Qarabağ, Qazanzemi

Laylay, qardaşım, a, laylay, lay, ay,
laylay,
Layla çalım, yatasan, bala,
Şirin yuxuya batasan,
Laylay, balamız, malım, a, laylay, a,
laylay.

Hush-a-bye, brother, hush, hush,
I'm singing a lullaby, lie down, love,
Sink into a sweet dream,
Hush-a-bye, our baby, our fortune,
hush.

- № 133, *Lament (ağı)*, *Abasova Hebiye Mustafa qızı* (68), *Karabakh*,
Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Baku), June 17

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Ay, [men aşiq] veten sar(ı),
Ay, [men aşiq] veten sar(ı),
- Ay, géymeye keten (-tan) sar(ı),
Ay, géymeye keten (-tan) sar(ı) –
Allah bir yol açginen,
Allah, dada yét, imdad éle, Allah başına
dön(üm).

Oh [I love it] towards home,
Oh [I love it] towards home.
- Alas, a dress is good to wear,
Alas, a dress is good to wear –
May Allah open up a road [towards
home],
May Allah help and guard me, I adore
Allah.

Ay, biz de döneək vetene sarı,
 Laylay, éllerimiz, ay, laylay,
 Laylay, éllerimiz, lay, laylay.
 Dağılan éllerimiz, ay, laylay,
 Dağılan obalarımız, ay, laylay,
 Esir géden qız-gelinlerimiz, ay, laylay.

Oh, let us turn towards home,
 Alas, our motherland, alas, oh,
 Alas, our motherland, alas, oh,
 Our crumbling motherland, oh,
 Our collapsing villages, oh,
 Our daughters and daughters-in-law in
 captivity, oh.

• № 134, Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,

Füzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Təhivə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

İtenler(i) dindireydik,
 Dindirib güldüreydik,
 Veteni bizden alıb, éy, gavura véren,
 elimize düşeydi,

If only we could make those who
 disappeared speak,
 If only we could make them speak and
 laugh.

Allah gözderin (-ler-) alıp [déydik]
 Veten, ay, laylay,
 Veten, ay, laylay, laylay.

If only those who took our home from
 us, ay, and gave it to the infidels,
 would get into our hands,
 Allah has taken away their eyes, [we
 said],
 Homeland, alas, oh,
 Homeland, oh, alas, oh.

• № 135, Plaintive song (bayatı), Qocayéva Həmayil Füzuli qızı (46), Shamakhy,
 Sündi, May 27

Bayatı. Qocayeva Həmayil Füzuli qızı, Şamaxı, Sündi

Ez(i)zim, éy, qalasız,
 Şəher olmaz qalasız.
 Men géder oldum,
 Süz (siz) salamat qalasız (--süz).

My dearest, oh, stay on,
 A town cannot be without a castle.
 I must go away,
 Will you stay in good health.

• № 136, Lament (ağı), Tağıyéva Mehfuza (56), Quba, Talabı Gyshlag, June 2

Ağı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talablı Qışlaq

Qerib ölkədə olan, [bala, laylay]
 Tükonlara (dükan--) girer, mağazinlere
 girer,
 Paltar görür, bala görmüyür (-mür), bala,
 iayla.

[The beloved, oh] in the alien land
 Goes to shops, goes to stores,
 Sees clothes [but] can't see her child,
 my child, alas, oh.

• № 137, Lament (ağı), Söhbətova Hənim Vəli qızı (68), Shamakhy, Sündi, May 27,
 CD-23

Ağı. Söhbətova Xanım Vəli qızı, Şamaxı, Sündi, CD-23

Céyranım çölə düşdi (-dü), éy,
Ördeğiğim gölə düşdi (-dü), é.
Qoş(u)nım basqı bastı,
Canı kime düşdü.
Laylay dedim yatınca, éy,
Gözlerem ay batınca, é.

My stag rushed off into the desert, oh,
My duckling fell into the lake, oh,
My army was attacking,
Where is the one who lost his life?
I sang a lament as he was lying, oh,
I'm watching till the moon goes down,
oh.

● *Nö 138, Plaintive song (bayatı), Eliyév Bayram Balakışı oğlu (71), Georgia, Bashkechid (rec: Shamakhy/Kelakhana), June 14*

Bayatı. Əliyev Bayram Balakışı oğlu, Gürcüstan, Başkeçid

[Déyir] béle xoş diley(i)min, éy, salamı
bu dost/ara,
Yazıram, sen yétir, ay, yazım benim,
Açıq ayazım benim,
Baharım, yazım benim,
Baxtım saa bağlıdır, héy,
Yazılan yazım benim.

[He says] I'm greeting kindly, oh,
these friends,
I'm writing, take my writing, oh,
My cold moonlit winter night,
My spring, my spring,
My luck is tied to you, ay,
My fate that is written.

● *Nö 139, Lament (ağı), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhembrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17*

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Ay, [men aşiq] üzüm qara,
Ay, [men aşiq] üzüm qara,
Yémeye üzüm qara.
Ay, torpaq, ay, éller, éy.
Ay, dede, nene, ay, dede, nene,
Ay, yanınızda üzüm qara,
Yanınızda üzüm qara,
Üzüm qara-zad déyil!

Alas [I love it] I am ashamed,
Alas [I love it] I am ashamed,
The grapes to eat are black.
Alas, land, my motherland, oh.
Alas, dad, mum, alas, dad, mum,
Oh, I am ashamed by your side,
Oh, I am ashamed by your side,
It isn't me who is ashamed!⁸⁰

Axırıncı son nöqtəsinecen évde
ot(ur)muşam,
Tövleye girmişem, or(a)ya od vurublar,
Odon içindən qaçıb gelmişem – neyse,
Tam évimde ölüm olmuyufdu (-mayıbdı)

As the least important one, I'm sitting
at home,
I go to the stable, it was set on fire.
I came jumping out of the fire –
anyway,
In my house there was no death –

⁸⁰ Fəttah Xalıqzadəyə görə

Düşman tutmuyufdu (-mayıbdı), qaçıb
gelib de, hele de yaşıyıram (-şa--),
Üzüm qara, zad déyilem!

The enemy didn't capture me, though
in flight, I'm still alive,
It's not me who must be ashamed!

• № 140, Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Qerib öldü, götürün,
Dar küçeden ötürün,
Qerib ölür, torpağı yoxtu(r),
Qerib ölür, torpağı yoxtu(r),
Qebrin qazmaya qebri yoxtu(r).

He died penniless, take him,
Take him along narrow alleys,
He dies penniless, he has no land,
He dies penniless, he has no land
To dig a grave for him, he has no
grave.

Gezmeye éli yoxtu(r),
Qeribin, vay, xeberin(i),
Qarabağ torpağına yétirin, éy,
Qarabağ torpağına yétirin, éy,
Torpaq, ay, laylay.

He has no homeland to go to,
The poor one, oh, take news of him
To the land of Qarabagh, oh,
To the land of Qarabagh, oh,
[Our] land, alas, oh.

• № 141, Churning song (néhre havası), İskenderova Fatmasoltan Hüséyn qızı
(95), Shamakhy, Demirchi, May 26

Nəhrə havası. İskəndərova Fatmasoltan Hüseyn qızı, Şamaxı,

Néhrem, gel, gel, gel,
Néhrem gelsin, gelsin,
Öyümizə (évi--) qonaq gelibdi(r),
Çoxlu qonaq balalarım gelib.

Come on, my churn, come, come,
May my churn come, come,
Guests have come to my house,
Many dear guests have come.

Çoxlu yağım gelsün (-sin),
Göz-yaşıycan eyranım (ay--),
Néhrem, gel, gel, gel,
Néhrem, gel, gel, gel.

May I have a lot of butter,
Very pure ayran⁸¹,
Come on, my churn, come, come,
come,
Come on, my churn, come, come,
come.

• № 142, Plaintive song (bayatı), Qasımova Réyhan (72), Armenia,
Poladkent/İjevan (rec: Shamakhy), June 14

Bayatı. Qasımova Reyhan, Ermənistan, Poladkənd, İcevan

Éy, veten oğulları,
Həç eyilmesin başınız,

Alas, sons of the homeland,
May your heads never bend,

⁸¹ Ayran yağsız, qatıqsız su qatmaqla hazırlanır.

Haqdan ucalsın bayrağımız,
Téz gelsin qelebeniz,
Héç vaxt dilinizden düşmesin
Eli Ekber sözünüz,
Eli Ekber sözünüz.

May God glorify your flag,
May your war victory come quickly,
May your tonques never cease saying
Your word Ali is the greatest,
Your word Ali is the greatest.

- № 143, *Plaintive song (bayatı)*, Kerimov Nebi Süleyman oğlu (71), born in Baylik/Kelbedjer, rec: Shamakhy, Chukhuryurd, May 26

Bayatı. Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Şamaxı, Bəylik

A, soldu güllerim, dağlar,
Laldı dillerim, dağlar.
Senden didergin düşüb,
Ağır éllerim, dağlar.

Oh, my roses have wilted, mountains,
My tongue has gone dumb, mountains.
Deprived of you, I'm wandering in
alien lands,
My destitute motherland, mountains.

- № 144, *Churning song (néhre havası)*, Meherremova Töhvə İmanxan qızı (84), Karabakh, Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Nəhrə havası. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Néhre sağım, yağ olsun,
Ayranı göz yaşınca,
Dibek taşın yağın taşınca.

I'm milking my churn, may butter be
made,
May its ayran be pure,
Butter that the churn separates⁸².

İnek pütüyüm, ay, ineyim,
İneyim, ineyim, ay, ineyim.
Sağım seni, süd él(ey)im,
Çaxlıyım (-çalxa-), yağ él(ey)im.

I'm petting my cow, ah, my cow,
My cow, my cow, ay, my cow,
I'm going to milk you, I'll have milk,
My cow, my cow, ah, my cow⁸³.

Ayranın göz yaşınca,
Yağın dibek daşınca,
İneyim, ineyim, ay, ineyim.

May its ayran be pure,
Butter that the churn separates,
My cow, my cow, ah, my cow.

- № 145, *Wedding song (toy mahnısı)*, Women from Zarat, Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 25, CD-33

Toy mahnısı. Zaratlı qadınlar, Şamaxı, Zarat, CD-33

Al almağa gelmişik,
Şal almağa gelmişik.
Oğlanan (--nın) adamıyıq,
Aparmağa gelmişik.

We've come to take away the beauty,
We've come to take away the silken
cloth.
We are the men of the bridegroom,
We've come to take away the bride.

⁸² «Çalxalayım» (I'm shaking) deyilməli imiş.

⁸³ Daha dəqiq: yağın dibək daşınca

Geline bax, geline,
Elin qoyub béline.
Geline söz demeyin,
Küsüb géder éline.

Look at the bride, at the bride,
She put her hands on her hips.
Don't speak ill of her lest
She should be angry and go home.

- *№ 146, Song during milking (inek oxşaması), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Sağım mahnısı. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zagatala, Çobankol
İnek sağan özüdi (--dü),
Baldan şirin sözüdi (--dü).
Védre dolmuyanda (-ma--),
Gelinin üzi (-zü) özüdi (--dü).

She was milking the cow herself,
Her word was sweeter than honey.
When the pail was not full,
The bride's face became sad.

Gel, yarım, gül, yarım,
Vedreno (--ni) doldur, yarım.
Gel, yarım, gül yarım,
Menim nazlı céyranım.

Come, darling, laugh, my sweetheart,
Fill your pail, my sweetheart,
Come, darling, my rose darling,
My dearest gazelle.

- *№ 147, Wedding song (toy mahnısı), Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79), Shamakhy, Dagh Göylər, May 28*

Toy mahnısı. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər
A, bendi-bendi gel(i)nimiz,
Beylər begendi (-yen-) gel(i)nimiz.
Kéçtimez bizim kendimiz,
O da se(ne) qurban, gel(i)nimiz.

Ay, bendi-bendi our bride,
The men liked our bride,
Our village Kechtimez
Also likes you, our bride.

- *№ 148, Religious song (mersiye), İsmayilova Cemile Hüseyinqulu qızı (70), Nakhichevan, (lives in Quba, rec: Baku), May 21*

Dini oxuma. İsmayilova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Kim sene tutsa ezab,
Vallah, onun dermanısan,
Vallah, onun dermanısan.

For those who are in agony for you,
Indeed, you are the remedy,
Indeed, you are the remedy.

- *№ 149, Love song (sevgi haqqında), Zahidov Xanış (67), Shamakhy, Nabur, May 27*

Sevgi mahnısı. Zahidov Xanış, Şamaxı, Nabur

Bir yar gelir obasından,
Alım derdi qadasından.
Ça(r)xı (çer-) feleyi maddesinden
İçib serxoş olan könlünü.

A dear one's come from her village,
May I take her trouble from fate.
May the devil take from its case
My drinking and drunken heart.

- **№ 150**, *Religious song (mersiye)*, Memmedova Şeker Nureddin qızı (67), Shamakhy, Mel'gam, May 25

Dini oxuma. Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm

Salam olsun sene, bacı,	May you be hailed, my sister,
Başın sağ olsun, éy, bacı,	Don't be sad, alas, my sister,
Eceb toy éyledin mene,	You've prepared a sad feast for me,
Başın sağ olsun, éy, bacı,	Don't be sad, alas, my sister,
Başın sağ olsun, éy, bacı.	Don't be sad, alas, my sister.

Gel, özünü (--nü) mene yétir,	Come to me in a haste,
Qardaşına kefen getir,	Bring a shroud for your brother,
Cenazemi yérden götür.	Take my corpse off the land,
Başın sağ olsun, éy, bacı,	Don't be sad, alas, my sister,
Başın sağ olsun, éy, bacı.	Don't be sad, alas, my sister.

- **№ 151**, *Ashik's song (aşiq havası)*, Eliyév Bayram Balakişi oğlu (71), Georgia, Bashkechid (rec: Shamakhy/Kelakhana), June 14, CD-30

Aşiq havası. Əliyev Bayram Balakişi oğlu, Gürcüstan, Başkeçid

Yéne yaylaq gül bezenib,	The summer pasture is clad in roses,
Yéne yaylaq gül bezenib,	The summer pasture is clad in roses,
Sürve (-me) çekib qaşa dağlar,	Huge mountains, you're beautiful
Qaşa dağlar, qadan alım.	again,
	You're beautiful, mountains ⁸⁴ , let me
	remove your sorrow.

- **№ 152**, *Wedding song (toy mahnısı)*, Meherremova Töhvə İmanxan qızı (84), Karabakh, Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), May 31, CD-34

Toy mahnısı. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Gelin geldi otağa,	A bride has come to the otak ⁸⁵ ,
Gelin durdu onluğa, [ata].	The bride has stopped for the bridal
Gelin gelen yollara	money [father],
Canım sudağa (sa--) olsun.	For the roads along which the bride
Ay, oğlan, toyun nubarek,	came
Ay, qız, toyun nubarek.	I would sacrifice my life.
	Ah, boy, may your wedding be blessed,
	Ah, girl, may your wedding be blessed.

- **№ 153**, *Plaintive song (bayatı)*, Eliyéva Gülxanım (86), Lenkaran, (rec: Baku/Gendzhlik), May 20

Bayatı. Əliyeva Gülxanım, Lənkəran

⁸⁴ Hərfən: «qaşlarımı rəngləmişəm» (you've painted your eye brows)

⁸⁵ *Gəlin otağı* bəy üçün bəzədilmiş ayrıca bir otaqdır.

[Dé(yi)r, e(zi)zim, éy] géder, qalmaz,

Axar su géder, qalmaz.

Vefalı yara can qurban [éyler],

Bivefa géder, qalmaz.

Gel, anam qurban, a.

[He says, my darling, alas] is going
away, he doesn't stay,

The current is going away, it doesn't
stay.

The faithful darling is loved by the soul,

The infidel goes away, he doesn't stay,

Come, I'm longing for you badly.

● № 154, Love song (*sevgi haqqında*), Sadiqov Hüseyin Rahim oğlu (50),

Shamakhy, Kelakhana, June 14

Sevgi mahnısı. Sadiqov Hüseyin Rahim oğlu, Şamaxı, Kələxana

Tağımda duman ağlar,

Düşəndə Polad yada,

Tamarda qan-qan ağlar.

A cloud's weeping on my mountain

When Polad comes to my mind,

The blood is weeping in the veins.

Baxçamda gülüm yandı,

Éyledi zülüm, yandı.

Poladım yada düşdü,

Ağzımda dilim yandı.

My roses were radiant in my garden,

Brightly radiant.

When my Polad came to my mind,

My tongue went dry in my mouth.

● № 155, Lullaby (*laylay*), Şixəliyeva Xanım (85), Lenkeran, Salyan, 1999

Laylay. Şixəliyeva Xanım, Lənkəran, Salyan

Balama qurban alçalar,

Balam haçan el çalar.

Plum-trees loving my little babe,

When my baby's clapping his hands.

● № 156, Ashik's song (*aşiq havası*), Qəhrəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı (69),

Zəngilan, Dəlləkli, later she lived in Chöpedere (rec: Sumgait), May 23

Aşiq havası. Qəhrəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı, Zəngilan, Dəlləkli

[Men aşiq] qala yérde, [a, bala,]*

Düz yérde, qala yérde.

Qorxuram, qerib ölem,

Cenazem qala yérde.

[I love it] I remain unburied, [oh,
darling,]

I remain on the bare earth.

I'm afraid I will die in an alien land,

And I will remain unburied.

● № 157, Plaintive song (*bayatı*), Arioqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy,

Kelakhana, June 14

Bayatı. Arioqov Yunus Şirin oğlu, Gürcüstan, Başkeçid

Ez(i)ziyem, vetene sarı,

Yol géder vetene sarı.

Qurbetdə (qür--) can vərsem,

Darling, towards our home,

A road's leading to our home.

If I die in an alien land,

* Bayatı (Red.).

Üzümlü qoyun vetene sarı.

Turn my face towards home.

- **№ 158**, *Plaintive song (bayatı), Kerimov Nebi Süleyman oğlu (71), Shamakhy, Chukhuryurd (born in Kelbedjer/Beylik), May 26*

Bayatı. Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Şamaxı, Çuxuryurd

Yalı yalaqda qaldım,

I'm left completely alone,

Çomağım yalda qaldı.

My crook remained on the mount.

Beney (-nek), ha, beney,

Benek, ha, beney,

Beney, Beney, ha, Beney, hi, Beney.

Benek, benek, ha, benek, hi, benek⁸⁶.

- **№ 159**, *Plaintive song (bayatı), Qəhrəmanova Tavar Necefqulu qızı (69), Zəngilan, Dellyakli, (later she lived in Chöpedere, rec: Sumgait), May 23, CD-25*

Bayatı. Qəhrəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı, Zəngilan, Dəlləkli

[Men aşiq] sen sarı gül,

[I love it] you yellow rose,

Sarı çiçək, sarı gül,

Yellow flower, yellow rose,

Téz açıldın, téz soldun,

You've blossomed fast, you've wilted fast,

Açılméydin (--mayaydın) barı gül.

I wish you hadn't blossomed, rose.

- **№ 160**, *Religious song during zikr, Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14*

Zikr mərasim havası. Ariqov Yunus Şirin oğlu, Gürcüstan, Başkeçid

Gel, senden, ay, xeber alım,

Come, let me have news of you,

Süléymandan qalan dünya.

World bequeathed to us by Suleyman.

- **№ 161**, *Lament (ağı), Memmedova Şeker Nureddin qızı (67), Shamakhy, Mel'gam, May 25, CD-28*

Ağı. Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm, CD-28

Hele güller(i)min gülü solmayıb,

The rose of my roses hasn't wilted yet,

Hele sahibi helak olmayıb,

Its master hasn't died yet.

Hele qolları qelem olmayıb.

His arms are not yet young shoots,

Anam, ağlama, bacım, ağlama,

Mother, don't cry, sister, don't cry,

Anam, ağlama, bacım, ağlama.

Mother, don't cry, sister, don't cry.

- **№ 162**, *Plaintive song (bayatı), Nebiyév Seftər Hacı oğlu (86), Shamakhy, June 14*

Bayatı. Nəbiyev Səftər Hacı oğlu, Şamaxı

Ez(i)zinem, qazan ağlar,

Darling, the cauldron's weeping,

Od vurur, qazan ağlar, qazan ağlar.

Flames rise, the cauldron's weeping

⁸⁶ Bənək – it adıdır.

Qurbet (qür-) éldə ölenin
Qebrini qazan ağlar, qazan ağlar.

For the one that has died in an alien land
The gravedigger is weeping, the [grave]
digger is weeping.

• № 163, *Wedding song (toy mahnısı)*, Nureliyeva Hacıne Sefer qızı (75),

Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24

Toy mahnısı. Nurəliyeva Hacıne Səfər qızı, Şamaxı, Zarat

Geline bax, geline,

Look at the bride, at the bride,

Elini vurub béline.

She's put her hands on her hips.

El déymöyin (-me-) geline,

Don't touch the bride [because]

Çıxar, géder évine.

She'll go out and go home.

Geline bax, geline,

Look at the bride, at the bride,

Elini vurar béline.

She's put her hands on her hips.

• № 164, *Wedding song (toy mahnısı)*, Memmedova Şeker Nureddin qızı (67),

Shamakhy, Mel'gam, May 25, CD-37

Toy mahnısı.⁸⁷ Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm, CD-37

Çoban, qaytar quzuni (--nu),

Shepherd, drive the sheep back,

Yaxdın berakallah, gelin,

May your decoration with henna bring

Taxtın berakallah, gelin.

luck, bride⁸⁸,

May your bed [be] blessed, bride.

Ağ ellere güller (-gez) xına,

Yaxdın berakallah, gelin,

Taxtın berakallah, gelin.

Red henna for white hands,

May your decoration with henna bring

luck, bride,

May your bed be blessed, bride.

• № 165, *Plaintive song (sevgi haqqında)*, Ariqov Yunus Şirin oğlu (45),

Shamakhy, Kelakhana, June 14

Bayatı. Ariqov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana

Felek seni yanasan,

If only you were burnt by fate,

Odlara qalanasan.

Burnt in fire.

Bizi néce yandırdın,

Why did you set us on fire,

Sen de éle yanasan.

If only you would burn like that.

• № 166, *Plaintive song (mersiye)*, Memmedova Şeker Nureddin qızı (67),

Shamakhy, Mel'gam, May 25

Bayatı (ağı- X.F.). Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm

⁸⁷ Bu mahnını oxuyanda *qaval* və ya *dəf* çalınır, qazlar və baldızlar əl çalırlar. Biri solo, qalanları isə nəqarat oxuyurlar.

⁸⁸ Toy ərəfəsində gəlinin əllərinə hənadan düzəldilmiş qırmızı boya yaxılır.

Géderem ana,
Yol üstde durma,
Bu qeder, ana
Zülfünü yolma.
Géderem, ana,
Qal, halal éyle,
Sen Allah(a) ana,
Bir dua éyle.

I am leaving, mother,
Don't stand in my way,
Such is fate, mother,
Don't tear at your hair.
I am leaving, mother,
You say and forgive me,
To Allah, mother,
Murmur a prayer.

• № 167, *Plaintive song (ağı), Qurbanova Kelimet Hesən qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10*

Byatı. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı tala

Derdliyəm, yaralıyəm (---yam),
Canıma derd bağlirem (-layıram).
Yarım gédib, [dédi, bala]
Oturub ağleyirem (-layıram).

I am ill, I am wounded,
I attach grief to my life.
My darling's gone [he said, darling]
I sit down and weep.

• № 168, *Song (mahnı), AXM2/03*
Mahnı. AXM, 2/03

Qapıda duran menem, men,
Qapıda duran menem, men,
Boynunu buran menem, men.
Boynunu buran menem, men.

I am the one standing in the gate,
I am the one standing in the gate.
I am the one that saddens you⁸⁹,
I am the one that saddens you.

• № 169, *Song (mahnı), AXM2/41*
Mahnı. AXM, 2/41

Oturmuşdum éyvanda,
Ay, oğlan, namerd oğlan.
Yarım qalib Şırvanda, başı belalı, ürek
yaralı, ay, namerd oğlan.

I was sitting on the porch,
Alas, lad, you deceitful lad.
My lover remained in Shirvan, ay, you
deceitful lad you got into trouble
with the wounded heart.

• № 170, *Lullaby (laylay), Allahyarova Gövhər Eyyub qızı (87), Shamakhy, Dağ
Göylər, May 28*

Laylay. Allahyarova Gövhər Əyyub qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Laylay, laylay, balam, laylay,
Gülüm, laylay, laylay, lay.
Men aşiqəm o günéyler,
Layla, balam, a, laylay, lay.
İzilfili (zülfünü) düğün éyler,

Hush-a-bye, darling, hush,
Darling, hush-a-bye, hush.
I love those sunny slopes,
Hush-a-bye, baby, hush,
I plait your hair in braids,

⁸⁹ Hər fən: «I am the one who bends his neck» olmalıdır – «Sənin boynunu əyən şəxs mənəm».

Aylay, balam, laylay, lay,
Aylay, laylay, laylay, lay.

Hush-a-bye, my babe, hush,
Hush-a-bye, my babe, hush.

• № 171, *Wedding song (toy mahnısı), Celilova Refize Gülməmməd qızı (45),
Quba, Talabı Gyshlag, June 2*

<i>Toy mahnısı. Cəlilova Rəfiqə Gülməmməd qızı, Quba, Talabı Qışlaq</i>	
Gelin déyer: ata, ata,	The bride says: father, father,
Gözyaşın(ı) töker (dö-) yata-yata,	She's shedding tears, lying down,
Qaynatandan sen(e) ata.	Your father-in-law will be your father,
Gelin, xoş geldin, xoş geldin,	Bride, be welcome, be welcome,
Bizim éve sen xoş geldin.	Be welcome in our house.

• № 172, *Churning song (néhre havası), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77),
Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 28*

<i>Nehrə havası. İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər</i>	
Néhrem, o, mo, mo,	My churn, o mo, mo,
Yağın dana başıycan,	May your butter [be large] as the calf's ⁹⁰
Ayranın göz yaşıycan,	head,
Néhrem, o, mo, mo,	Your aynar be crystal clear,
Yağın dana başıycan,	My churn, o, mo, mo,
Ayranın göz yaşıycan,	May your butter be as large as a calf's
Néhrem, o, mo, mo.	head,
	Your aynar be crystal clear,
	My churn, o, mo, mo.

• № 173, *Lullaby (laylay), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh,
Dzhebrail/Gazanzemi (rec.:Baku), May 31*

<i>Laylay. Abasova Həbibə Mustafay qızı, Qarabağ, Qazanzəmi</i>	
Laylay, béşiyim, laylay,	Hush-a-bye, my cradle, hush,
Laylay, béşiyim, laylay,	Hush-a-bye, my cradle, hush,
Évim-éşiyim, laylay,	Hush, my all, hush,
Évim-éşiyim, laylay.	Hush, my all, hush.

Sen kéç şirin yoxuya (yu--), bala,
Çekim kéşiyin, laylay.
Laylay, balam, ay, laylay,
Laylay, gülüm, ay, laylay.

Sink into a sweet dream, darling,
May I take care of you, hush.
Hush-a-bye, baby, oh, hush,
Hush-a-bye, my rose, hush.

Laylay dédim, yatasan,
Qızıl güle batasan.

I've sung a lullaby, lie down,
Sink into crimson roses.

⁹⁰ Dana – bir-iki yaş arasındaki inək balası.

Qızıl gülün içinde, balam,
Şirin yoxu (yu-) tapasan.

In the crimson rose, babe,
Find a sweet dream.

- № 174, *Religious song (mersiye), Delivelova Qulabatın Mahmud Qızı (45), Georgia, Tbilisi (rec: Baku/Merdekyan), June 1*

Dini oxuma. Dəlivelova Güləbatın Mahmud qızı, Tbilisi

Şamnan (-dan) yola düşmüşəm,
Təşne qerib qardaş, vay.
Qemlər üstə gelmişəm,
Təşne qerib qardaş, vay.

I set out on the road at night,
Poor brother in distress, oh,
I've arrived for troubles,
Poor brother in distress, oy.

Derdi meni alıbtır,
Haldan hala salıbtır.

His trouble made me sad,
It threw me into despair.

- № 175, *Churning song (néhre havası), Qurbanova Kelimet Hesen qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10*

Nehrə havası. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala

Aşım yavan (q)alıbdı(r),
Öyümə (évi-) qonaq geluftu(r) (-libdir),
Néhre, boy, néhre, boy.

My food remained without butter,
Guests have come to my house,
Churn, my churh, oy.

- № 176, *Plaintive song (bayatı), Qurbanova İmanet İbadulla qızı (~48), Zagatala, Çobanköl, June 12*

Bayatı. Qurbanova İmanət İbadulla qızı, Zaqatala, Aşağı Tala (Red.)

Dağlar, dağımdı(r) menim,
Qem oylağımdı(r) menim.
Qardaşlarım uzağa gədiydi(r),
Ayrılıqda yaman çağımdı menim.

Mountains, my mountains,
My sorrowful region.
My sisters and brothers are far,
I felt ill when I fell asleep.

- № 177, *Lullaby (laylay), Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Laylay. Sultanova Nazarə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirli

Laylay dedim hemeşe (-mi-),
Karvan gəder, ay, balam, yənişə.
Yorğanına dəynən, ay, bala, gül
düzerem,
Yastığına benövşə.
Laylay, balam, a, laylay,
Laylay, gülüm, a, laylay.

I always sang a lullaby,
A caravan is passing down the slope,
love⁹¹,
I put a rose on your cover that suits,
love,
I put violets on the pillow.
Hush-a-bye, darling, hush,
Hush-a-bye, my rose, hush.

⁹¹ Karvan – sağ-salamat qayıtmağı göstərən uğurlu səyahətin rəmzidir.

- № 178, *Song (mahni)*, Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12

Mahni. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zagatala, Çobankol
 Her iyidi(n) (-gidin) işi döyül (déyil), Not all lads are successful,
 Ay, lilay, lilay, lilay, Ay, lilay, lilay, lilay,
 Dos olub başa verbaq (vermek), To remain friends for ever,
 Can, lilay, lilay, lilay. Darling, lilay, lilay.

- № 179, *Prayer (ilahi)*, Ehmedova Cemile Misir qızı (36), Zagatala, Chobanköl, June 12

Dua. Əhmədova Cəmilə Misir qızı, Zagatala, Çobankol
 Ömrümü(n) payı bitib, I've come to the end of my life,
 Tanıyana salam olsun. May my greetings reach my friends.
 Mene de'vetname çatıb, I have received an invitation,
 Əşidene salam olsun. May all who hear it be greeted.

Ağuyu (--ya) dönderdi yağ-bal, Butter and honey has turned bitter,
 Üreyime vurub bir xal. A feeling stabbed my heart.
 Gétmeli olmuşam men da, Well, I am to leave,
 Dal qalana salam olsun. Greetings to those who remain.

- № 180, *Lullaby (laylay)*, Qəhrəmanova Tavar Necefqulu qızı (69), Zəngilan, Dellyakli, later shə lived in Chöpedere (rec: Sumgait), May 23

Laylay. Qəhrəmanova Tavar Nəcəfqulu qızı, Zəngilan, Dəlləkli
 Laylay, bəşiyim, laylay, Hush-a-bye, my cradle, hush,
 Əvim-əşiyim, laylay. Hush, my all, hush.
 Sen gət şirin yuxuya, Sink into a sweet dream,
 Çekim kəşiyin, laylay. Let me take care of you, hush.
 Balam, laylay, a, laylay, My babe, hush-a-bye, hush,
 Gülüm, laylay, a, laylay. My rose, hush-a-bye, hush.

- № 181, *Plaintive song (ağı)*, İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagh Gəyler, May 28

Bayatı. İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər
 Gécələr, ay, gécələr, Nights, ah, nights,
 Uzun olar gécələr. The nights are long,
 Men(im) derdim o qederdi(r), My grief is enormous.
 Molla gerek, hécele(ye)r, Only a molla can decipher it⁹²,
 Molla getirin, hécele(ye)r. Bring a molla to decipher it.

⁹² Hecalamaq – heca ilə oxumaq («to read syllabifying»).

- № 182, *Lullaby (laylay)*, Memmedova Şeker Nureddin qızı (67), Shamakhy, Mel'gam, May 25

Laylay. Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm

Laylay çalam ucadan,	I'm singing a lullaby loud,
Sesin çıxmır bacadan.	No sound comes from your throat.
Sen yəri bir men baxım,	I myself guard your place,
Laylay, balam, a, laylay.	Hush-a-bye, darling, hush,
Laylay dedim, yatarsan,	I'm saying a lullaby, lie down,
Qızıl güle batarsan.	You sink into crimson roses.

- № 183, *Lullaby (laylay)*, Celilova Refizə Gülməmməd qızı (45), Quba, Talaby Gyshlag, June 2

Laylay. Cəlilova Rəfizə Gülməmməd qızı, Quba, Talabı Qışlaq

Laylay, balam, a, laylay,	Hush-a-bye, darling, hush,
Körpe balam, a, laylay.	My little child, hush,
Laylay dedim, yatasan,	I've sung a lullaby, lie down,
Qızıl güller içinde yatasan.	Lie amidst crimson roses.
Laylay, balam, a, laylay,	Hush-a-bye, baby, hush,
Laylay, körpem, a, laylay.	Hush-a-bye, my baby, hush.

- № 184, *Spinning song (cehre havası)*, Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26

Cəhrə mahnısı. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Güdrü düzündə,	In the plain of Güdrü,
Eski elində.	In his old homeland,
Gédir (-der), ha, gédir (-der),	He is going, going,
Yérində, ha, yérində.	In his place, his place.

- № 185, *Lullaby (laylay)*, Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17, CD-39

Laylay. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi, CD-39

Laylay, bəşiyim, laylay,	Hush-a-bye, my cradle, hush,
Laylay, bəşiyim, laylay.	Hush-a-bye, my cradle, hush.
Évim-əşiyim, laylay.	Hush, my all, hush.
Sen gé(t) şirin yuxuya, balam,	Sink into a sweet dream, darling,
Çekim kəşiyin, laylay.	Let me take care of you, hush.

- № 186a-b, *Lament (ağı)*, Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

E(zi)ziyem oyan, gül,	Wake up, sweetheart, laugh,
-----------------------	-----------------------------

A, ay, e(zi)ziyem oyan, gül,
Oyan, bülbül, oyan, gül,
Oyan, bülbül, oyan, gül.

Neyise, bizim da taléyimize béle yazıldı,
Ay, éller, ay, obalar, ay, bizim yanımıza
gelen oğullar,

Yaman bu vaxtımızda, yaman bu
çağımızda,
Bizi mağmun (meğ-) qoyan gül,
Ay, éy, vay, ay, éy, vay, ay, éy, vay.

Ay, dağlar, sende neyim qaldı,
Ay, dağlar, sende neyim qaldı,
Ay, elim çatmır, ünüm çatmır, ünüm
yétmir,

Ay, dağlarım, ay, dağlar, éy.

Ay, sende *Hacı Qaraman* kimi övliyam
qaldı,
Yasin Çelebi kim(i) övliyam qaldı,
Hacı Qasım Çelebi kimi, *Eli Çelebi*
kimi,
Şıx (Şéyx) *Eli Çelebi* kim(i) övliyalarım
qaldı.

Tumasata kimi övliyalarım qaldı,
Avdix Piri kim(i) övliyalarım qaldı.
Şıx (Şéyx) *Hazreddin* kim(i) övliyalarım
qaldı,
Ziyaret Piri kim(i) övliyalarım qaldı,
Öz babam kim(i) övliyam qaldı.

Ay, dağlar, ay, dağlar, ay, dağlar, ay,
dağlar,
Siz de bizim kimi qan ağlar,
Elimiz yétmir, ünümüz çatmır,
Ay, dağlar, ay, ay, ay, dağlar, oy, oy.

Ay, sende bir xéyli övliyalarımız qaldı,

Ah, wake up, sweetheart, laugh,
Wake up, lark, wake up, rose,
Wake up, lark, wake up, rose.

It's all the same, this is written in our
fate,
Oh, our motherland, oh, villages, oh the
lads who visited us,
In this bad time, in this bad age,
Oh rose who made us grieve,
Alas, alas, alas, oh.

Oh, mountains, what have I left with
you,
Oh, mountains, what have I left with
you,
Oh, my hands don't reach [you], my
voice can't be heard [there],
Alas, my mountains, mountains, oh.

Oh, Hadji Karaman, my saint remained
with you,
Jasin Chelebi, my saint, remained there,
Hadji Kasim Chelebi, Ali Chelebi
remained,
Ali Chelebi, my sheyk, remained.

My saint Tumasata remained,
Saint Avdih remained,
Sheyk Hayreddin, my saint, remained,
Ziyaret, my saint, remained,
My saint loved like my own father
remained [there].

Oh, mountains, oh, moutains, oh,
mountains,
You are bleeding like we are.
Our hands can't reach you, our voice
can't be heard,
Alas, mountains, oh, mountains, oh.

Oh, many of our saints were left behind,

Yaxşı məscit/erimiz qaldı,
 Yaxşı övlətlərimiz qaldı,
 Yaxşı girov oğlanlarımız qaldı,
 Ay, dağlar, ay, dağlar, senin, éy,
 Həç bir çiçəyin bitməsi(n),
 Həç birindən şələle(le)rın, ay, axmasın,
 ay, dağlar.

Our beautiful mosques remained
 [there],
 Our good saints remained there,
 Our good sons remained as hostages,
 Oh, mountains, oh, mountains, woe is
 you,
 Not a single flower shall grow,
 No waterfall shall flow on you,
 mountains, oh.

• № 187, *Lament (ağı), Abasova Həbibə Mustafa qızı (68), Karabakh,
 Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17*

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Aşiq için (üçün) ağlaram,
 Aşiq için ağlaram,
 Ay, yazın-qışın ağlaram,
 Yazın-qışın ağlaram.

I'm weeping for love,
 I'm weeping for love,
 Ah, I'm weeping winter and summer,
 I'm weeping in winter and summer.

Ay, insanın başına hər iş gelir,
 Ay, éllerim, – ay, oğlanlar,
 Size qurban olum,
 Geldiyiniz yollara qurban olum –

Oh, lots of things happen to man,
 Ah, my motherland – oh, boys
 I love you –
 I love the roads along which you came
 –

İnsan [ki, var] başına hər iş gelir,
 Ay, éllerim, ay, obalarım, ay, oğlan/ar.
 Ay, birce o zülüm üçün ağlaram,
 O zülü(m) üçün ağlaram,
 Dizi-dizi top kim(i) da oğlanlar yandı,
 Qızdar (-lar) yandı(rdı), girov götürü(rdü).

All sorts of things happen to man,
 Alas, my motherland, oh, my villages,
 oh, boys.
 Alas, I'm weeping for the cruelty,
 I'm weeping for the injustice,
 Healthy boys have perished,
 Girls have perished grabbed as hostages.

Birce o zülüm üçün ağlar(am),
 Adam esir de düşər, adam qaçqın da
 düşər,
 Amma bize yaman düşmanlıq éyleyibler,
 Yaman qesbkarlıq éyleyibler,
 – Ay, size qurban olum –

I'm only weeping for the injustice,
 You fall in captivity, you become a
 refugee,
 But the enemy was merciless to us,
 We faced cruel violence,
 – Oh, I love you, [boys] –

Ay, [men aşiq] oyan, gül,
 Ez(i)ziyem oyan, gül,
 Oyan bülbul, oyan gül,
 Oyan bülbul, oyan gül,
 Téz açıldı(n), téz soldun,

[Ay, I love it] wake up, and laugh,
 Sweetheart, wake up and laugh.
 Wake up, lark, wake up, rose,

Téz açıldın, téz soldun.

Ay, vetenim, éy, vay,

Ay, oğlanlarımız, éy, vay.

Ay, bizi yaman güne qoyan gül,

Ay, yaman güne qoyan gül,

Ay, éy, vay, ay, éy, vay, ay, éy, vay, ay,
éy.

Wake up, lark, wake up, rose,

You've bloomed fast, you've wilted fast,

You've bloomed fast, you've wilted fast.

Alas, my homeland, oh, oh,

Alas, our sons, oh.

Oh, rose that brought us evil days,

Oh, the rose that brought us evil days,

Alas, oh, woe is us, oh.

- № 188, *Petting a child (uşaq oxşaması), woman from Khil'milli, Shamakhy, Khil'milli, June 15, CD-40*

Uşaq oxşaması. Xilmilli qadınları, Şamaxı, Xilmilli, CD-40

Dağda deriler (darılar),

Sünbül(ü) sariler (-rılar).

Qoca deriler (darılar)

Bu balama qurban.

The small grains of the corn on the
mountain

Embrace the ear.

Large corns

Love my sweetheart.

Dağın maralı,

Gözü qaralı,

Bu balama qurban.

The stag of the mountain,

The one with the black eyes

Loves my sweetheart.

Çemende atlar,

Bağrı çatlar,

Bu balama qurban,

Bu balama qurban.

The horses of the field,

Their hearts beating,

Love this child of mine,

Love this child of mine.

- № 189, *Lament (ağı), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh, Dzhebrail, Gazanzemi, June 17*

Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Qarabağda bağ olmaz, ay, éller,

Qara salxım ağ olmaz.

Qerib yérde gezenin,

Üreyinde yağ olmaz, éy, éy, éy.

In Qarabagh there can't be an orchard,

oh, motherland,

A black bunch cannot be white.

For those wandering in alien lands

Can't find relief in their hearts, oh.

Qarabağda talan var, ay, éller,

Zülfün üze salan var.

Ne géden var, ne gelen,

In Qarabagh there is pillaging, oh,

motherland,

Gözü yolda qalan var, éy,
Gözü yolda qalan var.

Qarabağda quş durmaz, éller,
Qarabağda quş durmaz,
Bağlasan da quş durmaz.
Küşülüsən, gel, barışaq, ay, gavur,
Bizim dilimiz din(ç) durmaz.

There are those who let their hair fall in
their faces⁹³.

There are none who go there or come
from there,

There are only those who wait, oh,
Keep gazing at the road.

No bird has remained in Qarabagh, my
people,

No bird remains in Qarabagh,

No bird remains there even if you tie it
up,

If you are hurt, come, let's make peace,
oh, infidel,

Our voice will not fall silent.

- № 190, Song (mahnu), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagh Geyler,
May 28

Mahni. İsmayilova Qızbeş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Sémavere (sa-vara) od salmışam,

İstikana qe(nd) salmışam.

Yarım gédib tek qalmışam,

Haçan geler, Allah, haçan geler.

I've lit the fire under the samovar,

I've put sugar in the glass.

My sweetheart's left, I'm left alone,

When will he come, God, when will he
come.

- № 191, Lament (ağı), İsmayilova Cemile Hüseynqulu qızı (70), Nakhichevan,
(lives in Quba, rec: Baku), May 21

Ağı. İsmayilova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Ez(i)zi(ne)m, o günəyler,

O quzəyler, o günəyler.

İki hesret qovuşsa,

Bayramın o gün éyler,

Bayramın o gün éyler.

Darling, those sunny slopes,

Those shady and those sunny slopes.

When two desires meet,

There will be a feast,

There will be a feast.

- № 192, Lament (ağı), İsmayilova Cemile Hüseynqulu qızı (70), Nakhichevan,
(lives in Quba, rec: Baku), May 21

Ağı. İsmayilova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Qarabağda bağ olmaz,

Qara salxım ağ olmaz.

Qurbetdə (qür--) yar sévenin

There can be no orchard in Qarabagh,

A black bunch will not turn white.

Far away, the lover of the sweetheart

⁹³ Yəni, yas saxlayanlar («morners»)

Üreyinde yağ olmaz,
Üreyinde yağ olmaz.

Can't have joy in his heart,
Can't have joy in his heart.

- № 193, *Wedding song (toy mahnısı), Quliyeva Zéyneb Xanlar qızı (68),*

Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Merdekyan), May 31

Toy mahnısı. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Gelinimizi getirmüşök (--mişik)

We've brought our bride, as God willed,

i(n)şalla(h),

We've completed our task, as God

Amelinen qurtarmuşök (--mişik)

willed.

i(n)şalla(h).

May the bride's bed blessed [be],

Gelin taxtı nubarek,

May the bride's fate blessed [be].

Gelin baxtı nubarek

- № 194, *Religious song during zikr, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy,*

Dagh Göyler, June 16, CD-24

Zikir mərasim havası. Əhmədov Əlsuvar Zakir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər, CD-24

Nurun sahibidir Resuli Allah,

The lord of the light, Muhammad, the

Allah birdi(r), la ilaha, ill(a) Allah.

Prophet of God,

Allah is one, there are no gods but

Allah.

- № 195, *Religious song during zikr, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy,*

Dagh Göyler, June 16

Zikir mərasim havası. Əhmədov Əlsuvar Zakir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər, CD-24

Sendedi(r) her der(d), sendedi(r) derman, All ills are with you, all the remedy is

Baba dağı eken üstünde xarman.

with you,

Those who sow on the Baba mountain

will reap on it.

- № 196, *Ashik's song (aşiq havası), Ariqov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy,*

Kelakhana, June 14

Aşiq havası. Ariqov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana

Cavanlığın, ay, mehebbetin, ay, ay,

Youth, alas, love, alas, love,

əşqine,

Youth, alas, love, alas, love,

Cavanlığın, ay, ay, mehebbetin, ay, ay,

Don't go grey, my hair, oh,

əşqine,

Alas, brother, oh, brother, oh.

Ağarmaynan (--mayın), ay, saçlarım,

Amandır, a, qardaş, amandır, a, qardaş,

amandır.

- № 197, Religious song during zikr, Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Meherremova Töhvə İmanxan qızı (84), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17

Zikir mərasim havası. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Qazanzəmi və Xələfsə

Gétmiş idim, su getirem Ekberə, Şah Hüseyn, vah, Hüseyn,	I went to fetch water for the greatest, Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Kesme yolum, qoy, gédim, éy, bihaya (- he-), Şah Hüseyn, vah, Hüseyn,	Don't stand in my way, let me go, you wretched, Shah Huseyin, oh,
... aparmağa	Huseyin,
Gəlin gəldi otağa, Şah Hüseyn, vah, Hüseyn,	... to bring, A bride has come to the otak, Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Oğul, sen qalx ayağa, Şah Hüseyn, vah, Hüseyn,	Lad, rise to your feet, Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Toyun mübarek olsun, Şah Hüseyn, vah, Hüseyn,	May your wedding be blessed, Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Béle toy nubarek olmaz, Şah Hüseyn, vah, Hüseyn.	Such a wedding can't be blessed, Shah Huseyin, oh, Huseyin.

- № 198, Love song (sevgi haqqında), AHM1/46
Mahni. AXM 1/46

Günü-gündən artır ürekte yaram,	The wound is growing in my heart day by day,
Ay, nədən balam, ay, nədən.	Oh, my insensible sweetheart, oh, the unfeeling.

- № 199, Song during milking (inek oxşaması), Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26

<i>Sağım mahnısı. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi</i>	
Dur, bacım, a, bacım, a, bacım,	Stand [steadily] sister, oh, darling, oh, sweetheart,
Qədovı (-danı) alaram, a, bacım,	I'm begging you, ah, darling,
Süddi (-lü) memələrüvə (---ine) qurban olam,	I love your milky teats,
Dur, bacım, a, bacım, a, bacım.	Stand, darling, oh, sweetheart, ay, darling.

- № 200, Religious song during zikr, Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), May 31
- Zikir mərasim havası. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi*
Hüsnü ruhu Mustafaya pəncər (-zer),	The beauty of his soul is like

Hüsnü ruhu Mustafaya penzer,
Aç bir bu qanlı gözlerin, ay, bax, Ekber,
Şah Hüseyn, vah, Hüseyn,
Yaralanmışam, dura bilmirem,
Şah Hüseyn, vah Hüseyn.

Mustapha's,
The beauty of his soul is like
Mustapha's.
Open your bloody eyes, oh, look, the
greatest,
Shah Huseyin, oh, Huseyin,
I am wounded, I can't stand up,
Shah Huseyin, oh, Huseyin.

- № 201, *Wedding song (toy mahnısı), İsrailov Ağamurad Merzengeli Balamurad oğlu (35, ashik), Shamakhy, May 25, CD-43*

Toy mahnısı. İsrailov Ağamurad Mərzəngəli Balamurad oğlu, Şamaxı, CD-43

... ay, Allahın eşqine,
... ay, Allahın eşqine.
[Görüm] ay, bey, toyun mubarek olsun,
Qohumu-qardaşı beyin var olsun.

Ah, to the love of Allah,
Ah, to the love of Allah,
[I can see] oh, bridegroom, may your
wedding be blessed,
May the relatives and siblings of the
bridegroom be blessed.

- № 202, *Lament (ağı), Zahidov Xanış (67), Shamakhy, Nabur, May 27*

Ağı. Zahidov Xanış, Şamaxı, Nabur

Ay, hezeret (--rat) gédene, a, bax
gédene, éy, éy,
Meni intizarda qoyub yar géder.
Yüklenibdi qeflete bar xanam,
Éle billem (--lirem) küllü alem var, géder,
éy.

Oh, look at the one going to the
congregation,
The friend is gone, I'm waiting for him
impatiently.
I've had enough of this,
I think the whole world is passing, oy.

- № 203, *Funny song (meyxana), Sultanova Mixek Rehim qızı (38), Shamakhy, Demirchi, May 26, CD-41*

Meyxana. (VI misra)⁹⁴ (IX misra)⁹⁵ Dəmirov Dəmir Salam oğlu, Şamaxı, Nabur, CD-41

[Ay, ne déyim] meclislerde men gezerim
(--rem) aranı,
Sanitaram, men bağlaram yaranı.
Vurun çırtma, qızıqdırın aranı,
Ay, can alan can meni dillendirin,
Bir béle méydan, meni dillendirin.

[Ay what shall I say] I always go to the
gatherings,
I am an orderly, I bandage the wounds,
Snap your fingers, brighten up the
mood,
Oh, may an amorous soul make me
sing,
May such a place make me sing.

⁹⁴ *Erməyir* – *dərməyir* feli ilə qafiyələnən mənasız bir sözdür.

⁹⁵ *Can alan və can verir* ifadələri eşqi coşduran gözəlliyi göstərmək üçün işlədilir.

Deste tutub qızıl gülü dermeyir,
 Çırtmanın héç sedası de gelmeyir.
 Can can alan, can meni dillendirin,
 Bir béle méydan meni dillendirin.

Oh, nohose, nohose,
 There's a bunch of picked crimson rose.
 The sound of snapping can't be heard.
 May an amorous soul make me sing,
 May such a place make me sing.

- № 204, *Plaintive song (bayatı), Eliyéva Gülxanım (86), Lenkaran, (rec: Baku/Gendzhlik), May 20*

Bayatı. Əliyeva Gülxanım, Lənkəran

[Dé(yi)r] men oxu(yu)ram, yar yuxudan
 oyansın,
 Oxumuram, mende olan möhübbete
 (meheb--) inansın.
 Cellad kimi baş qoymuşam yolunda,
 Güryati (qéyre-) var, o da meni(m) kimi
 dayansın, gel, anam, qurban, a.

[He says] I'm singing, let the sweet one
 wake from her dream,
 I'm not singing, let her believe in the
 love in me.
 The hangman I set to block your road
 Shall endure it as I did, if he has
 courage, come, I miss you so.

- № 205, *Love song (sevgi haqqında), AXM2/34*
Sevgi mahnısı. AXM, 2/34

Gelin, gédek Xorozlunun düzüne,
 düzüne,
 Ay, güllə deyib Urustamın dizine.

Come on, let's go to the plain of
 Horozlu,
 Oh, a bullet has hit the knee of my
 Rustam.

- № 206, *Religious song (mersiye), Delivelov Eldar Mahmud Qızı (74), Georgia, Tbilisi (rec: Baku/Merdekyan), June 1*

Dini oxuma. Dəlivalov Eldar Qədim oğlu, Gürcüstan, Tbilisi

Kesme yolum, qoy, gédim, éy, bihaya (-
 he-),

Rehim (rehm) éle, zalım men, Eli
 Ekberem,
 Rehim (rehm) éle, zalım men, Eli
 Ekberem.

Don't block my way, oh, let me pass,
 your wretched,
 Take pity, I am the unlucky Ali Ekber,
 Take pity, I am the unlucky Ali Ekber.

- № 207, *Love song (sevgi haqqında), AXM1/13*
Sevgi mahnısı. AXM, 1/13

Bir qız sévdim uca dağlar başında,
Éybi yoxdur ne gözünde, qaşında,
Eceb éşqe düşdüm cavan yaşımda.

I loved a lass on the top of huge
mountains,
Her eyes or eyebrows have no flaw⁹⁶.
I wonder if I fell in love in my youth.

- № 208, *Plaintive song (bayatı), Sultanova Nazilə Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Bayatı. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Bu dünyada üç nesilden (nesne-)
qorxuram,
Bir ayrılıq, bir yoxsulluq, bir ölüm.
Bunların həc birinde esla könül xoş
olmaz,
Bir ayrılıq, bir yoxsulluq, bir ölüm.

I am afraid of three things in this world,
Of parting, of indigence, of death.
In none of these can the heart be happy,
In parting, in indigence, in death.

- № 209, *Plaintive song (bayatı), AXM2/20 Mahni. AXM 2/20*

Həşterxana gədən gəmi gelmedi...
Ay, öllem, öllem, gəderem Elxana.

The ship heading for Astrakhan didn't
arrive...
Oh, I'd die, I'd die, I'll marry Elhan.

- № 210, *Love song (sevgi haqqında), AXM2/96 Sevgi mahnısı. AXM 2/96*

Qalanın dibində alağ éylerem.
Balam, yarın menem, men.

I'm rooting out weeds at the foot of the
castle,
Darling, I am your sweetheart, I am.

- № 211, *Love song (sevgi haqqında), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dağ Göylər, May 28*

Sevgi mahnısı. İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Hürilər, (hu--) perilər yığılsın bağa,
Hürilər, (hu--) perilər yığılsın bağa,
Həc birisi o Gülzara benzemez,
Həc birisi o Gülzara benzemez.

Huris, fairies, gather in the garden,
Huris, fairies, gather in the garden,
None are like Gülzar⁹⁷,
None are like Gülzar.

- № 212, *Wedding song (bey te'rifi/oxşaması), Xəlilov Ağapaşa Tərən oğlu (55), Shamakhy, Shamakhy, May 25, CD-42*

Təy mahnısı. Xəlilov Ağapaşa Tərən oğlu, Şamaxı, CD-42

Hacə gəder hacıların hacısı,
Yaxşı olmaz şirin narın acısı,

The hadji of hadjis is going on
pilgrimage to Mecca,

⁹⁶ Gözlərinə və qaşlarına görə utanmamalıdır.

⁹⁷ Gülzar – hamıdan gözəl.

Gelsin, xelet vérsin beyin bacısı.
[Déyim] ay, bey, toyun mübarek olsun,
Qohumun, qardaşın, élin var olsun,
Var olsun, sağ olsun, sağ olsun!

[Görüm] ay, bey, toyun mübarey (--rek),
[Déyek] ay, bey, toyun mübarek.

The bitter one is not good amidst
sweet pomegranates,
Come, may the bridegroom's sister
give a present.

[I say] oh, bridegroom, may your
wedding be blessed.
Long live your relative, your sister,
your folk,
Long live, live, live!

[I see] ah, bridegroom, may your
wedding be blessed,
[We say] ay, bridegroom, may your
wedding be blessed.

- № 213, *Wedding song (bey te'rifi/oxşaması)*, Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı
(79), Shamakhy, Dagħ Gëyler, May 28, CD-26

Toy mahnısı. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər, CD-26

Deryada(n) çıxıbdır Nuhun gemisi,
Biçilmemiş qalıb oğlan zemisi.
Açıb xelet vérsin beyin böy(ü)k emisi.
[Görüm] ay, bek (bey), toyun mübarek
olsun,
Sağdı(şı)n-soldı(şı)n, éy, élin var olsun.

Noah's ark arrived from the sea,
The boy's land remained unreaped.
Let the bridegroom's uncle give a
present,
[I see] ay, bridegroom, may your
wedding be blessed,
Long live your bridesmen and
relatives!

- № 214, *Plaintive song (bayatı)*, Eliyev Bayram Balakişi oğlu (71), Georgia,
Bashkechid (rec: Shamakhy/Kelakhana), June 14

Bayatı. Əliyev Bayram Balakişi oğlu, Gürcüstan, Başkeçid

[Déyir] ovçu, vurma, éy, maralı, öz
hayının üstedi(r),

[He says] hunter, don't shoot, oh, at the
deer, it's absorbed to tend its
trouble,

Ovçu, vurma maralı, öz hayının üstedi(r).

Hunter, don't shoot, oh, at the deer, it's
absorbed to tend its trouble.

İnsaf éyle, gel, atma, balasının üstedi(r),

Take pity, don't shoot, it is absorbed to
tend its children,

Sen nahaqdan, éy, qan tökme, balasından
ayırma,

Oh, don't shed blood unjustly, don't
tear it from its children,

Balasının her qehri anasının üstedi(r).

All the children's troubles are tended
by their mother.

- № 215, Religious song during zikir, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy, Dağ Göylər, June 16

Zikir mərasim havası. Əhmədov Əlisuvar Zakir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər
 Evvel, evvel *Hezret* babadı(r), qarlıdır başı,
 First was the Prophet Muhammad, his head covered in snow,
 The immortal leader Zinda, his age is young⁹⁸,
Xıdır Zinda babadı(r), cavandı(r) yaşı,
 The immortal Elijah, the immortal Prophet's brother⁹⁹,
Xıdır İlyas, Xıdır Nebi qardaşı,
 Kömək istəsən (--sen), kömeyüve (--ine) yéter.
 When you ask for help, he hurries to help you.

- № 216, Plaintive song (bayatı), Ehlimanova Yaxşıxanım Qocakişi qızı (73), Shamakhy, Nabur (rec: Shamakhy/Shykhlyar), May 27

Bayatı. Əhlimanova Yaxşıxanım Qocakişi qızı, Şamaxı, Nabur
 Derya کنارında tikdirdim gümbəz,
 I have built a dome on the sea shore¹⁰⁰,
 Oxudum dersimi, ay, oğullar dedilər,
 I learnt, alas, the boys said: He knows not.
 Size kömək olsun o göze görükmez,
 May the invisible help you,
 Ne indi benim qelbim ölüb, ne déyim,
 My heart is breaking, what can I say, I weep.
 ağleyi(m) (-layım).

- № 217, Plaintive song (bayatı), Kerimov Nebi Süleyman oğlu (71), Shamakhy, Chukhuryurd (born in Kelbedjer/Beylik), May 26

Bayatı. (II misra) Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Şamaxı, Çuxuryurd.
 Hn, éy, qırıq dağlar, çoban,
 Ah, little mountains, shepherd,
 Axtarır dağlar: 'çoban, derdin alım, ay'.
 The mountains are looking for you:
 'shepherd, let us take your trouble, oh'.
 Çobansız yaylaqlara anam qurban,
 I am longing for the summer pastures without a shepherd¹⁰¹,
 Bayatı bağlar çoban: 'gel, anam qurban,
 The shepherd is singing a plaintive song: I'm longing for you badly, gel, ay'.
 oh'.

⁹⁸ Xıdır və ya Xızır dirilik suyunu içməklə ölümsüzlük qazanmış əfsanəvi şəxsdir.

⁹⁹ Xıdır İlyas (>Xıdrellez), yazda, gecə ilə gündüzün bərabərləşməsindən sonra 40-cı gün (6 may, ümumiyyətlə, yayın başlanğıcı qəbul edilir)

¹⁰⁰ gümbəz, kümbəz, lümbəd – yarım dairəvi dam, qübbə.

¹⁰¹ Azərbaycanca *anam qurban* təxminən «Yolunda ölməli çox gözəl qız», hətta «məne ən əziz olan, anamın onun üçün öldüyü» deməkdir. «Mən onun həsrətidəyəm», «mən çox istərdim orada olam» kimi mənanı ifadə etmək üçün işlənir.

- № 218, *Plaintive song (bayatı), Sultanova Nazile Misir qızı (55), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Bayatı. Sultanova Nazilə Misir qızı, Şamaxı, Dəmirçi

[Men aşigam] ay, inci könlüm,

Dür könlüm, inci könlüm.

Menim, éy, bextim ezelden béle getirmiş,

Ne sızıldar, ne inci könlüm, balam, ay, ay,

ay, ay, inci könlüm, ay.

[I love it] oh, my darling heart,

Darling heart, my dear heart,

My fate, alas, has been written so

from days of yore,

My heart's not weeping, my heart's

not aching, darling, alas, my dear

heart, oh.

- № 219, *Lullaby (laylay), Ehmedova Şəfiqə Həsən qızı (60), Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24*

Laylay. Əhmədova Şəfiqə Həsən qızı, Şamaxı, Zarat

Balam, laylay, laylay,

Gülüm, ay, laylay, lay.

Qurban olum gözler(ine), vay, laylay,

Elçinim, az, laylay, lay.

My baby, hush-a-bye, hush,

My rose, hush-a-bye, hush.

I'm dotting on your eyes, oh,

My Elchin, hush-a-bye, hush.

- № 220, *Churning song (nəhre havası), Ehmedova Şəfiqə Həsən qızı (60), Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24*

Nəhrə havası. Əhmədova Şəfiqə Həsən qızı, Şamaxı, Zarat

Nəhrem, gel, gel,

Çöreyi(m) yavan qalıbdı(r).

Yağ(ı) bol él(e), a, nəhrem,

Çoxlu yağ vérginen, ay, nəhrem,

Başuva (-ına) dönüm, ay, nəhrem,

Yağuvı (-ğını) vérginen, ay, nəhrem.

Come on, my churn, come, come,

My bread remained without butter.

Make plenty of butter, my churn,

Give us a lot of butter, churn,

I love you, oh, my churn,

Give the butter, my churn.

- № 221, *Plaintive song (bayatı), Memmedova Şeker Nureddin qızı (67), Shamakhy, Mel'gam, May 25, CD-46*

Bayatı. Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm, CD-46

Gétدی gülüm, ağlaram,

Aldı zülüm, ağlaram.

Esdi və'desiz külək,

Töküldi (--dü) gülüm, ağlaram.

My sweetheart's gone, I am weeping,

He suffered injustice, I'm weeping.

The unusual wind was blowing,

My rose has fallen, I'm weeping.

- № 222, *Religious song (mersiye), woman from Khil'milli, Shamakhy, Khil'milli, June 15*

Dini oxuma. Xilmilli qadınları, Şamaxı, Xilmilli

Maralın dizi qanlı,

The knee of the stag is blood-stained,

Dizinin közü qanlı.
Bir iş felekten olsa,
Qoyları bize qaldı.

The ball of its knee is blood-stained,
If fate orders something
That remains for us.

- № 223, *Plaintive song (bayatı), Sultanova Səmayə Ejder qızı (62), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Bayatı. Sultanova Səmayə Əjdər qızı, Şamaxı, Dəmirli

Duman geldi dağlara,
Yayıldı yaylaqlara.
Analar qurban olsun
Avtomat tutan barmaqlara.

Fog has settled on the mountains,
It spread over the summer pastures.
May the mothers be fond
Of the fingers holding the machine
guns.

- № 224, *Plaintive song (bayatı), Tağıyeva Məhfuzə (56), Quba, Talabı Gyslag, June 4, CD-45*

Bayatı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq, CD-45

Ezizim sini, sini,
Toldurlar sini, sini.
Mene öz qardaşım geleydi,
Néynerem özgesini.

Darling, you naughty one,
The copper plate is filled,
I wish my own sister would come,
What shall I do with a stranger?

- № 225, *Love song (sevgi haqqında), AXM2/85*

Mahnı. AXM, 2/85

Yağış yağar, sızıldar,
Qız, kemerin bağlama.

It is raining, it is dripping,
Lass, don't tie your belt!

- № 226, *Plaintive song (bayatı), Mehdiyeva Şəmsiyyət (75), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10*

Bayatı. Mehdiyeva Şəmsiyyət, Zagatala, Aşağı Tala

Saraldım mēşe kimi,
Soldum benövşe kimi.
Niye meni sındırdın, ay, oğlan,
Onluğun şüşə kimi.

I have yellowed like the forest,
I have wilted like the violet,
Why did you break my heart, oh, lad,
Your coin's glittering like glass¹⁰².

Su gelir, qarpızlığa [gırır],
Tokuli(r) (tökülür) yarpuzduğa (-pızlı-).
Canımın derdini götürüb
Çıxmışam arsızlığa.

The water's coming to the melon field,
[going]
It's pouring into the mint field.
Sorrow's taking my heart away,
I'm becoming carefree.

¹⁰² Onluq – on manat dəyərində metal pul olub, həm də bəzək kimi istifadə edilmişdir.

- № 227, *Wedding song (toy mahnısı), Qurbanova Kelimet Hesən qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10*

Toy mahnısı. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala

Gelin gelir, xan gelir,	A bride's coming, a ruler's coming,
Övleri (év--) yıxan gelir.	The one who destroys houses is
Gelin gelir, xan gelir, ay, oğlan,	coming,
Övünü (évini) tikan (-ken) gelir.	A bride's coming, a ruler's coming,
	oh, boy,
	The one who will build your house
	is coming.

- № 228, *Wedding song (toy mahnısı), woman from Zarat, Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 25, CD-52*

Toy mahnısı. Zaratlı qadınlar, Şamaxı, Zarat, CD-52

Évlerde çox söz olar,	Many words are said in the house,
Üreyine salma gelin,	Don't take it to heart, bride,
Üreyine salma gelin,	Don't take it to heart, bride,
Ammanı amman gəlin.	Oh, bride, oh, bride.

- № 229, *Religious song (mersiye), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), May 31*

Dini oxuma. Məhərrəmovə Töhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

İmam şəhid olubdu(r),	The imam became a martyr,
Şahbala qan dolubdu(r),	The children of Huseyin were
Oğlanlar qeret (qa-) dolubtu(r),	stained by blood,
İmam (Hü)séyne qurban olubtu(r),	The lads all fell victim,
İmam (Hü)séyne qurban olubtu(r),	They became sacrificed to Huseyin
Şah Hüseyin, vah, Hüseyin,	imam,
Şah Hüseyin, vah, Hüseyin.	They became sacrificed to Huseyin
	imam,
Layla, oğlan/ar, laylay,	Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Aylay, (i)mam (Hü)séynimiz, laylay,	Shah Huseyin, oh, Huseyin.
Layla, qarat/lerimiz, laylay,	
Laylay, imamlarımız, laylay.	Alas, boys, alas, oh,
	Woe is our Huseyin imam, oh ¹⁰³ ,
	Woe is our victims, oh,
	Woe is our religious leader, oh.

- № 230, *Lament (ağı), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17*

¹⁰³ Şiə əqidəsinə görə imam Peyğəmbər və Xəlifənin valisidir. Bu söz dini rəhbər mənasında da işlədilir.

Ağl. Abasova Həbibə Mustafə qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Derya, senden kim keçdi,
Derya, senden kim keçdi.
Ay, kim çalxadı, kim keçdi,
Ay, kim çalxadı, kim keçdi, ay, kim
keçdi?

Sea, who has crossed you,
Sea, who has crossed you,
Oh, who was tossed on you, who
crossed,
Oh, who was tossed on you, who
crossed, alas, who crossed?

Ay, éllerin cavan gelin/er(i),
Ay, éllerin cavan oğlan/ar(ı),
Ay, könülsüz öien gelin/er,
Ay, tezece dünən qıx (qırx) vérib geldim,
ay, gelin, ay, gelin.

Oh, the young brides of the
motherland,
Oh, the young lads of the motherland,
Oh, the brides who died a violent
death,
Oh, it was yesterday that I came to
commemorate the fortieth day of
her death, oh, bride.

Ezrayil boynunun dalın kesende,
Ezrayil boynunun dalın kesende,
Gén heyatın yadına düşdüm(ü), ay, gelin,
ay, gelin,

When the angel of death cut off your
limbs,

Ay, élleri(n) yadına düşdüm(ü), ay, gelin,
Bileydim, görüm, ay, éy, vay, ay,
xayalından, ay,
Ay, ne keçdi, ne keçdi, balam, ne keçdi.

When the angel of death cut off your
limbs,

Did you remember your lovely
courtyard, oh, bride, oh bride,
Alas, did you remember your people,
oh, bride,

[Ay, men aşiq] ala çimen (çe-),
Men aşiq ala çimen,
Göy çimen, ala çimen,
Göy çimen, ala çimen.

If only I know, oh, what was on your
mind, oh,
Alas, what dashed across your mind,
dearest, what you thought.

[Oh, I love it] dried out meadow,
[I love it] dried out meadow,
Green meadow, dried out meadow,
Green meadow, dried out meadow.

• № 231, *Lullaby (laylay)*, Qədirova Nəcat Mehmedeli qızı (78), Shamakhy, Zarat
(rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24

Laylay. Qədirova Nəcat Məhəmmədəli qızı, Şamaxı, Zarat

Laylay dedim, yatasan,
Qızıl güle batasan.
Qızıl gülün içində
Şirin yuqi (-xu) tapasan.

I've sung a lullaby, lie down,
Sink into crimson roses.
In the crimson rose
Find a sweet dream.

- № 232, *Churning song (nəhre havası), Bedelova Xatun Ehmed-paşa qızı (69), Quba, Talabı Gyshlag, June 2, CD-50*
Nəhrə havası. Bədəlova Xatun Əhmədpaşa qızı, Quba, Talabı Qışlaq
 Nəhrem, gel, nəhrem, gel, Come on, my churn, come, churn,
 Çöreyim yavan qalıbdır, My bread remained empty,
 Nəhrem, gel, nəhrem, gel. Come, my churn, come, churn.

- № 233, *Wedding song (toy mahnısı), Qedirova Nıcat Mehmedeli qızı (78), Shamakhy, Zarat (rec: Shehriyar diştr.), May 24*
Toy mahnısı. Qədirova Nıcat Məhəmmədəli qızı, Şamaxı, Zarat
 Gelin, gelin, gel, hadı, Come on, bride, bride, come,
 Sorağı yélden aldı. He got word from the wind.
 Qurban olam geline, o, I love the bride,
 Orxan için gel hadı. Come on, come for Orhan.

Geline bax, geline, Look at the bride, at the bride,
 Küser, géder éline. She'll get angry, she'll go home.
 Geline söz démeyün (--yin), Don't speak ill of the bride, lest
 Çıxıb géder éline. She should turn and go home.

- № 234, *Lullaby (laylay), woman form Khil'milli, Shamakhy, Khil'milli, June 15*
Laylay. Xilmilli qadınları, Şamaxı, Xilmilli
 Layla dédim, yatasan, I've said a lullaby, lie down,
 Qızıl güle batasan, éy. Sink into crimson roses, ey,
 Qızıl gül bağın olsun, Have a garden or red roses,
 Daldasında yatasan, éy. Lie down in its shelter, ey.

- № 235, *Wedding song (toy havası), Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), May 31*
Toy mahnısı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi
 Bu gelin saçtı (-lı) gelin, ay, bala, This bride is a large-haired bride, oh,
 Bu gelin saçtı gelin, ay, bala, darling,
 Ay, gedi(k)den aşdı gelin, This bride is a large-haired bride, oh,
 Ay, balam, ay, balam, ay, balam, ay, ay. darling,
 Ay, bu geline kim ne dédi, Ay, the bride has come across the pass,
 Bu geline kim ne dédi. Ay, darling, ay darling, ay darling, ay,
 Who has said anything to this bride,
 Who has said anything to this bride.

- № 236, *Lament (mersiye), Ehmedova Cemile Misir qızı (36), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Ağ. Əhmədova Cəmilə Mustafa qızı, Zaqatala, Çobankol

Sulan (so-) gültek, uzun qemtek,
Cahana (--da) doymadım senden.

Anam, laylay, anam, laylay,

Qerib ölen anam, laylay,

Qerib ölen anam, laylay.

Wilted rose, eternal agony,
I could not have enough of you
while you lived,
Mother, alas, mother, oh,
My poor dead mother, alas, oh,
My poor dead mother, alas, oh.

• № 237, *Lament (bayatı), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17*

Ağ. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Dağlar marala qaldı,

Dağlar marala qaldı,

Ay, otu sarala qaldı,

Otu sarala qaldı,

Men köçürəm, ay, əl senden, ay, oba
senden.

Serin sulay* (-lardan), göy çemenden,

O da marala qaldı,

O da marala qaldı.

Ay, bu dağlar, éy, gédek, érgeli dağlar,

Başı kölgeli dağlar,

Senden ağır éller köçübtü(r),

Senden ağır éller köçübtü(r),

Ay, seni görüm, éy, géne de érgeli dağlar,

Sana (sene) géne de érgeli dağlar, ay,

dağlar, éy.

Dağlar, otun qurusun,

Otun, tutun qurusun.

Daştar (-lar), men senden köçürəm, men
gédenden soora (son-)

Senin otun qurusun,

Otun, suyun qurusun,

Dağlar, ay, dağlar, laylalı dağlar, ay, dağlar.

The mountains remained to the
gazelles,

The mountains remained to the
gazelles,

Alas, its grass has turned yellow,

Its grass has turned yellow,

I'm going away, oh, motherland,

from you, village, from you,

From the cool waters, from the

green pastures,

They also remain to the gazelles,

They also remain to the gazelles, oh,
these mountains.

Alas, these mountains, we're

leaving, mountains,

Mountains with heads in shadow,

The unlucky people have fled from
you,

The unlucky people have fled from
you¹⁰⁴,

Oh, let me see you once more,

strong mountains,

You, strong mountains of my home,

oh, mountains, oh.

Mountains, may your grass dry out,

May your grass and blackberry tree
dry out,

¹⁰⁴ Ağır el «güclü insan», lakin məcazi mənada, «uğursuz şəxs» deməkdir.

Stones when I have gone away, left
you,

May your grass dry out,
May your grass, your water dry out.
Mountains, oh, mountains of tulips,
oh, mountains.

- № 238, *Song during milking (inek oxşaması), Sultanova Mixek Rehim qızı (38), Shamakhy, Demirchi, May 26*

Sağım havası. Sultanova Mixək Rəhim qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Neneş, neneş, ay, neneş,
Qurban olum süd/ü canına, neneş.
Dur, neneşim, ay, neneş.

Mother dear, mother dear, oh, dear
mother,
I like your milky soul, dear mother,
Stand [steadily] mother dear, oh,
dear mother.

Sarış nenem, ay, nenem,
Dur, neneşim, ay, neneş.
Südüne qurban olum,
Dur, neneşim, ay, neneş.

My blond mother, ay, mother,
Stand [steadily] mother, mother,
I like your milk,
Stand [steadily] mother dearest, ay,
mother.

- № 239, *Lullaby (laylay), Bedelova Xatun Ehmed-paşa qızı (69), Quba, Talaby Gyshlag, June 2*

Laylay. Bədalova Xatun Əhmədpaşa qızı, Quba, Talabı Qışlaq

Laylay, balam, laylay,
Deste balam, laylay,
Yatıb yuxu görersen.
Balam, laylay, balam, laylay,
Kölfe (körpe) bala, laylay,
Dertte (derdli) bala, laylay.

Hush-a-bye, darling, hush,
My flower bunch, hush,
You lie down, you see a dream,
My baby, hush, my baby, hush,
Little child, hush,
Sad darling, hush.

- № 240, *Lament (ağı), Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyshlag, June 2, CD-47*

Ağı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Aman, ana, can ana,
Gözel méhirban (méhri-) ana.
Ananın qédir(i)ni bilmək lazımdır, bala,
Aman balaca, balaca, balaca.

Oh, mother, dearest mother,
Fair, kind mother dearest.
A mother must be respected, darling¹⁰⁵,
Ah, darling, darling, darling.

¹⁰⁵ «Ananın qədrini bilmək lazımdır, bala» («You must know the value of a mother, little one»).

- № 241, *Lament (ağı)*, Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Baku), May 31

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Bağda yüzüm ağacı,	A vine-stock in the garden,
Bağda yüzüm ağacı,	A vine-stock in the garden,
Əllər üzüm, ay, düzüm ağacı,	I'm brooding for my home, oh, for
Üzüm, ay, düzüm ağacı.	the tied up vine,
Laylay, lay, balalar, laylay,	Vine, alas, my tied up vine plant,
Laylay, éllerim, laylay.	Alas, my dearest ones, oh,
	Alas, my motherland, oh.

- № 242, *Love song (sevgi haqqında)*, Nureliyeva Hacınene Sefer qızı (75), Shamakhy, Zarat, rec: Shamakhy/Shehriyar distr., May 24, CD-51

Sevgi mahnısı. Nurəliyeva Hacınənə Səfər qızı, Şamaxı, Zarat, CD-51

Menevşeyem (benöv--), bitmişəm,	I'm a violet, I have grown up,
Kol dibinde imişəm.	I was amidst weeds.
Bir qızıl gülden ötri (-rü)	For a crimson rose
Boynumi (--u) eyri tutmuşum (--şam).	I have bent my neck.

- № 243, *Wedding song (toy mahnısı)*, Memmedova Şeker Nureddin qızı (67), Shamakhy, Mel'gam, May 25

Toy mahnısı. Məmmədova Şəkər Nurəddin qızı, Şamaxı, Məlhəm

Ay, lalezardı(r) bu géce,	Ah, the night is a garden of tulips,
Tükan-bazardı(r) bu géce.	This night is a bazaar.
Geline xına yaxın,	Henna is smeared on the bride,
Bey intizardı(r) bu géce.	The bridegroom is excited tonight.

- № 244, *Lullaby (laylay)*, Nureliyeva Hacınene Sefer qızı (75), Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24, CD-48

Laylay. Nurəliyeva Hacınənə Səfər qızı, Şamaxı, Zarat, CD-48

Laylay, balam, a, laylay,	Hush-a-bye, darling, hush,
Güllü balam, a, laylay.	My rosy darling, hush.

Laylay dedim, yatasan,	I've sung a lullaby, lie down,
Qızıl güle batasan.	Sink into crimson roses,
Qızıl gül arasında	Amidst the crimson roses
Şirin yuxu tapasan.	Find a sweet dream.

Laylay, balam, a, laylay,	Hush-a-bye, darling, hush,
Ferid balam, a, laylay.	My son Ferid, ay, hush.

- № 245, *Lullaby (laylay)*, *Tağıyeva Məhfuzə (56)*, *Quba, Talabı Gyshlag, June 4*
Laylay. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Laylay, ay, déyerem aduva (-dına),
 Qurban keserem canuva (-nına).
 Laylay, béşiyim, laylay, ay,
 Évim-éşiyim, laylay.

Ah, I'm singing a lullaby to his
 name,
 I'm slaying a sacrifice for the
 salvation of his soul.
 Hush-a-bye, my cradle, hush,
 My all, hush.

- № 246, *Lament (ağı)*, *Quliyeva Zéyneb Xanlar qızı (68)*, *Karabakh*,
Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Cəbrayıl, Qazanzəmi

[Men aşiq] méşeli yérde,
 Güllü, benövşeli yérde.
 Bala cavanlarımız, menim qardaşım oğlu,
 Vuran éle vurdu [ki,], qaldı döşeli, yérde.

[I love it] In the woodlands,
 In places with roses, violets,
 Our young children, my brother's
 son,
 The one that shot him shot him to lie
 stretched.

Laylay, a, cavanlarımız, ay, laylay,
 Laylay, qardaşım(ın) cavan balası, laylay,
 Laylay, ay, nenemin qəbrin(i) qoy(dum),
 geldim,
 Dedemi(n) qəbri(ni) qoydum, geldim,
 Altı gün ota(ğ)ımızı qoyduq, geldi(k),
 Bülbüllü bağımızı qoyduq, geldi(k).
 Laylay, hayatımız, laylay,
 Laylay, hayatımız, laylay.

Alas, our young children, alas, oh,
 Alas, the young child of my brother,
 oh,
 Alas, I made my mother's grave, I've
 come,
 I made my father's grave, I've come,
 We made our room for six days, we
 have come,
 Alas, we made our garden with
 larks, we've come,
 Alas, our lives, oh,
 Alas, our lives, oh.

- № 247, *Lament (ağı)*, *Quliyeva Zéyneb Xanlar qızı (68)*, *Karabakh*,
Dzhebrail/Gazanzemi, rec: Merdekyan, June 17

Ağı. Quliyeva Zeynəb Xanlar qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Bu dağlar, bu dağlar,
 Bu dağlar, ulu dağlar, ulu dağlar,
 İsmay(ı)lım, ay, laylay, cavan oğlan, ay,
 laylay.

These mountains, these mountains,
 These mountains, large mountains,
 large mountains,
 Oh, my Ismail, oh, young man, oh,
 Alas, alas, oh.

Laylay, ay, laylay, ay, laylay,

Oh, you young people, oh,

...

...

Cavan oğlan/ər(ım), ay, laylay, laylay.

Geldim, éy, görem seni, geldim, görem seni,
İsmay(ı)lım, laylay, laylay, laylay, lay.

Gétdim, seni, bala, bıçaqda gördüm,
Gördüm seni, bıçaqda gördüm.
Ay, göy kişner, bulud ağlar,
İsmay(ı)lım, laylay, İsmay(ı)lım, laylay,
İsmay(ı)lım, laylay,
Cavan oğlanlarım, laylay.

Xeste deden de qurban,
Yaz çemenin da qurban,
Nenen de qurban, a, qardaş, nenen sana
qurban,

İsmay(ı)lım, ay, laylay, ay, laylay,
Cavan oğlanlar, ay, laylay.

I've come to see you, I've come to
see you,
My Ismail, alas, oh.

I went there, I saw you, darling,
stabbed with a knife,
I saw you stabbed with a knife.
Alas, the sky is thundering, the
cloud is weeping.
My Ismail, oh, my Ismail, woe is
me, oh, my Ismail,

Our young child, oh.

Your sick father loves you,
Your spring field loves you,
Your mother loves you, oh, brother,
your mother loves you,
My Ismail, alas, oh,
Young people, oh.

● № 248, Song (mahnı), Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79), Shamakhy, Dagh
Göyler, May 28

Mahnı. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Éday, géde gét, eylen, gelginen,
Bizim dil öyren, gelginen.

Anem (-nam) yoxdu öyren (évde),
Gét, emelli öyren, gelginen.

Alman(ı) atdım hovuza, [qaldı]
O hov(u)za, bu hov(u)za,
Tat qızı dönüb don(u)za.
A, géde gét, eylen, gelginen,
Bizim dil öyren, gelginen.

Almanı atdım xarala,
Qaldı sarala, sarala,
Tat qızı dönüb marala.

Ah, sweetheart, go and have a good
time,
Learn our languages, sweetheart.

My mother was not at home,
Go and learn seriously, sweetheart.

I've thrown your apple in a basin, [it
remained],
In that basin, in this basin.
The Tat girl has turned into a pig¹⁰⁶,
Go and have a good time, sweetheart,
Learn our language, sweetheart.

I've thrown your apple into a big

¹⁰⁶ Görünüşcə və davranışca pisliliyə doğru dönmüş. Tat həm də «qərib, yad» deməkdir.

A, gède gét, eylen, gelginen,
Bizim dil öyren, gelginen.

sack,
I stayed there, yellowed, yellowed,
The Tat girl has turned into a
gazelle¹⁰⁷,
Go and have a good time, sweetheart,
Learn our language, sweetheart.

• № 249, Love song (sevgi haqqında), Nureliyeva Hacıne Sefer qızı (75),
Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24, CD-53, see. № 3
Sevgi mahnısı. Nurəliyeva Hacıne Səfər qızı, Şamaxı, Zarat, CD-53, bax: № 3

• № 250, Love song (sevgi haqqında), Nureliyeva Hacıne Sfer qızı (75),
Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24, see. № 3
Sevgi mahnısı. Nurəliyeva Hacıne Səfər qızı, Şamaxı, Zarat, bax: № 3

• № 251, Lullaby (laylay), Ferecova Ziyaret Miteyib qızı (73), Shamakhy, Zarat
(rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24
Laylay. Fəracova Ziyarət Mirtəyib qızı, Şamaxı, Zarat
Laylay dedim hemeşe (-mi-), I've kept singing a lullaby,
Karvan gəder yənişə. A caravan is passing the slope¹⁰⁸,
Yastığına gül bitsin, May a rose grow on his pillow,
Döşeyinə benövşə. Violets on his mattress.

Laylay, balam, a, laylay, Hush-a-bye, darling, hush,
Laylay, gülüm, a, laylay. Hush-a-bye, my rose, hush.

• № 252, Love song (sevgi haqqında), Haşimova Adilə İsaq qızı (66), Zagatala,
Qymyr, June 13
Sevgi mahnısı. Şaşımovə Adilə İsaq qızı, Zaqatala, Qımır
Şamamaya oxşuyu(r)san (-şa--), You look like a calabash gourd¹⁰⁹,
Lilezarım, gel, gel. My Lilezar, come, come,
Gel, dost éyleyim seni, Come, let me make friends with you,
Lilezarım, gel, gel. My Lilezar, come, come.

• № 253a-b, Lament (ağı), Meherremova Töhvə İmanxan qızı (84), Karabakh,
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17
Ağı. Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə
E(zi)ziyəm başa dolsun, Sweetheart, may it grow,
Sürmə çek qaşa, dolsun. Paint your eyebrows, may it be filled,

¹⁰⁷ Hərfən: «Maral» («gazelle») bir sıra müsbət, nəcib və gözəl mənalara malikdir.

¹⁰⁸ Karvan – həyatın, ötən zamanın rəmzidir.

¹⁰⁹ Şamama, adətən yemək üçün yetişdirilən, gözəl ətri və dadı olan bostan məhsuludur.

Bizim torpağı(mı) bizden,
Bizim mülkümüzü, bizim torpağımız(ı),
Bizim vətən(i) alıb gavura vérenin,

Ne gülsün, ne şad olsun, ne şad olsun.

Laylay, torpaq, ay, laylay, lay,
Vətən, laylay, ay, laylay, ay, laylay, ay,

Laylay çalım adına,
Xuda yéter dadına.
Bize torpaq qismət olar, Allah,
Géderik torpağına.
Torpaq, laylay, ay, laylay,
Vətən, laylay, ay, laylay, ay, laylay.

[Men aşığam] yad éldə,
Yad ölkədə, yad éldə,
Ne xalx yad éldə gezinsin,
Allah, ölməyə vətən yaxşı,
Allah, ölməyə vətən yaxşı,
Gezməyə bu yad él də,
Ölməyə vətən yaxşı.
Vətən, laylay, dedemiz, laylay,
Dedemiz, laylay, torpaq, laylay, lay.

Héyva-narın der(e)rem,
Her çiçəkden der(e)rem,
Héyva-narın der(e)rem,
[Déyirem də] bize yiye durun, bize yiye,
A, bizim torpağ(ı)mızı satan(ın), a,
boynu qırılsın.
A, gavura torpaq véren,
Ge(l), torpağ(ı)mızı al vérginen.
...
Torpaq, ay, laylay,
Vətən, ay, laylay, lay,
... günah yoxtu,
Torpaq ...
Aylay, torpağımız,
Vətən, laylay, lay.

Those who took the land from us,
Our fortune, our lands,
Our homeland, who took them and gave
them to the infidels,
May they not laugh, may they not be
happy, not be happy,
Alas, land, alas, oh,
Homeland, alas, oh.

I'm singing a lullaby to your name,
May God give you help.
We are helped by Allah
To go back to the land [of our home],
Oh, land, alas, oh,
Homeland, alas, oh.

[I love it] on an alien land,
On an alien land, among foreign people
Why should the people wander in an
alien land,
Allah, the homeland is the right place to
die,
Allah, the homeland is the right place to
die,
Foreign lands are good for excursions,
The homeland is the right place to die.
Home, alas, our grandfathers, oh,
Our grandfathers, oh land, oh.

I've picked your quince and
pomegranate,
I'm picking from every flower.
I've picked your quince and
pomegranate,
[I say] oh, those who bought us,
Oh, who sold our lands, may he stoop
seven fold,
Oh, you who sold our land to the
infidel,
Come, give us our land back.

Land, oh, alas,

Homeland, alas, oh,
 ... had no sins,
 Land...
 Oh, our lands,
 Homeland, alas, oh.

- № 254, *Lullaby (laylay)*, Muradova Hafizet Zabibulla qızı (70), Zagatala, Suvagil, June 10

Laylay. Muradova Hafizət Zəbubulla qızı, Zaqatala, Suvagil
 Déydéy, bala, déydéy, Hush-a-bye, darling, hush,
 Déydéy, bala, déydéy, Hush-a-bye, darling, hush,
 Déydéy, déydéy, bala, déydéy. Hush-a-bye, darling, hush.

- № 255, *Lullaby (laylay)*, Qurbanova Kelimet Hesən qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10

Laylay. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala
 Léyléy, balam, léyloy, Hush-a-bye, darling, hush,
 Körpe balam, léyloy, My little baby, hush,
 Körpe balam, a, léyloy, My little darling, hush,
 Çéçe(-le) balam, a, léyloy. My little finger baby, hush.

Balam bala dönübdü, My darling has turned into honey,
 Balam yağa dönübdü. My darling has turned into butter,
 Bala, bala démexdən (-mek-), Saying darling, darling
 Bağrım o qana dönübdü, oğul. Made me very sad, boy¹¹⁰.

- № 256, *Love song (sevgi haqqında)*, Mövliyeva Beyistan Ehmed qızı (79), Shamakhy, Dagħ Gəyler, May 28

Sevgi mahnısı. Mövliyeva Bəyistan Əhməd qızı, Şamaxı, Dağ Göylər
 Mixeyi ekdim leyende, I sowed cloves in a pot¹¹¹,
 Mixey boynun eyende, When the clove has grown
 On iki qurban démişəm, I will slay twelve sacrifices,
 Yar eli elime deyende. When the hand of my love touches my hand¹¹².

- № 257, *Plaintive song (bayatı)*, Qurbanova Kelimet Hesən qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10, CD-49

Bayatı. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala, CD-49
 Su geldi, basdı yolu, Water came and destroyed the road,

¹¹⁰ Ürəgi (ciyəri) bağı qana dön- «çox qəmli olur, iztirab çəkir».

¹¹¹ Məcəzi mənada: «Uşağın atası», *Mixək* uşağın rəmzidir.

¹¹² Ənənə üzrə, sevgilisinin əli bəyin əlinə toydan qabaq yox, yalnız toy günü dəyə bilər.

Su geldi, kesdi yolu.
Gédirdim dos(t) görmeye,
Düşmannar (-menler) kesdi yolu.

Water came and blocked the road,
I went to visit my friend,
Enemies blocked the road.

- № 258, *Lullaby (laylay)*, Haşimova Adile İsaq qızı (66), Zagatala, Qymyr, June 13

Laylay. Haşimova Adilə İsaq qızı, Zaqatala, Qımır

Laylay dedim balama yatınca,

I've said a lullaby to my babe as he's
lying,

Gözlerem ay batınca.

I'm watching till the moon goes down.

Balam, laylay, a, laylay.

Darling, hush-a-bye, hush,

Canım, cezane geldi,

Sweetest, I'm also getting sleeping,

Laylay, balam, a, laylay.

Hush-a-bye, my baby, hush.

- № 259, *Song (mahni)*, Umarova Rehimey (~70), Qurbanova Kelimet (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10

Mahni. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala

Gel, yoldaş, mahni déyek,

Come, my friend, let's sing a song,

Ay, limanı (limonu) soyub yéyek.

Let's eat the lemons peeled.

Bize hamısı birdir,

All are the same to us,

Ay, size hansından déyek.

Oh, which one shall we sing to you.

- № 260, *Song (mahni)*, Umarova Rehimey (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10, CD-54

Mahni. Umarova Rəhimey, Zaqatala, Aşağı Tala

Tamburun bés bendinde(n),

About the five frets of the tambour,

Ay, dos(t) gédibdi(r) kendinde(n).

Oh, the friend's left his village,

Ol xudam kümag olsun,

May God save us all

Ay, hamımızın derdinden.

From sorrow, alas.

- № 261, *Wedding song (toy mahnisı)*, Umarova Rehimey (~70), Qurbanova Kelimet (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10

Toy mahnisı. Umarova Rəhimey, Qurbanova Kəlimət, Zaqatala, Aşağı Tala

Gelin gelir, düşürün,

The bride's coming, lift her [off the
horse],

Ay, gelin aşı bişirin.

Ah, cook the dishes of the bride.

- № 262, *Song (mahni)*, Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12

Mahni. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zaqatala, Çobanköl

Eziziyem, yüz il gez,

Darling, wander for a hundred years,

Ay, yüz il dolan, yüz il gez.

Ah, rove for a hundred years, wander

Vefalı yar yolunda
Ax, həç kesnen sen yüz il gez.

for a hundred years,
Be in search of a faithful sweetheart
For a hundred years.

- № 263, *Plaintive song (bayatı), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Bayatı. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zagatala, Çobankol
Bu boyda derd çekmezdim, I've never suffered so much,
Ay, derde saldın sen meni. Oh, you've got me into trouble,
Ölse, bacılar ölsün, If somebody dies, may the sisters die,
Ay, ölmesin bala qardaşlarım. Oh, [only] the little sisters shall not die.

- № 264, *Plaintive song (bayatı), Arixov Yunus Şirin oğlu (45), Shamakhy, Kelakhana, June 14*

Bayatı. Arixov Yunus Şirin oğlu, Şamaxı, Kələxana
Gədirem, yolum daldır, I'm walking, my road ramifies,
- Ay, bu neve eli baldır. - Ah, this grandchild is sweet.
Çekirem balam derdi, I'm suffering, darling,
Ax çəksem de, canım sağdır. My soul is healthy, even if I complain.

- № 265, *Lullaby (laylay), Umarova Rəhiməy (~70), Qurbanova Kelimət (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10*

Laylay. Umarova Rəhiməy, Qurbanova Kəlimət, Zagatala, Aşağı Tala
Laylay, balam, a, laylay, Hush-a-bye, darling, hush,
Laylay, balam, laylay, laylay. Hush-a-bye, my baby, hush,
Şirin yuxu tapasan, balam, Find a sweet dream, baby,
Qızıl güller içinde Amidst the red roses,
Şirin yuxu tapasan. Find a sweet dream.
Laylay, balam, a, laylay, Hush-a-bye, baby, hush,
Şirin balam, a, laylay. My dearest babe, hush.

- № 266, *Religious song during zikr, Ehmedova Cemilə Misir qızı (36), Zagatala, Chobanköl, June 12*

Zikr mərasim havası. Əhmədova Cəmilə Misir qızı, Zagatala, Çobankol
La ilaha ill(a) Allah. There are no gods except for Allah.

- № 267, *Lament (ağı), Qasımova Réyhan (72), Armenia, Poladkent/Ijevan (rec: Shamakhy), June 14*

Ağı. Qasımova Reyhan, Ermənistan, Poladkənd, İcevan
Əy, iyidlerim (-gid--) dağları yarıır, Ay, my champions cut the
Köhlenleri yorur, mountains into two,

Qartallara qıy vurur,
Torpağımızı geri alır.

They exhaust their steeds,
They call out loud to the eagles,
They take back our lands.

Torpağın gözü nemlidir,
Ey, iyitler, sizden kömək diledi:
'Mene uzanan düşmən elidi həc keskin'.

The eye of the land is tearful,
Oh, champions, it asked you for
help:
'The arm of the enemy was reaching
towards me.'

• № 268, *Lullaby (bayatı), Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyshlag, June 4*
Laylay. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Ezizim, balam, laylay,
Gülüm, bülbülüm, balam, laylay.
Laylay dəyerem aduva (-dına), balam,
Qızıl gülüm, balam, laylay,
Bir Allah çatsın daduva (-dına), balam,
layla, laylay.
Sene nenön (-nen) qurban, balam, laylay,
Ezizim, oğlan balam, laylay,
Gülüm, bülbülüm, balam, laylay,
Balam, layla, layla, layla, laylay.

Darling, darling, hush-a-bye,
My rose, my lark, darling, hush,
I'm saying a lullaby to your name,
My crimson rose, darling, hush.
May the only Allah take care of you,
baby, hush.
Your mother loves you, darling, hush,
My darling, my son, hush,
My rose, my lark, my baby, hush,
Hush, baby, hush-a-bye, hush.

• № 269, *Lullaby (laylay), Yusifova Xanım Hesən qızı (77), Zagatala, Qymyr, June 13*

Laylay. Yusifova Xanım Həsən qızı, Zaqatala, Qıdır

Dağlar dağın olsun,
Qızıl gül bağın olsun.
Böyüyüb boya-başa çat, oğul,
At süren çağın olsun.
Laylay, balam, a, laylay,
Derdim alan, a, laylay.

May the mountains be your mountains,
May you have a garden of red roses¹¹³.
Grow up and mature, son,
May you have stud-driving arms,
Sleep, my baby, hush,
You, who banish my sorrow, hush.

• № 270, *Lament (ağı), Abasova Hebibə Mustafa qızı (68), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17*

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Laylay, a, gülü yansın,
Od tutsun, gülü yansın,
Bizi bu yere sürgün éliyenin

Alas, may their rose burn,
May their rose go up in flames,
May the ones who caused us this

¹¹³ Yəni dünyanın bütün gözəllikləri səninki olacaq.

Ağzında dili yansın.

Dağlar, qoca dağlar,
Vérib baş-başa dağlar.
Dağlar, men ne déyim ki,
Dağlar, sana (sene) ne déyim.
Qalıbtı(r) bir cüt balam,
Qalıbtı(r) éller, balam.

plight
Have their tongues burning in their
mouths.

Mountains, enormous mountains,
Mountains embracing each other,
Mountains, what shall I say,
Mountains, what shall I say to you,
I have a little child left [there],
I have my home, my child left [there].

• № 271; *Lament (ağı)*, Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Baku), June 17
Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Qazanzəmi (və xələfsə – T.)

İsteyərem öl(mek) isteyərem,
Gédem élimize, a, lay, laylay,
Vérib baş-başa dağlar,
Gavur kesib yolları.

I want to die,
Let me go to my homeland, oh,
The mountains embracing each other,
The infidels have blocked the roads.

Qorxuram gavurdan men,
Gavur kesib yolları,
Qoymur gédek vetene,
Veten, laylay, a, laylay,
Torpaq, laylay, a, laylay.

I'm afraid of the infidels¹¹⁴,
The infidels have blocked the roads,
They don't let us go home.
Homeland, alas, oh,
Land, alas, oh.

Ayağım başına gelsin, ay, laylay,
Qadam kaş o da gelsin,
Aylay, laylay, lay, a, laylay.

May my feet get at their heads, oh,
May my ill fortune also afflict them,
Alas, alas, oh.

• № 272, *Lullaby (laylay)*, Haşımova Adile İsaq qızı (66), Zagatala, Qymyr, June 13

Laylay. Haşımova Adilə İsaq qızı, Zaqatala, Qımır

Qızıl gül butam, laylay,
Etine butam, laylay.
Böyüyüb boya-başa çat, oğul,
Toyunu tutam, laylay.

My red rose bud, hush-a-bye,
My bud Etine, hush-a-bye¹¹⁵,
Grow up and mature, boy,
Let me hold your wedding, hush.

• № 273, *Lament (ağı)*, Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh, Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

¹¹⁴ Bu ağılarda yavur ermənilərlə rusları bildirir.

¹¹⁵ *Ətinə* - layla çalınan uşağın adıdır.

Ağı. Məhərrəmovə Töhvə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Bizim başımıza gelen,	What has happened to us,
Laylay, laylay, a, laylay,	Alas, alas, oh,
Düşman başına gelsin,	Shall happen to the enemy,
Laylay, balam, a, laylay,	Alas, darling, alas, oh,
Veten, laylay, a, laylay.	Homeland, alas, oh.

Ölmək istemirdim,	I didn't want to die,
Laylay, bala, a, laylay,	Alas, my little one, oh,
Gavurum yamandı,	The infidel was cruel,
Laylay, balam, a laylay,	Alas, my baby, oh,
Laylay, balam, a laylay,	Alas, my baby, oh,
Laylay, balam, a laylay,	Alas, my baby, oh,
Laylay, balam, a laylay,	Alas, my baby, oh,
Laylay, balam, a laylay.	Alas, my baby, oh.

• № 274, *Lament (ağı), İsmayilova Qızbeş Rza qızı (77), Shamakhy, Dagħ Gəylər, May 28*

Ağı. İsmayilova Qızbəş Rza qızı, Şamaxı, Dağ Göylər

Canım, qoyunun kelini,	My darling, the enormous ram,
Ovşara gəlmir yəlini.	It's hard to keep him bridled,
Onu sağan qız-gelinin	Put henna on the hands of
Ellərini xinelön (xıalayın).	The milking girls and daughters-in-law.

• № 275, *Lament (ağı), Esədova Dilşad Əhməd qızı (68), Karabakh, Dzhebrail, Gazanzemi, June 17, CD-57*

Ağı. Əsədova Dilşad Əhməd qızı, Qarabağ, Cəbrayıl, Qazanzəmi, CD-57

Seydə (seyyada) bax, seyde,	Look at the hunter, the hunter,
Torun qurub qayədə (-yada).	He's preparing his net on the rock.
Toruna terlan düşüb,	A falcon fell into his net,
Kimsəsi yox oyədə (oyada).	It's lonely, it has nobody on the plateau,
Laylay, évim, a, laylay,	Alas, my homeland, oh,
Laylay, balam, a, laylay.	Alas, my sweetheart, oh,
Laylay, laylay, a, laylay,	Alas, alas, oh,
Laylay, laylay, a, laylay.	Alas, oh, oh, oh.

Veten qalıp orda, a, veten,	The home was left there, oh, our home,
Vetenimiz . kime .. derd olup	Who did our home cause any trouble to?
Men yaramı ... aldı.	It healed my wound.

...	...
Veten, laylay, a, laylay,	Homeland, alas, oh,

Veten, laylay, a, laylay.
Torpaq, laylay, a, laylay,
Niyazım, dedemiz, nenemiz, laylay, a,
laylay.

Bir görüm sınısan,
Sındırasan, sınısan,
Ermeniye ruhsat véren,
Gözel veteni dağıdan[in]
Ay, seni görüm sınısan.

Ay, bizim başımıza gelen
Gelsin başınıza, gavur.
Laylay, veten, a, laylay,
Laylay, veten, a, laylay,
Laylay, veten, a, laylay.

• № 276a-b, Lament (ağı), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Meherremova
Töhvə İmanxan qızı (84), Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17
Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Məhərrəmovə Təhvə İmanxan qızı, Qarabağ,
Qazanzəmi (və xələfsə – T.)

Dağlar, sende neyim qaldı,
Gözleri baxan dağlar,
Ay, évleri baxan dağlar,
Ay, bizim sende neyimiz qaldı,
Ay, bizim sende neyimiz qaldı,
Dedemiz, nenemiz girov qaldı.

Yanasan seni, kafir,
Laylay, veten, laylay, a, laylay,
Veten, laylay, a, laylay,
Veten, laylay, a, laylay.

Hacı Qaraman kim(i) torpaqlarımız qaldı,
Ziyaretgahlarımız qaldı,
Yaxşı-yaxşı éllerimiz qaldı,
Yaxşı ziyaretgahlarımız qaldı,
Yaxşılarımız qaldı,
Yaxşı dünyamız qaldı,

Ham(ı)sını elimizden aldı,

Homeland, alas, oh,
Land, alas, oh, oh.
My Niyaz, our religious leader, our
grandfather, grandmother, ay, ay, oh.

If only I could see them crushed,
Torn to smithereens, crushed,
Those who gave permission to
Armenians,
Those who ravaged our beautiful home,
If only I could see you crushed.

May what happened to us
Happen to you, infidels!
Alas, homeland, alas, oh,
Alas, homeland, oy, oy, oh,
Alas, homeland, oh.

Mountains, I have nothing left with
you,
Watching mountains,
Oh, mountains guarding the houses,
Oh, what a lot of our things remained,
Oh, what a lot of our things remained
there,
Our father, mothers were taken
hostages.

If only [fate] would burn you, infidels,
Alas, homeland, alas oh,
Homeland, oy, oy, oh,
Homeland, oy, oy, oh.

Our lands of Hadji Karaman remained
[there],
Our places of pilgrimage remained
there,
Our good motherland remained there,

Güryetimizi (qéyre---), varımızı düşman
elimizden aldı,

- Bala, ne déyek, ne ağlıyaq (-la-), ne
teher danışaq.

• № 277, Song (mahnu), AXM1/15
Mahnu. AXM, 1/15

Alma almaya benzer,
Alma ağacı gözəl,
Alma ağacı gözəl.

• № 278, Song (mahnu), AXM2/32
Mahnu. AXM, 2/32

Bazarda bal var, laylay,
Ağ üzde xal var, laylay.

• № 279, Song (mahnu), AXM1/41
Mahnu. AXM, 1/41

Qızım, sene başmaq alım,
Qızım, sene paltar alım,
Géy, balam, géy, balam, bize gel,
Géy, gülüm, géy, nazım, düze gel.

• № 280, Song (mahnu), İsmaylova Cemile Hüseyinqulu qızı (70), Nakhichevan,
(rec: Baku), May 21

Mahnu. İsmaylova Cəmilə Hüseynqulu qızı, Naxçıvan

Portağal oyum, oyum,
Oyum qoynuma qoyum.
Yağış yağar, yér doymaz, ay, balam,
Men senden néce doyum!

Our good places of pilgrimage
remained there,
Our good mans remained there.
Our good world remained there.

Everything was taken away from us,
Our houses, all our things, were taken
away by the enemy,
- Son, what shall we say, how shall we
weep, how shall we speak?¹¹⁶

An apple resembles an apple,
The apple tree is beautiful,
The apple tree is beautiful.

There is honey in the bazaar, hush,
There's a beauty-spot on the white
face, hush.

Daughter, I'll buy shoes for you,
Daughter, I'll buy a dress for you,
Get dressed, darling, get dressed, come
to see us,
Get dressed, my rose, get dressed, jill-
flirt, behave decently.

I took the orange slices apart,
I put the slices in my lap.
It's raining, the earth can't have
enough, darling,
How could I have enough of you!

¹¹⁶ Sual toplayıcıya ünvanlanmışdır.

Arazı ayırdılar,
Qumunan qayırdılar.
Men senden ayrılmazdım, ay, balam,
Zülmünen ayırdılar.

The river Araxes was divided into two,
Its sand is used for work¹¹⁷,
I haven't parted with you, darling,
I was separated from you by force.

- № 281, Song (mahni), Qurbanova İmamət İbadulla qızı (~48), Zagatala, Chobanköl, June 12

Mahni. Qurbanova İmanət İbadulla qızı, Zaqatala, Çobankol

Ay, Allah, yaz geleydi,
Yéllo, yélelerim,
Çöllere qaz geleydi,
Yéllo, Yéllo.

Oh, Allah, if only spring would come,
Yillo, yillo,
If only the geese would come to the
fields,
Yillo, Yillo.

- № 282, Song (mahni), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12

Mahni. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zaqatala, Çobankol

Mehlede (-hel--) nar ağacı,

There's a pomegranate tree between
the house and the street,

Yéllo, yélelerim,
Gözderi (-ler-) qara bacı,
Yéllo, yéllo.

Yillo, Yillo,
Woman of black eye,
Yillo, Yillo.

- № 283, Song (mahni), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala, Chobanköl, June 12, CD-59

Mahni. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zaqatala, Çobankol, CD-59

Gel, gédek daş bulağa,
Yéllo, yélelerim,
Suyu sarxoş bulağa.

Come, let's go to the spring gushing
from the rock,
Yillo, fools,
To the spring of the fine water.

- № 284, Wedding song (toy mahnısı), Qurbanova Kelimet Hesən qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10

Toy mahnısı. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala

Gəlin gəlir, düşürün,
Salam eléyk, salam eléyk.
Geline aş bışirin,

A bride's coming, lift her [off the
horse],
May she be welcome, welcome.

¹¹⁷ Qayır - həmçinin sərhəd çəkmək mənasında işlənilir.

Tali melik, Tali can.

Cook food for the bride¹¹⁸,
Lucky king, lucky soul.

- № 285a-b, Lullaby (laylay), Qurbanova Kelimet Hesən qızı (~70), Zagatala, Ashagy-Tala, June 10

Laylay. Qurbanova Kəlimət Həsən qızı, Zaqatala, Aşağı Tala

Laylay dəyim, yatasan,

I'm singing a lullaby, lie down,

Gül bəşiye batasan.

Sink into a rose cradle,

Nene leyley dəyende

While mother is singing a lullaby,

Qulaq asıb yatarsan.

Listen and lie down.

Laylay, balam, a, laylay,

Hush-a-bye, darling, hush,

Gül balam, a, laylay.

My rose darling, hush,

Nene laylay dəyende

While mother is singing a lullaby,

Qulaq asıb yatarsan.

Listen and lie down.

- № 286, Religious song during zikr, Ahmədov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy, Dagh Gəylər, June 16

Zikr mərasim havası. Əhmədova Əlisuvar Zakir oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər

Yaxşı dinle ezanı (a--),

Listen to the ezan with due respect¹¹⁹,

Yaradanı, yazanı.

To the Creator, the writer of the

Yerin-göyün mizanı

Quran.

Allahu Ekberdedir.

The balance of earth and sky

Yerin-göyün mizanı

Is in Allah the Greatest¹²⁰.

Allahu Ekberdedir.

The balance of earth and sky

Is in Allah the Greatest.

- № 287, Love song (sevgi haqqında), AXM2/30

Sevgi mahnısı. AXM 2/63

İstəkanın sarısı, ay, qız, ay, qız, ay, qız,
amandır,

The yellow cup, oh, lass, oh, lass, oh,
lass, oy,

İçdim, qaldı yarısı, qadanı alım, balanı
alım.

I've drunk, half of it remained there,
please, I beg you.

- № 288, Love song (sevgi haqqında), AXM2/63

Sevgi mahnısı. AXM 1/94

Qızıl gülsən, butasan, balam,

You are a red rose, rose bud,

¹¹⁸ [aş] iki şey ola bilər: şorba və ya plov.

¹¹⁹ Əzan – gündə beş dəfə qılınan namaz üçün çağırışdır.

¹²⁰ Allahu Əkbər. «Allah uludur». Bu deyim dualara daxildir və döyüş harayı kimi də istifadə olunur.

Meni salma oda sen.
Men o gülden déyilem, balam,
İlyeyesen, atasan.

sweetheart,
Don't burn me,
I'm not that kind of rose, sweetheart,
Whom you can sniff at and cast away.

● № 289, *Love song (sevgi haqqında), AXM1/94*
Sevgi mahnısı. AXM 1/94

Men gédirem, ağlama,
Aman, aman, aman, ölürem.
Üreyimi dağlama,
Aman, qadanı alım.

I'm going away, don't cry,
Alas, oh, I will die.
Don't set my heart on fire,
Oh, I beg you.

● № 290, *Song (mahnı), AXM1/96*
Mahnı («Can gülüm» - T). AXM 1/96

Bu gelen dörd atlıdır,
Can gülüm, can-can.
Dördü keher atlıdır,
Gel, gülüm, yar, héy, héy.

Four horsemen are coming,
Darling, sweetheart, darling,
All four have dun horses,
Come, darling, come, oy.

● № 291, *Lament (ağı), Meherremova Töhve İmanxan qızı (84), Karabakh,*
Fuzuli/Khalafsha (rec: Merdekyan), June 17

Ağı. Məhərrəmovə Təhivə İmanxan qızı, Qarabağ, Xələfsə

Dağlar, qoca dağlar,
Vérib baş-başa dağlar,
Vérib baş-başa dağlar, a, laylay,
Veten, laylay, a, laylay.

Mountains, pairs of mountains,
Mountains embracing each other,
Mountains embracing each other, alas,
oh,
Homeland, alas, oh, oh.

● № 292, *Lullaby (laylay), Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyshlag, June 4*
Laylay. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Layla, layla, laylay,
Balamın balası, balam, layla,
Üreyimin parası, balam, layla,
Balam, layla, layla, laylay.

Hush-a-bye, hush, hush,
My baby's baby, my baby, hush,
A piece of my heart, my little one,
hush,
My baby, hush-a-bye, hush.

Laylay çalaram aduva (-dına), balam,
Bir Allah çatsın daduva (-ına).
Balam, layla, laylay,
Layluva (-la-) nenün (-nen) qurban,
Balam, layla, laylay.

I'm singing a lullaby to your name,
baby,
May the only Allah protect you.
My baby, hush-a-bye, hush,
Your mother loves you with a lullaby,
My baby, hush-a-bye, hush.

● № 293, *Song (mahnu)*, AXM1/76

Mahnu. AXM 1/76

Qalanın dibində, héy, qırğı seslenir, yar,
Qoyunun altında quzu beslenir, yar.

At the foot of the castle a hawk is
screeching, darling,
A lamb is eating under the sheep,
darling.

● № 294, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM2/62

Sevgi mahnısı. AXM 2/62

Aranda qaldım, ay, nene,
Hesretden yandım, ay, nene.
Meni dağa göndər,
Çiyeyele göndər.

I remained down on the plain, oh,
mother,
I was consumed by the fire of longing,
mother,
Send me up the mountain,
Send me to Chilek.

● № 295, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM1/21

Sevgi mahnısı. AXM 1/21

Ne baxırsan yanı-yanı,
Aman, yar, aman, yar,
Olum gözlerin qurbanı,
Aman, yar, aman, yar.

Why are you looking aside,
Oh, sweetheart, oh, sweetheart,
I love your eyes,
Oh, sweetheart, oh, sweetheart.

Evvelki mehebbet hanı,
Dinim-imanım, gel, gel,
Qası kamanım, gel, gel,
Halı yamanım, gel.

Where is the old affection,
My all, come here, come¹²¹,
You with the arched brows, come,
You with the enchanting eyes, come.

● № 296, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM1/29

Sevgi mahnısı. AXM 1/29

Ne baxırsan yanı-yanı,
Aman, yar, aman, yar,
Olum gözlerin qurbanı,
Aman, yar, aman, yar.

Why are you looking sideways,
Oh, darling, oh, darling,
I love your eyes,
Ah, darling, oh, darling.

Evvelki mehebbet hanı,
Aman, gel, gel, gel,
Dinim-imanım, gel, gel,
Qası kamanım, gel, gel.

Where is the old affection,
Oh, come, come, come,
My all, come here, come,
You with the arched eyebrows, come.

¹²¹ Hər fən: «mənim əqidəm, mənim dinim».

● № 297, *Plaintive song (bayatı), AXM1/58*

Bayatı mahnısı. AXM 1/58

Éylemi, daşlı dağlar,
Çınqıllı daşlı dağlar.
Qorxuram géc gelesen, éy,
Göz qala yaşlı, dağlar.

Indeed, stony mountains,
Mountains of stone and rock,
I'm afraid you'd come late, oh,
I'm always crying, mountains.

● № 298, *Song during ashik competition (dəyişmə), Haşimova Adilə İsaq qızı (66),*

Zagatala, Qymyr, June 13

Dəyişmə mahnısı. Haşimova Adilə İsaq qızı, Zaqatala, Qımur

Ehmed bağı sulayıb,
İt quyruğun bulayıb.
Mahnı bilmeyen şeylər, ay, bacı,
Çaqqal kimi ulayıb.

Ahmet was watering the garden,
He came across a dog tail.
Those who don't know the songs,
darling,
Were whining like coyotes.

● № 299, *Love song (sevgi haqqında), AXM2/72*

Sevgi mahnısı. AXM 2/72

Bu gelen yara benzer,
Télləri kara benzer,
Ay, qız, ay, qız, bir beri bax, beri bax,
beri bax.
Qoşa xal var üzündə,
Sallana-sallana télləri var.

The one who's coming resembles the
sweetheart,
Her hair resembles snow.
Oh, lass, oh, lass look here, look at me,
She has a pair of beauty-spots on her
cheeks,
She has swinging braids.

● № 300, *Song (mahnı), AXM1/30*

Mahnı. AXM 1/30

İrevanda bir quyu var,
Ay, aman, ay, aman, ay, aman, aman.
Ay, dil, ay, dil, ay, dil, ay, dil,
Ay, can, ay, can, ay, can, ay, can.

In Yerevan there is a well,
Ay, ay, ay, ay, ay.
Ay, tongue, ay tongue, ah tongue,
Oh, soul, oh soul, oh soul.

● № 301, *Love song (sevgi haqqında), AXM1/18*

Sevgi mahnısı. AXM 1/18

Araz üste, buz üste,
Kabab yanar köz üste.
Qoy, meni öldürsünler,
Bir alagöz qız üste.

On the river Araxes, on ice,
Kebab is being grilled.
Ah, let me be killed
On a fair-eyed lassie.

● № 302, *Song (mahnı), AXM2/98*

Mahnı. AXM 2/98

Hay, qardaşın küren atı, Ulduz, ay, aman,
Ay, aman, ay, aman, ay, aman, ay, aman.

Oh, the red horse of the brother,
Ulduz, ay, ay, ay,
Ay, ay, ay, ay, ay, ay, ay, ay.

• № 303, *Song (mahnı), AXM2/66*

Mahnı. AXM 2/66

Altımda maydan, keçirdim çaydan,
Qırmızı faydan tuman al mene.

A saddle beneath me, I crossed the
river,
Buy me long panties of red fay
fabric¹²².

• № 304, *Song (mahnı), AXM1/95*

Mahnı. AXM 2/95

A, dağlar, qızıl gül oyum-oyum,
A, dağlar, derim, qoynuma qoyum.

Ah, mountains, bunches of red roses
galore,
Ah, mountains, I pick them and carry
them in my arm¹²³.

• № 305, *Religious song during zikr, Abasova Hebibə Mustafa qızı (68),*

Karabakh, Dzhebrail/Gazanzemi (rec: Baku), June 17, CD-55

Dini mahnı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi, CD-55

Eceb qaldı qaranlıq türbelerde, Şah
Hüseyn, vah, Hüseyn,
Ay, susuz canına qurban olum, Şah
Hüseyn, vah, Hüseyn,
Çılpaqtara (--la-) de düşenlerine qurban
olum, Şah Hüseyn, vah, Hüseyn.
Men aşiq öz gülümə, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,
Yazı yaz öz günümə, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,

They were amazed in the dark graves,
Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Oh, I adore his thirsty soul, Shah
Huseyin, oh, Huseyin,

I love his exile to the desert, Shah
Huseyin, oh, Huseyin,
I am in love with my rose, Shah
Huseyin, oh, Huseyin,
Write a protective talisman for me¹²⁴,
Shah Huseyin, oh, Huseyin,
Sorrow is an unbounded garden, Shah
Huseyin, oh, Huseyin.
You lifted my wretched life to your
own life, Shah Huseyin, oh¹²⁵
Huseyin,

Derdler begaxil oldu, Şah Hüseyn, vah,
Hüseyn,
Bendeni da saldın öz günümə, Şah Hüseyn,
vah, Hüseyn,

¹²² Nazik zolaqlı, sıx toxunmuş ipək və ya yun parça.

¹²³ Hərəkət: «Mən onları sinəm üstə qoyuram».

¹²⁴ Hərəkət: «öz günümə yazı yaz».

Men aşiq, néylim size, Şah Hüséyn, vah,
Hüséyn,

Men aşiq, néylim size, Şah Hüséyn, vah,
Hüséyn,

Men sizden dönmez idim, Şah Hüséyn,
vah, Hüséyn,

Siz dönsen (-sez) néylim size, Şah Hüséyn,
vah, Hüséyn.

I adore you, what shall I do, Shah
Huseyin, oh Huseyin,

I adore you, what shall I do, Shah
Huseyin, oh Huseyin,

I didn't want to turn away from you,
Shah Huseyin, oh Huseyin,

If you turn away, what shall I do,
Shah Huseyin, oh Huseyin.

● № 306, *Plaintive song (bayatı), AXM2/36*

Bayatı. AXM 2/36

Ağacda léylek yuva bağlar, géder,
Ay, qız, séven oğlan hara ağlar géder?

The stork builds a nest up the tree,
Oh, lassie, where can the lad in love
with you go crying?

● № 307, *Wedding song (toy mahnısı), Nureliyéva Hacınene Sefer qızı (75),*

Shamakhy, Zarat (rec: Shamakhy/Shehriyar distr.), May 24

Toy mahnısı. Nuraliyeva Hacınənə Səfər qızı, Şamaxı, Zarat

Ay, gelin taxtı nubarek,

Ay, gelin baxtı nubarek.

Ay, gelin, nubarek, de, nubarek,

Ay, gelin baxtı nubarek.

Ah, the bride's bed is blessed,

Ah, the bride's luck is blessed,

Ah, the bride is blessed, blessed,

Ah, the bride's luck is blessed.

● № 308, *Lament (ağı), Abasova Hebibe Mustafa qızı (68), Karabakh,*

Dzhebrail/Gazanzemi (rec:Baku), June 17

Ağı. Abasova Həbibə Mustafa qızı, Qarabağ, Qazanzəmi

Düzderinde (-ler--) maralların gezerdi,

Dağlarında céyranların, cüyürlerin
gezerdi,

Daştarında (-lar--) kekliklerin qaqqıldar,

Suların şaqqıldar, ay, dağlar,

Men géderem, salamat qal, ay, dağlar, ay,
dağlar, éy.

On your slopes your gazelles were
roaming,

In your mountains your deer and
jüyürs were roaming¹²⁶,

Amidst your rocks your partridges
were singing,

Your waters are gurgling, oh,
mountains,

I am leaving, farewell, oh, mountains,
oh, mountains.

● № 309, *Love song (sevgi haqqında), AXM2/14*

Sevgi mahnısı. AXM 2/14

¹²⁵ *Allah bəndəsi* – «Allahın sadə, ziyansız qulu».

¹²⁶ Cüyür – ceyran və ahu kimi, lakin daha kiçik bir heyvandır.

Bizim dağlar sizin dağdan gezmeli,	Our mountains can be approached from your mountains,
Qelem alıb qaş-gözünü yazmalı, balam,	Taking a pen, your eyes and eyebrows should be painted, darling,
Yardan ayrıldım, balam, gülden ayrıldım.	I parted with my sweetheart, my little darling, my rose.

● № 310, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM2/11
Sevgi mahnısı. AXM 2/11

Éy, lalla, bir quş idin, éy, lalla,	Hey, lalla, you were a bird, ey, lalla,
Çepere qonmuş idin, éy, lalla.	You lighted on the eaves, ey, lalla,
Gétdim onu tutmağa, éy, lalla,	I started and caught it, ey, lalla,
Yad oğlu görmüş idi, éy, lalla.	A stranger noticed it, ey, lalla.

● № 311, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM1/67
Sevgi mahnısı. AXM 1/67

Yéri, yéri, beste boyuna qurban,	Walk, walk, I love her small stature,
O yaraşığına, soyuna qurban.	I love her beauty, her family.

● № 312, *Plaintive song (bayatı)*, AXM2/19
Bayatı. AXM 2/19

Qarğımışam: benövşeler bitmesin,	I was cursing: let no violets bloom,
Seni görüm elin ele yétmesin.	I wish it wouldn't come true what you wish.
Haray, men öllem,	Help, I will die,
Haray, men öllem.	Help, I will die.

● № 313, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM2/73
Sevgi mahnısı. AXM 2/73

Ne durmusan dağ başında qar kimi,	You are like the snow on the peak of the mount,
Bağçamızda héyva kimi, nar kimi.	Like the quince and pomegranate in our garden.
Qüleqüle, Qüleqüle, ay, xanım,	Küleküle, Küleküle, oh, woman,
Sene qurban olsun bu şirin canım.	May you be loved by my dear soul.

● № 314, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM1/68
Sevgi mahnısı. AXM 1/68

Çayda balıq tordan kéçer, gelmişik,	In the stream the fish escapes from the net, we've arrived,
Her bulaqdan bir su içək, gelmişik.	We drink a little water from every spring, we've arrived,

Oğlanlar sévib gözeli séçer, gelmişik,
Yarın, camalın görmeye gelmişik.

The lads choose the beloved beauty,
we've arrived,
We've come to see the darling, the
beautiful one.

● № 315, Love song (sevgi haqqında), AXM2/13
Sevgi mahnısı. AXM 2/13

Meşdiyem, kebléyiyem, men hacıyam,
Üzündə qara xalın möhtacıyam.

I am Meshedi, I'm from Kerbela, I'm a
Hadji¹²⁷,

I am the captive of the black beauty-
spot on your cheek.

● № 316, Song (mahnı), Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı (69), Zagatala,
Chobanköl, June 12, CD-58

Mahnı. Mahmudova Bayramxatın Danyal qızı, Zagatala, Çobankol, CD-58

Ay, Allah, yaz geleydi, buléyli,
Çöllərə qaz geleydi, buléyli.

Ah, Allah, I wish the spring would
come, buleyli,

I wish the geese would come to the
fields, buleyli.

● № 317, Love song (sevgi haqqında), AXM1/80
Sevgi mahnısı. AXM 1/80

Béle balanı, hay, bazarda hesir,
Béle balanı, hay, bağda gül esir,
Béle balanı, hay, oğlan telesir,
Béle balanı, hay, aşiq balanı.

Mind you, darling, there's bulrush in the
market,

Mind you, darling, the rose is captive in
the garden,

Mind you, darling, the lad is impatient,
Mind you, darling, beloved sweetheart.

● № 318, Wedding song (toy mahnısı), AXM1/64
Sevgi mahnısı. AXM 1/64

Çeltikler dirçelibdir, ay, mübarek,

Sünbüller incelibdir, ay, mübarek.

The stem of the rise has strengthened,
may it be blessed,

The ears of corn have grown long, may
it be blessed.

● № 319, Love song (sevgi haqqında), AXM1/87
Sevgi mahnısı. AXM 1/87

¹²⁷ Məşədi – İranın müqəddəs Məşhəd şəhərini ziyarət etmiş zəvvarların ümumi adıdır. *Kebleyi* – Kərbəla şəhərinin adından təhrif olunmuş isimdir. Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsi Hüseynin şəhidliyinin məkanıdır. Hacı - Məkkədəki mərasimlə Kəbə daşını ziyarət edən zəvvarların adıdır.

Ay, Sona, gün gétđi dađ başına,
Ay, Sona, yar örtüb ađ başına,

Yar örtüb ađ başına.

Ah, Sona, the sun has risen to the peak
of the mountain,
Ah, Sona, the lover covered her head
with a white scarf,
The lover covered her head with a white
scarf.

• № 320, *Song (mahn)*, AXM1/73

Mahnı. AXM 1/73

Su gelir, arxa ne var, héy, nar, éy, nar,
Çimenden çarxa ne var, gül, éy, réyhan.

The water's coming, what's following,
oh, pomegranate, oh, pomegranate,
The whet-stone doesn't care about the
lawn, oh rose, oh, basil.

• № 321, *Love song (sevgi haqqında)*, AXM1/23

Sevgi mahnısı. AXM 1/23

Yarın bađında üzüm esgeri,
Bađın yanından hezin ses gelir.
Sađ ol, gel, var ol, gel,
Sen mene méhman ol, gel.

There's *eskeri* grape in the darling's
garden,
A sad sound is coming from the
garden.
Be healthy, come, live a long life,
come,
Be my guest, come.

• № 322, *Plaintive song (bayatı)*, Qasımova Réyhan (72), Armenia,

Poladkent/Ijevan (rec: Shamakhy), June 14

Bayatı. Qasımova Reyhan, Ermənistan, Poladkənd, İcevan

Allah, gezersen Qarabađdan aralı, aralı,
aralı,

God, you've come from Qarabagh,
from far away, far away,
Don't you tell us why you are
unhappy, why you are wounded,
wounded?

Démirsən, neden giléylisen, neden yaralı,
yaralı, yaralı?

• № 323, *Religious song (mugamat kimi)*, Sultanova Mixek Rehim qızı (38),

Shamakhy, Demirchi, May 26

Dini oxuma. Sultanova Mixək Rəhim qızı, Şamaxı, Dəmirçi

Dünya vefasızdır, inanmaq olmaz,
Arzu bir quyudur, doldurmaq olmaz.
Üreyimi vérdim sene yadigar,
Men solsam da, yadigar solmaz.

The world is inconstant, you can't
believe it,
Desire is a well, you can't fill it,
I gave you my heart as a keepsake,
When I wilt, the memory won't die.

- № 324, *Lament (ağı), Tağıyeva Mehfuza (56), Quba, Talaby Gyshlag, June 4, CD-56*

Ağı. Tağıyeva Məhfuzə, Quba, Talabı Qışlaq

Ezizim, balam, veten yaxşı,	Darling, the homeland is the right place
Géymeye balam, keten (-tan) yaxşı.	[to die],
Senin bir günüvi (-ünü) göreydim, bala,	The right wear, darling, is the linen
Soora (son-) öleydim, ne yaxşı.	dress.
Ezizim, balam, ay, balamdı(r),	If only I had seen one day of yours,
Ezizim, balamın balası balamdı(r),	darling ¹²⁸ ,
balamdı(r).	Then I would die, how good [that would be].
	Darling, oh, darling,
	Darling, my darling's darling, darling.

- № 325, *Religious song during zikr, Ahmadov Alsuar Zakir oğlu (59), Shamakhy, Dagh Göylər, June 16*

Zikr mərasim havası. Əhmədov Əlsuvar Zikr oğlu, Şamaxı, Dağ Göylər

Hezreti Bekir, dilinde zikir,	The Prophet Muhammad, the mention
	of Allah on his tongue,
Hu dəyib döner eşq méydanında,	Saying Hu, is spinning in the space of
Allah dəyib döner eşq méydanında.	holy love ¹²⁹ ,
Hezreti Ömer, bəlinde kemer,	Saying Allah, is spinning in the space of
Hu dəyib döner eşq méydanında,	holy love.
Allah dəyib döner eşq méydanında.	Saint Ömer, a belt around his waist,
	Saying Hu, is spinning in the space of
	holy love,
	Saying Allah, is spinning in the space of
	holy love.

- № 326, *Ashik's song (aşık havası), Hesenov Valéh Rehim oğlu (62, ashik), Zagatala, June 10, CD-60*

Aşık havası. Həsənov Valeh Rəhim oğlu, Zaqatala, CD-60

Héy, ne bala, dəyiren ^f sene şöhetimi,	Hoy, let me tell you my fame, I am a
sahibi-hüner menem,	brave champion,
Dava günü qorxu bilmez bir ner oğlu ner	
menem.	Son of the intrepidable camel bull on
	the day of fighting, I'm a camel ¹³⁰
Cida düşdüm vetenimnen (---den) qürbete	bull,
diyar-diyar,	I drifted from my homeland to an

¹²⁸ Səni sağ-salamat olanda.

¹²⁹ Hu – Allahdır, *Eşq meydanı* – dərviş ocağında dini ayinlərin keçirildiyi üstü açıq məkan.

¹³⁰ Azərbaycanlılarda *nər oğlu* cəsarət simvoludur.

Xezineler yaraşığı bir le'li-gövher menem,
bir le'li-gövher menem.

A, bala, xezineler yaraşığı, aman, aman,
aman, bir le'li-gövher menem.

alien land, I wander from village
to village,

I am the most precious gem of
treasuries, I am the most precious
gem,

Ah, I'm the most valuable gem of
treasuries, ah, I'm a gem.

- *Plaintive song (bayatı), Israfilov Ağamurad Merzemgeli Balamurad oğlu (35, ashik), Shamakhy, May 25, only in CD-20*

İNDEKSLƏR

1. Müştərək G notuna transpozisiya edilmiş Azərbaycan havalarının tipləri

Kitabda transpozisiya çox yaxşı əsaslandırılmış görünə də, mən bu əlavə bölməsində Azərbaycan melodiylarının vahid qaydada transpozisiya edilmiş başlıca tiplərini təqdim edərim. Bu, həmin transpozisiyaya alışmış olanların qavramasını asanlaşdırmaqdan ötrüdür.

İONİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN MELODİYALAR

İonik 1. Bir özəkli kiçik ölçülü melodiyların tipləri.¹

Bu qrup, tədricən genişlənən diapazonda hərəkət edən beş tipi əhatə edir. Həmin melodiyların misraları 7 və ya 8 hecadan ibarətdir.

Örnek 51. (~örn.13) Birözəkli kiçik ölçülü melodiya tipləri (ardı növbəti səhifədədir). 1a)A-G(F#) özülü² (№1-4) 1b)G-A-B-A-G qövsü (№5-7); 1c)B-A özülü və B-A-G enməsi (№8-15)

¹ Bir daha vurğulayım ki, paralel hərəkətli yüksək və alçaq misralardan ibarət olan və eyni notda bitən havaları da mən birözəkli melodiylar qəbilinə aid etmişəm. Məs. EEEE/EDC//EDDD/DCC. Lakin kadanslar (misra sonluqları) açıq-aydın fərqli olduqda, həmin hava ikiözəkli melodiylarla bir götürülmüşdür.

² A-G özülü dedikdə mən A-G bixordu üzrə gəzişən və aydın istiqaməti olmayan ilk misranı nəzərdə tutmuşam. A-G(F#) özülü də əvvəlki yırğalanmaya aid olunur və vurğusuz anlarda hərdən B-yə dəyir.

Örnek 51. (~örn.13) Birözəkli kiçik ölçülü melodiya tipləri (ardı). 1d)F-E-D enməsi (№16-19); 1e)D-C-B-A-G axarı

İonik 2. İkiözəkli kiçik ölçülü melodiya tipləri. Bu qrup iki musiqi motivindən qurulan 7 və 8 hecalı kiçik melodiyları əhatə edir. Nəinki eyni bir tamamlayıcı notla bitən paralel hərəkətlərə rast gəlinir, həmçinin müxtəlif tamamlayıcı notlar melodiyanın misralarına açıq-aşkar müxtəlif xarakter aşılayır.

Örnek 52. (~Örn.14). İkiözəkli və kiçik ölçülü lonik melodiya tipləri.
2a)B-A özülü; 2b)B özülü; 2c)C-B-A enməsi; 2d)D-C-B-A enməsi; 2e)D kadanslı D özülü.

İonik 3. Birözəkli üç xaneli melodiya tipləri. Üçüncü qrup kiçik ölçülü lonik 1 havasının üçxaneli qarşılığını ehtiva edir. İrəlidə göstərəcəyimiz kimi, bir çox üçxaneli tiplərin musiqi cəhətdən kiçik ölçülü və iki bölgülü geniş havalarla eyniliyi bütövlükdə bir həqiqətdir.

Örnek 53 (~örn 15). Birözəkli üç xanəli lonik melodiya qrupunun tipləri.
3a)A-G-F# üstündə dolaşma; 3b)B-A üstündə dolaşma.

İonik-4. İkiözəkli, üç bölgülü melodiya tipləri. Bu qrupun mahnıları iki növə ayrıla bilər.

Örnek 54. (~örn 16). İkiözəkli, üç bölgülü lonik havalar qrupu
4a)G-A özülü; 4b)B-A-G özülü.

İonik-5. Birözəkli və böyük ölçüsü olan ikibölgülü hava tipləri. Onlar, təxminən ortada sezası olan vahid və uzun musiqi fikrindən əmələ gəlir. Aşıq havacatına məxsus melodiyalardan başqa, buraya bayatı və ağılar da daxildir.

Örnek 55 (~örn 17). Bir özəkli və böyük ölçülü ikixanəli melodiya qrupunun tipləri 5a)A-G özülü; 5b)B-A-G özülü.

İonik 6. İki özəyi və geniş həcmi olan ikibölgülü melodiyların tipləri. Bu qrupa uzun misralı ikibölgülü havalar daxildir. Melodiyların misraları A və ya G-də bitir. Bu və bəzi başqa melodik cəhətlər macar və Anadolu ağlarına məxsus əsas formalara bənzəyir. Azərbaycan melodik tipləri arasındakı fərq ilk misraların yüksəklik səviyyəsindən irəli gəlir.

Örnek 56 (~örn 18). İki özəkli, böyük ölçülü və ikixanəli İonik melodiya qrupunun tipləri. 6a)B-A-G-(F#) özülü; 6b)B-A özülü; 6c)(D)-C-B-A özülü.

LOKRİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN MELODİYALAR.

Lokrik 1. Birözəkli və kiçik ölçülü melodiya tipləri. Bu qrup, birözəkli, 7 və 8 hecalı melodiylardan ibarətdir.

Örnek 57 (~örn 19). Birözəkli və kiçik ölçülü lokrik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədədir). 1a)(B b)-A b-G və A b özülü; 1b)B b- A b-G axarı; 1c)Bb özülü; 1d)D ilə B b -A b -G özülü;

1e)C-B bemol özülü; 1f)D b -C-B bemol özülü.

Lokrik-2. İkiözəkli kiçik ölçülü melodiya tipləri. Bu qrup diapazonları artan qaydada 8 tipə ayrılmış olan yeddi və səkkiz hecalı havaları əhatə edir. Tiplər arasında kəskin sədd yoxdur, lakin Azərbaycan xalq musiqisinin sadə reallıqlarında, köklü şəkildə fərqlənməyən tiplər ayrıca bir növ əmələ gətirir.

Örnek 58 (~örn 20). İkiözəkli, kiçik ölçülü lokrik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədədir). 2a)B bemol -A bemol -G özülü; 2b) B-dən G-yə enib yenə də B bemol -a çıxma; 2c)B bemol -A bemol özülü; 2d)B bemol özülü; 2e)C-B bemol -(A bemol) özülü; 2f)C özülü; 2g)D bemol -C-B bemol özülü;

Örnek 58 (~örn 20). İkiözəkli, kiçik ölçülü lokrik melodiya tipləri.
2h) E b - D bəmol - C - B bəmol enməsi.

Lokrik-3. Birözəkli üçxənəli melodiya tipləri. Bu qrupa bircə üçxənəli musiqi fikrindən əmələ gələn melodiylar daxildir. Tiplər bir-birinə çox bənzəyir və üçxənəlilik oxşarlığı yalnız gücləndirir. Bu tiplər yenə də diapazona artan sırası ilə verilmişdir.

Örnek 59 (~örn 21). Birözəkli üçxənəli lokrik melodiya tipləri.
3a) A bəmol - G özülü; 3b) B bəmol - A bəmol - G özülü; 3c) B bəmol - A bəmol özülü.

Lokrik-4. İkiözəkli üçxənəli melodiya tipləri. Lokrik-4 qrupunun tipləri iki üçxənəli musiqi fikrindən ibarət olur və diapazonu adicə genişlənən qaydada sıralanır.

Örnek 60 (~örn 22). İkiözəkli üçxənəli lokrik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədə). 4a) A bəmol - G özülü; 4b) yüksələn addımdan öncə B bəmol - A bəmol - G ilə enmə; 4c) B bəmol - A bəmol özülü;

Örnek 60 (~örn 22). İkiözəkli üçxanəli lokrik melodiya tipləri. 4d)B bemol özülü; 4e)C-B bemol özülü; 4f)D bemol -C özülü.

Lokrik 5. Birözəkli böyük ölçülü melodiya tipləri. Uzun və birözəkli havalardan yalnız üç nümunə vardır. Birində misraların çoxu A-G bixordu üzrə hərəkət edir (örn.61/5a); qalan ikisi sonuncu B-yə çatmaqdan öncə B b -A b üzərində hərəkət edir.

Örnek 61 (~örn 23). Birözəkli böyük ölçülü lokrik melodiya tipləri. 5a)A bemol -G özülü; 5b)B bemol A bemol b özülü.

Lokrik 6. İkiözəkli, geniş ölçülü melodiya tipləri. Belə havaların bir neçəsi vardır və hamısı iki özəkli frigik havalar arasında tez-tez rast gəlinən əsas B--- kadansına malikdir. Bütün bu havaların üst misraları C-Bb-Ab notlarında, o cümlədən ikisi Bb-Ab, qalanı da C-B b üzərində hərəkət edirlər.

• Örnek 62. (~örn 24). İkiözəkli, böyük ölçülü lokrik melodiya tipləri. 6a)C-B bemol -A b özülü.

EOLİK KÖKLƏRDƏ GƏZİŞƏN MELODİYALAR

Eolik 1. Bir özəkli kiçik ölçülü melodiya tipləri. Bu melodik qrup çox sadə və bir motivli 7 və 8 hecalı havalardan ibarətdir. Bu qrup daxilində melodiya çox çətin ayırd olunur; onlar, demək olar ki, vahid bir böyük tipə bənzəyirlər. Lakin vəhdət naminə mən bu qrupu da tiplərə ayırmışam.

Örnek 63 (~örn 25). Bir özəkli, kiçik ölçülü eolik melodiya tipləri.

1a)(C)-B bəmol -A üzrə rəqətiativli enmə; hava; 1b)B bəmol özülü; 1c)C-B bəmol özülü.

Eolik-2. İki özəkli, kiçik ölçülü melodiya tipləri. 7 və 8 hecalı iki özəkli eolik havalər məşhur tipləri əhatə edir.

Örnek 64 (~örn 26). İki özəkli, kiçik ölçülü eolik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədə) 2a)B bəmol /A kadanlı B bəmol -A özülü; 2b)C-B bəmol -(A) özülü; 2c)B bəmol və ya A kadanlı C özülü; 2d)D axarı və ya qövsündən sonra aşağıya enmə

Örnek 64 (~örn 26). İki özəkli, kiçik ölçülü eolik melodiya tipləri. 3e 1-3)C və ya D kadanslı müxtəlif səs yüksəkliyi.

Eolik-3. Dörd misralı, kiçik ölçülü melodiya tipləri (o cümlədən «zəbur» havaları).

Zəbur havaları daxil olmaqla

örnek 65 (~örn 27). Dörd misralı kiçik ölçülü eolik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədə) 3a)B bemol (F)F və onun kadans variantları; 3b)B bemol (B bemol) G kadansları və variantları; 3c) İlk misrası C üzərində söylənən B bemol və C əsas kadansları;

3d)

3e)

örnek 65 (~örn 27). Dörd misralı kiçik ölçülü eolik melodiyadiya tipləri.
(ardı növbəti səhifədə) 3d) İlk misrası D-də söylənən B bemol və C əsas
kadansları; 3e) Əsas D kadanslı geniş diapazonlu havalar.

Eolik-4. Bir özəkli, üç xəməli melodik tiplər. Bu qrup ilk misrası yüksələn xətdə olan bir özəkli, üç bölgülü havaları əhatə edir. Mənim toplanmalarımda yalnız birçə belə hava olduğundan, zəbur melodiyaları kimi, bu mahnıların da çoxu AXM-1-2-dən götürülmüşdür. Bu tiplərdən hər biri yalnız bir neçə havadan ibarətdir.

4a)

4b)

Örnek 66 (~örn 28). Bir özəkli, üç xanəli eolik melodiya tipləri.
4a)C-Bb -A-G özültü; 4b)D-C-Bb özültü.

Eolik-5. İki özəkli, üç xanəli melodiya tipləri.

5a)

Örnek 67 (~örn 29). İki özəkli, üç xənəli eolik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədə) 5a) A kadanslı müxtəlif yüksəklik səviyyələri;

Örnek 67 (~örn 29). İki özəkli, üç xanəli eolik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədə) 5b)B bemol kadanslı müxtəlif yüksəklik səviyyələri; 5c)C yaxud D kadanslı müxtəlif yüksəklik səviyyələri.

Eolik-6. Bir özəkli, böyük ölçülü melodiya qrupu (№322-323) (örn.68a).

Eolik 7. İki özəkli, böyük ölçülü melodiya tipləri (№324-325) (örn.68 b).

Örnek 68 (~örn 30). Böyük ölçülü eolik melodiyalar.
a)birözəkli melodiya; b)ikiözəkli melodiya.

Eolik 8. Bir neçə misradan ibarət aşağı enən böyük ölçülü sabitləşmiş melodiyalar. (№326)

Örnek 69 (~örn 31). Çoxmisralı, geniş həcmli və aşağı enən sabitləşmiş eolik melodiya tipləri. (ardı növbəti səhifədə)

2. İfaçıların əlifba sırası ilə adları*

3. Azərbaycan mətninin ilk sözlərinə görə mahnıların əlifba üzrə siyahısı**.

4. Yerlər üzrə qruplaşdırılmış zavaların siyahısı və ümumi xəritə

Xəritə 7. Ümumi xəritə
(Rəqəmlərin izahını aşağıdakı cədvəldə tapmaq olar)

* Hazırkı nəşrdə ixtisar edilmişdir

** İxtisar edilmişdir

1.	Bakı		
2.	Bakı	Mərdəkan	116, örn.43
3.		Şüvəlan	
4.		Sumqayıt	
5.	Şamaxı	Şamaxı şəhəri	18,73,76,79, 93, 162, 201, 212, örn.1, örn.41
6.		Şəhriyar	
7.		Məlhəm	69, 150, 161, 164, 166, 182, 221, 243, örn.9a2, örn.33a
8.		Kirovka	örn.39
9.		Dəmirçi	60, 108, 110, 113, 117-120, 122-126, 141, 177, 184, 199, 203, 208, 218, 223, 238, 323, örn.32d, örn.33c
10.		Zarat	3, 27, 34, 38, 88, 145, 163, 219, 220, 228, 231, 233, 242, 244, 249-251, 307, örn.9b2, (oxunmuşdur:Şamaxı/Şəhriyar qəsəbəsi)
11.		Şəhriyar	
12.		Xilmilli	188, 222, 234, örn.50a-f
13.		Nabur	39, 40, 43, 149, 202, 37, 216, örn.33b
14.		Sündi	2, 5, 41, 42, 52, 86, 87, 90-92, 109, 135, 137, örn.3b, örn.4b, örn.5, örn.9c2
15.		Çaylı	
16.		Kələxana	64, 72, 74, 75, 95, 99, 106, 154, 160, 165, 196, 264
17.		Çuxuryurd	30, 143, 158, 217
18.		Dağ Göylər	1,6, 13-16, 21, 26, 28, 31, 56-59, 66, 68, 70, 84, 89, 101, 102, 130, 147, 170, 172, 181, 190, 194, 195, 211, 213, 215, 248, 256, 274, 286, 325, örn.2a-b, örn.3a, örn.4a
19.		Kəlbəcər/ Bəylik	örn.49
20.	Şirvan	Göyçay	129
21.	Quba	Quba şəhəri	47, örn.44 d-f
22.		Amsar	23, 54, 115
23.		Suduq	örn.44b-c, örn.44g (oxunmuşdur: Sumqayıt)
24.		Talabı Qışlaq	7, 11, 19, 22, 33, 55, 67, 82, 94, 111, 136, 171, 183, 224, 232, 239, 240, 245, 268, 292, 324, örn.7a, örn.9d2, örn.44a
25.		Zərgova	
26.		Qorxmazoba	
27.	Zaqatala	Zaqatala şəhəri	32, 326, örn.46 c-d
28.		Aşağı Tala	167, 175, 226, 227, 255, 257, 259-261, 265,

			284, 285 a-b
29.		Yuxarı Tala	
30.		Car	örn.45b, örn.46a-b,f
31.		Makov	17, 50, 63, 81, 105, 112, 114, 127, 128, 146, 176, 178, 179, 236, 262, 263, 266, 281-283, 316, örn.10b, örn.34b
32.		Çobankol	17, 50, 63, 81, 105, 112, 114, 127, 128, 146, 176, 178, 179, 236, 262, 263, 266, 281-283, 316, örn.10d
33.		Qımır	4, 83, 252, 258, 269, 272, 298, örn.10b, örn.34 b
34.		Suvagil	254, örn.47a-c
35.	Qarabağ	Cəbrayıl Qazanzəmi	8-10, 29, 44, 45, 48, 53, 65, 71, 98, 103, 104, 107, 121a-b, 131-133, 139, 173, 185, 186a-b, 187, 189, 193, 197, 200, 230, 235, 237, 241, 246, 247, 270, 271, 276a-b, 305, 308, örn.6, örn.10c, örn.42 (oxunmuşdur: Mərdəkan)
36.		Xələfsa	24, 25, 35, 36, 46, 49, 51, 96, 134, 140, 144, 152, 229, 253a-b, 273, 291, örn.7b (oxunmuşdur: Mərdəkan)
37.		Kənd	
38.	Zəngilan	Dəlləkli	97, 156, 159, 180, örn.9a1 (oxunmuşdur: Sumgait)da
39.		Qazax	
40.	Lənkəran	Salyan	153, 155, 204 (oxunmuşdur: «Gənclik» M)
41.	Gürcüstan	Başkeçid	78, 80, 100, 138, 151, 214 (oxunmuşdur: Şamaxı/Kələxana)
42.		Tbilisi	12, 61, 77, 174, 206 (oxunmuşdur: Bakı/Mərdəkan)
43.	Ermənistan	Poladkənd	85, 142, 267, 322, örn.40a (oxunmuşdur: Şamaxıda)
44.			
45.		İcevan	
46.	Naxçıvan		20, 148, 191, 280, örn.9c1, örn.9d1, örn.10a, örn.35 (oxunmuşdur: Bakıda)

5. Janrlar

Ağılar, bayatılar

Ağılar,	9, 25, 35, 36, 44-46, 48-51, 53, 66, 74, 96, 101-104, 113, 114, 121a-b, 122, 131, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 161, 186a-b, 187, 189, 191, 202, 230, 240, 241, 246, 247, 253a-b, 267, 270, 271, 273-275, 276a-b, 291, 308, 324, örn.7b, örn.10b, örn.40a, örn.42
Bayatılar	1, 19, 28, 29, 33, 37, 40, 55, 56, 64, 71, 73, 76, 80, 85, 93, 95, 99, 111, 120, 135, 138, 142, 143, 153, 157-159, 162, 165-167, 176, 181, 204, 208, 209, 214, 216-218, 221, 223, 224, 226, 237, 257, 263, 264, 297, 306, 312, 322, örn.2a-b, örn.3a-b, örn.7a, örn.9d2, örn.10c, örn.32d, örn.36

Laylalar, uşaq oxşamaları, uşaq mahnıları

Laylalar	13, 18, 23, 24, 26, 31, 41, 43, 47, 52, 84, 87, 98, 110, 115-118, 128, 129, 132, 155, 170, 173, 177, 180, 182, 183, 185, 219, 231, 234, 239, 244, 245, 251, 254, 255, 258, 265, 268, 269, 272, 285a-b, 292, örn.1, örn.9a1, örn.45a, örn.50b
Uşaq oxşaması	12, 38, 54, 61, 188, örn.32a
Uşaq oyunu	20, örn.35

Aşıq havaları, epik nəğmələr

Aşıq havası	75, 100, 106, 156, 196, 151, 326
Epik nəğmə	130, örn.9b1
Aşıq dəyişməsində oxunan mahnı	298

Dini oxumalar

İlahi	112, 179
Əzan	81
Mərsiyə	72, 82, 148, 150, 174, 206, 222, 229, 236, 323
Zikr havası	5, 6, 8, 14, 16, 68, 79, 83, 86, 89, 126, 160, 194, 195, 197, 200, 215, 266, 286, 305, 325, örn.4a-b

Sevgi mahnıları, şən havalar

Sevgi mahnıları	3, 10, 15, 30, 62, 78, 94, 149, 154, 198, 205, 207, 210, 211, 225, 242, 249, 250, 252, 256, 287-289, 294-296, 299, 301, 309-311, 313-315, 317, 319, 321, örn.33b, örn.34a, örn.40b
-----------------	--

Mahnı	11, 32, 57, 58, 60, 63, 70, 125, 127, 168, 169, 178, 190, 248, 259, 260, 262, 277-283, 290, 293, 300, 302-304, 316, 320, örn.9c1, örn.10a, örn.32c, örn.50a, d
Şən havalar Meyxana, lətifə	119, 67, 203

Əmək mahnıları

İnek oxşaması	21, 107, 108, 124, 146, 199, 238
Cəhrə havası	2, 109, 184, örn.5
Nehrə havası	4, 90-97, 105, 123, 141, 144, 172, 175, 220, 232, örn.6
Toy havası	7, 17, 22, 27, 34, 42, 59, 65, 69, 77, 88, 145, 147, 152, 163, 164, 171, 193, 201, 212, 213, 227, 228, 233, 235, 243, 261, 284, 307, 318, örn.9a2, örn.9b2, örn.10d, örn.33a, örn.33c, örn.34b, örn.47b-c, örn.50c, örn.50e-f
Oyun havası	örn.32b, örn.41, örn.43, örn.44a-g, örn.45b, örn.46a-f

6.Melodik formaların təsnifatı

Melodik hərəkət kiçik olduqda, misranın (ibarənin) A_v, A yoxsa B olduğunu söyləmək çətinidir. Lakin aşağıdakı nəticə ətraflı məlumat verə bilər.

A bölməsi və onun variantları

A, A_v: 1-5, 7, 11-13, 15, 17, 63-67, 72-76, 84-87, 89-91, 95-99, 100-102, 104, 106-111, 113, 119, 123, 124, 128, 134, 193, 198, 199, 201, 202, 213-215, 223, 231, 304, 322, 323, örn. 3a-b, 4a-b, örn. 5, örn.10c, 32a-d, örn. 34b, örn.35, örn. 40a, örn. 44b

A, A: 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18-21, 68, 76, 92-94, 100, 104, 112, 115-117, 122, 125-127, 129, 130, 133, 194, 195, 197, 200, 219-222, 224, 226, 227, 305, örn. 1, örn.10a-b, örn. örn. 42a-b, örn.49

A^k A: 22-24, 31, 118, 143, 147, 148, 150, 204, 225, 228, 229, 305, 311, örn. 34a

İkiözəkli melodiylar

A, B 25-32, 34, 35, 37-47, 50, 52, 55, 57, 60, 61, 69, 70-72, 77, 79, 80, 83, 88, 92-94, 100, 105, 119, 132, 135, 136, 137, 138, 145, 151, 152, 155-161, 163, 166, 170, 171, 175-178, 181, 182, 184, 185, 189, 192, 195, 196, 200, 203, 205, 208-211, 216-218, 232-236, 239-242, 244, 245, 250, 255, 256, 258-264, 270, 272-274, 278, 280, 285b, 302-304, 306, 307-309, 312, 314-317, 318-320, 324, örn. 2b, örn. 7b, örn. 9a1-2, b1-2, c2, d2, örn. 33b, örn. 40b, örn.41, örn. 44c-d, örn. 48a-e, örn. 45b, örn.50a-c

A, B, A ^k , B ^k	58, 59, 120, 153, 163, 167, 168, 172, 183, 188, 206, 207, 238, 243, 277, 279, 310, 313, 325, örn. 7a, örn. 9c1, örn. 33a, örn. 36
A, B, A, B	54, 165, 173, 174, 191, 257, 266, örn. 9d1, örn. 10d, örn. 45a

A, B və C bölmələri

ABBC	örn. 47b-c; ABBC ^k BC: 286; AB ^k C: 290; ABC: 254, 283
AABC	62, 295, 296, 321 örn. 46a; ABAC: örn. 33c; ABA _k C: 288
ABBC	249; ABC/CBC: 164; AB ^k ABCB/BB: 212; ABB ^k C: 190

A, B, C və D bölmələri

ABCD	162, 169, 252, 281, 282, 284, 285a, 287, 289-291, 293, 294, 298-301 örn. 34c, örn. 44g, örn. 46b-c, örn. 46e-f, örn. 50e
ABACD	örn. 47a, örn. 50d,f; ABCCD: 326; ABCD ^k CD: 297; ABCC ^k DD: örn. 46d
ABCDB	78

Motivlər. örn. 43, örn. 44a (instrumental)

Danışiq tərzii örn. 2a

Davamlı inkişaf proseslərində tez-tez müxtəlif kadanslar və müxtəlif misralar təsadüf oluna bilər. Belə hallarda melodiyanın forması yuxarıdakı qaydada xarakterizə oluna bilər. Mən bu havaları yalnız sadalayıram.

48, 49, 51, 53, 56, 81, 82, 103, 121, 131, 139, 140-142, 144, 146, 154, 179, 186, 187, 230, 237, 246-248, 251, 253, 265, 267-269, 271, 275, 276, 292.

7.Melodiyaların ton sırasına görə təsnifatı

Melodiyanın diapazonunu təyin edərək bəzək notlarını nəzərə almamışam.

İonik	
G-D	64, örn.34a, örn.48 c
A-E	4
Bb&-G'	54
B-D	63, 72, örn.4b, örn.33a
B-E	9, 10, 14, 26, 35, 65, 73, örn.9b2, örn.41
B-F	16, 18, 38, 75
B-G'	12, 20, 48, 55, 58, 59, 77
B-G'	örn.34c
C-D	1-3, 69
C-E	5-8, 11, 13, 15, 22-24, 17-31, 65-68, 70, 71, 74, 78, 80, örn.9a2, örn.4a, 44c
C-F	17, 19, 25, 32-34, 36, 37, 40-43, 76, örn.7b, örn.9c2, örn.34b, örn.48b, örn.50a-b
C-G'	21, 46, 47, 50-52, 56, 57, 60-61, 79, örn.9d2, örn.50c
C-A'	62, 83, örn.44f, örn.45b
C-C'	örn.50e
C-E'	örn.50f
Lokrik	
G-D	103
A-C	85
A-D	144, 149
A#-D	203
A#-E	88, 125
A#-G	192
B-C	84, 86, 137, 194, örn.3a, örn.5
B-D	89-97, 99-102, 104-107, 112-114, 121a, 132, 134-136, 138, 140, 141, 145-147, 150-163, 193, 195-199, 202, 204, 205, 210, 213-215, 253b, örn.3b, örn.6, örn.9a1, örn.33b, örn.42b, örn.48a,d
B-Eb&	166, 200, örn.2b, örn.10c
B-E	87, 98, 108-111, 122-124, 126-128, 133, 139, 142, 148, 164, 165, 167-170, 173, 175-178, 180, 181, 206, 207-209, 211, 216, 217, örn.9b1, örn.10a-b,d
B-F	129-131, 171, 172, 174, 179, 182-184, 186a, örn.1
B-F#	115-120, 218
B-G'	44, 53, 185, 187-191, 201, 212, örn.9c1, örn.9d1, örn.45a, örn.46e, örn.48e

Eolik	
G-D	237, örn.44e
G-A'	301
G-C	222, 234, 323
G-D	225, örn.33c
G-E	281, 284, 285a, 287, 294, 306, örn.40a, örn.44b
G-F	280, 317, örn.46a
G-G'	300, 319, örn.44g, örn.46b, örn.47b-c
G#-B	307
G#-C#	230
A-B	231
A-C	219-221, 223, 224, 229, 232, 235, 236, 239
A-C#	233
A-D	226-228, 238, 240-262, 265-268, 303-305, 308, 309, 311, 312, 322, 324, örn.35, örn.42a, örn.49
A-E	262-264, 269-273, 275, 276a, 277, 278, 282, 283, 285b, 286, 288-292, 297,302, 310, 313, 314, 316, 318, 320, 325, örn.47a, örn.50d
A-F	274, 295, 298, 321, örn.46d
A-G'	293, 296, 326, örn.7a, örn.46f
A-A'	279, 299, örn.7a, örn.46f
A-F''	Örn.40b
Dorik	
C-F	39, 121-in sonu
C-G'	45, 49, 81
D-F	186-in sonu, 276-nın sonu
D ətrafında gəzişən E-D-C nüvəsi	
B-D	örn.32c
B-G'	82
C-E	örn.32a
C-F	örn.32b
C-G'	örn.32d
Miksolidik	
G-G'	örn.36
G-F	örn.44d

8.Kadanslara görə təsnifat

Bir neçə qeyd:

a)Azərbaycan xalq musiqisində misranın son önəmli notu çox vaxt təhlil vasitəsi ilə, oxşar melodiyaaların müqayisəsində üzə çıxır;

b)Melodiyanın ən önəmli, başlıca kadansı mötərizəyə alınmışdır, məs., E-(C)-C. Bəndin müəyyən quruluşu olmadıqda, mən yalnız müxtəlif kadansları sıralayıram, məs., C, B;

c)Açıq-aydın final kadansları (Eolik –A, Ionik – C, Lokrik – B) qeyd olunmamışdır.

EOLİK MELODİYALAR

Bir özekli melodiyaalar

A	219-221, 223-224, 226, 227, 306, 322, 323, örn.35, örn.40a, örn.42a, örn.44b, örn.44e, örn.49
İki özekli melodiyaalar	
G	222, 225
B	229-238, 240-242, 244, 245, 254-258, 266, 307-309, 324
C	250, 259, 261-264, 270, 272-274, 311-312, 315-317
D	228, 318, 319, örn.7a
E	278, 320, 321
A	örn.40b
Üç özekli melodiyaalar	
C, B	238, 239, 243, 246, 247-249, 251, 253, 260, 265, 267-269, 271
C, D	313
D, B	325
Dörd özekli melodiyaalar	
D, C, B	275, 276a
Sabit strukturlu üç bölməli melodiyaalar	
C (A)	283
Sabit strukturlu dörd bölməli melodiyaalar	
A (A) C	314
B (B) E	310
C (A) A	282
C (A) C	örn.47a
C (B) A	252

C (C) A	284, 285 a
C (C) c	285b, örn.33c
C (C) G	örn.46 a-b
C (D) B	288, 290
C (G) G	281
D (A) G	280
D (C) B	örn.44g
D (C) C	287, 291
D (C) C	292
D (D) C	289
D (D) E	277
D (G) G	örn.47b-c
E (C) A	örn. 46 c-d
E (C) C	örn.50 d
E (C) D	293
E (C) E	örn.46f
E (D) A	297
E (D) B	298
E (D) C	295, 296
E (D) G	294
E (E) A	299, 301
E (E) D	279, 300
Sabit strukturlu və dörddən çox bölməli melodiylar	
D (C) C) D) C	286
E (D(C)C	326
D-yə transliterasiya edilmiş Eolik melodiylar	
	121b, 186 b, 276 b
Lonik melodiylar	
Bir özekli melodiylar	
C	1-21, 63-68, 72-76, örn.4a-b, örn.b
İki özekli melodiylar	
G	24, 27-29, 32, 33, 35-38, 40-42, 46, 50, 52, 54, 55, 69-71, 77-80, 83, örn.9a2, örn.9b2, örn.9c2, örn.9d2, örn.33a, örn.41, örn.45b, örn.48b, örn.50a, örn.50c, örn.7a-b
E	22, 23, 26, 31, 34, 57, örn.44c, örn.50b
G'	60, 61, örn.48c
Üç özekli melodiylar	
D, B	47
E, D	25, 30, 38, 47, 48, 51, 56, 58
F, E	59

Sabit strukturlu dörd bölməli melodiylar	
G' (E) C	örn.50e
G' (G') E	62
C'(E) C	örn.50f
C' (E) D	örn.34c
Lokrik melodiylar	
Bir özəkli melodiylar	
B	84-87, 89-102, 104, 106-111, 113-117, 119, 122-131, 193-202, 213-215, örn.1, örn.3a-b, örn.5, örn.10a-c, örn.42b
İkiözəkli melodiylar	
C	88, 105, 112, 132, 133-138, 149, 176, 197, 209, 210, örn.48d-e
D	44, 118, 120, 121a, 139-141, 143, 145, 147, 148, 150-152, 155, 157, 159-161, 163-166, 170, 171, 173-175, 177-185, 188, 189, 192, 203-206, 208, 211, 212, 216-218, örn.2b, örn.6, örn.9a1, örn.9b1, örn.9b1, örn.33b, örn.45a, örn.48a
Üç özəkli melodiylar	
D, C	103, 144, 146, 153, 154, 156, 172, 186a, 191, 212
E, D	142, 190, 207, örn.9c1
E, D, C	53, 187
Sabit strukturlu dörd bölməli melodiylar	
C (C) D	167
D (C) B	162, örn.10d
D (c) d	169
D (D) C	168
E (C) D	örn.46 e
E-D-C üzərində gəzişən melodiylar	
D	örn.32a-d, 82
E, D	81
Miksolidik melodiylar	
G	örn.44d
C (C) C	Örn.36

9. İlk bəndin heca sayına görə melodiyların təsnifatı

Aşağıda melodiylar heca sayına görə sıralanmışdır. Bu qayda birinci, sonra ikinci, sonra üçüncü və nəhayət dördüncü misradakı hecaların sayı ilə müəyyən olunmuşdur. Mən artırma sözləri də həmçinin nəzərə almışam [«ay» «ey» və s.].

5 hecalı				
5	5	5	5	örn.33b, 166, 188
5	5	5	7	184
5	5	7	9	123
5	6	5	6	örn.37-1c
5	6	7	6	61
5	6	9	10	141
5	7	7	5	172
5	8	7	6+3	220
6 hacalı				
5+1	5+1	5+1	7	33
6	6	6+1	6	255
6	6	7	8	239
6	6	8		254
6	6	6+3	7	219
6	7	7	7	91, 92
6	7	7+3	7	291
6	7	8+2	7	269
6	8	6		232
6	8	10	10	47
6	8+2	9+2	8	292
6	7+3	11	6	247
6	11+1	11	12+3	217
7 hecalı				
7	5	7	6	290
7	6			örn.38-2e
7	6	7		283
7	6	7	4	281, 282
7	6	7	5	36
7	6	7	6	örn.39-3e
7	6	9	7	56
5+2	5+2			278
7	7			örn.37-1a, örn.37-2e
7	7	5	7	135
7	7	5	7+3	158

7	7	6	7	24
7	7	6	8	146
7	7	7		154, 277
7	7	7	6	23
7	7			38-1a, örn.38-1b, örn.38-2c, örn.38-2f, örn.38-2g, örn.38-2h, örn.39-1b, örn.39-1c, örn.39-2a, örn.39-2e3
7	7	7	7	4, 10-11, 17, 18, 22, 27, 32, 34, 41, 50, 52, 60, 62, 97, 98, 113-118, 125, 126-129, 131, 133, 143, 145, 159, 165, 173, 174, 180, 182, 186, 187, 191, 192, 222, 225, 231, 233, 234, 237, 244, 251, 257, 259-262, 266, 275, 285, 286, 297, 301, örn.1, örn.3a, örn.7a, örn.9a1-a2, 9b1, örn.10a, örn.33a, örn.39-2e2, örn.39-3c
7	7	7	8	66, 221, 242, 264
7	7	7	7+2	185
7	7	7	9	25, 223, 263
7	7	7	7+3	93, 183, 230
7	7	7	11	23
7	7	7	7+5+8	96
7	7	8	7	14, 19, 58, 181, örn.2
7	7	8	8	105
7	7	8	10	57, 229
7	7	8	7+6	45
7	7	9	7	224
7	7	9	7+1	241
7	7	9	9	49, 140, 144
7	7	9	7+4	örn.42
7	7	9	8+3	Örn.10b
7	7	10		Örn.6
7	7	7+3	7	110, 226, 227, 280, 298, 307
7	7	8+2	7	272
7	7	10	11	176
7	7	11	7	270
7	7	7+4	7	167
7	7	10+1	7+1	15

7	7	10+2	11+3	240
7	7	14	8	111
7	7	19+1	7	134
7	7	7+15		169
7	7+1			örn.39-2d
7	8			örn.39-1a
7	8	6		175
7	8	6	9	90
7	8	7	7	44, 59, 163, 284
7	8	7	8	243
7	8	7	7+3	26
7	6+2	6+2		164
7	8	8		148
7	8	8	7	2, 109, 228
7	8	8	8	94, 179
7	8	7+2	7	265
7	8	9	7	142
7	8	9	8	95
7	7+2	7	7	152, örn.9d1
7	9	7	7	289
7	9	8+2	8	268
7	7+3	7	7	örn.7b
7	7+3	7	7+3	87
7	7+3	13	7+3	48
7	7+3	10+3	7	177
7	8+3	7		84
7	11	7	7	238
7	12	7+1		101
7	14	12		69
8 hecalı				
8	6	7	6	252
8	6	8	6	295, 296
8	6	7+1	8+2	1
8	7			155, örn.5
8	7	7	6	119
8	7	7	7	178, 273
8	7	7	13	253
7+1	7	8	7	88

8	7	8	7	37, 39
8	7	8	7	37, 39
8	7	8	8	120, 170, örn.37-2d
8	7	8	9	256
8	7	8	10	16
8	7	8	9+1	276
8	7	8	9+5	124
8	8		8	örn.37-1b, 2a, 2c, örn.38-1c, 2b, 2d, örn.39-2b
8	8	5	7	40
5+3	5+3	6	6	294
7+1	8	7	6	31
8	8	7	6	51
8	8	7	7	139, 245
8	8	7	8	3, 42, 130, 249, 250, örn.3b, örn.9c2
8	8	8		Örn.36
8	8	6+2	7	53
6+2	8	8	7	274
8	8	8	8	5, 6, 30, 35, 46, 89, 99, 102, 104, 112, 151, 160, 168, 236, örn.4a-b, brn.9b2, örn.34c, örn.50e
8	8	8	8+1	örn.10b
8	8	8	9	150
8	8	8	8+2	190, örn.9c1, örn.37-2b
8	8	8	10	147
8	8	8	8+4	28
8	8	9	8	149, örn.50f
8	8	9	9	279
7+1	7+1	7+3	7+1	307
8	8	14	13	246
7+1	8+1	6	6	137
8	9	7	8	12, 38
7+1	8+1	8	8	121
8	9	8	8	171
8	9	9	10	Örn.9d2
8	10	8	8	7, 106
8	5+5	8	5+5	20
8	10	12		71
8	7+4	7	7+4	162
8	11	8	8	300

9 hecalı				
7+2	7			
7+2	7	7+2	7	288
8+1	7	12+1	9+11	218
7+2	8			örn.37-1d
9	8	6	10	157
8+1	8	8	12	54
8+1	8+1	8	7	9
7+2	7+2			örn.38-4e
7+2	7+2	7+2	7+2	65, örn.37-1e, örn.37-3a
9	9	11	9	199
9	9	12		örn.37-6c
9	9	9+2	8	324
9	9	15	9	55
9	11	7	7	29
8+1	11	11	15	103
9	6+4	7	7	271
10 hecalı				
10				örn.32b
9+1	6	7	9	267
7+3	7	7	7	156, 258
7+3	7	7	7+3	189
9+1	6+1	7+1		21
7+3	7	10	7	153
7+3	5+3	6	6+3	248
10	9	9	8	örn.10c
10	10			303, 304, örn.32c
10	10	6	7	321
10	10	7		319
7+3	7+3	8	9+2	235
10	10	10	10	161
7+3	7+3			örn.38-3b, örn.39-4a, 5a-b
7+3	7+3	7+3	7+3	63, 310, 316
10	10	11	10	325
10	10	8+4	6	200
10	11			68, 70, 195
10	11	15		örn.37-5b
11 hecalı				

7+4				örn.38-3c
11	7			210
11	7	7	7	43, 122
11	8			198
7+4	7+4			320
8+3	8+3			örn.37-4b
7+4	7+4			318, örn.39-4b
9+2	11			örn.37-3b
11	11			37, 74, 76, 79, 194, 207, 209, 211, 212, 311, 315, 317, örn.38-4f, örn.39-2c
11	11	5	5	312
7+4	7+4	7	7	örn.34b
11	11	11	9	323
11	11	11	11	313
11	11	12	11+6	80
8+3	8+3	10+3	11	314
11	11	13	11	213
11	11	14	11	208
11	12			306
11	12	12		206
11	12	14		örn.37-6a
11	11+2			309
7+4	6+7	9+4		136
11	13	13	11+3	örn.37-6b
11	15	11	9	308
11	15	11	13+6	204
11	10+5	12	15	216
11	11+5			75
11	13+3			77
12 hecalı				
8+4	7+2	8	7+6	132
12	9	11	15	81
12	11	7	7	193
12	12			örn.34a
11+1	11+1			293
12	12	7	7	100
13 hecalı				
13	8	8	7	108
13	10	6	7	85
13	11	11	11	83

13	11	15		örn.50c
10+3	12			302
8+5	12	14	7+4	73
7+6	7+6			örn.33c
7+6	7+6	7+6	7+6	8
13	12+9	12+4	12+4	78
14 hecalı				
14	11	7	7	138
11+3	11	10	12	202
11+3	11+1			205
12+2	12	11	11	215
14	14	14	14+1	214
11+3	11+4	8	15	196
14	17	8	10	örn.32d
15 hecalı				
14+1	10	10	9	107
11+4	11	11	11	203
15+5	14+7	12	12+10	örn.40a
16 hecalı				
7+9	7+10			287
11+5	11	11	11	72
11+5				örn.38-5b
17 hecalı				
11+6	10+6	14+6	7+6	305
11+6	11+6		7+6	197
18-19 hecalı				
12+6	14+6			322
16+3	15	15	15+7	326
Və digər				
X	11+			64
X	8	8	8	86
X	X	9	11	201

MƏNBƏLƏR

- Абасова Э.Г. Азербайджанская музыка. Музыкальная Энциклопедия. том.1, Москва, 1973.
- Abdulgassimov, V. Azerbaijanian Tar. Baku, 1990.
- Abu Hamid al-Ghazzali. İhya ulum al-din. Cairo. 1933 (Dini elmlərin dirçəldilməsi)
- AXM₁ = Azərbaycan xalq mahnıları, c.I, red.Bülbül Məmmədov, Bakı, 1977.
- AXM₂ = Azərbaycan xalq mahnıları, c.II, red.Bülbül Məmmədov, Bakı, 1982.
- Akbulut, Y. Tekerlemələrin Müziksel Özelliği. V Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Halk Müziği, Tiyatro, Eğlence Seksiyaon Bildirileri. Ankara, 1997, s.9-15.
- Albright-Farr, Ch. Teh Azerbaijani Ashiq and His Performance of a Dastan. In Iranian-Studies, Hebst. 1976, s.220-247.
- Altaylı, S. Azərbaycan Türkçesi Sözlüğü. İstanbul, 1994.
- Altshuler, M. Jews from the eastern Caucasus. Jerusalem, 1990-1991. (Şərq Qafqazlı yəhudilər).
- Азербайджанская инструментальная музыка. Москва, 1990.¹
- Азербайджанская музыка. Москва, 1961.²
- Bakıxanov A.Q. Gülüstani-İrəm. Bakı, 1991.
- Bartold, V. Şeki, İslam Ansiklopedisi, c.XI, 1940, s.402-403.
- Bartok, B. A Magyar Nepdal. Budapest, 1924. (Macar xalq mahnısı).
- Bartok, B. Turkish Folk music from Asia Minor. Princeton, 1976. (Kiçik Asiyadan türk xalq musiqisi).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-i Hümayun Tasnifi, 66 77 A.
- Baykara, H. Azərbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi. İstanbul, 1975.
- Bedelbeyli, E. Azerbaijan Halk Müziği. I Uluslararası Türk Folklor Bildirileri, c.III, Ankara, 1977.
- Беляев, В.М. Очерки по истории музыки народов СССР. Москва, 1962.
- Беляев, В.М. Central Asian Music (Beylyayevin 1962-ci ildə nəşr olunmuş kitabının ingilis dilinə tərcüməsi: red. və annotasiya Mark Slobinindir). Middletown, Connecticut, 1975.
- Bennigsen, A. Baku, İslam Ensiklopediyası (İ.E.), Leiden, 1999.
- Bereczki, G. A Nevatol az Uralig. Szombathely, 1994, (Nevadan Urala qədər).
- Boratov, P.N. Köroghlu. (İ.E.) 1999.
- Borsai, I. – Kovacs, A. Cinegk, cinege, kismadar. Nepi mondokak, Gyermekjatekok Kicsinyeknek. Budapest, 1975 (Arı quşu, arı quşu, balaca quş. Uşaqlar üçün xalq şeirləri, oyunlar).
- Chabrier, J. – CL., Maqam, (İ.E.).
- CMPN 1 = Magyar Nepzene Tara I, Gyermekjatekok Kicsinyeknek. Budapest, 1951. (Macar xalq musiqisi toplusu).

¹ Azərbaycan instrumental xalq musiqisi haqqında çoxlu musiqi örnəkləri olan kitab.

² Azərbaycan musiqisi haqqında faydalı məqalələrdən ibarət toplu.

CMPN 2 = Magyar Nepzene Tara II, Jeles Napok, Budapest, 1951. (Macar xalq musiqisi toplusu. Təqvim günləri).

Dobszay, L. A siratostilus dallamköre zenetörtenetünkben es nepzenekben, Budapest, 1983. (Bizim musiqi tariximizdə və xalq musiqimizdə ağı üslubunun havaları).

Dobszay, L. – Szendrey J. A magyar nepdaltipusok katalogusa. Budapest, 1988, (Macar xalq mahnılarının növlərinin kataloqu).

Dobszay, L. – Szendrey J. Catalogue of Hungarian Folksongs Types: arranged according to styles. Budapest, 1992. (Macar xalq mahnılarının növlərinin kataloqu: üslublara görə düzülmüş halda).

Dunlop, D.L. Baku, (İ.E.).

E.I.= Encyclopaedia of İslam. (İ.E.), CD-ROM Edition V. I.0, Deiden, The Netherlands, 1999. (İslam Ensiklopediyası, Leyden, Niderland).

Eliyahu, P. The Music of the Mountain Jews. Jerusalem, 1999. (Dağ yəhudilərinin musiqisi).

Gardet, L., Dhikr. (zikr, İ.E.).

Golden, P.B. An İntroduction to the Histroy of the Turkic Peoples Wiesbaden. 1992. (Türk xalqlarının tarixinə giriş).

Golden, P.B. The Turkic Peoples: A Histroycal Sketch, İn The Turkic Languages, New York, 1998, s.16-29. (Türk xalqları: tarixi məlumat).

Гусейнли Б. – Керимова Т. Али Керимов. Москва, 1984.

Hacıbəyov Ü. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 1985.³

Hajibekov, U. Principles of Azerbaijan Folk Music, Baku, 1985. (Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları).

Hasanlı, C. Azərbaycan tarixi, 1918-1920: Türkiyənin yardımından Rusiyanın işgalına qədər. Ankara, 1988.

Herzog, G. Musical Styles in North America. İn Proceedings of the Twenty-third İnternational Congress of Americanists, 1929. (Şimali Amerikada musiqi üslubları).

Həsənov, K. Azərbaycan qədim folklor rəqsləri. Bakı, 1988.⁴

I.W.= Sipos J. İn the Wake of Bela Bartok in Anatolia. Budapest, 2000. (Şipoş Y., Anadoluda Bela Bartokun izi ilə. Budapeşt, 2000).

Ироннс, В. История Азербайджана. Баку-Истанбул, 1958.

Jardanyi, P. Magyar nepdaltipusok, Budapest, 1961. (Macar xalq musiqisinin növləri).

Johanson, L. Csato, E.A. The Turkic Languages. London, New York, 1998. (Türk dilləri).

Kərimova, T. Ana folkloru. Bakı, 1994,

Kodaly, Z. A Magyar Nepzene, Budapest, 1976, (Macar xalq musiqisi).

³ Üzeyir Hacıbəyov dahi Azərbaycan bəstəkarı olmuşdur. Bu cilddə onun həmçinin xalq musiqisinə dair musiqi nüsxələri olan, lakin geniş təhlilləri ehtiva edən məqalələri də vardır.

⁴ Cildə həmçinin geniş yayılmış Qafqaz rəqslərinin müvafiq təsvirindən başqa bir neçə musiqi nüsxəsi də daxildir.

- Köprülüzadə, M.F. Türk Şazsairlerene aid metinlər və tətəkiqlər. I-V c., İstanbul, 1929-1930.
- Lachmann, R. Music des Orients. Breslau. 1929. (Şərq musiqisi).⁵
- Мамедбеков, Д. Азербайджанские народные лирические песни. Москва, 1965.
- Minorskiy, V. Quba, (İ.E.).
- Nakip, M. Karabağ Şikəstəsi və Karabag Havası. VI Millelələrarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, III c., Halk Muzigi, Tiyatro Eglence Seksiyon Bildirileri, Ankara, 1997, s.160-188.
- Pecsi, G. Kulcs a muzskiahoz, Pecs. 2002, (Musiqinin açarı).
- Picken, L.E.R. Folk Muzical Instruments of Turkey. New York-Toronto, 1975. (Türkiyənin xalq musiqi alətləri).
- Rəhmətov, Ə. Azərbaycan xalq çağlı alətləri. Bakı, 1957.
- Sachs, C, The Rise of Music in the Ancient World – East and West. New York, 1943. (Qədim dünyada musiqinin dirçəlişi – Şərq və Qərb).
- Şakir-Zade, N. Azərbaycan və Türkiyənin Muzik Kültürləri, Bakı, İzmir, 1995 a.⁶
- Şakir-Zade, N. Azərbaycan və Türkiyənin Muzik Kültürləri Arasındakı Karşılıklı İlişkilər, Bakı, İzmir, 1995 b.
- Saray, M. Azərbaycan Türkleri Tarihi. İstanbul, 1993 a.
- Saray, M. Gəspirəli İsmail Beyden Atatürke Türk Dünyasında Dil və Kültür Birliğı. İstanbul, 1993 b.
- Saygun, A.A. Bela Bartoks Folk Music Research in Turkey, Bادهpest, 1976. (Türkiyədə Bela Bartokun Xalq Musiqisinin Tədqiqatı).
- Sipos, J. Türkiye Türkleri Halk Muziginin Sınıflandırılması. Ankara Üniversitesi DTC Fakulte Dergisi. Ankara, 1993, s.181-199.
- Sipos, J. Török neppure I, Budapest, 1994, (Türk xalq musiqisi), I c.
- Sipos, J.. Török neppure II, Budapest, 1995, (Türk xalq musiqisi), II c.
- Sipos, J. Kazakh Folksongs from the Two Ends of the Steppe (with CD), Budapest, 2001 a. (Stepin iki qurtaracağından qazax xalq mahnıları – CD ilə).
- Sipos, J. Report on my Expedition in the Caucasus İn Noptörtənet-Nyelvtörtənet, A 70 éves Rona-Tas Andras köszöntese, 2001 b., s.155-184.
- Sipos, J. Bartok nyomában Anatoliaban. Budapest, 2002. (Anadoluda Bela Bartokun izi ilə).
- Sümer, F. Azərbaycanının Türkleşməsi Tarihine Umumi Bir Bakış. İn Belleten 83, 1957, s.429-445.
- Swietochowski, T. Collins C.B. Historical Dictionaries of Azerbaijan. İn series: Asian/Oceanian Historical Dictionaries (ed.by Jon Woronoff, Lanham Maryland), USA, 1999. (Azərbaycanın tarixi lüğəti).
- Szabolcsi, B. A magyar zenetörténet kezikönyve, Budapest, 1979, (Macar musiqisi üzrə dərslik).
- Tarnoczy, T. Zenei akusztika, Budapest, 1982. (Musiqi akusztikası).
- Tavkul, U. Etnik Çalışmaların Gölgesinde Kafkasya, İstanbul, 2002.

⁵ Şərq müsikiyələrinin və onların qaldırdıqları problemlər haqqında qısa icmal.

⁶ Şakirzadənin iki kitabında müfəssəl təhlillərin olmamasına baxmayaraq, onlarınbəzi hissələri faydalı məlumatlar verirlər.

- Vargyas, L. Balladaskönyv, Budapest, 1979. (Balladalar haqqında kitab).
- Vargyas, L. A magyarsag nepzeneje, Budapest, 1981. (Macarların xalq musiqisi).
- Vikar, L. – Bereczki, G. Cheremiss Folksongs. Budapest, 1971. (Çeremis xalq mahnıları).
- Vikar, L. Archaikus finnugor dallamtipusok Nepzene es Zenetörenet II, Budapest, 1974, s.5-64. (Fin Uqor arxaik hava tipləri)
- Vikar, L. – Bereczki, G. Chuvash Folksongs. Budapest, 1971. (Çuvaş xalq mahnıları).
- Vikar, L. – Bereczki, G. Tatar Folksongs. Budapest, 1999. (Tatar xalq mahnıları).
- Watt, W.M. Az isclam törtenete (original title: A Short History of İslam. England). Budapest, 2000. (İngiltərədəki orijinalda əsərin adı belədir: İslamın qısa tarixi).
- Wiora, W. The Four Ages of Music (originally published in Germany by W. Kohlhammer, Stuttgart, as Die vier Weltalter der Music), New York, 1965. (Musiqinin dörd əsri. Kitabın orijinalı Almaniyada nəşr olunmuşdur).
- Yarshater, E. Azerbaijan: the Iranian Language of Azerbaijan. In Encyclopadiya Iranica. Vol.3, 1989. (Azərbaycan: Azərbaycanın İran dili. İran Ensiklopediyasında, c.3).
- Zeyneloğlu, C. Azərbaycan tarixi. İstanbul, 1924.
- Zöhrabov, R. Muğam. Bakı, 1991.⁷

⁷ Bu kitab Azərbaycan klassik musiqisi barədə dolğun anlayış verir.

CD ƏLAVƏSİ

Kompakt Diskdə olan havaların ardıcılığı kitabdakından fərqlidir. Səbəbi də budur ki, CD tək-cə nümunələr toplusu kimi deyil, həm də Azərbaycan xalq musiqisinə məxsus gözəllikləri tədricən açıb göstərən musiqi havalarının zövq verən müntəxəbatı kimi düşünülmüşdür.

Birinci və sonuncu instrumental havalarla çərçivəyə alınmış CD ionik (№2-21), lokrik (№22-44) və eolik (№45-60) havaların geniş bloklarından ibarətdir. Hər bir blok daxilində ilk olaraq eşidiləcək sərbəst *rubato* havaları sonra danışığa yaxın *parlando* mahnıları ilə davam etdirilir və sonda iti *tempo gisto* havaları gəlir, beləliklə də, dinləyici sərbəst ritmdən bir sıra əlaqədar ritmlərin əhval-ruhiyyəsinə qədər gedən inkişaf prosesini izləyə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, CD-nin tərtib olunması Azərbaycan materiallarının sistemləşdirilməsində mümkün olan başqa bir versiyanı əks etdirir.

Cığır 1. Tərəkəmə (oyun havası) 0:41

İonik havalar

Cığır 2. Bayatı: №1	1:02
Cığır 3. Sevgi haqqında №15	1:30
Cığır 4. Bayatı: №73	0:54
Cığır 5. Toy mahnısı: №7	0:23
Cığır 6. Ağrı: №45	1:01
Cığır 7. Ağrı: №44	0:33
Cığır 8. Zikr havası: №5	1:28
Cığır 9. Sevgi haqqında: №3	0:14
Cığır 10. Toy mahnısı: №69	0:43
Cığır 11. Toy mahnısı: №17	1:00
Cığır 12. Zikr havası: №8	2:05
Cığır 13. Bayatı: №19	0:19
Cığır 14. Mahnı: №67	0:32
Cığır 15. Zikr havası: №68	1:55
Cığır 16. Uşaq oxşaması: №38	0:15
Cığır 17. Mahnı: №32	0:54
Cığır 18. Laylay: №41	0:37
Cığır 19. Aşıq havası: №75	2:45
Cığır 20. Bayatı	4:13
Cığır 21. Oyun havası	0:53

Lokrik havalar

Cığır 22. Laylay: №84	1:04
Cığır 23. Ağrı: №137	1:19

Cığır 24. Zikr havası: №194	1:30
Cığır 25. Bayatı: №159	0:16
Cığır 26. Bəy tərifi: №213	1:21
Cığır 27. Sevgi haqqında: №94	0:37
Cığır 28. Ağı: №161	1:22
Cığır 29. Zikr havası: №89	1:10
Cığır 30. Aşıq mahnısı: №151	1:21
Cığır 31. Bayatı: №99	0:38
Cığır 32. Nehrə havası: №90	0:29
Cığır 33. Toy mahnısı: №145	1:05
Cığır 34. Toy mahnısı: №152	0:52
Cığır 35. Zikr havası: №126	0:42
Cığır 36. Nehrə havası: №123	0:30
Cığır 37. Toy mahnısı: №164	1:18
Cığır 38. Laylay: №115	0:39
Cığır 39. Laylay: №185	1:53
Cığır 40. Uşaq oxşaması: №188	0:34
Cığır 41. Meyxana: №203	0:45
Cığır 42. Bəy tərifi: №212	1:31
Cığır 43. Toy mahnısı: №201	3:45
Cığır 44. Ağı: №42	1:45

Eolik havalar

Cığır 45. Bayatı: №224	1:26
Cığır 46. Bayatı: №221	1:02
Cığır 47. Bayatı: №240	0:31
Cığır 48. Laylay: №244	1:23
Cığır 49. Bayatı: №257	0:36
Cığır 50. Nehrə havası: №232	0:18
Cığır 51. Sevgi haqqında: № 242	0:15
Cığır 52. Toy mahnısı: №228	0:46
Cığır 53. Sevgi haqqında: №249	0:31
Cığır 54. Mahnı: №260	1:09
Cığır 55. Zikr havası: №305	2:33
Cığır 56. Ağı: №324	1:26
Cığır 57. Ağı: №275	1:21
Cığır 58. Mahnı: №316	0:26
Cığır 59. Mahnı: №283	1:35
Cığır 60. Aşıq havası: №326	1:34

«Azərbaycan el havaları»
(на азербайджанском языке)

«Абилов, Зейналов и сыновья»
Baku – 2006

Texniki redaktor: Əbilov Rüstəm
Bədii redaktor: Talışxanov Emin

Yığılmağa verilib 10.12.2005.Çapa imzalanıb 10. 01.2006
Format 70x100 1/16 Həcmi 37,75 f.ç.v. Tiraj 500 Sifariş 2224

«Əbilov, Zeynalov və oğulları»

Nəşriyyat-Poliqrafiya Evinin mətbəəsi

AZ 1009, Bakı ş., M.İbrahimov 43,

Tel: (99412)497-36-23, 99-31-06

Fax: (99412)494-33-20

E-mail: azs@azdata.net, office@azs-itk.com

www.azs-itk.com

Yanoş Şipoş 1987-ci ildən bəri qazax, qırğız, Anadolu və Frakiya - türk, habelə Qaraçay-Balkar xalqları arasında ekspedisiyalar keçirmişdi. Azərbaycan ekspedisiyası və bu cild onun tədqiqatında mühüm bir addımdır.

"Azərbaycan el havaları - musiqinin ilkin qaynaqlarında" əsəri bizi musiqinin qədim tarixinə aparan Azərbaycan xalq musiqisinin ibtidai üslublarından danışır. Ön sözdən sonra Azərbaycan tarixindən bəhs edilir və bunun ardınca xəritə və fotoşəkillərlə illüstrasiya edilmiş toplama ekspedisiyalarının təsviri verilir. Kitabın əsas mövzusu Azərbaycan musiqi üslublarının müqayisəli şəkildə təqdim edilməsidir.

Siz kitabda musiqi nümunələrinin geniş antologiyasını tapa bilərsiniz. Mahnıların mətnləri və onların ingilis dilinə tərcüməsi Azərbaycan dili və xalq mədəniyyəti ilə maraqlananlar üçün faydalı ola bilər.

Azərbaycan xalq musiqisi ilə tanış olmaqdan başqa biz burada həm də bu musiqi üslublarının həmin ərazidə yaşayan xalqların və Anadolu türklərinin, habelə macarların xalq musiqisi ilə necə əlaqədar olduğunu öyrənirik.

Kitab indeks və qeydlərlə yanaşı mühüm bir əlavə - toplanılmış materialdan ən gözəl havaların kompakt diskini ilə sona yetir.